

Vásárlói bizalom az illegális szerek online piacán

Vásárlói bizalom az illegális szerek online piacán

Szerkesztette

Kiss Tibor

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2021

A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora által a bölcsészet- és társadalomtudományi doktori képzésben részt vevő hallgatók és a PhD- vagy CSc-fokozattal rendelkező kutatók számára 2019 októberében közzétett, „Az új információs technológiák hatása az emberre, a társadalmi együttélésre és az állam működésére” elnevezésű témakategória keretein belül közzétett pályázati projektben készült.

Szerzők:
Kiss Tibor
Szigeti Ákos
Dornfeld László

Szakmai lektor:
Krasznay Csaba

A kézirat lezárva: 2020. december 31.

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Koltay András rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Inzsöl Kata
Olvasószerkesztő: Kutas Éva
Korrektor: Bujdosó Hajnalka
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

DOI: <https://doi.org/10.36250/01009>

ISBN 978-963-531-622-9 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-623-6 (ePub) | ISBN 978-963-531-624-3 (pdf)

© A szerkesztő, 2021
© A szerzők, 2021
© Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021

Minden jog védve.

Tartalom

<i>Táblázatok jegyzéke</i>	7
<i>Ábrajegyzék</i>	11
<i>A kötet szerzői</i>	13
Bevezetés (<i>Kiss Tibor</i>)	15
A vásárlói attitűdök feltérképezésének időszerűsége és indokoltsága (<i>Kiss Tibor</i>)	17
Internetszabályozás (<i>Dornfeld László</i>)	23
Modellek	23
Büntetőjogi szabályozás	25
Az illegális szerek internetes kereskedelmének színterei (<i>Kiss Tibor</i>)	29
Az illegális szerek internetes kereskedelmének szereplői (<i>Kiss Tibor</i>)	33
Az illegális szerek internetes kereskedelmének sajátosságai (<i>Kiss Tibor</i>)	35
Az internetes kábítószer-kereskedelem mint kiberdeviancia (<i>Kiss Tibor</i>)	41
Az illegális szerek internetes kereskedelme mögött álló résztvevői motivációk	43
A kábítószer-kereskedelem nemzetközi szabályozása (<i>Dornfeld László</i>)	45
Az illegális szerek internetes kereskedelmének helye a kiberbűncselekmények körében	53
Az illegális szerek internetes kereskedelmének büntetőjogi alakzatai	55
Az illegális szerek internetes kereskedelmének szintérmódózatai	66
Az illegális szerek internetes kereskedelmét magyarázó társadalomtudományi elméletek (<i>Kiss Tibor</i>)	71
A munkamegosztás és a társadalmi figuráció elmélete a darknetes kereskedelemben	71
A szociális tanulás és szubkultúraelmélet értelmezhetősége a darkneten	72
Illegális szerek online adásvétele a csereelmélet és a racionális döntés-elmélet tükrében	76
A megosztott bizalom elméletének jelentősége a darknetes interakciókban (<i>Kiss Tibor</i>)	79
A bizalom internetes kereskedelemben betöltött szerepéről és funkcióiról szóló kutatások	80
Az attitűdkutatásban alkalmazott bizalmi faktorok struktúrája	85
A kutatás bemutatása (<i>Kiss Tibor – Szigeti Ákos</i>)	91
Az attitűdkutatás célja	91
A háromfázisú kutatás célja	92
Az attitűdkutatás hipotézisei	92
A kutatás célcsoportja, időintervalluma és terepe	94
Az attitűdkutatás módszertani leírása	96
A kutatás eredményei: a hipotézisek vizsgálata (<i>Kiss Tibor – Szigeti Ákos</i>)	103
A kutatás leíró statisztikái	103
Az első hipotézis vizsgálata	111
A második hipotézis vizsgálata	162
A harmadik hipotézis vizsgálata	177
A negyedik hipotézis vizsgálata	179
Az ötödik hipotézis vizsgálata	181
A hatodik hipotézis vizsgálata	181
A hetedik hipotézis vizsgálata	183
Bizalmi mátrix (bizalmi index)	184
Faktorelemzés a bizalmi indexek bevonásával	186

A kutatás hipotéziseken kívüli eredményei (<i>Kiss Tibor – Szigeti Ákos</i>)	189
A kábítószer-fogyasztással szembeni zéró tolerancia megítélésének hatása	189
Rejtett bűngészőt használók eredményei	198
A kutatás következtetései (<i>Kiss Tibor – Szigeti Ákos</i>)	209
A kutatás hasznosíthatósága és kapcsolódása a következő kutatási fázishoz (<i>Kiss Tibor – Szigeti Ákos</i>)	213
Az átfogó kutatás első fázisából nyert eredmények folytatása a postaszolgálatokkal	213
Az átfogó kutatás első fázisából nyert eredmények folytatása a kriptovalutákkal	213
Az első kutatási fázis eredményeinek felhasználási javaslata a bűnmegelőzésben	214
Javaslat a megelőzés fókuszára	215
Javaslatok a megelőzés színterére és szereplőire	216
A kutatás hiányosságai (<i>Kiss Tibor – Szigeti Ákos</i>)	217
Összefoglaló (<i>Kiss Tibor</i>)	221
Melléklet (kérdőív)	223
Irodalomjegyzék	245
Felhasznált irodalom	245
Felhasznált jogszabályok	249
Ajánlott irodalom	250
<i>Abstract</i>	255

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat:	Szexuális, haszonszerzési és agresszióra épülő motivációk és normasértések	44
2. táblázat:	A kábítószerekkel kapcsolatos nemzetközi kriminalizáció	47
3. táblázat:	Az internetes kábítószer- és gyógyszer-kereskedelem jogsértő alakzatai	55
4. táblázat:	A kutatásban alkalmazott bizalmi kategóriák és bizalmi faktorok	89
5. táblázat:	A kutatásról visszajelzést küldő és nem küldő felsőoktatási intézmények	95
6. táblázat:	A kutatást elutasító felsőoktatási intézmények	95
7. táblázat:	Élethelyzetek a 2–6. kérdéscsoportokhoz	98
8. táblázat:	Életesemények motivációi mentén történő sorrendiség	101
9. táblázat:	A hipotézisek és a kérdéscsoportok kapcsolódása	102
10. táblázat:	Hány órát használja Ön az internetet munkavégzésre/tanulásra?	103
11. táblázat:	Hány órát használja Ön az internetet munkavégzésen/tanuláson kívüli tevékenységre?	104
12. táblázat:	Átlagosan milyen gyakran vásárol Ön online webshopokban?	104
13. táblázat:	Online vásárlásához melyik eszközt használja inkább?	105
14. táblázat:	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?	105
15. táblázat:	Szokott-e internetes közösségi oldalakat, e-mail-szolgáltatásokat és más internetes szolgáltatásokat álnéven (nicknéven) használni?	106
16. táblázat:	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zero toleranciával?	106
17. táblázat:	Rendelkezik-e szakértelemmel?	107
18. táblázat:	A válaszolók nemi eloszlása	108
19. táblázat:	A válaszolók életkori eloszlása	108
20. táblázat:	A válaszolók lakóhelye	109
21. táblázat:	A válaszolók képzési területei	109
22. táblázat:	A válaszolók képzési formái	110
23. táblázat:	A válaszolók munkarendje	110
24. táblázat:	Átnevezett bizalmi faktorok csoportonként	111
25. táblázat:	A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján	117
26. táblázat:	A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 1. vásárlásban	123
27. táblázat:	A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 2. vásárlásban	128
28. táblázat:	A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 3. vásárlásban	133
29. táblázat:	A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 4. vásárlásban	139
30. táblázat:	A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 5. vásárlásban	144
31. táblázat:	A bizalmi faktorok fontossága a legális és az illegális vásárlásban	145
32. táblázat:	Az eladó elérhetősége és segítőkészsége bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	147
33. táblázat:	Az eladó megbízhatósága bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	148
34. táblázat:	A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	148
35. táblázat:	A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	149
36. táblázat:	A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	150
37. táblázat:	A vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	150
38. táblázat:	A személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	151
39. táblázat:	A vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	151
40. táblázat:	A regisztrációs lehetőség szükségessége bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	152
41. táblázat:	Az elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	153
42. táblázat:	Az online fizetési lehetőség bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	153

43. táblázat:	A hagyományos offline fizetési lehetőség bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	154
44. táblázat:	A kriptovalutával történő fizetési lehetőség bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	154
45. táblázat:	Az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	155
46. táblázat:	A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	156
47. táblázat:	Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	156
48. táblázat:	Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	157
49. táblázat:	Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	158
50. táblázat:	A rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	158
51. táblázat:	A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	159
52. táblázat:	A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban	159
53. táblázat:	A legális és az illegális vásárlásban választott bizalmi faktorok szükségességének mértékéről	160
54. táblázat:	A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	164
55. táblázat:	A vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	165
56. táblázat:	A vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az élettani terület ismeretei mentén	165
57. táblázat:	A regisztrációs lehetőség bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	166
58. táblázat:	A regisztrációs lehetőség bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az élettani terület ismeretei mentén	166
59. táblázat:	Az elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	167
60. táblázat:	A hagyományos offline fizetési lehetőség bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	167
61. táblázat:	A kriptovalutával történő fizetési lehetőség bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	168
62. táblázat:	Az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az élettani terület ismeretei mentén	168
63. táblázat:	A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	169
64. táblázat:	Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	169
65. táblázat:	A megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	170
66. táblázat:	A rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	171
67. táblázat:	A rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség bizalmi faktor magasabb meglérére adott válaszok az élettani terület ismeretei mentén	171
68. táblázat:	A részletes, tényezőkenti elemzés eredményei az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén	172
69. táblázat:	Bizalmi tényezők fontossága az illegális szituációkban a kitöltők ismeretszintjéhez képest	174
70. táblázat:	A szituációkban alkalmazott bizalmi faktorok száma	175
71. táblázat:	A szituációk motivációinak hatása a 4. hipotézis tesztelésével	180
72. táblázat:	Cronbach-alpha mérőszám segítségével történő belső konzisztenciamérés eredményei	184
73. táblázat:	Bizalmi index	185

74. táblázat:	Faktorelemzés bizalmi indexek bevonásával	186
75. táblázat:	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?	189
76. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és az egyén és a közösség bizalmi kategóriába tartozó eladó elérhetősége és segítőkészsége, az eladó megbízhatósága, a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezetttsége az interneten, valamint a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által faktorok fontosságának összefüggései	190
77. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és a technikai tényezők bizalmi kategóriába tartozó webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége, valamint a vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága faktorok fontosságának összefüggései	190
78. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és az adatvédelmi tényezők bizalmi kategóriába tartozó személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme, a vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás, valamint a regisztrációs lehetőség faktorok fontosságának összefüggései	191
79. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és a fizetési tényezők bizalmi kategóriába tartozó elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció, az online fizetési lehetőség, a hagyományos offline fizetési lehetőség, a kriptovalutával történő fizetési lehetőség, valamint az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról faktorok fontosságának összefüggései	192
80. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és a termékek és szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya, az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia és a megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról faktorok fontosságának összefüggései	193
81. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és a termékek és szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó áruk épségben történő megbízható kézbesítése faktor fontosságának összefüggései	193
82. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és rejtettség és anonimitás bizalmi kategóriába tartozó rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek, valamint a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek faktorok fontosságának összefüggései	194
83. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és az ajánlaná-e másnak a weboldalt összefüggései az illegális 1. szituációban	195
84. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és a vásárolna-e újból a weboldaltól összefüggései az illegális 1. szituációban	195
85. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és az online vagy offline tér választásának összefüggései az illegális 1. szituációban	196
86. táblázat:	A zéró toleranciával való egyetértés és a bizalmi faktorok fontosságának összehasonlítása	196
87. táblázat:	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)	198
88. táblázat:	A Tor-böngésző használata és az egyén és a termékek és szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó az eladó elérhetősége és segítőkészsége, az eladó megbízhatósága, a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezetttsége az interneten, a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által faktorok fontosságának összefüggései	199
89. táblázat:	Tor-böngésző használata és a technikai tényezők bizalmi kategóriába tartozó webáruház-oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége, valamint a vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága faktorok fontosságának összefüggései	200
90. táblázat:	A Tor-böngésző használata és az adatvédelmi tényezők bizalmi kategóriába tartozó személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme, a vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás, valamint a regisztrációs lehetőség faktorok fontosságának összefüggései	200
91. táblázat:	A Tor-böngésző használata és a fizetési tényezők bizalmi kategóriába tartozó elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció, az online fizetési lehetőség, a hagyományos offline fizetési lehetőség, a kriptovalutával történő fizetési lehetőség, valamint az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról faktorok fontosságának összefüggései	201
92. táblázat:	A Tor-böngésző használata és a termékek és szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya, az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia és a megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról faktorok fontosságának összefüggései	202
93. táblázat:	A Tor-böngésző használata és a szállítási szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó áruk épségben történő megbízható kézbesítése faktor fontosságának összefüggései	202

94. táblázat:	A Tor-böngésző használata és a rejtettség és anonimitás bizalmi kategóriába tartozó rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törölődjenek, valamint a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek faktorok fontosságának összefüggései	203
95. táblázat:	A Tor-böngésző használata és az ajánlaná-e másnak a weboldalt illegális 1. szituációban összefüggése	204
96. táblázat:	A Tor-böngésző használata és a vásárolna-e újból a weboldaltól illegális 1. szituációban összefüggése	204
97. táblázat:	A Tor-böngésző használata és az online vagy offline tér választása illegális 1. szituációban összefüggései	205
98. táblázat:	A Tor-böngésző használatával való egyetértés és a bizalmi faktorok fontosságának összehasonlítása	205

Ábrajegyzék

1. ábra:	Kábítószerek, gyógyszerek és a kábítószerek előállításához szükséges vegyszerek kínálatának aránya a darkneten	17
2. ábra:	Különböző kábítószerek darknetes eladásából származó árbevétel országonként 2017 és 2018 között	19
3. ábra:	A darkneten kábítószereket vásárlók számának emelkedése 2014–2020 között az Amerikai Egyesült Államokban, Európában és más kontinensen	20
4. ábra:	Az internetes kábítószer- és illegális gyógyszer-kereskedelem motivációi	45
5. ábra:	Az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem katalizáló módok	68
6. ábra:	Katalizáló módok internetes fizetés esetén	69
7. ábra:	Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban	113
8. ábra:	A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban	113
9. ábra:	Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban	114
10. ábra:	A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban	115
11. ábra:	A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlásai a legális vásárlásban	115
12. ábra:	A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlásai a legális vásárlásban	116
13. ábra:	A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlásai a legális vásárlásban	116
14. ábra:	Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban	118
15. ábra:	A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban	119
16. ábra:	Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban	119
17. ábra:	A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban	120
18. ábra:	A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban	121
19. ábra:	A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban	121
20. ábra:	A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban	122
21. ábra:	Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban	124
22. ábra:	A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban	124
23. ábra:	Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban	125
24. ábra:	A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban	126
25. ábra:	A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban	126
26. ábra:	A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban	127
27. ábra:	A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban	127
28. ábra:	Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban	129
29. ábra:	A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban	130

30. ábra:	Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban	130
31. ábra:	A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban	131
32. ábra:	A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban	132
33. ábra:	A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban	132
34. ábra:	A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban	133
35. ábra:	Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban	134
36. ábra:	A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban	135
37. ábra:	Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban	136
38. ábra:	A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban	136
39. ábra:	A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban	137
40. ábra:	A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban	138
41. ábra:	A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban	138
42. ábra:	Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban	140
43. ábra:	A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban	140
44. ábra:	Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban	141
45. ábra:	A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban	142
46. ábra:	A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban	142
47. ábra:	A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban	143
48. ábra:	A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban	143
49. ábra:	Az online és az offline tér közötti választás az öt illegális szituációban	177
50. ábra:	Az offline teret választók jelölései az öt illegális szituációban	179
51. ábra:	A kitöltők webmarketbe való visszatérésről adott jelölései	182
52. ábra:	A kitöltők webmarket ajánlására adott jelölései	183

A kötet szerzői

KISS Tibor kriminológus, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Kiberbiztonsági Kutatóintézet kutatója és a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészet-tudományi Kar Kriminológia Tanszék adjunktusa. Kutatási területe a kiberkriminológia és a kiberdevianciák.

SZIGETI Ákos szociológus, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Kutatóköz-pont Kiberbiztonsági Kutatóintézetének kutatója és a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészet-tudományi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója. Kutatási területei: társada-lomkutatási módszerek, szövegbányászat, kiberbűnözés.

DORNFELD László jogász, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, valamint a Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Kiberbiztonsági Kutatóintézet kutatója és a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktorjelöltje. Kutatási területe a kiberbűnözés, a kiberkriminológia, a kiberszabályozás és a kiber-geopolitika.

Kiss Tibor

Bevezetés

A kiberbűnözés háttérokait kutató kriminológusok szerint azok a legdominánsabb normasértések a kibertérben, amelyek a legtöbb felhasználó sérelmére képesek kárt okozni, vagy épp a legszélesebb tömegek igényeinek kielégítését szolgálják.¹ Ez utóbbiak egyike az internetes kábítószer- és gyógyszer-kereskedelem, amelynek kínálati oldalán a haszonszerzési igények, a keresleti oldalán különböző kényszerek által előidézett szükségletek elégülnek ki kölcsönös érdekeken alapulva. A két pólus között zajló tranzakciók akár a John Thibaut és Harold Kelley (1959) amerikai pszichológusok által felállított *csereelmélet* vagy a Gary S. Becker által 1976-ban kidolgozott, majd Derek B. Cornish és Ronald V. Clarke által (1986) a bűnözésre adaptált *racionális döntés-elmélet* modern formációjaként is leírhatók. Mindkét teória szorosan illeszkedik az illegális szerek internetes kereskedelmének folyamatához, mivel a tiltott tranzakciókban zajló adásvétel a felek érdekeit szolgálja, miközben a kockázatok mértékét a titkos működéssel minimálisra próbálják csökkenteni. A hagyományos kriminológiai elméletek mellett az online kereskedelem működésének magyarázatára már létezik egy pragmatikusabb megközelítés is. Eszerint a kínálati és a keresleti oldal két pólusát a *megosztott bizalom* tengelye köti össze, amelyet az infokommunikációs technológia és a globális hálózat erősített meg a résztvevők között az elmúlt évtizedekben.² A Silk Road 2013-as bezárása óta tisztán látható, hogy a horizontális bizalom stabilizálódása a virtuális feketepiacok működésére jelentős hatást gyakorolt, sőt, olyan önszabályozó közösségek szerveződését segítette elő, amelyek képesek külső kontroll nélkül fenntartani az illegális drogmarkeket – még a felszámolásukra hivatott hatósági nyomás ellenére is. A résztvevők közötti bizalomnak köszönhetően az illegális kriptopiacok virágkorukat élik – főként a kábítószer-kereskedelem területén, amely az összes tiltott online tranzakció túlnyomó részét teszi ki –, és számuk évről évre emelkedik.³ Az online kábítószer-kereskedelem visszaszorításának egyik hatékony eszköze a keresletcsökkentés, vagyis olyan szabályozási eszközök, intézkedések, megelőzési és kezelési módok összessége, amelyekkel a vásárlói döntés befolyásolható. Az internetes kereskedelmet meghatározó kereslet mérséklése viszont nem egyszerű feladat, ugyanis az adásvétel egy szakasza a hagyományos térből az online térbe kerülve még láthatatlanabb, és ezzel együtt nehezebben kontrollálható. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az alacsony lebukási kockázat és a szerekhez való konfliktusmentes hozzájutás lehetősége vásárlásra ösztönözheti azokat a felhasználókat is, akik a vásárlásra kényszerítő életszituációk ellenére sem kísérelnék meg ugyanezt

¹ Kiss Tibor – Parti Katalin – Prazsák Gergely: *Cyberdeviancia*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 55–133.

² Rachel Botsman: *Kiben bízunk*. Budapest, Cser, 2017. 11–257.

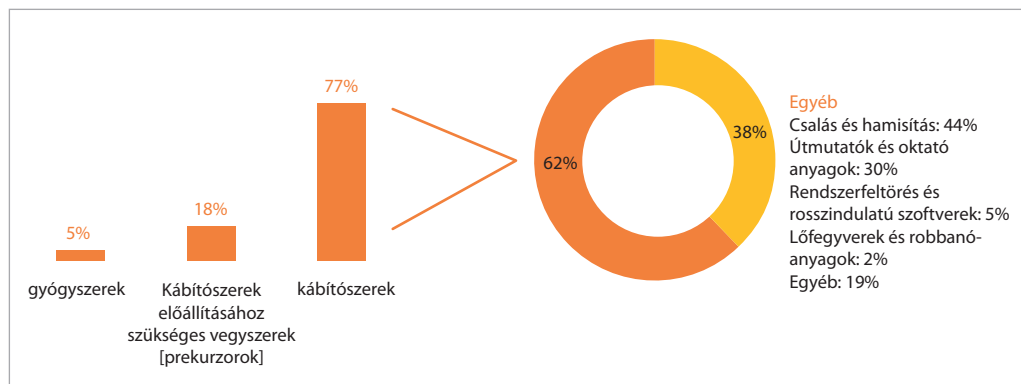
³ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC): *World Drug Report. Cross-Cutting Issues. Evolving Trends and New Challenges*. United Nations Publication, Sales, No. E.20.XI.6. 2020.

a magasabb kockázatú hagyományos környezetben.⁴ Az internetes drogvásárlók egyre bővülő táborát vagy a még materiálisan nem érintett, de potenciális vásárlóként számításba vehetők csoportját elsősorban a különböző szinteken és színtereken is megvalósulni képes bűnmegelőzési módszerekkel lehet kíméletesen elérni és eltéríteni őket vásárlási szándékuktól.

⁴ Atte Oksanen – Lee Miller Bryan – Iina Savolainen – Anu Sirola – Jakob Demant – Markus Kaakinen – Izabela Zych: Illicit Drug Purchases via Social Media Among American Young People. In Gerhard Goos – Juris Hartmanis (szerk.): *Social Computing an Social Media*. 12th International Conference, SCSM 2020, Held as Part of the 22nd HCI International Conference, HCII 2020, Koppenhága, 2020. július 19–24. 278–289.

A vásárlói attitűdök feltérképezésének időszerűsége és indokoltsága

A globális internetes kereskedelem vásárlói körének bővülését az Amerikai Egyesült Államokban és Európában zajló online kábítószer-vásárlás számszerű emelkedése példázza a legjobban. A United Nation Office and Drug Crime (UNODC) 2020-as jelentésében közölt kutatások eredményei szerint a darkneten működő feketepiac 62%-át a kábítószer- vagy illegális gyógyszer-kereskedelem, 38%-át más tárgyak vagy szolgáltatások (például fegyverek, hamisított okmányok, gyermekekről készült pornográf felvételek vagy épp információs rendszerek feltörésére alkalmazható szoftverek) kínálata teszi ki.¹ A jelentésben közölt arányokból egyenesen következik, hogy az internetes feketekereskedelemben a kábítószerpiacnak van a legnagyobb és legheterogénebb összetételű vásárlói csoportokból álló látogatója világszerte. A globális kábítószer-kereskedelem hagyományos színtérhez kötöttségét magyarázzák azok a kutatási eredmények is, amelyek szerint 2015–2020 között a darkneten működő drogpiacon az amerikai és az európai hagyományos kábítószer-kereskedelem csupán 0,2%-át teszik ki. Az illegális szerek kereskedelmét bonyolító internetes feketepiacon inkább a kábítószer adásvétele dominál, azonban megtalálhatók az illegálisan árusított hamis vagy hamisított gyógyszerek, valamint a kábítószerek előállításához szükséges vegyszerek is (prekursorok) – bár sokkal kisebb arányban (1. ábra).

1. ábra: Kábítószerek, gyógyszerek és a kábítószerek előállításához szükséges vegyszerek kínálatának aránya a darkneten

Forrás: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol (EMCDDA): *Perspectives for enforcement, research and policy*. Europol Joint Publications. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2017. 15.

¹ UNODC (2020): i. m. 72.

Az elmúlt öt év tendenciája azt mutatja, hogy átlagosan minden második évben feltűnik egy olyan darknetes kábítószermarket, amely nagyobb vásárlói tömeget vonz maga köré, majd hónapokig óriási profitot termel. Az elmúlt időszakban több efféle market is megjelent, egyebek mellett az Alpha Bay, a Dream Market, a TradeRout, a Valhalla, a Berlusconi Market, amelyek köztudottan az internetes feketepiac óriásaiként látták el az amerikai és az európai vásárlók tömegét.² A Kábítószer és Kábítószertüggőség Európai Megfigyelőközpontja (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction* – EMCDDA) 2019-es Európai Kábítószerjelentése (*Addiction Drug Markets Report*, 2019) szerint a nagyobb kábítószermarketek folyamatosan fluktuálnak, vagyis miközben nyomtalanul eltűnnek (például a hatósági felszámolás vagy az exit scam eredményeként), újabbak jelennek meg. 2015 és 2019 között több mint száz market tűnt el az internetről különböző okok miatt, de ugyanebben az időpontban jó néhány folytatta a kábítószer-értékesítő tranzakcióit.³ A piacok némelyikének bezárása vagy felszámolása mindig hatást gyakorol az internetes marketekre, de valójában nem ingatja meg számottevően a vásárlás dinamikáját, ugyanis a hoppon maradt vásárlók a megmaradó vagy az új marketek keresleti köreihez csapódva az internetes piacon maradnak.⁴ A vizsgált darknet marketekben a legtöbb kábítószer-rendelés az Amerikai Egyesült Államokból, Ausztráliából és Kanadából érkezett, míg Európában Angliából, Németországból, Hollandiából, Franciaországból és végül Spanyolországból. Európában az internetes piacon működő drogmaketek némelyike ugyanezekhez az államokhoz köthető.⁵ Az elmúlt öt évben működő nagyobb darknetes piacok forgalmának elemzése stabil trendeket mutat. Például 2016-ban a globális kábítószer-kereskedelemből bejövő illegális jövedelem a nemzetközi jelentések szerint 625 milliárd dollár, a darknetes vásárlásokból bejövő összeg 20 millió dollár volt.⁶ Európán belül 2017 és 2018 között az Egyesült Királyságban a darkneten 2825 kg kábítószerrel adtak el 28,2 millió euró értékben, Németországban ez idő alatt 3153 kg kábítószerrel értékesítettek 18,8 millió euróért, míg Hollandiában 1174 kg kábítószerrel kelt el 10,3 millió euró értékben.⁷ Az európai országok marketjei közül a legtöbbet a német piacon, viszont a jobb minőségű és drágább szereket Angliában értékesítették (2. ábra).

² UNODC (2020): i. m. 76.

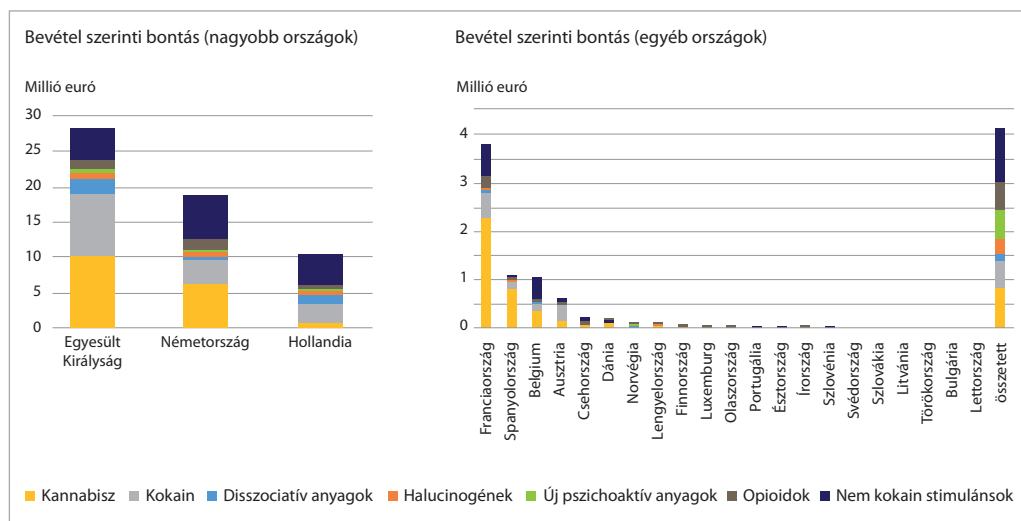
³ Ilyen volt a Tehka, az OW Market, a The Majestic Garden, a Berlusconi Market, a Cannazon, a Rapture Market, az Empire Market, az Apollon, a Serpent Market és a Nightmare Market (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol [EMCDDA]: *EU Drug Markets Report*. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2019.).

⁴ Judith Aldridge – David Décary-Hétu: [Hidden wholesale: The drug diffusing capacity of online drug cryptomarkets](#). *International Journal of Drug Policy*, 35. (2016). 7–15.

⁵ UNODC (2020): i. m. 75; EMCDDA (2019): i. m. 5–283.

⁶ Lucia Bird et al.: *Transformative technologies*. Global Initiative Against Transnational Organized Crime. 2020. 4–38.

⁷ EMCDDA (2019): i. m. 71.

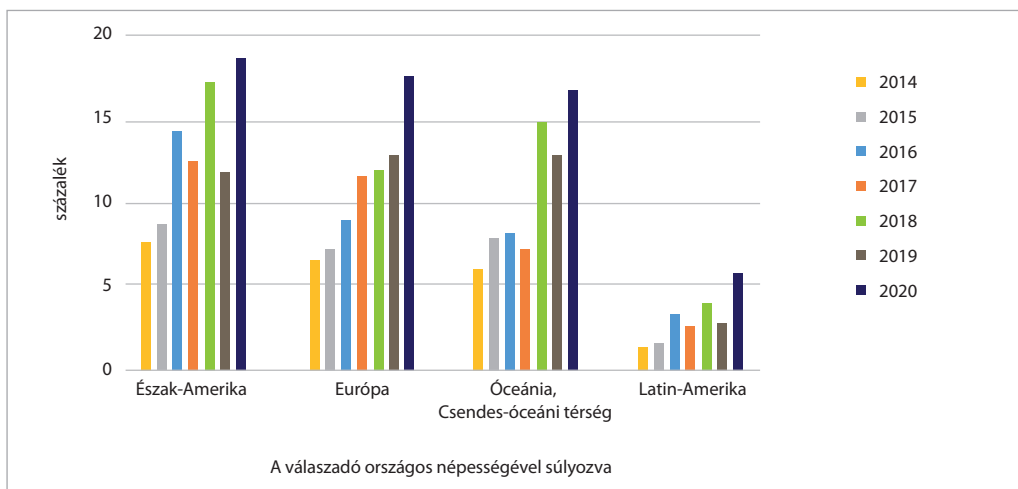

2. ábra: Különböző kábítószeres darknetes eladásából származó árbevétel országoként 2017 és 2018 között
 Forrás: EMCDDA (2019): i. m. 71.

A megrendelések sok esetben azokból az országokból érkeznek, amelyekhez a market leginkább kötődik, valamint ahonnan a szereket a fogyasztóknak kiszállítják. Gyakori jelenség, amikor a market weboldalán a kereskedő megjelöli, hogy kizárólag mely országokba szállít, és melyekbe nem. Ez nem csoda, hisz a szállítás és a kézbesítés kockázatai csökkenthetők, ha nem kell határellenőrzéseken átjuttatni a küldeményt. A vásárlók körében már évek óta a kannabisz, az amfetaminszármazékok, az új pszichoaktív szerek és a kokain vezetik a népszerűségi listát, miközben a heroin folyamatosan lemaradt a rangsorban. A heroin alacsony keresletének az egyik magyarázata, hogy a beszerzés hosszú és szövevényes útja miatt még a darkneten is drágább. Nem beszélve arról, hogy a heroin a leghatásosabb drogok közé tartozik, ezért sok helyütt alkalmasszerűen fogyasztják és rendelik meg. A másik magyarázat a heroinfogyasztók elképesztően rossz anyagi helyzetében, illetve az alacsony digitális képességeikben keresendő, ami a pusztító szer által kiváltott rossz fizikális és mentális állapotukhoz köthető. Ebből adódóan még alkalmasszerűen sem képesek a darkneten keresztül jobb minőségű anyagokat vásárolni. Számukra marad a rossz minőségű és drágább szerek utcai értékesítése. A kábítószeres internetes rendeléséből az ázsiai országok sem maradnak ki, bár ezek az államok a kábítószeres előállító országaként is működnek. Kétségkívül igaz, hogy Kínában az internet szabályozottsága miatt a darknetes kereskedelem nemzetközi formája visszafogottabb. Ez a legfőbb oka annak, hogy a globális darknetes drogereskedelemnek csak a 9%-a kötődik kínai webmarketekhez vagy rendelésekhez.⁸ Ha mégis van internetes forgalom, akkor Kínából és más ázsiai országokból jellemzően nagyobb mennyiségben érkeznek rendelések, ami viszonteladói aktivitásra is utal. A darknet marketek száma globálisan

⁸ UNODC (2020): i. m. 77.

nehezen meghatározható a jól lokalizálható nagyobb piacokon kívül. Ennek hátterében részben a Silk Road 2013-as bezárását követő fragmentálódás (*hydra effect*) áll, ami annyit jelent, hogy egy felszámolt vagy más okból bezárt nagyobb piac helyébe több kisebb market lépett.⁹ Ilyenek voltak a titkosított csatornákkal működő és orosz nyelvű marketek vagy a singli piacok is, amelyeknek az egyik jellegzetessége, hogy nem minden esetben kötődnek a bűnszervezetekhez.¹⁰ A marketek számszerű emelkedése az online vásárlások lehetőségét is felélénkítette. A Global Drug Survey 2020-as eredményei szerint a darknetes kábítószer-vásárlás kedvezőbb körülményeinek köszönhetően az elmúlt hat évben az Amerikai Egyesült Államokban és Európában a vásárlók száma megháromszorozódott (3. ábra).

3. ábra: A darkneten kábítószereket vásárlók számának emelkedése 2014–2020 között az Amerikai Egyesült Államokban, Európában és más kontinensen

Forrás: UNODC (2020): i. m. 77.

Feltételezhetően ugyanebből az okból azok, akik korábban már vásároltak kábítószerket az interneten, a szerek fajtájából kezdtek többfélét kipróbálni. Fellendült azoknak a látogatóknak a részvétele is, akik korábban egyáltalán nem vásároltak kábítószerket sem online, sem offline. Ez utóbbiak az elmúlt két évben kezdték a tranzakciókat, és inkább csak alkalmoszerűen.¹¹ A kábítószeres és az illegális gyógyszerek internetes vásárlását erőteljesen meghatározza a surface weben történő kereskedés is. Az elérhető internetes hálózatokon a közösségi oldalak a mai napig jelentős szerepet töltenek be a szerek népszerűsítésében és vásárlásuk megszervezésében. A nagymértékű emelkedést az okostelefonokra letölthető alkalmazások általi könnyű elérhetőség támogatta,

⁹ EMCDDA (2019): i. m. 70.

¹⁰ Monica J. Barratt – Jason A. Ferris – Adam R. Winstock: [Safer Scoring? Cryptomarkets, Social Supply and Drug Market Violence](#). *International Journal of Drug Policy*, 35. (2016). 24.

¹¹ UNODC (2020): i. m. 78.

bár a titkos kommunikáció garanciái ebben az esetben nem mindig érvényesülnek. A közösségi oldalak közül a népszerű Facebookot, Instagramot és a Twittert használják erre a célra (például a közösségi platformok nagyon népszerűek Dániában, Izlandon és Svédországban). Nyilvánvaló, hogy a heterogénebb összetételű és számszerűségében is bővülő vásárlói kör az internetes kábítószer-kereskedelem működését stabilizálja, viszont emellett szofisztikáltabb működést és megbízhatóbb biztonsági garanciákat követel a feketekereskedelmet lebonyolító platformok adminisztrátoraitól és kereskedőitől (például további fizetési, kézbesítési, áruminőségi, eladói garanciákat biztosító faktorok meglétét vásárlási alapfeltételként). Az internetes drogvásárlás egyik alappillére a vásárlói kereslet, ezért az illegális adásvétel csökkentésére jó megoldás lehet a *bizalmi kapcsolatok befolyásolása*. Ennek első lépése a vásárlók attitűdjeinek megismerése, pontosabban a vevők által prioritásként kezelt bizalmi garanciák rendszerének, valamint az offline-online terek közti választásuk okainak feltérképezése. Ebben az esetben először arról a társadalmi csoportról lehet szó, akik az offline környezetben kevésbé, de az internetes környezetben nyújtott lehetőség által nagyobb eséllyel szánnák rá magukat a kábítószeres és az illegális gyógyszerek vásárlására, viszont a vásárlási szándékuk még visszafordítható. Az attitűdök felméréséből származó eredményekre épülő megelőzés jellegű intézkedéseket már nemcsak egy körülhatárolható korosztály tekintetében lehet és célszerű alkalmazni, hanem olyan társadalmi közösségek körében is, amelynek tagjai még nem tartoznak ebbe a korosztályba.

A bizalomra épülő vásárlói attitűdök feltérképezésének első lépéseként a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Kiberbiztonsági Kutatóintézetében 2020 januárjában egy 12 hónapos kvantitatív kutatást indítottunk, és tárgyának középpontjába a mindennapi élethelyzetekben rejlő *individuális* vagy *társadalmi* pressziókból felépülő vásárlói bizalmat helyeztük. Jelen tanulmányunk első részében az internetszabályozást, az online teret érintő kábítószer-kereskedelem színtereit, szereplőit és sajátosságait, a kiberdevianciák körében betöltött szerepét, motivációit és színtérmódosításait, valamint a kriptovaluták funkcióit mutatjuk be. Szintén a tanulmány első részében kitérünk a kábítószer-kereskedelem nemzetközi szabályozására, a kábítószer-kereskedelem interneten megjelenő büntetőjogi alakzataira, a darknet szabályozási dilemmáira, valamint az adásvételben megjelenő megosztott bizalom tényezőire. A tanulmány második felében az attitűdkutatás (első kutatási szakasz) részleteit és eredményeit taglaljuk, végül az eredmények hasznosíthatóságát és a további két kutatáshoz való kapcsolódását részletezzük.

Dornfeld László

Internetszabályozás

Modellek

Az elmúlt évtizedek ugrásszerű technológiai fejlődése és új vívmányai nemcsak újabb és újabb kihívások elé állítják a társadalmakat és az országokat, de egyúttal új lehetőségeket is teremtenek az államok közötti versengésben. Az új technológiák átvétele, szabályozásának megalkotása előnyhöz juttattja azokat, akik az elsők között teszik ezt meg: az innováció, a tehetség és a rugalmasság kiemelkedően fontossá váltak a 21. század elején.¹ Az államok egyik legfontosabb feladata, hogy az új technológiák alkalmazásának lehetővé tétele mellett azok biztonságosságáról is gondoskodjanak.² A kibertér, a digitális technológiák szabályozása az államok közötti versengés egyik színterévé vált, ahol két eltérő modell alakult ki: a minden érdekelt fél bevonását hirdető irányzat a nyugati államokban, valamint a nemzeti szuverenitás alapján álló irányzat más országokban, elsősorban Oroszországban és Kínában.³ Ezek között a fő különbség az, hogy míg az előbbi rendszerben a nem állami szereplők (például az internetszolgáltatók) szerepe jelentős a szabályozás alakításában mind nemzeti, mind nemzetközi szinten, addig utóbbi megoldás kizárólagosan az államok által hozott szabályozás betartatásában juttat szerepet nekik.

Az eltéréseknek számos különböző oka lehet a gazdasági érdekektől kezdve az eltérő politikai kultúrán át a történelmi-ideológiai hagyományokig. Az európai államok által favorizált modell mögött például felfedezhető az az európai történelmi gyökerekhez visszahúzó törekvés, hogy egyfajta „erényes polgári térnek” őrizze meg az internetet, amelyet az erényes viselkedés, az udvariasság és az óvatosság jellemez. Az Amerikai Egyesült Államok politikai kultúrája ettől teljesen eltérő, nagy fokú szabadságon alapul, ahol kevés dolog korlátozza az innovációt, amíg az nem okoz bizonyíthatóan károkat, és csak ezután lép fel ellene.⁴ Míg sokáig az Egyesült Államok volt a minden érdekelt fél részvételével működő modell globális zászlóvivője, napjainkra az Európai Unió szabályozása is egyre inkább az univerzalizmus felé mutat. Ennek egyik ékes példája a 2016/679 általános adatvédelmi rendelet (GDPR), amely az Európán kívül működő vállalkozások esetén is elvárja az európai szabályozáshoz való konformitást. Ebben

¹ Peter Engelke: *Three Ways the Fourth Industrial Revolution is Shaping Geopolitics*. *World Economic Forum*, 2018. augusztus 24.

² Frederick Douzet: Geopolitika a kibertér megértéséhez. In: Pintér István (szerk.): *Műhelymunkák: A virtuális tér geopolitikája*. Budapest, Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, 2016. 29–30.

³ Dornfeld László: A kibertér főbb nemzetközi és nemzeti szabályozásai. In: Pintér István (szerk.): *Műhelymunkák: A virtuális tér geopolitikája*. Budapest, Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, 2016. 78.

⁴ Kleron O'Hara – Dame W. Hall: *Four Internets. The Geopolitics of Digital Governance*. *CIGI Papers*, (2018), 206. 6–7.

fontos tényező az, hogy az EU együttesen túlságosan is nagy piacot jelent ahhoz, hogy az óriás amerikai számítástechnikai cégek figyelmen kívül hagyják az új szabályozást.⁵

Ugyanakkor az EU más területeken nem tudott hasonló sikereket elérni, például a 2017-ben benyújtott online magánéletet védő rendelettervezetet mind a mai napig nem sikerült elfogadni az EU-szervek és a tagállamok eltérő álláspontjai, belső vitái miatt.⁶ Mint az iratokból kiderült, jelentős technológiai vállalatok – így például az Amazon is – aktív lobbitevékenységet folytattak a javaslat ellen.⁷ Chris Painter, egykori vezető amerikai kiberdiplomata szerint úgy tűnik, hogy saját belső problémái és a nagy technológiai vállalatok hatalmas befolyása miatt az Egyesült Államok még jó ideig nem lesz képes visszanyerni sokáig élvezett globális vezető szerepét.⁸

Ezzel szemben áll Oroszország és Kína modellje, amely kizárólag a nemzeti szuverenitáson alapul. Ebben sokszor a legmagasabb szinteken érdekeltek: az ITU 2012-es világkonferenciáját megelőzően, 2011 júniusában Vlagyimir Putyin orosz elnök például kijelentette, hogy országának célja az, hogy a szervezeten keresztül nemzetközi irányítás alá vonja az internetet.⁹ Kína esetében a változtatás iránti igény abból ered, hogy az ország globális normakövető helyett inkább globális normaalkotó kíván lenni. A kínai érdek az, hogy a kibertér felől az ország jelenlegi politikai berendezkedését és a nemzetbiztonságot érő fenyegetéseket ellenőrizni tudják.¹⁰ Ez a politikai alapú szembenállás a jelenleg uralkodó nyugati modellel szemben számos dokumentumban testet öltött, amelyeket Oroszország és Kína közösen készített el, és tárt a nemzetközi közösség elé, ám ezek inkább politikai deklarációnak tekinthetők, semmint valós szakmai dokumentumoknak.¹¹ A szembenállás politikai céljait hangsúlyozza, hogy Donald Trump amerikai elnök konfrontatív Kína-politikájának – amely a kereskedelmi háborúban öltött testet – szerves részét képezte a kínai technológiai cégek és befolyás elleni fellépés a kiberkémkedés vádjával. Ennek egyik fő célpontja a Huawei cég volt, amely az okostelefon-piac mellett nyugati országok 5G hálózati rendszereinek kiépítésében is szerepet vállalt. Amerikai nyomásra az Egyesült Királyság végül megszakította az együttműködést a céggel.¹² Ahogy az EU–USA viszonyban, a Kína–Oroszország együttműködésben is vannak

⁵ O'Hara–Hall (2018): i. m. 7.

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács rendelete az elektronikus hírközlés során a magánélet tiszteltben tartásáról és a személyes adatok védelméről, valamint a 2002/58/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (elektronikus hírközlési adatvédelmi rendelet) 2017/0003 (COD).

⁷ Vincent Manancourt: [Amazon Sought to Water down Eu Privacy Rules, Document Shows](#). *Politico*, 2020. december 20.

⁸ Eric Geller: [China, EU Seize Control of the World's Cyber Agenda](#). *Politico*, 2018. július 22.

⁹ André Barrinha: [Virtual Neighbors: Russia and the EU in Cyberspace](#). *Insight Turkey*, 20. (2018), 3. 37.

¹⁰ Greg Austin: International Legal Norms in Cyberspace. Evolution of China's National Security Motivations. In Anna-Maria Osula – Henry Røigas (szerk.): *International Cyber Norms. Legal, Policy & Industry Perspectives*. Tallinn, CCDOE, 2018. 172.

¹¹ Dornfeld László: A kibertér szabályozási modelljei Európában. In Antalík Imre (szerk.): *Térről – Erőtről: Tanulmányok a Kárpát-medencei geopolitikai konferencia előadásaiából*. Komárno, Selye János Egyetem, 2019b. 44–48.

¹² A 2020. november végén elfogadott telekommunikáció-biztonsági törvény effektíve megtiltotta a Huawei részvételét az 5G hálózat kiépítésében és működtetésében, és 2027-ig előírta minden Huawei eszköz kiiktatását az egész kiépített rendszerből.

ellentétek. Míg a pekingi vezetés politikájának legfőbb célja az internet uralása, addig az orosz motivációkat illetően akad olyan vélemény, amely szerint csupán eszköznek tekintik azt a Nyugattal szemben. Az érvelés szerint az oroszok nem azért támadják a fennálló szabályozási status quót, mert új rendszert szeretnének, hanem hogy a kialakuló káoszt és szabályozatlanságot saját dezinformációs tevékenységükre használhassák fel.¹³

Büntetőjogi szabályozás

Az internetszabályozás számos fontos biztonsági kérdése közül kiemelkedik a büntetőjogi szabályozás harmonizációjának problémája. Az eltérő kulturális és történelmi gyökerek miatt szinte minden állam büntetőjogi rendszere különbözik a többitől. A harmonizáció kérdése az Európai Unió szintjén is igen nagy ellenérzéseket szült, mivel a büntetőjogot a tagállamok szuverenitásuk utolsó védőbástyájaként hajlamosak kezelni. Ezért csak nagyon lassan halad a szabályozás, annak ellenére is, hogy a kiberbűnözés jelentette globális probléma egységes fellépést kíván a résztvevőktől. A rossz szabályozás nemcsak bizonyos cselekmények büntethetőségét érinti, de sok esetben a megindult eljárások során sem lehet beszerezni a külföldön található bizonyítékokat.

Az elmúlt évtizedekben több nagy jelentőségű dokumentum született, ám szinte mind csak regionális szinten. Ezek közül kiemelkedik és alapidokumentumnak tekinthető az Európa Tanács 2001-ben elfogadott számítástechnikai bűnözés elleni egyezménye (a budapesti egyezmény),¹⁴ amelyet mintegy harminc ország írt alá, köztük olyan Európán kívüli országok is, mint az Amerikai Egyesült Államok, Japán, Kanada és a Dél-afrikai Köztársaság. Az egyezmény közös minimumot határoz meg a kiberbűnözés elleni fellépésben, és egyaránt tartalmaz anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat is. Az EU már számos alkalommal elismerte az egyezmény jelentőségét, arra buzdítva a még nem részes tagállamait, hogy mihamarabb csatlakozzanak hozzá.¹⁵ Napjainkra ez a szám tovább nőtt: 68 ország írta alá az egyezményt, és ebből 65 ratifikálta is azt. Közöttük olyan államok is, amelyek nem tagjai az egyezményt létrehozó Európa Tanácsnak, mint a Fülöp-szigetek, Izrael, Paraguay és Ausztrália.¹⁶ Számos előnye mellett azonban a hibáit is meg kell említeni: sok esetben kerülték a megalkotók az egységes fogalmak használatát, a benne található büntető-eljárásjogi eszközök pedig igen korlátozottak. Mindezek ellenére kijelenthetjük, hogy a nyugati világban az egyezmény a szabályozás alapjává vált.

¹³ O'Hara–Hall (2018): i. m. 11.

¹⁴ Az Európa Tanács Budapest, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye (ETS No. 185). Kihirdette az Európa Tanács Budapest, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményének kihirdetéséről szóló 2004. évi LXXIX. törvény.

¹⁵ Laviero Buono: [Gearing Up the Fight Against Cybercrime in the European Union. A New Set of Rules and Establishment of the European Cybercrime Centre \(EC3\)](#). *New Journal of European Criminal Law*, 3. (2012), 3–4. 336.

¹⁶ *Council of Europe Chart of signatures and ratifications of Treaty 185*. Council of Europe.

A harmonizáció magasabb fokát volt képes megvalósítani az Európai Unió, de idáig is igen hosszú és küzdelmes út vezetett. A fordulópontot a lisszaboni szerződés jelentette, amelynek eredményeképp a nehézkes, egyhangúságot igénylő büntetőjogi jogalkotási eljárás megszűnt, és a számos problémával küzdő kerethatározati formát felváltották az irányelvek a területen, ezzel elejét véve az eltérő implementációból eredő joggyakorlati különbségeknek.¹⁷ Az EU ezt követően hozzálátott a korábbi büntető anyagi és -eljárás-jogi szabályozás, politika, valamint a kapcsolódó intézményrendszer felülvizsgálatához, amely különösen hangsúlyos volt a kiberbűnözéssel kapcsolatban.¹⁸ A régi kerethatározatokat felváltották, és az új irányelvek számos, informatikai vonatkozású területet lefedtek: az információs rendszerek elleni támadásokat,¹⁹ a gyermekpornográfiát,²⁰ a pénzmosást,²¹ valamint a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalást.²²

Az anyagi jogi szabályozás megújulása mellett fontos kiemelni azt is, hogy az eljárásjog területén is nagy változásokra került sor. Az Európai Unió régi törekvése az, hogy a kölcsönös elismerés elvét a bizonyítékgyűjtésben is érvényesítsék.²³ Ez azt jelenti, hogy az egyik tagállami hatóság által végrehajtott bizonyítási cselekményt úgy kell értékelni, hogy az bármelyik másik tagállamban megállná a helyét, így az ebből származó bizonyíték bárhol felhasználható. Ennek gyakorlati következményei igen jelentősek lennének, hiszen nagyban egyszerűsödne az EU-n belül a határokon átnyúló bűnügyekben a bizonyítás. Ennek különösen nagy jelentősége van a digitális eszközökkel, a kibertérben elkövetett bűncselekmények esetén. Ezekben az ügyekben ugyanis a bizonyítékok elektronikusak, vagyis igen sérülékenyek, könnyen manipulálhatók vagy törölhetők, így azok a lassú, nehézkes és időigényes kölcsönös jogsegély keretében sokszor késve vagy egyáltalán nem szerezhetők be. Az EU jogalkotása az európai nyomozási határozat eszközt hozta létre 2014-ben,²⁴ ám ez főleg a fizikai bizonyítékok esetén jelent megoldást – amikor ismert a bizonyíték pontos helye. A másik fő probléma, hogy a kölcsönös elismerés elvét a versenyjogra találták ki, és az ennél jóval érzékenyebb büntetőjogban

¹⁷ Dornfeld László: Az Európai Unió e-bizonyíték javaslatcsomagja. *Fontes Iuris*, 5. (2019a), 4. 27.

¹⁸ Buono (2012): i. m. 338.

¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2013/40/EU irányelve az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

²⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/93/EU irányelve a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

²¹ A 4. pénzmosás elleni irányelv (2015/849 irányelv) a szabályozás alá vonta a virtuális pénzeket (mint például a bitcoin). Az 5. pénzmosás elleni irányelv (2018/843 irányelv) ezt kiterjeszti a virtuális pénzt kezelő platformokra és pénztárca-szolgáltatásokra, valamint véget vet a bankszámlák anonimitásának, és uniós szintű központi hozzáférési mechanizmust alakítanak ki a pénzmosás elleni különleges egységek számára. Az irányelv egyúttal csökkenti az előre fizetett kártyák és az e-pénz használatához szükséges azonosítási kötelezettség küszöbértékét, vagyis a 150, valamint 50 euró mértéket meghaladó fizetés a használó személyazonosságának meghatározása után hajtható csak végre.

²² Az Európai Parlament és a Tanács 2019/713 irányelve a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalás és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök hamisítása elleni küzdelemről, valamint a 2001/413/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

²³ Dornfeld (2019a): i. m. 27.

²⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról.

történő alkalmazása olyan szintű bizalmat igényel a tagállamok között, amely jelenleg nincs meg.²⁵ Az EU 2016-ban kezdett neki egy új, kifejezetten a digitális bizonyítékokra szabott eszköz kimunkálásának. 2018-ra készült el az e-bizonyíték javaslattervezet,²⁶ amely két új eszközt, a megőrzésre, illetve a közlésre kötelező európai határozatot vezetett be. Az előbbi a bizonyítékok megőrzését írja elő az unióban szolgáltatásokat nyújtó és más tagállamban letelepedett vagy képvisellel rendelkező szolgáltató számára, míg utóbbi annak átadását. Ez hatalmas áttörést jelent, hiszen mint a GDPR esetén, az adatokat birtokló szolgáltatók itt sem érvelhetnek azzal, hogy központjuk az EU-n kívül található, ezenkívül áthidalja a joghatósági problémákat, valamint nem szükséges más tagállami hatóságok bevonása, ezzel jelentősen gyorsítva az eljárást. A javaslatot ugyanakkor a mai napig nem fogadták el, leginkább a tagállami aggályok miatt, ami a hatóságaik mellőzését illeti más tagállami hatóság megkeresése esetén, illetve az eltérő koncepciók miatt: míg az Európai Parlament jogbiztonsági garanciákat követel, és csökkenteni igyekszik az eszközök alkalmazását, addig a Tanács szívesen bővítené azt (például a valós idejű információgyűjtés). Azonban ezen változtatások mindegyike jelentősen módosítaná a koncepciót, és felmerül annak a lehetősége is, hogy az eszköz túl ambiciózus, és újra felvetődik a tagállamok közötti bizalom hiányának problémája is.²⁷

Büntetőjogon kívüli eszközökkel igyekszik a kiberbűnözés elleni harcot segíteni a fejlődő országokban az Egyesült Nemzetek Szervezete. A 2010-ben az ENSZ 12. bűn-megelőzési és büntető igazságszolgáltatási kongresszusán elfogadott 65/230. határozat, majd ezt követően az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) bécsi székhelyű Bűn-megelőzési és Büntető Igazságszolgáltatási Bizottságának 22/7. és 22/8. határozata létrehozta a kiberbűnözés elleni globális programot.²⁸ Ennek végrehajtásával az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűn-megelőzési Hivatalát (UNODC) bízták meg. A program alapvetően a kapacitásépítésben és a megelőzésben próbált segítséget nyújtani, ám az első azok közül, amelyek deklaráltan nemcsak a kiberbűnözésre terjednek ki, hanem olyan bűncselekményekre is, amelyeket a kibertér tesz lehetővé, de nem informatikai jellegűek (például darkwebes online kábítószer-kereskedelem).²⁹ Ennek részeként az UNODC 2013-ban kiadott egy átfogó tanulmányt a kiberbűnözésről, számos ország tapasztalatait feldolgozva, amely sok aktuális kérdéssel foglalkozik.

²⁵ Alföldi Ágnes Dóra: A bűnügyi együttműködés általános kérdései az Európai Unióban. *Európai Jog*, 11. (2011), 2. 15.

²⁶ Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a büntetőügyi elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról*. COM (2018) 225. végleges (2018. április 17.).

²⁷ Claudia Warken: A kiberbűnözés elleni küzdelem új fejleményei az Európai Unióban. In Farkas Ákos – Gerhard Dannecker – Jacsó Judit (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusa – különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019; Dornfeld (2019a): i. m.

²⁸ Resolution adopted by the General Assembly on 21 December 2010. 65/230. Twelfth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice.

²⁹ United Nations Office on Drugs and Crime: [Global Programme on Cybercrime](#).

Az ENSZ-ben szabályozási fejleményként említhető, hogy egy Oroszország nevével fémjelzett javaslatot 2019. december 27-én elfogadott a Közgyűlés az A/74/401 határozattal, amely az infokommunikációs technológiák bűnözés általi felhasználása elleni fellépést szorgalmazza, és ennek részeként egy általános kiberbűnözés elleni egyezmény létrehozására tett javaslatot. Bár hasznos fejleménynek tűnhet, meg kell jegyezni, hogy a javaslat elfogadását nagy viták övezték a Közgyűlésben és a nyugati, valamint a velük szövetséges országok elutasították azt. A javaslatot végül 79 ország támogatta, 60 ellenezte, míg 33 tartózkodott. Elemzők arra figyelmeztetnek, hogy megvalósulása esetén az egyezmény veszélyt jelentene az internetszabályozás eddig kialakult nyugati típusú kultúrájára, és nagyobb teret engedne az államoknak. A javaslattervezet olyan tágan határozza meg azon tevékenységek körét, amely bűncselekménynek tekinthető, hogy könnyedén alásorolhatók az autoriter rendszerek saját politikai ellenségei is.³⁰ Ugyan most a koronavírus-járvány miatt lelassultak az események, a későbbiekben még nagy politikai harcok várhatók az egyezmény körül, amely megfelel azon orosz szándéknak, hogy leváltsa a budapesti egyezményt, és nagyobb teret engedjen az államoknak.

³⁰ Council on Foreign Relations: *A New UN Cybercrime Treaty? The Way Forward for Supporters of an Open, Free, and Secure Internet* (2020. január 13.).

Az illegális szerek internetes kereskedelmének szinterei

A kábítószeres adásvételét bonyolító darknet marketeknek többféle definíciós megközelítése létezik a kriminológiai irodalomban. Egyes tanulmányokban olyan piactérként definiálják, amely elsősorban névtelenséget biztosítva teszi lehetővé a résztvevőknek az áruk virtuális cseréjét, valamint a tranzakciók értékelését.¹ Mások olyan komplex és rendkívül kifinomult titkosítási technológiával alkalmazott hálózati jelenségként értékelik, amely a kábítószer-fogyasztók, az eladók és a politikai aktivisták számára nyújt online találkozási lehetőséget a kábítószer-kereskedelem és az arról való információmegosztás céljából.² További meghatározások szerint a darknet azokból a weboldalakból áll, amelyekhez csak olyan speciális, anonimizáló szoftvereken keresztül lehet hozzáférni, mint a TOR, a Freenet és az I2P (*Invisible Internet Project*). A titkosított tranzakcióknak színteret adó weboldalakon illegális szereket és szolgáltatásokat kínálnak, de a legvonzóbb az illegális szerek kereskedelme, amely új „üzleti tevékenységként” megalapozza az illegális drogok helyi offline piacainak átalakítását azzal, hogy új utakat teremtsen a kábítószer-diffúzió számára.³ A legnépszerűbb meghatározások szerint a darknet a globális internet hármass felosztású struktúrájának legmélyebb pontja. Eszerint az első szint a surface web, amely az internet minden felhasználója által könnyen elérhető. Az itt található szabályozott legális weboldalak bármely böngészőmotorral látogathatók, tulajdonképpen a mindennapi használat tereként ismert. A második szint a deep web, amely ugyancsak az internetes élet szerves részeként minden olyan információs rendszert magában foglal, ahova a belépés valamely feltételhez kötött (például azonosítókkal, jelszavakkal védett). Idetartozik az egyén vagy közösség magánszférája, vagyis az e-mail-postafiók, a netbankprofil és még sok más, amelyeket csak az azonosítóval rendelkező felhasználók érhetnek el. A harmadik a darknet, amely gyakorlatilag a deep web része, azonban az elérését és a működését tekintve eltér az előző kettőtől.⁴ A darknet a globális internet hagyományos keresőmotorok által nem elérhető (nem indexált) hálózati része, és leginkább anonim működést (jelenléte, keresést és kommunikációt) lehetővé tevő szoftverekkel és szolgáltatásokkal közelíthető meg. Az ilyen hálózati helyekre általában a TOR (*The Onion Router*) elnevezésű anonimizáló szoftverrel jutnak el, amely azonfelül,

¹ Judith Aldridge – Rebecca Askew: Delivery Dilemmas. How Drug Cryptomarket Users Identify and Seek to Reduce Their Risk of Detection by Law Enforcement. *International Journal of Drug Policy*, 41. (2017). 101.

² James Martin: *Drugs on the Dark Net. How Cryptomarkets Are Transforming the Global Trade in Illicit Drugs*. Palgrave Pivot, 2014. 1–91.

³ Peter Lars Dordal: The Dark Web. In Hamid Jahankhani (szerk.): *Cyber Criminology*. Cham, Springer, 2018. 95.; Aldridge–Décary–Hétu (2016): i. m. 6.

⁴ Tim Singletary: [Dark Web and the Rise of Underground Networks](#). In Misty Blowers (szerk.): *Evolution of Cyber Technologies and Operations to 2035*. Cham, Springer, 2015. 105; Shubhdeep Kaur – Sukhchandan Randhawa: Dark Web: A Web of Crimes. *Wireless Personal Communications*, 112. (2020), 1. 2133–2136.

hogy a küldött információs csomagok többszörös titkosításával és tartalmuk anonimizálásával biztosítja a hálózati helyeket látogatók és használók névtelen és követhetetlen kommunikációját (ilyen a *Pretty Good Privacy* – PGP), lehetővé teszi azoknak a tartalomnak a megjelenítését, amelyek eredetileg szűrt tartalmakként a surface weben nem találhatók. A Tor-böngésző legálisan letölthető és használható, így az interneten működő darknetplatformokra bárki eljuthat. A titkosító szoftverek által nyújtott névtelenségnek köszönhetően jöttek létre a már korábban körülírt, a kábítószeres kereskedelmi tevékenységét közvetíteni képes kereskedői weboldalak (például az Empire Market).⁵ A darknet marketek leginkább az elérésük és fizetési tranzakcióik titkosságán, valamint használói névtelenségük folytán különböznek a legális internetes webáruházaktól (például az eBay-től). A virtuális feketepiacokon értékesített árukért vagy szolgáltatásokért hivatalosan elfogadott fizetőeszközökkel fizetnek, vagy kriptovalutákat használnak. A kriptovaluták (például bitcoin, monero) olyan központi ellenőrzés nélküli decentralizált fizetőeszközök, amelyekkel a megrendelt kábítószerért mixerszolgáltatásokon és escrow-szolgáltatásokon keresztül névtelenül, illetve nagy biztonsági garanciával lehet fizetni, vagyis értéket képviselve alkalmasak arra, hogy a kábítószeres eladóinak haszonszerzési szükségleteit kielégítsék.⁶ A darknetes felületeket az „onion” kiterjesztésű linkeken keresztül lehet elérni. A hálózaton a látogató a termékek palettáit tartalmazó marketekkel találkozhat, amelyek voltaképpen legális webmarketek felületéhez hasonlítanak. Az értékesítő egy virtuális kirakatot épít fel az adminisztrátor engedélyével a kábítószeres fotóiból, majd a termékek mellett az árakat is feltünteti (BitBazaar, Grey Market, Empire Market). A marketekben különböző kategórialinkek is találhatók, amelyek nem csupán a kábítószeres tartalmú oldalakra, hanem más illegális termékvásárlást biztosító felületekre is mutathatnak. Ugyancsak ezen a felületen ellenőrizhetők a kereskedőről és a termékeiről szóló vásárlói visszajelzések, a vásárlások gyakoriságáról tájékoztató információk és a vásárlási kedvezmények is. A hálózaton látható másik jellemző virtuális színtér a vásárlásról és fogyasztásról szóló kommunikációs fórum (Hidden Answer, Tórum). A darknet marketek résztvevőinek interaktív részvételét biztosító felület sokféle funkciót tölt be, többek között az információszerzés szempontjából jelentős. Különböző témák indításával a résztvevők számos kommunikációs szalon tanulhatnak egymástól. A darknet további fontos eleme a különböző oldalak elérési linkjeit rendszerező linkelosztó (*link directory*), amely csupán azokat a linkeket tartalmazza, amelyek különböző marketek és más felületek közvetlen elérését biztosítják. A hálózaton a darkwebfelületek egyik legfontosabb funkciójaként a fizetési garanciát szavatoló escrow-szolgáltatások is elérhetők (*dark locker*). Az escrow-szolgáltatás a termékek kifizetését támogatja, hasonlóan a legális tranzakciókban alkalmazott PayPal-rendszerhez. A vásárlók az escrow-szolgáltatás által tudják letétbe helyezni a pénzeszközöket (például Bitcoint vagy más kriptovalutát), amelyekből a kereskedő csak akkor kapja meg az összeget, ha a terméket a vásárló átvette, és erről visszajelzett. A darknet marketek szerves része a kriptovaluta követését nehezítő mixerszolgáltatás (Smart Mixer, Cryptomixer), ami a kriptovalutákkal történő

⁵ Angus Bancroft: *The Darknet and Smarter Crime*. Edinburgh, Palgrave Studies, 2020. 25.

⁶ Botsman (2017): i. m. 207.

fizetés követhetetlenségét garantálja azzal, hogy összekeveri más fizetőeszközökkel, ami az eredeti származási forrás detektálását teszi lehetetlenné. A darknetes felületek egyik kuriózuma a darknetes működéssel és szereplőivel kapcsolatos tájékoztató vagy híroldal (Darknet Live), ahol a darknet marketekkel és szereplőkkel kapcsolatos új hírekről olvashatnak a látogatók.⁷ A kábítószeres értékesítésére egyébként nem csupán a titkosított csatornákat használják, hanem a surface weben működő közösségi oldalakat is (Facebook, Instagram, Twitter). A közösségi média funkcionálisan ékelődött be az internetes kábítószerpiac dinamikájába a szerek fogyasztásával és terjesztésével kapcsolatos promóciókkal, és az aktív kereskedelmi tevékenységgel. A csoportok tagjai a kábítószer-fogyasztás luxuséletmóddal összeköthető élvezeti elemeinek audiovizuális és textuális megjelenítésével leginkább a 16–24 éves korosztályt érik el, és ösztönzik a darknet marketek látogatására és a kábítószeres terjesztésre. Az interaktív virtuális közösségek gyakran a szerek megnevezéseiből kreált elérési kulcsszavakkal találhatók meg. Ezekben a csoportokban az egyik lehetőség a szerek eléréséről és fogyasztásáról való információszerzés, a másik a frontális adásvétel előkészítése.⁸ Az utóbbi esetén a felek kilépnek a közösségi platformok kommunikációs csatornáiból, és a megegyezés már más csatornákon folytatódik tovább.⁹ A közösségi média használata sokat lendített az internetes feketepiac működésén, ugyanis a kábítószer reklámozására kialakított surface webes csoportok különböző alkalmazásokon keresztül akár mobil eszközökkel is elérhetők (okostelefonok).¹⁰

⁷ Obbágy Tamás: *Az anonimitás és a bizalom szerepe a dark web kereskedelemben*. KTDK-dolgozat. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológia Tanszék, 2020; Dordal (2018): i. m.; James Martin – Rasmus Munksgaard – Ross Coomber – Jakob Demant – Monica J. Barratt: *Selling Drugs on Darkweb Cryptomarkets. Differentiated Pathways, Risks and Rewards*. *British Journal of Criminology*, 60. (2020), 3. 559–578.

⁸ Bird et al. (2020): i. m. 8–10.

⁹ Jakob Demant – Silje Aanderdal Bakken – Atte Oksanen – Helgi Gunnlaugsson: *Drug Dealing on Facebook, Snapchat and Instagram. A Qualitative Analysis of Novel Drug Markets in the Nordic Countries*. *Drug and Alcohol Review*, 38. (2019), 4. 377–385.

¹⁰ Dakti Szabolcs: *Chaten bonyolította drog adás-vételeit egy huszonévesekből álló hálózat*. *Index*, 2020. november 24.

Az illegális szerek internetes kereskedelmének szereplői

A hagyományos kábítószer-kereskedelem összetett tervezési, szervezési és kooperációs tevékenységet igényel, mire a szerek az előállítótól elérnek a fogyasztóig. A kábítószeres lokális terjesztésében inkább a hierarchikus struktúra, a határon átnyúló csempészsben pedig a mátrix felépítésű formáció játszik hatékony szerepet. Mint ahogy már korábban említettük, a darknet ennek csak egy közvetítői szintere, ahol az eladók a kereskedőkkel kapcsolatba kerülve rendelik meg a szereket. A virtuális tér szereplői közt ennek ellenére mégis fegyelmezett együttműködés fedezhető fel, amely meglepő módon alá-fölé rendeltégi formációban manifesztálódik (*cryptomarket institutions*).¹ A darkweben kialakult szervezeti formáció mai napig érvényes struktúráját James Martin a *Drugs on the dark net* (2014) című könyvében és Angus Bancroft a *The darknet and smarter crime* (2020) című művében vázolta fel. Tanulmányunkban a két szerző klasszifikációját szintetizálva használjuk. Martin és Bancroft szerint a hierarchia élén az *adminisztrátorokként* ismert magas számítástechnikai és – legtöbb esetben – programozói tudással rendelkező személyek állnak, akik a weboldal egész működéséért felelősek. Teljes felügyeleti jogosultsággal rendelkeznek az áruk kínálása, megrendelési folyamata, fizetési tranzakciói és hírnévrendszere felett (*reputation system*). Az adminisztrátorok végzik el a weboldal technikai védelmének biztosítását, a szabályok megalkotását és betartatását. Engedélyezik és megszüntetik a kereskedők adásvételi tevékenységét, jóváhagyják a marketekben működő kirakatok tartalmát, közzétételét, illetve ellenőrzik a piacok kereskedőihez tartozó hírnévrendszer korrekt működését is. Különleges jogosultságuk van a vevő letétbe helyezett kriptovalutáinak kezelése felett, ami azt jelenti, hogy az escrow-szolgáltatásokba érkező kriptovaluták továbbutalásának jóváhagyása is a hatáskörükbe tartozik.² Az adminisztrátorok a feketepiac munkáltatóiként koordinálják a kereskedői beléptetést és regisztrációt, beszedik a weboldal kereskedelmi célú bérleti díját, amelyből jutalékot vonnak le és osztanak szét. A weboldal védelmét támogató ellenőrzéseket szintén ők végzik vagy végeztetik, ami bizonyos esetekben a rendszer sebezhetőségét tesztelő hackerek bérlésével jár.³ Az adminisztrátorok építik fel a tájékoztató rendszereket, és gyakran ők állnak a surface webes közösségi platformok kábítószeres megszerzését és fogyasztását reklámozó csoportjainak hátterében. Valójában az adminisztrátorok teremtik meg az adásvétel hálózati, technikai és humán keretrendszerét, viszont lebukásuk esetén

¹ Martin et al. (2020): i. m.; Bancroft (2020): i. m.; Bird et al. (2019): i. m.; Rutger Eric Leukfeldt – Jurjen Jansen: Cyber Criminal Networks and Money Mules: An Analysis of Low-Tech and High-Tech Fraud Attacks in the Netherlands. *International Journal of Cyber Criminology*, 9. (2015), 2. 173–184.

² Sajnos ezzel egyes esetekben visszaélnak az adminisztrátorok oly módon, hogy eltulajdonítják a letétbe helyezett fizetőeszközt, és bezárják a marketet. Számos darknet market tűnt el efféleképp az internetes hálózatról. Ezeknek a marketeknek az adminisztrátorai azóta sem ismertek.

³ Martin (2014): i. m. 18; Bancroft (2020): i. m. 23–40.

ők kapják a legnagyobb büntetést.⁴ A *moderátorok* működéséről keveset hallani, pedig léteznek. James Martin karakterleírásában a moderátorokat közvetlenül az adminisztrátorok alá rendelt és korlátozott jogosultságokkal rendelkező résztvevőkként vázolja fel. Tevékenységük fő részét a fórumokon zajló kommunikáció kontrollja, az azonosításra alkalmas információtartalom törlése, a párbeszédekben kialakuló konfliktusok kezelése vagy az adásvétellel kapcsolatosan felmerülő tájékoztatás teszi ki. A tőlük elvárt legfontosabb művelet a csalók kiszűrése. A marketek működését sokféle destruktív cselekvés veszélyezteti, ezek közé tartozik az eladói és a vásárlói oldalon gyakran előforduló csalás. Mindkét esetben előfordul az adásvétel színlelése vagy a hírnévrendszer hamisítása, de idetartoznak a hatósági ügynökök is, akik a fórumokon zajló párbeszédok információ-tartalmát gyűjtik, és továbbítják a felderítő szerveknek.⁵ Az *eladó* a következő szereplő a szervezetben. Az aktív kínálást bonyolító kereskedő az adminisztrátor által jóváhagyott regisztráció után, majd a weboldal „bérleti díjának kiegyenlítését követően” feltölti kínálati palettáját, az adminisztrátor jóváhagyásával kialakítja az értékesítési felületének dizájnját, informálja a vásárlókat a vásárlás részleteiről, és elküldi a megrendelt termékeket. Az eladó felelőssége az árukkal való rendelkezés, az adásvétel korrekt lebonyolítása, az üzlet marketinggel kapcsolatos feladatainak megvalósítása. Voltaképp ő a virtuális terjesztő és értékesítő, akinek ha nincs saját raktárkészlete, kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkezik a szerek előállítóival, raktározóival. A *vásárlók* a darknetes teret érintő kábítószer-kereskedelem keresleti oldalát képviselik, a hierarchia legalsó szintjén állnak, és a market működtetését illetően nem rendelkeznek különösebb jogosultságokkal. A megrendelésen, a fizetésen és a fórumokon történő információmegosztáson kívül az egyik legfontosabb szerepük, hogy értékeljék a szerek minőségét, ár-érték arányát, valamint a kiszállításuk körülményeit az eladó személyes hírnévrendszerében.⁶

⁴ A Silk Road 1.0 bezárását követően Ross William Ulbrichtet életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

⁵ Martin (2014): i. m. 17–19; Bancroft (2020): i. m. 25–34.

⁶ Martin (2014): i. m. 19–22; Bancroft (2020): i. m. 23–41.

Az illegális szerek internetes kereskedelmének sajátosságai

Az illegális szerek internetes kereskedelmét tanulmányozó kriminológusok kutatási kérdései közt gyakran felmerül, hogy mi a különbség az internetes és a hagyományos adásvételi tranzakciók között. Kétségtelen, hogy a teljes kereskedelemben az internet elsősorban közvetítői funkciót tölt be, ami már önmagában is komfortosabb és kíméletesebb működési környezetet kínál a kereskedői és a vásárlói oldalon állóknak egyaránt. Az elmúlt években az online drogmarketek közvetítői szerepe által indukált változások szemléltetésére számos olyan összehasonlító elemzés került napvilágra, amelyekben a kutatók a darknetes üzletet a hagyományos terjesztéshez képest jóval kockázatmentesebb tevékenységként mutatták be. A vizsgálatok eredményei szerint az internet közvetítői szerepének első és legkézenfekvőbb meghatározottsága az *anonim* működés. A névtelenség a marketek kommunikációs csatornáin egységesen jellemző működési mód, amelynek kettős célja van. Az egyik a hatóságoktól való védelem, a másik a résztvevők közötti azonosíthatatlanság, amely az offline kereskedelemhez képest jóval nagyobb biztonságérzetet ad minden résztvevőnek. Megjegyzendő, hogy a postai vagy más futárszolgálatok igénybevételével a darknet marketek értékesítőinek anonimitása még inkább biztosított.¹

A darkweb közvetítői szerepének másik sajátossága az *erőszakmentességben* rejlik. Tény, hogy a hagyományos kábítószer-kereskedelem többféle származékos bűncselekménnyel jár együtt. Ezek közé tartozik az erőszak, nevezetesen a helyi bandaháborúk, a bűnszervezetek területiális leszámolásai, a rendőrségi akciókban zajló tűzpárbajok, a terjesztőkkel szembeni támadások és még sok más erőszakos konfliktus. Nyilvánvaló, hogy az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem folyamatában is maradnak erőszakos események (például a kábítószerek csempészése, raktározása vagy szállítása során adódó konfliktusokban), de a folyamat egy része legalább online környezetben marad. Az erőszak nélküli működésnek az elmúlt 10 évben szemléletformáló ereje volt azokra nézve is, akik korábban az utcai terjesztésből éltek. Egyáltalán nem csoda, hogy az utcai drogterjesztők ma már egyre nagyobb számban választják az internetes hálózatok kíméletes platformjait.²

További sajátosságként említhető, hogy a magasabb kockázatokat magában hordozó fizikai működés hiánya átformálta a kínálói oldalon álló kereskedői *önértelmezést* is. Míg a hagyományos kábítószer-terjesztők a realitás talaján maradván tisztában vannak azzal, hogy cselekvésük súlyos deviancia, addig a drogmarketek kereskedőinek egy része – főként, akiknek nincs utcai tapasztalata – azt gondolja magáról, hogy a drogok kínálásával és a megrendelőhöz való postázásával hasznos szolgáltatást nyújt. Mindannak

¹ Martin et al. (2020): i. m. 566; Singletary (2015): i. m. 114–123.

² Martin et al. (2020): i. m. 40.

ellenére, hogy cselekménye büntetendőségével tisztában van, önértelmezése szerint semmiféleképp sem deviáns résztvevő. A kutatási interjúkban megkérdezett eladók mindegyike azt vallotta, hogy a drogok káros hatásáért a vásárló a felelős, alapvetően neki kell tudnia, hogy mit rendel, és mit fogyaszt el. Úgy tűnik, hogy az önhasznosságot hangsúlyozó és a felelősséget hárító intenzív *neutralizálás* a gengszterlét kézzelfogható valóságának hiánya miatt erősödött fel leginkább. Kétségtől igaz, hogy a virtuális színtér kereskedőinek tevékenysége sokkal inkább hasonlít egy legális webmarket működtetéséhez, mint a veszélyes utcai drogterjesztéshez. A pozitív önértelmezést nagymértékben formálja a hírnévrendszer (*reputation system*), amelyben a kereskedő folyamatos értékelést kap a vásárlóktól. Minél több a pozitív visszajelzés, annál inkább érezheti az eladó a cselekvése hasznosságát. Ez viszont arra is utal, hogy az internetes kábítószer-kereskedő környezetében egyre kevésbé maradnak olyan aktorok, amelyek a valóság (negatív) hatását tükrözik vissza.³

Az internetes kereskedelem közvetítői szerepének másik kiemelhető előnye *a felek közötti közvetlen vagy félközvetlen kapcsolat megteremtése, valamint a költségek csökkentése és a kábítószer minőségének megőrzése*. Ha a kábítószereket a fogyasztónak hagyományos módon a drogterjesztő palettájából kell választania, akkor olyan szerek közül vásárol, amelyek számos hagyományos színtéren működő közbenső állomásokon (*nods*) keresztül jutottak el a terjesztőig. Ezek az állomásokon minden továbbítói tevékenység költsége a szerek fogyasztói árát emeli (csempészet, raktározás stb.), ráadásul a viszonteladókhoz érkező kábítószer mennyiségét további haszonszerzés okán hígítással vagy dúsítással tovább növelik – és ezzel csökkentik a minőségét.⁴ Az internetes kereskedelmi platformok működése ezeknek az állomásoknak a jelentős részét átíveli, így tisztább és minőségibb kábítószerekhez juthatnak hozzá a fogyasztók, ráadásul sokkal olcsóbban. A közvetítői funkció előnye a nehezen elérhető kábítószer árában és minőségében látszik inkább (heroin, kokain), de más szerek tekintetében is érezhető.⁵

A hagyományos kábítószer-terjesztők csak azokkal üzletelnek, akiket már *megismertek* (vagy ismerősök által ajánlottak), illetve csak azon a területen, ahol nem sértenek konkurens drogterjesztői érdekeket, nem túl nagy a hatóságok jelenlétével járó kockázat, és a leggyorsabban el tudják adni a szereket. A területileg behatárolt és ismeretség alapján történő kapcsolatteremtés az ügyfélkör megbízhatóságon és elővigyázatosságon alapuló korlátozását is jelenti, ami nem ok nélkül történik így. Ezzel szemben a darknet marketekben kizárt a materiális találkozás. A vevő és az eladó között a kitalált nicknéven kívül még az arcról vagy más személyes tárgyról való felismerés lehetősége sem merülhet fel. Az azonosíthatósághoz hosszú időnek kell eltelnie, és ezt a darkweb adminisztrátorai egyre kevésbé várják meg. Ehelyett nagyon jó érzékkel a közéleti materializmus logi-

³ Martin et al. (2020): i. m. 568.

⁴ Alison Ritter – David Bright – Wendy Gong: *Evaluating Drug Law Enforcement Interventions Directed Towards Methamphetamine in Australia*. Canberra, National Drug Law Enforcement Research Fund (NDLERF), 2012.

⁵ Martin (2014): i.m. 54.

kájára⁶ alapozva időnként bezárják a jól menő piacot, és újat nyitnak helyette: kisebbet, biztonságosabbat, fejlettebb virtuális infrastruktúrával. A darkneten *kiszélesedhet a kínálati portfólió*, valamint nem kell figyelembe venni a területi korlátozásokat sem, főként ha legális kézbesítőszolgálatok kézbesítik a kábítószereket vagy illegális gyógyszereket a fogyasztónak. Ebben a folyamatban kevésbé érvényesülnek a kábítószeres terjesztésének területiális határai és elvárásai, valamint egyre több vásárlói lehetőség nyílik a termékek és a kereskedők közötti választásra. A jelenlegi kutatások szerint még nem várható, hogy az internetes kínálás teljesen kiszorítja az offline terjesztést, de az biztos, hogy fellendíti a fogyasztás intenzitását, és megosztja a fogyasztói közönséget. Ennek lehet az egyik jól látható jele a digitális kompetenciákhoz kötött részvételi feltétel. A webmarketekben történő rendelés vagy ahhoz kapcsolódó más tevékenység minimális felhasználói ismereteket és angol nyelvtudást igényel, ami egyes kábítószer-fogyasztók vagy terjesztők esetében túl magas elvárás lehet.⁷

A darkweb marketek figyelemre méltó egyediségei közé tartozik az *ügyfélközpontság*. Húsz évvel ezelőtt még senki nem hitte volna el, hogy a 21. század második évtizedében kifinomult reklámbannerekkel, udvarias hozzáállással, mindenre kiterjedő tájékoztatással és igényes árukészlettel rendelkező kereskedők állnak majd a kábítószer-fogyasztók rendelkezésére az interneten. Ma már egyre inkább az látszik, hogy a morózus és minden hájjal megkent terjesztőnek is szemléletváltáson kell átesnie ahhoz, hogy felvegye a versenyt a komoly ügyféltámogatottság-mérésen (*net promoter score* – NPS) alapuló internetes kábítószer-kereskedelem szereplőivel. Senkit sem vonz az erőszak és a lebukás veszélye, ezért ahol lehet, minden egyes résztvevő szofisztikált utakat keres céljai eléréséhez. Az erőszakmentességhez hozzátartozik az is, hogy az online marketekkel egyes kábítószeres árát alacsonyabban tudják tartani a kereskedők a hagyományos terepen terjesztett szerekhez képest. A két alapvetően előnyös lehetőség miatt a hagyományos terepen működő terjesztők egyre kevésbé tudnak konkurrálni a darknetes kínálással és tranzakciókkal.⁸

Az online szerkereskedelem további sajátossága az adminisztrátor, a kereskedő és a vásárló közötti *felelősség- és tapasztalatmegosztás*, amely a közös érdekekben gyökerező partnerségen alapul. A decentralizált marketek működése nem képzelhető el a résztvevők (biztonságtudatos működése nélkül. A felelősség elsősorban az anonimitás, a diszkréció és a lojalitás tengelyén fogalmazódik meg, és az íratlan vagy írott (például

⁶ Ebben az értelemben a középosztályú materializmus (Middle-class' materialism: modest lifestyles and limited financial goals) egy olyan gazdasági szempontú megfontoltságon alapuló bűnelkövetői életvezetés, ami nem a nagyobb kockázattal járó rövid időn belüli meggazdagodást preferálja, hanem a kisebb haszonnal járó, de alacsonyabb kockázatú működést (Martin et al. [2020]: i. m. 569.).

⁷ Aldridge–Décary–Hétu (2016): i. m. 7–15; Martin et al. (2020): i. m. 566; Gerrit Kamphausen – Bernd Werse: *Digital Figurations in the Online Trade of Illicit Drugs. A Qualitative Content Analysis of Darknet Forums*. *International Journal of Drug Policy*, 73. (2019). 281–287; Bancroft (2020): i. m. 104.

⁸ Kamphausen–Werse (2019): i. m. 284.

a Silk Road Charter)⁹ szabályoknak való megfelelésként értelmezhető.¹⁰ Idetartozik a név és azonosító információk nélküli kommunikáció; a minőségi szerek elküldése és a fizetése; a reális vásárlói értékelés; az adminisztrátorok exit scamtól mentes viselkedése, vagyis olyan *kétoldalú moralitás*, amely a darknetes underground köztársaságát testesíti meg. A felelősség megosztása a hatóságok által történő kockázatmegosztásban is megnyilvánul. Ebben az üzleti kapcsolatban a vásárlók nagyobb szerepet vállalnak az offline kockázatok átvállalásával, ami azt jelenti, hogy a kábítószereseket ők veszik át postai vagy más kézbesítésszolgálatok alkalmazottjaitól – ellentétben a hagyományos terjesztéssel.

A tapasztalatmegosztás a felelősségmegosztásnak pusztán egy része, de mégis egy jó lehetőség a tájékozódásra. A hagyományos szintéren zajló kereskedelmi folyamatban a fogyasztónak kevésbé adódik lehetősége arra, hogy részletes tájékoztatást kapjon a fogyasztás módjáról és a szerek összetételéről, mielőtt döntést hoz a vásárlásról. Ezzel szemben a darknetes közösség fórumai a marketek kiegészítéseként arra hivatottak, hogy a résztvevők a szerekről, a szavahihető kereskedőkről vagy a megbízható postázási és átvételi módokról információt osszanak meg vagy szerezzenek.¹¹ A darkweben működő tapasztalatcsere lényegében egy tanulás forrása. A tanulás nem csupán a társadalmilag elfogadott és hasznos életvezetés, hanem a bűnözői karrier tekintetében is nagy jelentőségű megismerési folyamat. A darkwebes közösségek fórumain azonban nem érvényesül a sutherlandi¹² bűnözéstanulás teljes egésze, ugyanis ebben a folyamatban nincs bensőséges kapcsolat a résztvevők között – ennek ellenére mégis megvalósul az ismeretátszármaztatás, ami a megosztott bizalomnak tudható be.¹³ Az illegális szerek internetes kereskedelmében a tanulásnak van egy másik dimenziója is, amikor a marketek adminisztrátorai egy hatósági felszámolást követően tanulnak saját vagy

⁹ A Silk Road Charter egy olyan alapszabály volt a 2011-ben alapított kábítószermarketben, amelyben a market adminisztrátora, Dread Pirate Robert lefektette a kereskedés küldetését, ideológiáját és a résztvevőktől várt magatartási szabályokat.

¹⁰ Martin et al. (2020): i. m. 559–578.

¹¹ Például arról, hogy milyen módon vegye át a megrendelő a becsomagolt kábítószereseket, milyen gyanús körülményekre figyeljen oda az átvétel közben, valamint kerülje a csomag átvétele közben az aláírást és azokat a potenciális átvételi helyeket, ahol megfigyelhetik.

¹² Edwin H. Sutherland (1939) kilenc szempontot vázolt fel, amelyek a szociális tanulás folyamatában kiemelhetők, és egyben tükrözik a bűnözővé válás természetét. 1. A bűnözés tulajdonképpen tanulás eredménye. 2. A bűnözői magatartásminták tanulása más emberekkel való interakciókban és kommunikációs folyamatokban zajlik. 3. Az egyén a bűnözést számára fontos közösségben és azon belül bensőséges kapcsolatok útján származtatja át. 4. A bűnözés tanulása magában foglalja a bűnözés gyakorlati technikájának megismerését, sajátos motívumok, értékek, viszonyulások és a neutralizációs technikák elsajátítását. 5. Az egyén a bűnözéssel kapcsolatos motivációkat, értékeket, értékírányultságokat a jogszabályokat támogatók vagy elítélők ítéleteiből, definícióiból tanulja. 6. Az egyén a bűnözést akkor származtatja át, és akkor válik ő maga is elkövetővé, amikor a normasértést megerősítő és támogató képzetek (eltérő képzetek) túlsúlyba kerülnek, és ezáltal erősebbek, mint a jogkövető képzetek. 7. Az eltérő képzetek gyakorisága, intenzitása, jelentősége és időtartama eltérhet egymástól. 8. A bűnelkövetés tanulása ugyanolyan mechanizmusok mentén történik, mint bármely tanulási folyamat. 9. A bűncselekmények elkövetése értelmezhető úgy is – hasonlóképp a törvényes magatartásokhoz –, mint értékek és szükségletek manifesztációja, ami ekképp nem magyarázat a bűnelkövetésre (Edwin H. Sutherland – Donald R. Cressey: *Criminology*. Philadelphia, J. B. Lippincott, 1978. 80–82. – idézte: Kiss Tibor: A kriminológia tudománytörténete. In Barabás Andrea Tünde [szerk.]: *Alkalmazott kriminológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020a. 86.).

¹³ Kamphausen–Werse (2019): i. m. 282.

más hibájából, és immunisabb infrastruktúrát hoznak létre. Az elmúlt években – több mint száz market bezárását követően – az új marketek adminisztrátorai olyan technikai és működési változtatásokat vezettek be, amelyek a jelenlegi piacokat ellenállóbbá tették a hatósági leleplezésekkel, a hackertámadásokkal és az adminisztrátorok csalásaival szemben. Ilyen újítás volt a megbízhatóság és a hírnévrendszer finomítása, a túlterhelés lehetőségének korlátozása, a fizetési rendszer fejlesztése, a market működési idejének korlátozása és a fordított üzleti logika bevezetése.¹⁴ Az internetes kábítószer-kereskedelem technikai környezetének változása szakadatlan alkalmazkodást követel a résztvevőktől, így a folyamatos tanulás alapvető elvárás.

¹⁴ UNODC (2020): i. m. 77.

Az internetes kábítószer-kereskedelem mint kiberdeviancia

A deviancia elterjedtebb megfogalmazása szerint *egy adott közösségben uralkodó és a közösség többsége által egységesen elfogadott normáktól való eltérést, elhajlást jelent*. A deviáns jelző önmagában sokféle magatartásformát jelöl, magyarázatára ma már széles elméleti tudásanyag áll rendelkezésünkre. Okait az elmúlt több mint egy évszázadban sokféle tudományterületen vizsgálták, és az erről szóló elméletek képviselői közül egyesek individuális folyamatok, mások társadalmi hatások manifesztációjaként tartják számon, de a kriminológiai tudomány történetében ismert jó néhány olyan megközelítés is, amelyek azt próbálták bizonyítani, hogy a deviáns viselkedések genetikai vagy biológiai meghatározottságokban gyökereznek. Sokan úgy vélik, hogy a deviánsnak minősített egyén magatartásának veszélyességi fokát leginkább az fejezi ki, hogy a megsértett szabályokhoz milyen közösségi attitűdök kötődnek, vagyis mennyire fontos és meghatározó értékeken alapulnak. Mivel a normasértőnek tartott viselkedés köztudatban elterjedt fogalomköre magában foglal számos „eltérő”, de veszélytelen viselkedésformát vagy jelenséget, célszerű kijelölni azokat a szempontokat, amelyek figyelembevételével kiemelhető és leszűkíthető a legnagyobb kockázatot jelentő deviációk csoportja.¹ A deviánsnak tartott magatartások definíciói között vannak olyan közös vonások, amelyek egységesen utalnak az univerzálisan károsnak ítélt magatartásformákra. Többek között 1. a társadalom többsége negatív értékítéletét fejezi ki a deviánsnak minősített magatartásokkal szemben; 2. az adott magatartás komplex reakciót vált ki mind a társadalom tagjaiból, mind a kontrollintézmények részéről; 3. a deviáns viselkedésforma nem lehet túlsúlyban a konform magatartásformákhoz képest és 4. veszélyt jelent az egyénre és a közösségre, beleértve a deviáns személyt önmagát is (ön- és közveszélyesség). *Efféleképp a deviancia olyan magatartás, amelyet a társadalom többsége elítél, a közösség és a kontrollintézmények reakcióját váltja ki, kisebbségben van az uralkodó magatartásmintákhoz képest, valamint ön- vagy közveszélyes.*² A kriminológiában leginkább a deviancia modern megfogalmazása használatos, amelyben az ön- és közveszélyességet hangsúlyozzák fő szempontként, és a deviánsnak minősítést a kiváltott intézményes reakció meglétéhez kötik. Egyes jelenségek deviánssá minősítése önmagában sem egyszerű, de a devianciákkal szemben kialakuló különféle társadalmi viszonyulások ezt még bonyolultabbá teszik például azzal, hogy egyes magatartásokat „tűrtként, még toleráltként és már tiltottként” kezelnek. A deviáns cselekvések megítélését az is befolyásolja, hogy a társadalom mikor,

¹ Kiss Tibor: Deviancia. In Barabás Andrea Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020b. 131–151.

² Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára (szerk.): *A deviancia szociológiája*. Budapest, Twins, 1993. 1–278; Rosta Andrea: *A deviáns viselkedés szociológiája*. Budapest, Loisir, 2007. 1–239; Anthony Giddens: *Szociológia*. Budapest, Osiris, 2008. 1–833; Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris, 2006. 1–662; Howard S. Becker: *Outsiders in the Sociology of Deviance*. New York, The Free Press, 1963. 19–72.

milyen módon és eszközökkel reagál a negatív megnyilvánulásokra. Ennek háttérben jelentős szerepet tölt be a már említett társadalmi toleranciaképesség, a tradíciók és a kultúra, valamint az adott társadalom kormányzatának törekvései és a deviancia kezelésére irányuló valós erőfeszítései (például hogy milyen mértékű erőforrásokat fordít a társadalmi jelenség kezelésére).³ A kormányzat devianciakezelésben hozott döntései tehát meghatározzák a devianciák társadalmi értelmezését pozitív és negatív irányban egyaránt. Voltaképpen ez azt jelenti, hogy a kormányzati reakciók kimenetele a devianciákat mérséklő és a deviáns jelenségek reprodukcióját vagy devianciaspirált generáló egyaránt lehet.⁴ A modern kriminológiai megfogalmazás szerint tehát a deviancia:

„az átlagostól, az uralkodó normáktól, az elvárt és még tolerált magatartási formáktól eltérő olyan ön- és/vagy közveszélyes magatartások halmaza, amelyek a többségi társadalom oly mértékű erkölcsi rosszállását váltják ki, hogy a kormány a féken tartásukra – a szaktudományok fejlettségének és az uralkodó felfogásoknak megfelelő – intézményes reakciókat rendszeresít”.⁵

A deviancia hagyományos megfogalmazásától a *kiberdeviancia* szélesebb és szűkebb fogalma nem sokban tér el. Eszerint a tágabb értelemben vett kiberdeviancia olyan közvetett vagy közvetlen, digitális kompetencián alapuló emberi magatartás, amellyel szemben az adott társadalom tagjainak többsége negatív értékítéletét fejezi ki, legalább informális reakció kiváltására alkalmas, kisebbségben van az adott társadalom többsége által elfogadott magatartásmintákhoz képest, és az adott társadalom valamely normáját sérti.⁶ A kiberdeviancia fogalma a hagyományos devianciafogalomra épült, azonban két feltételben mindenképp eltér attól, mégpedig a kibertérben való megvalósulás szükségében és a digitális kompetencia meglétében. A drogkereskedelem hagyományos és internetes változata között ugyanez a különbség. Kétségtelen, hogy ez utóbbi esetben is eljutnak a káros szerek a fogyasztókhoz, viszont a terjesztés folyamata és módja merőben más, ugyanis a tranzakciók jelentős része (a megrendeléstől a fizetésen át a kiszállítás kezdetéig) az interneten zajlik, vagyis bizonyos értelemben a kibertérben megvalósuló normasértésnek tekinthető. Az illegális szerek online kereskedelmének nem minden szakasza sorolható egyértelműen a súlyos jogi normasértések körébe. Pusztán azzal, hogy egy vásárló a Tor-böngésző letöltésével kábítószerket és illegális gyógyszereket kínáló darkwebes fórumokat látogat, és a marketek kirakatait nézegeti, még nem merít ki büntetőjogi tényállásokat. Ennek ellenére a feketepiacokon bűncselekményeket megvalósító kereskedőkkel való kommunikáció egyes közösségek értékítélete szerint már önmagában erkölcsi normasértés lehet, vagyis tágabb értelemben vett kiberdeviancia. Az internetes drogkereskedelemben való részvétel akkor minősül súlyos

³ Kiss (2020b): i. m. 135.

⁴ Gönczöl Katalin: Deviancia, anómia és feszültség. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 110–127.

⁵ Gönczöl (2016): i. m. 117.

⁶ Kiss–Parti–Prazsák (2019): i. m. 67.

normasértésnek, amikor a szűkebb értelemben vett kiberdeviancia fogalmi elemei mentén zajlik. A kriminológusok szerint a szűk értelemben vett kiberdeviancia a kibertérben megvalósított olyan közvetett vagy közvetlen digitális kompetencián alapuló emberi magatartás, amelyhez az adott társadalom tagjainak többsége negatívan viszonyul, jogi normákat sért, formális reakció kiváltására alkalmas, gyakoriságát tekintve kisebbségben van az adott társadalom többsége által elfogadott magatartásmintákhoz képest, vagy veszélyt jelent az egyénre és/vagy a közösségre.⁷ A tágabb és a szűkebb fogalmi értelmezés a *jogi normasértés meglétében és a cselekvésre adott formális (hatósági) reakciókban* nyilvánul meg.

Az illegális szerek internetes kereskedelme mögött álló résztvevői motivációk

Az elmúlt évtizedben többféle deviáns magatartásminta adaptálódott a virtuális környezetbe, ezért elkerülhetetlenné vált különféle strukturális ismérvekkel történő felruházásuk, ami alól az internetes kábítószer-kereskedelem sem mentesült. A fogalmi osztályozások közül az egyik legalaposabb a motivációk szerinti klasszifikáció. Eszerint a kibertérben megvalósuló deviáns magatartásminták a szexuális szükségletekre, a haszonszerzési szükségletekre és az agresszióra épülő motivációk mentén különülnek el egymástól (*1. táblázat*).⁸

Az internetes droggereskedelem elsősorban a haszonszerzési motivációkra épülő normasértések körébe tartozik, amelynek három megjelenési típusa könnyen felismerhető. Az *első* az információs rendszerek elleni támadásokban nyilvánul meg (például a zsarolóvírusok alkalmazásával). Az *elkövetők* automatizált eszközöket (*malware*-eket) juttatnak el a megcélzott számítástechnikai rendszerekbe, ahol blokkolják a rendszer vagy a rendszeren belüli adattartalmak hozzáférését, majd a blokkolás feloldásáért az érintettől anyagi ellenszolgáltatást követelnek. A *második* azokat a cselekvéseket foglalja magában, amelyek az információs csatornákon át információközléssel vagy kommunikációval történnek. A csalás és a zsarolás hagyományos büntetőjogi alakzata a leggyakoribb ebben a körben (például az úgynevezett nigériai csalás vagy a skype-os zsarolás). A *harmadik* az illegális internetes kereskedelmi tevékenységek összessége (például a kábítószer- vagy a fegyverkereskedelem).⁹ A kábítószer és az illegális gyógyszerkereskedelem ez utóbbi kategóriába sorolandó, bár nem mentes az előző kettőtől sem, hisz az internetes drogpiacon néha azért tűnnek el a vásárlók szeme elől nyomtalanul, mert a technikai infrastruktúrájukat működtető adminisztrátor eltulajdonítja a vásárlók kábítószerekért letétbe helyezett kriptovalutáit a már jól ismert kilépési csalás műveletével (*exit scam* – kilépési csalás).

⁷ Kiss–Parti–Prazsák (2019): i. m. 67.

⁸ Kiss–Parti–Prazsák (2019): i. m. 68.

⁹ Kiss–Parti–Prazsák (2019): i. m. 36.

1. táblázat: Szexuális, haszonszerzési és agresszióra épülő motivációk és normasértések

Szexuális motivációk	Szexuális tartalmak szerepeltetésével való visszaélés (például szexting, szexuális témájú kommunikáció vagy szexuális témájú kommunikáció bosszúból) Behálózás (<i>grooming</i>) Kibertérben történő szexuális zsarolás Kibertérben történő szexuális zaklatás
Haszonszerzési motivációk	Engedély nélküli tevékenységgel illegális áruk és szolgáltatások kereskedelme (például kábítószer, fegyver, pornográf tartalmak kereskedelme) Engedély nélküli kereskedelmi tevékenység (például nem bejelentett, hatóságok által nem nyilvántartott vagy nem engedélyezett) Behálózás (<i>grooming</i>) Kibertérben megvalósuló csalás Kibertérben történő zsarolás Kibertérben történő zaklatás
Agresszióra épülő motivációk	Negatív érzelmeken alapuló párbeszéd (<i>flaming</i>), vagy negatív érzelmek által motivált tartalommegjelenítés Negatív érzelmek által motivált, önbecsülést sértő vagy becsületcsorbító kifejezés, tényközlés kommunikációban vagy tartalommegjelenítéssel (például a becsületsértés, rágalmozás) Egyén vagy közösség elleni szándékos károkozó magatartás a rendszerintegritás megsértésével (például információs rendszer integritásának megsértése bosszúból) Egyén és közösség elleni károkozó magatartás kommunikációs csatornákon vagy tartalommegjelenítéssel (például karakteryilkosság, kollektív normasértés internetes mémek segítségével) Kibertérben történő zsarolás Kibertérben történő zaklatás Extrémista csoportok kibertérben történő erőszakos működése Terrorszervezetek kibertérben történő erőszakos működése

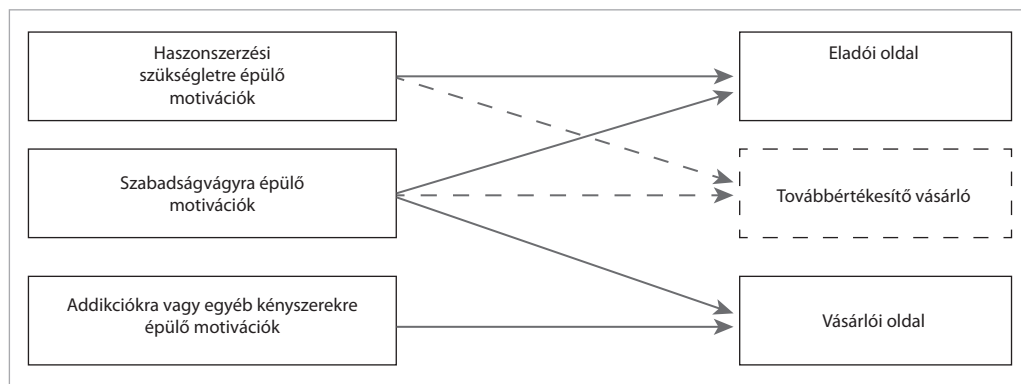
Forrás: Kiss–Parti–Prazsák (2019): i. m. 70–73.

A motivációk mentén történő csoportosítás esetén figyelembe kell venni az internetes drogkereskedelem sajátosságát abban a tekintetben, hogy a bűncselekménynek nincs közvetlenül természetes személyt megtestesítő sértettje (4. ábra). Ebből az okból az „elkövetői” motivációk kétféle formájával kell számolnunk. Az egyik az eladó és a viszonteladó vásárló esetén felmerülő haszonszerzési szükséglet, a másik a vásárlói oldalon megjelenő függőségek és egyéb kényszerítő körülmények halmaza. Az utóbbi esetében többféle gyakran tapasztalható kényszerít emléthetünk, például: (1) a kábítószeres vagy a gyógyszerek által kiváltott függőség, vagy valamely betegség gyógyítására irányuló vagy abból adódó fájdalom enyhítésének kényszere,¹⁰ (2) az internetes függőség kényszere,¹¹ (3) egyéb individuális és társadalmi elvárások teljesítésének kényszere – amelyeket

¹⁰ Az addikció a pszichológia szerint egy olyan állapot, amelyet valamely természetes vagy szintetikus anyagok egymást követő alkalmazása vált ki, kényszeres cselekvés és sajátos életforma jellemezheti. Két alapvető formája a kémiai és a viselkedési addikció, amelyek közül az előbbi esetében valamely függőséget okozó szer rendszeres fogyasztása, az utóbbi hátterében egyes cselekvések, mint például a kóros játékszenvedély állhat (Oszváth Károly [szerk.]: *Pszichiátriai lexikon*. Budapest, Oriold és Társai, 2011. 11.). A kémiai és a viselkedési addikció esetén egyaránt észlelhetők a függőség jelei, vagyis a szer megvonása, illetve a kényszeres cselekvés megakadályozása fizikai vagy lelki tünetekkel járhat.

¹¹ Az internetfüggőség a hagyományos közösségi terektől és társas kapcsolatoktól való szándékos elhúzóds és a hálózat társas tereihez, kommunikációs csatornához, szolgáltatásaihoz vagy technikai

inkább az életesemények konstruálnak.¹² A Silk Road, az Empire Market, az Alpha Bay és még sok más kriptopiac résztvevő megfigyeléseinek eredményeiből az is kiszűrődik, hogy a megosztott bizalom mentén felépülő fórumközösségek tagjai közül néhányan abból az okból is látogatják a darkweb marketek fórumait, mert elvesztették intézményes bizalmukat, és outsider szerepben a titkos underground tagjaiként mentesülhetnek a formális társadalmi kontrollok nyomása alól. Mindez azt sugallja, hogy létezik még egy motiváció, amely a kibertérben az anonimitás, a kontrollhiány és a megváltozott moralitás által nyújtott *szabadságvágyra* épül.¹³

4. ábra: Az internetes kábítószer- és illegális gyógyszer-kereskedelem motivációi

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kábítószer-kereskedelem nemzetközi szabályozása

(Dornfeld László)

Történelmi előzmények

Az illegális kábítószerek elleni küzdelem a 20. században lépett állami szintre. Ezt megelőzően voltak ugyan történelmi előképei, mint például az ópiumháborúhoz vezető állami fellépés Kínában, de ez korántsem volt egységes vagy következetes politika. A nemzeti szabályok önmagukban azonban elégtelennek bizonyultak, hiszen a kábítószereket nem helyben gyártották, hanem csempészet útján kerültek az országokba. Ezért

platformjához való kényszeres ragaszkodás. Olyan életvitelként írható le, amelyben az egyén élete, értéktétele megváltozik, egyre gyengülő offline kapcsolatait a virtuális világ biztosította kapcsolatokkal pótolja. Az internetfüggőség a kiberdeviancia körébe akkor sorolható, ha alapja más normasértő cselekvéseknek (például kábítószer-vásárlás), más addikciókhoz kapcsolódik, és az egyén életvitelére, szociális kapcsolataira, lelki és fizikai egészségére nézve káros, destruktív hatással van, vagyis naponta fizikai, pszichés vagy szociális problémákat okoz. A *Mentális rendellenességek diagnosztikai és statisztikai kézikönyvének* (DSM) V. melléklete tartalmazza az internetfüggőség tünetcsoportjának leírását. Elsősorban pszichológiai problémáról és nem jogi kérdéssről van szó (Kiss–Parti–Prazsák [2019]: i. m. 83.).

¹² Oksanen et al. (2020): i. m. 179.

¹³ Martin (2014): i. m. 14–16.

számos nemzetközi instrumentum született ezek vonatkozásában. Bilaterális egyezményeket kötöttek, például Portugália és Kína 1887-ben, valamint az Egyesült Királyság és Kína 1906-ban. A multilaterális megoldásra való törekvés 1909-ben kezdődött a sanghaji konferencián, amelyen 13 állam vett részt. Mivel a résztvevők felhatalmázása nem terjedt ki egyezmény elfogadására, kilenc ajánlást fogalmaztak meg, amelyek a kábítószer-készítés és -terjesztés elleni nemzetközi fellépést szorgalmazták. Az itteni tapasztalatok alapján szervezték meg az 1912. évi hágai konferenciát, ahol a részt vevő államok az óriási mértéket öltő ópiumfogyasztás ellen kívántak fellépni.¹⁴ A résztvevők elfogadták azt, hogy ellenőrizni kell az ópium és az ópiumalapú készítmények termelését és készítését, kereskedelmét és használatát, valamint hogy bűncselekményként kell kezelni az ilyen készítmények birtoklását. Ennek eredményeként született meg a nemzetközi ópiumegyezmény, amely az első multilaterális nemzetközi egyezmény volt ebben a tárgyban. Az egyezményhez 59 ország csatlakozott, köztük hazánk is 1921-ben.¹⁵

Ezt követően a Nemzetek Szövetsége létrejöttkor az alapító Egyezségokmány 23. cikke felhatalmazást adott a szervezet számára a kábítószerekkel kapcsolatos nemzetközi fellépésre. A szervezet amerikai kezdeményezésre 1925-ben új nemzetközi ópiumegyezményt fogadott el,¹⁶ amely már az ópium, ópiumszármazékok és a morfium csempészetét és illegális kereskedelmét is üldözni rendelte. Ez az egyezmény már valóban nemzetközi fókusszal bírt, ugyanis szemben az 1912-es egyezménnyel, már nem a belöldi termelés és kereskedelem elleni fellépés volt a célja.¹⁷ Mindezekon kívül Állandó Központi Igazgatóság néven létrehozta az első állandó nemzetközi szervet, amely a kábítószer-kereskedelemmel foglalkozott. Az egyezmény 1928-ban lépett hatályba, az igazgatóság pedig 1929-ben kezdte meg működését, aminek eredményeképp a kábítószerek kereskedelme egyre nehezebbé vált, így megjelentek a piacon a származékok.¹⁸

A szervezet egésze alatt két nemzetközi konferenciára került sort 1931-ben Genfben és Bangkokban. Az előbbi eredményeként létrejött 1931-es genfi egyezmény volt a következő fontos mérföldkő,¹⁹ amely a kábítószerek gyártásának korlátozását és forgalomba hozatalának szabályozását tartalmazta. Szabályozása alá tartozott többek között a morfium, az ópium és a kokain, sőt elsők között opiátprekurzorokat is bevont a szabályozási körbe.²⁰ Az egyezmény az orvosi és tudományos célú gyártást az államok által leadott előzetes évi becslés mennyiségéig engedélyezte, illetve bizonyos szerek kereskedelmi célú forgal-

¹⁴ Bayer István – Hamid Ghodse: Evolution of International Drug Control, 1945–1995. *Bulletin on Narcotics*, 51. (1999), 1. 1–17.

¹⁵ Hazánkban kihirdette az 1923. évi XXII. törvény a Hágában 1912. évi január hó 23-án kötött „Nemzetközi ópiumegyezmény” becikkelyezéséről.

¹⁶ Hazánkban kihirdette az 1930. évi XXXVII. törvény a Genfben 1925. évi február hó 19-én kötött „Nemzetközi ópiumegyezmény” becikkelyezéséről.

¹⁷ Jay Sinha: *The History and Development of the Leading International Drug Control Conventions*. Canada, Library of Parliament, 2001.

¹⁸ Bayer–Ghodse (1999): i. m.

¹⁹ Hazánkban kihirdette az 1933. évi VIII. törvény a kábítószerek gyártásának korlátozása és forgalombahozatalának szabályozása tárgyában Genfben 1931. évi július hó 13-án kelt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.

²⁰ Bayer–Ghodse (1999): i. m.

mazását teljesen tilalmazta. Bangkokban ezzel szemben egyezmény nem született, csak megegyezés, és az is csak a távol-keleti területek vonatkozásában, ahol az ópiumszívás visszaszorítása – amely komoly problémává vált az ópiumháború óta – volt a fő cél.

A probléma azonban továbbra is a nemzetközi szervezet napirendjén maradt, és az Interpol elődjeként működő Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Bizottság kezdeményezésére 1930-tól tárgyalások kezdődtek a kábítószer-kereskedelem szempontjából szorosabb nemzetközi bűnügyi együttműködés érdekében, míg végül 1936-ban Genfben elfogadták a veszélyes kábítószerek forgalmának tilalmáról szóló egyezményt,²¹ amely a korábbi adminisztratív megoldások helyett már erősen büntetőjogi jelleget viselt. Az amerikaiak a tárgyalások során igyekeztek az egyezmény fókuszát kiterjeszteni a csempészetten túl minden egyéb kapcsolódó magatartásra – így a termesztésre, előállításra, gyártásra és forgalmazásra –, de a büntetőjogi terület érzékenysége miatt ezt elutasították, így az USA alá sem írta az egyezményt, miután túl gyengének érezte a benne foglaltakat, különösen a kiadatás, extraterritorialitás és a lefoglalás vonatkozásában.²² Intézkedései között volt az, hogy az ópiumot csak orvosi és tudományos célokra szabad hasznosítani. A kábítószerekkel összefüggő bűncselekmények esetén megteremtette a kiadatás lehetőségét, speciális rendőri nyomozó szervek felállítására tett javaslatot, valamint a nemzetközi együttműködést hangsúlyozta. Az egyezményt alig pár ország ratifikálta csak, és a Nemzetek Szövetségének folyamatos szerepvesztése, majd a kitörő II. világháború parkolópályára tették a kábítószerekkel kapcsolatos nemzetközi szabályozást (2. táblázat).

2. táblázat: A kábítószerekkel kapcsolatos nemzetközi kriminalizáció

Kategória	Tilalom éve
I. Növények birtoklása	
Ópiummák	1953
Kokacserje	1953
Kender	1961
II. Kábítószer-birtoklás	
<i>A) Növényi anyagok</i>	
Kész ópium	1925 (egyes intézkedések 1912)
Gyógyászati ópium	1931 (egyes intézkedések 1925)
Nyersópium	1931 (egyes intézkedések 1925)
Kokalevél	1953 (egyes intézkedések 1925)
Kannabisz	1961 (egyes intézkedések 1925)
Kannabiszgyanta	1961 (egyes intézkedések 1925)
Mákszalma	(egyes intézkedések 1961)
<i>B) Természetes (és fél szintetikus) anyagok</i>	
Morfium és egyéb opiátok	1912
Kokain	1912
Narkotikumszármazékok	1931

²¹ United Nations Treaty Collection: [Convention of 1936 for the Suppression of the Illicit Traffic in Dangerous Drugs](#).

²² Sinha (2001): i. m.

<i>C) Szintetikus anyagok</i>	
Szintetikus opioidok	1948
Egyes szintetikus stimulánsok	1971
Egyes szintetikus nyugtatók	1971
Egyes hallucinogének	1971
III. A kábítószeres gyártásában használt anyagok	
<i>A) Prekurzorok</i>	
Kokain prekurzorok	1925
Narkotikum prekurzorok (például ópiátok)	1931 (egyes intézkedések 1925)
A pszichotróp anyagok egyes prekurzorai	1988
<i>B) Vegyszerek és oldószerek</i>	
Egyes vegyszerek és oldószerek	1988

Forrás: Bayer–Ghodse (1999): i. m.

ENSZ-egyezmények

A II. világháború lezáródása után a győztes hatalmak által 1945. október 24-én létrehozott Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) megörökölte a területet a megszűnő Nemzetek Szövetségétől. Az 1946-ban elfogadott Lake Success-i jegyzőkönyv ezt jogi úton is megvalósította, amikor a négy létező nemzetközi kábítószer-ellenes egyezményt bizonyos javításokkal összefoglalta, új rendelkezések hozzáadása nélkül. Ez a korábban létező jogi rezsimet teljes egészében az új ENSZ égisze alá helyezte. Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa részeként létrejött a Kábítószerügyi Bizottság, amely átvette a kábítószer-csempészettel kapcsolatos feladatokat.²³ Ezt 1948-ban követte a párizsi egyezmény, amelynek célja az volt, hogy a tiltást kiterjessze a szintetikus opioidokra is, megszövegezése pedig lehetővé tette, hogy olyan káros szerekre is kiterjesszék alkalmazását, amelyeket az elfogadás után találtak fel.²⁴ A jegyzőkönyv előkészítése során már érezni lehetett a hidegháború hatásait, ugyanis míg a nyugati diplomaták az amerikaiak vezetésével kizárólag büntetőjogi kérdésként kezelték a kábítószereseket, addig a szovjet diplomaták a használatuk mögött álló szociális indokokat is be akarták emelni a fókuszba. Az amerikaiak azt is el akarták kerülni, hogy a Gazdasági és Szociális Tanács helyett valamilyen nagyobb ENSZ-szervhez, például a Egészségügyi Világszervezethez (*World Health Organization* – WHO) vagy az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetéhez (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – UNESCO) kerüljön a kábítószer-szabályozás. Ebben sikerrel jártak, ugyanakkor a WHO is kapott hatásköröket a kérdésben, például annak eldöntését, mi számít kábítószernek.²⁵ Amerikai diplomaták ezt követően kezdeményezték, hogy készítsenek átfogó egyezményt a kábítószeres tilalmát illetően, ám a világháború utáni években az államok a fájdalomcsillapításra használt ópiumtartalékaik feltöltésében voltak érdekeltek, így

²³ Sinha (2001): i. m.

²⁴ Bayer–Ghodse (1999): i. m.

²⁵ Sinha (2001): i. m.

a kezdeményezés elhalt. A Kábítószerügyi Bizottság francia képviselője javasolta, hogy az ópium vonatkozásában készüljön új dokumentum, mivel a korábbi egyezmények ugyan tiltják az ópiumfogyasztást, de a -termesztést és a -kereskedelmet nem. Így született meg az 1953-as New York-i ópiumjegyzőkönyv, amely az eddigi legszigorúbb rendelkezéseket tartalmazta, és elsőként a kábítószer előállításához szükséges növények, az ópiummák és a kokacserje terjesztését is tilalmazta. Ugyanakkor a jegyzőkönyv csak 1963-ban érte el a hatálybalépéshez szükséges ratifikálók számát, addigra pedig már felváltotta az 1961-es egységes kábítószer-egyezmény, így jelentősége nem önmagában, hanem ennek az instrumentumnak az előképeként való megjelenésében keresendő.²⁶

1961-ben, mint már említettem, New Yorkban elfogadták az ENSZ egységes kábítószer-egyezményét.²⁷ Létrehozásának két fontos oka volt: az egységesítés és a szemléletbeli változások. Az egyezmény a korábbi négy egyezmény, illetve két jegyzőkönyv helyébe lépett. Ezen korábbi nemzetközi instrumentumok legfontosabb részeinek egységre foglalása jótékony hatással volt az ellenőrző mechanizmus zavartalan működésére.²⁸ A másik fontos szemléletbeli változás az 1950-es években következett be: ezt megelőzően külön kezelték a tradicionális kábítószer-fogyasztást (például a kokalevelek rágását Dél-Amerikában vagy az ópiumevést Kínában) és az újfajta, feldolgozott kábítószerek fogyasztását (például az ópiumszívást vagy a heroin, kokain fogyasztását). A kokalevelek rágását illetően 1954-ben született megállapodás az érintett országok kormányai, a WHO és a Kábítószerügyi Bizottság között abban a kérdésben, hogy ez is kábítószer-függőségnek tekintendő, és így üldözendő tevékenység legyen a jövőben.²⁹ Míg korábban tehát az élvezeti fogyasztás számított üldözendőnek, az új felfogás szerint minden nem gyógyászati célú felhasználás azzá vált. Ezt a megváltozott szemléletet tartalmazta az 1961-es egyezmény is, vagyis kimondta, hogy az ópium, a kokalevél és a kannabisz tradicionális használata is tiltandó, és az ópiumot csak ópium-alkaloidok legális előállítására szabad használni. Az egyezmény értelmében a kokalevél rágását fel kell számolni, a kannabisz termelését pedig be kell tiltani.³⁰

Az egyezmény fő célja az volt, hogy visszaszorítsa a kábítószerekkel való visszaéléseket, amihez három eszközt vett igénybe: az egységes nemzetközi kábítószer-ellenőrzési rendszer kialakítását; a legális forgalmazás szabályozását, az orvosi és tudományos célokra való felhasználás korlátozását; valamint az illegális gyártás és kereskedelem megakadályozását.³¹ A korábbiól átemelt rendelkezések közül kiemelten fontos volt a „hasonlósági elv”, amelynek eredményeképp a WHO szakértelmének felhasználásával gyakorlatilag automatikusan nemzetközi ellenőrzés alá lehetett vonni minden új anyagot, amely „hasonló” a már ellenőrzés alá vont kábítószerekhez.

²⁶ Bayer–Ghodse (1999): i. m.; Sinha (2001): i. m.

²⁷ Hazánkban kihirdette az 1965. évi 4. törvényerejű rendelet a New-Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény kihirdetéséről.

²⁸ Bayer István: Mérlegen a valóság: siker vagy kudarc? Az 1961. évi Egységes Kábítószer-egyezmény értékelése az 50. évforduló alkalmából. *Gyógyszerészet*, 55. (2011), 12. 715.

²⁹ Bayer–Ghodse (1999): i. m.

³⁰ Bayer (2011): i. m. 716.

³¹ Bayer (2011): i. m. 716.

Tíz évvel az egyezmény elfogadása után, 1971-ben született meg a pszichotróp anyagokról szóló egyezmény.³² Az újfajta elnevezésre azért volt szükség, mert egy újabb kábítószer-egyezmény megbontotta volna az 1961-es egyezmény egységét. Ugyanakkor Bayer megjegyzi írásában, hogy tudományosan a név hibás, hiszen a korábbi ENSZ-egyezmény hatálya is kiterjed bizonyos pszichoaktív szerekre, így ez a megoldás csak felesleges terminológiai káoszt okozott.³³ Az új egyezményre az átalakuló szokások miatt volt szükség: a barbiturátok és az anfetamin típusú stimulánsok nemzetközi szabályozás alá vonására már égető szükség volt. Azonban ezen vegyületek esetén túlságosan is nagyszámú volt a hasonló hatású származék (például a barbitursavnak 2500 különböző származéka volt ismert), így a hasonlósági elv nem volt alkalmazható, a WHO hozzájárulása esetén pedig lehetővé tették az államoknak a más hatóanyagokat is tartalmazó, alacsony barbituráttartalmú készítmények ellenőrzés alóli mentesítését. Erre az USA-ban 1724 készítmény esetében került sor. Komoly problémát jelentett még ekkoriban az LSD elterjedése is, ami ösztönözte a szabályozás megszületését.³⁴

Az új egyezmény súlyos következményekkel járt az 1961-ben elfogadott rendszerre. Nemcsak a korábbi rendszer egységességét bontotta meg, de a hasonlósági elv korlátozásával a mai napig tartó problémákat indított el, hiszen az analóg kábítószer elleni gyors fellépés lehetősége megszűnt, a tiltólistára kerülés lassúvá és körülményessé vált. Az egyezmény nem tartalmaz rendelkezéseket a vegyületek alapanyagai vonatkozásában, így például hiába tilalmazza a pszilocint és a pszilocibint, mivel azok forrását, a varázsgombokat nem tiltja. Az egyezmény a prekursorok ellenőrzés alá vonása érdekében sem tartalmaz rendelkezéseket. Nem vette át a becslési és ellenőrzési rendszert sem, amelyet az 1961-es egyezmény lefektetett. Ugyanakkor előrelépésnek tekinthető, hogy az egyezmény már a kábítószeres társadalmi hatásaival is foglalkozik, és nem kizárólag csak a büntetőjog relációjában közelíti meg azt. Előírja ugyanis a részes államok számára a visszaélési esetek korai felderítését, a drog betegek kezelését, a felvilágosítást, az utókezelést, a rehabilitációt és a társadalomba való beilleszkedés támogatását. Ezt a kötelezettséget az 1961-es egyezmény 1972-ben elfogadott kiegészítő jegyzőkönyve ebbe az instrumentumba is átemelte.³⁵ A jegyzőkönyv kibővítette az egységes egyezmény implementálására létrehozott Nemzetközi Kábítószer-ellenőrző Szerv jogosítványait.³⁶

Ezt követően számos fejlemény után az 1970-es és 1980-as években egyre nőtt azon érzés az ENSZ-ben és a kemény drogpolitikát szorgalmazó országokban, hogy a kialakult nemzetközi rezsim túlságosan is sebezhető azáltal, hogy bizonyos országok nem részei az azt megalapozó egyezményeknek, valamint nincsenek meg a belső ellenőrzéshez szükséges szervei. Ezért 1984-ben a Közgyűlés megbízta a Kábítószerügyi Bizottságot,

³² Hazánkban kihirdette az 1979. évi 25. törvényerejű rendelet a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről.

³³ Bayer István: A kábítószer-egyezmények mellékhatásai. *Medical Tribune*, 10. (2013), 13.

³⁴ Bayer (2011): i. m. 717.

³⁵ Bayer (2011): i. m. 717–718.

³⁶ Sinha (2001): i. m.

hogy készítsen elő egy új szabályozást a területen. Ez lett az 1988-ban elfogadott, a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni egyezmény.³⁷ Az egyezmény bővítette az 1961-es egységes egyezményben foglalt illegális gyártás és kereskedelem elleni módszereket az ellenőrzött szállítás lehetőségével, a pénzmosás elleni előírásokkal, valamint az illegális gyártáshoz használt egyes vegyszerek és oldószerek nemzetközi forgalmának ellenőrzésével. Mivel ez utóbbiak közül több is az 1971-es egyezmény alá tartozó szer prekurzora, így az tévesen úgy rögzült a köztudatban, mint „prekurzor egyezmény”, ami mind a mai napig számos tévedés forrása.³⁸

Végül fontos még megemlíteni, hogy 1997-ben bécsi központtal létrehozták az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bünmegelőzési Hivatalát (UNODC) az illegális kábítószer-kereskedelem és a kábítószer-fogyasztás, a bünmegelőzés és a büntető igazságszolgáltatás, a nemzetközi terrorizmus és a politikai korrupció egymással összefüggő kérdéseire adott összehangolt, átfogó válasz jobb megvalósítása érdekében. Mivel a szervezet elsődlegesen büntetőjogi eszközökkel operál, így látható, hogy az ENSZ mind a mai napig kizárólag csak ilyen vonatkozásban foglalkozik a kábítószeres problémájával.

A nemzetközi kábítószer-ellenes rendszer mérlege

A fentiekben felvázolt nemzetközi rendszer igen komoly kritikákat kapott az elmúlt évtizedekben. Sinha úgy véli, hogy a kialakult rendszer – amelynek alakításában az USA játszotta a főszerepet – a társadalmi problémák helyett kizárólag az ellátási láncok elleni fellépésen alapult. Mindeközben a kábítószer-termesztés és -készítés elleni fellépés felelősségét és költségeit teljes egészében a harmadik világbeli fejlődő országokra hárították, amelyek se a szükséges akarattal, se a szükséges eszközökkel nem rendelkeztek ehhez. Ez oda vezetett, hogy a rendszer nagyrészt hatástalan maradt. Ugyanakkor a nyugati – különösen az amerikai – diplomaták elérték céljukat abban, hogy egy általuk kívánatos tilalmazáson alapuló nemzetközi szabályozási rendszert alakítsanak ki.³⁹

A számok is azt támasztják alá, hogy téves volt a kábítószer-ellenes politikát kizárólag a tilalmazásra építeni. A kereslet és ennek következtében a kínálat minden kábítószer esetén csak növekedett. Bolíviában 1963-ban 300 hektáron, 1988-ban 60 ezer hektáron termesztettek kokacserjét. A lefoglalt ópium, morfin, illetve heroin mennyisége az 1965-ös 47 tonnáról 2005-re 1274 tonnára nőtt. Az Egyesült Államokban 1967-ben még csak 58 ezer heroinistát tartottak nyilván, 1998-ban viszont számukat már 800 ezerre becsülték a hatóságok.⁴⁰ Az UNODC becslései szerint 100–200 millió közé tehető a kannabiszfogyasztók száma. A legnagyobb tévedés a kábítószer-ellenes

³⁷ Hazánkban kihirdette az 1998. évi L. törvény az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény kihirdetéséről.

³⁸ Bayer (2011): i. m. 719.

³⁹ Sinha (2001): i. m.

⁴⁰ Bayer (2011): i. m. 719–720.

küzdelemben a keresletcsökkentési szemlélet eluralkodása volt 1987-től kezdődően, amely szorosan kapcsolódott az amerikai drogellenes háború politikájához.⁴¹ Az ebből eredő büntető szemlélet túlságosan is súlyos következményekkel járt például a kannabisz-szívás esetén, ami főleg amerikai nyomásra került azonos megítélés alá, mint a heroin: az USA-ban 1970 és 1973 között mintegy egymillió fiatalot ítélték szabadságvesztésre a kábítószer birtoklása miatt. Fontos kiemelni, hogy a kannabiszra vonatkozó tiltást mind a mai napig nem enyhítették az ENSZ-egyezményekben annak ellenére, hogy a szer THC-hatóanyagának gyógyászati hatása azóta igazoltta magát. Így sokáig csak a jóval drágábban előállított szintetikus THC-t használhatták a gyógyászatban.⁴² Ugyanakkor a kannabiszsal kapcsolatos álláspontok ma már jóval enyhébbek, így számos országban személyes élvezeti célra való termesztését, birtoklását és fogyasztását is dekriminalizálták. Európában ezt a példát követte Hollandia, míg az Egyesült Államokban számos állam döntött így. Ez utóbbinak külön érdekessége, hogy a szövetségi törvények továbbra is büntetik a kannabisz birtoklását. Hollandia példája mutatja, hogy a legalizáció nem feltétlenül tévút: az ország mindössze a 11. helyet foglalja el az EU-államok között a kannabiszfogyasztásban, ám az ahhoz kapcsolódó bűnözés szinte nem is létezik. Ezek a fejlemények a fennálló nemzetközi rezsimmal való konfliktust vetítenek elő.

Komoly problémákat okoz a tradicionális kábítószer-fogyasztás elleni fellépés is. Bolívia sosem hajtotta végre a kokalevélrágás tilalmát, majd amikor nem sikerült ennek egyezményből való törlését elérni, inkább felmondta azt. Indiában az ópiumfogyasztás tilalma okoz problémákat, hiszen itt a szer gyógyászati és élvezeti használata hosszú múltra tekint vissza, és főleg annak olcsósága miatt az egyetlen fájdalomcsillapítási alternatívát jelenti a lakosság egy jelentős része számára. Indiában a modern fájdalomcsillapító szerekhez minden egymillióból alig 10-20 ember jut hozzá, míg az USA-ban ez az arány harmincezer.⁴³ A megkülönböztetés nélküli tilalom pont azon régiók gyógyászati ellátottságában okoz további problémákat, amelyek egyébként is nagyon szegények.

A fő problémája a jelenlegi, kizárólag büntetőjogi tilalmazáson alapuló rendszernek, hogy nem veszi figyelembe a társadalmi szempontokat a fellépésnél, és nem is tesz erőfeszítéseket a drogfogyasztás nem büntetőjogi eszközökkel történő visszaszorítása érdekében, hanem ezt kizárólag a részes államok kötelezettségévé teszi. Ilyenformán a jelenlegi rendszerhez való ragaszkodás csak állandósítja, sőt ahogy a számok mutatják, növeli a problémát. A büntetőjog szándékoltan „ultima ratio” eszköz, vagyis a drogpolitika további nemzetközi differenciálása szükséges egy jól működő rendszer létrehozásához.

⁴¹ Bayer (2013): i. m.

⁴² Bayer (2011): i. m. 721.

⁴³ Bayer (2013): i. m.

Az illegális szerek internetes kereskedelmének helye a kiberbűncselekmények körében

A kiberbűnözés definíciójának megalkotásával sokan próbálkoztak az elmúlt évtizedekben. Ezek közül jó néhány fogalom még ma is népszerű. Peter N. Grabosky a kiberbűnözést az *old wine in a new bottles* kifejezéssel írta körül, amivel arra utalt, hogy a virtuális környezetben leképződő, a szokványostól eltérő magatartás-mintázatok valójában hagyományos normasértések, csupán a környezet más. Szerinte az emberi motivációt, az anonimitásra épülő interperszonális kapcsolatokat, a titkos működést, az ellenőrzésben felmerülő új kihívásokat, a földrajzi határok elmosódásával járó kiterjedt bűnözést sem lehet újnak tekinteni.⁴⁴ Rutger Leukfeldt kiberbűnözésről szóló tanulmányában arról írt, hogy a kibertérben megvalósuló bűncselekmények azok a cselekvésformák, amelyek az információs térrel, információs technológiával jelentős kapcsolatban állnak, illetve azok, amelyek nem kifejezetten az információs technológiát célozzák, de kötődnek ahhoz. Eszerint a kiberbűnözés átfogó kifejezése azokra a magatartás-mintázatokra vonatkozik, amelyeknek feltétele az információs technológia igénybevétele. Leukfeldt ezen belül megkülönböztetett olyan devianciákat, amelyekben az információtechnológia egyben cél és eszköz, valamint olyanokat, amelyek megvalósításához az információs technológia elengedhetetlen, de nem célpont.⁴⁵ David S. Wall a kiberbűnözés kialakulásának folyamatát a számítógépes bűnözés evolúciójának nevezte, és olyan generációs korszakokra tagolta, amelyekben a globális internet generációról generációra egyre fontosabb szerepet töltött be.⁴⁶ A Wall által felvázolt modern kori harmadik generációs bűnözés olyan, a hálózat biztonsága elleni és a hálózatot mint médiumot az elkövetéshez felhasználó bűncselekmények összessége, amelyeknek elsődleges jellemzője az előre kifejlesztett számítástechnikai eszközök szervezett és elosztott formában, meghatározott munkavégzési rendben, automatizált módon való felhasználása valamely bűnözői csoportok vagy bünszervezetek hozzáadott tevékenysége nyomán, meghatározott cél elérésére.⁴⁷ Wall szerint a harmadik generációs bűnözés jellemzője a nemzetköziség, a gyorsaság, a magas látencia, valamint az intellektuális jelleg.⁴⁸ Parti Katalin definíciója szerint az informatikai bűnözés (kiberbűnözés) a számítástechnikai bűnözés (*computer crime*) és az internetes bűnözés (*internet crime, cyberspace crime*) kategóriájába tartozó magatartásokat kizárólagos módon magába foglaló kategória, amely egyben a kétfajta bűncselekmény közös halmazát is tartalmazza.⁴⁹ A számítástechnikai bűnözés

⁴⁴ Peter N. Grabosky: *Virtual Criminality. Old Wine in New Bottles? Social and Legal Studies*, 10. (2001), 2. 243–249.

⁴⁵ Rutger E. Leukfeldt: *Cybercriminal Networks. Origin, Growth and Criminal Capabilities*. Portland, Eleven International Publishing, 2016. 214–215; Parti Katalin – Kiss Tibor: Informatikai bűnözés. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 495–497.

⁴⁶ David S. Wall: *Cybercrime, Media and Insecurity. The Shaping of Public Perceptions of Cybercrime. International Review of Law, Computers and Technology*, 22. (2008), 1–2. 45–63.

⁴⁷ Wall (2008): i. m. 55–56.

⁴⁸ Parti–Kiss (2016): i. m. 463–495.

⁴⁹ Parti–Kiss (2016): i. m. 491.

a számítástechnikai rendszerek és hálózat integritását sérti (például a rendszerekbe való illetéktelen behatolás), az internetes bűnözésnél az internet az elkövetés terepeként szolgál (például a hamis weboldalak segítségével banki adatok kicsalása). Az informatikai bűnözés körébe tartozó magatartások kizárólagosan a számítástechnikai és/vagy az internetes bűnözés körébe tartoznak. Az e két kategórián kívül eső cselekmények annak ellenére, hogy az elkövetéshez informatikai eszközöket is felhasználhatnak (például a számítógéppel vagy számítógépes hálózatban folytatott kettős könyveléssel), nem tartoznak a modern informatikai bűncselekmények kategóriájába.⁵⁰

Az internetes drogkereskedelmet gyakran olyan online fórumként említik, ahol árukat és szolgáltatásokat cserélnek titkosított úton és anonim identitással, illetve olyan facilitátor szerepét betöltő kriptopiacnak tartják, amely összeköti az eladót a gyártóval vagy a nagykereskedővel.⁵¹ Az internetes kábítószer- és gyógyszer-kereskedelem bűncselekménynek minősülő magatartásformái a korábbi fogalommeghatározások mindegyikéhez kapcsolódnak. Olyan kölcsönös szükségletkielégítésen alapuló, megosztott bizalom mentén szerveződő kereskedelmi tevékenység, amely folyamatának jelentős részében az IT-technológia és az internetes hálózat felhasználásával a kibertérben zajlik. Annak ellenére, hogy az internetes teret érintő drogpiacon működéséhez szükséges a technológiai és a hálózati háttér, teljes folyamatában átszövik a hagyományos teret is, ahol a tiltott szereket előállítják, tárolják, szállítják, kézbesítik, majd átveszik. A köznyelvben az internetes kereskedelmi folyamatokat darkwebes kábítószer-kereskedelemnek, internetes szürke- vagy feketekereskedelemnek, kábítószeres kriptopiacnak nevezik, kiemelve az internet hálózatának szerepét a cselekvési láncolatban. Valójában ez a jogsértés nem igazán szűkíthető le még fogalmi szinten sem az internetes hálózati helyekre, ugyanis az illegális szerekl kapcsolatos bűncselekmények esszenciális része a hagyományos szintéren zajlik. Eközben az online szintereken a kábítószer-kereskedelemnek csak kommunikációs mozzanatai figyelhetők meg, amelyek a szerek fizikai mozgatása nélkül, a darkwebes fórumokon vagy a marketek weboldalain történnek, és a szerek valós eljuttatását készítik elő (például a kínálással, kiválasztással és megrendeléssel). Ha a termeszötől a fogyasztókig zajló teljes folyamatból kiemelnénk az internetes marketeket, akkor a kereskedelem a hagyományos szintéren és módszerekkel zajlana tovább. Nyilvánvaló, hogy az online tereken történő események egyfajta támogató, közvetítő funkciót töltenek be, és nem lehetnek a kábítószer-kereskedelem bűncselekmény teljes befejezett stádiumának szinterei. Ennek okán az internetes kábítószer-kereskedelem fogalmi megnevezése inkább az internetes *teret érintő* – tanulmányunk témáját illetően – darkwebes *teret érintő* kábítószer-kereskedelemtént volna sokkal pontosabb – legalábbis akkor, ha a kereskedelmet büntetőjogi aspektusból vizsgáljuk.

⁵⁰ Parti–Kiss (2016): i. m. 492.

⁵¹ Dordal (2018): i. m.; Barratt–Ferris–Winstock (2016): i. m.; David Décary-Héty – Masarah Paquet-Clouston – Judith Aldridge: *Going International? Risk Taking by Cryptomarket Drug Vendors*. *International Journal of Drug Policy*, 35. (2016). 69–76.

Az illegális szerek internetes kereskedelmének büntetőjogi alakzatai

Az online teret érintő drogherkedelemben megvalósuló súlyos normasértő magatartásokat az Európai Unió tagállamainak büntetőtörvényeiben taglalják. Magyarországon az efféle jogsértő cselekvésformákról a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény XVII. fejezet „Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények” egyes törvényi tényállásai rendelkeznek. Ezek közül a leggyakoribb bűncselekményeket a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat: Az internetes kábítószer- és gyógyszer-kereskedelem jogsértő alakzatai

Btk. szakasza	XVII. fejezet Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények
Btk. 176. §	Kábítószer-kereskedelem
Btk. 178. §	Kábítószer birtoklása
Btk. 183. §	Kábítószer-prekurzorral visszaélés
Btk. 184. § – Btk. 184/D. §	Új pszichoaktív anyaggal visszaélés
Btk. 185. §	Teljesítményfokozó szerrel visszaélés
Btk. 185/A. §	Gyógyszerhamisítás

Forrás: a szerzők szerkesztése

Tanulmányunkban az internetes kábítószer- és illegális gyógyszer-kereskedelem büntetőjogi vonatkozásainak vizsgálatát elsősorban a Btk. 176. § Kábítószer-kereskedelem, a Btk. 178. § Kábítószer birtoklása, valamint a Btk. 185/A. § Gyógyszerhamisítás törvényi tényállásain keresztül mutatjuk be. Mivel a vizsgált tényállásokkal leírhatjuk az internetes teret érintő illegális szerek kereskedelmének lényeges folyamatait, az 1. táblázatban felsorolt további büntetőjogi tényállások részletezésére nem térünk ki. A fogalmi pontosságra való törekvés okán az internetes, online, virtuális teret érintő kábítószer-kereskedelem megnevezést használjuk, és a büntetőjogi aspektusokat kizárólag az internetes térhez való kapcsolódásuk tekintetében vázoljuk fel – a törvényi tényállások mély elemzésének nélkülözésével.

Az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem legsúlyosabb magatartásmintáit a Btk. 176. §-ban deklarált kábítószer-kereskedelem bűncselekmény törvényi tényállása fejezi ki. A bűncselekmény *jogi tárgya* az emberi egészség védelméhez fűződő társadalmi érdek, *elkövetési tárgya* a büntetőjogilag kábítószernek minősülő anyag.⁵² Az elkövetési magatartás elsősorban a forgalmazói-terjesztői típusú elkövetési tevékenységeket tartalmazza, vagyis a kínálást, az átadást, a forgalomba hozatalt, a kereskedést és az ehhez szükséges anyagi eszközök szolgáltatását, amelyek nem mindegyike érinti az internetes tranzakciókat.⁵³

⁵² Lévay Miklós: Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények. In Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika (szerk.): *Magyar büntetőjog – általános rész*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014; Mezölaki Erik: Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények. In Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019.

⁵³ Lévay (2014): i. m.; Mezölaki (2019): i. m.

A *kínálás* a jogalkotói értelmezés szerint az elkövető birtokában tartott vagy a rendelkezésére álló kábítószeres átvételére, megszerzésére való eredménytelen (vásárlással és átvétellel nem járó)⁵⁴ felhívást jelent, és akkor válik befejezetté, amikor a felhívás eljut a címzetthez. Amíg a felhívás nem jut el a vásárlóig, a kínálás kísérleti stádiumban marad. A drogmarketekben a kínálás fogalmát a marketek virtuális kirakataiban feltüntetett kínálati paletta, illetve a weboldalon a szerek minőségét és megbízhatóságát megerősítő információk testesítik meg, valamint a marketek más reklámfelületein zajló felhívások. A törvényalkotó további magyarázatai szerint kínálásról akkor beszélhetünk, ha az eladó a kábítószer a valóságban is birtokolja, vagy a szer a rendelkezésére áll, ellenkező esetben nem minősül kínálásnak, csak a kábítószer-kereskedelem előkészületi stádiumának – amelyet a Btk. 11. § (1) bekezdésére alapozva a jogalkotó a Btk. 176. § (6) bekezdés *a)–b)* pont szerint büntetni rendel. Ugyanilyen előkészületi magatartás az is, ha a kábítószer átadására irányuló felhívást (átadásra vállalkozást) a megszerzői/fogyasztói oldal szereplője teszi, de csak abban az esetben, ha nem történik meg a tényleges átadás. Tény, hogy az internetes kínálás folyamatában a kereskedő esetén a kábítószeres birtoklását vagy rendelkezésre állását nem lehet kétséget kizáróan megállapítani, viszont alapos okkal feltételezni lehet, ugyanis a birtoklásról vagy a rendelkezésre állásról a webmarketek felületén több megerősítő információ is található. Ezek közül az egyik a marketek korábbi tranzakcióiról beérkezett vásárlói visszajelzések rendszere (*reputation system*). Az értékelések a vásárlói véleményeket és tapasztalatokat tartalmazzák a kereskedői megbízhatóságról és azokról a kábítószeresről, amelyeket a szóban forgó kereskedésen keresztül már megrendeltek, kézbesítettek és átvettek. A visszajelzések nem egyértelmű bizonyítékai a kínálói birtoklásnak vagy a rendelkezésre állásnak, de az alapos feltételezéshez elegendő információt nyújtanak. A kriptomarketek eladói általában birtokolják a szereket, vagy rendelkeznek velük, de előfordul, hogy az internetes drogpiacon fenntartói és a marketek eladói közvetítői szerepet töltenek be az adásvétel folyamatában, és csupán az elosztó vagy előállító helyekkel állnak üzleti kapcsolatban, és a természetű vagy nagykereskedőt kötik össze a vásárlóval. A kínáláskor az eladó a szerek átvételére, megszerzésére felhívó vagy ráutaló magatartása az internetes marketek webes felületeihez kapcsolódó fórumszálakon szöveges felhívással, a market saját weboldalára telepített népszerűsítő bannerekkel vagy vásárlást ösztönző kedvezmények kilátásba helyezését megtestesítő sorsolásokkal (kedvezménylottó) valósul meg. Megvalósulhat e-mailezéssel vagy valós idejű kommunikációs csatornákon privát beszélgetésben (például telegramon). Idekapcsolható a surface webes közösségi médiafelületeken a hashtagekkel toborzó, drogmarketeket népszerűsítő csoportok tevékenysége is.⁵⁵

A törvényalkotó szerint a kínálás csak eredménytelen lehet, ugyanis ha eredményes, akkor már nem kínálásról, hanem az eladó által történő *átadásról*, másképpen fogalmazva a szernek a vásárló részére történő birtokba juttatásáról beszélhetünk. Az átadás kísérleti stádiuma a szer vásárló birtokába juttatásának megkezdése, vagyis a kiszállítás

⁵⁴ Az eredménytelenség ebben az esetben azt jelenti, hogy a kínálás mint elkövetési magatartás megállapításának feltétele, hogy a vásárló ne vegye át a kábítószeres.

⁵⁵ Bird et al. (2020): i. m. 8–10; Demant et al. (2019): i. m. 377–385.

szakasza már ezt jelentheti. Végül az átadás akkor válik befejezetté, amikor a kábítószert a másik személy ténylegesen átveszi, és a birtokába kerül.⁵⁶ Ez esetben a vásárló a Btk. 178. § szerinti kábítószer birtoklása bűncselekményt, az eladó a Btk. 176. §-ban rendelkezett átadással, forgalomba hozatallal vagy kereskedéssel elkövetett bűncselekményt már megvalósítja. Az offline szakaszban zajló átadás más elkövető személyt is érinthet, ugyanis az internethez köthető drogkereskedelemben előfordul, hogy más az, aki az online kínálás műveletét végzi, és más az, aki a kábítószereket átadja. Ez azt jelenti, hogy az online tranzakcióban kereskedőként részt vevő személy kikerül a hatóságok rajtaütési manővereiből, és helyette az online kereskedelmet hagyományos térben folytató kézbesítő személy (díler) válik a hatóságok „áldozatává”. Ebben az esetben felmerül a szervezett együttműködés, amely a Btk. 176. § (2) bekezdése szerint bünszövetségben történő elkövetést jelenthet, vagyis a bűncselekmény súlyosabban minősülő minősített esetét meríti ki. A folyamatban látható a felelősségmegosztás, ami az egyik kriminológiai magyarázata az internetes kábítószer- és gyógyszer-kereskedelem népszerűségének. Az online teret érintő drogkereskedelemben a kereskedő az átadást egyre inkább a hivatalos postaszolgálatokkal vagy kézbesítőszolgálatokkal abszolválta, akik munkájukat végezve jóhiszemű szereplői az illegális cselekményláncolatnak, ezért a hatósági eljárásokban az átadó személye nem felelősségre vonható, a kereskedő személye pedig nagy eséllyel ismeretlen marad. Így a hatósági eljárásokban marad az átvevő, akit csupán a Btk. 178. §-ba ütköző kábítószer birtoklásáért vonható felelősségre. Az internetet érintő drogüzlet esetében ez a művelet már kilép az online színtérről, vagyis a szereket az eladó elküldi és átadja/átadatja, a vásárló pedig átveszi, birtokolja és fizet, vagy jóváhagyja a letétbe helyezett kriptovaluta átutalását. Ha az internetet érintő drogkereskedelmet csak az *online színtéren* értékeljük, akkor az eladó a kínálás magatartását, vagy csupán a kábítószer-kereskedelem előkészületi stádiumát valósítja meg, a vevő magatartása pedig büntetőjogi szempontból nehezen értékelhető.

A kábítószer-kereskedelem törvényi tényállásának magyarázatában a jogalkotó *forgalomba hozatalként* nevesíti azt, amikor az elkövető a kábítószert – akár ellenérték fejében, akár ingyenesen – több, esetleg meg nem határozható számú személy részére juttatja. A forgalomba hozatal akkor is megvalósul, ha az eladó több átvevőnek egy személyen keresztül juttatja el a szereket, és erről tudomása van, és a szándéka is kiterjed rá.⁵⁷ A forgalomba hozatal kísérlete bármilyen, a forgalmazással összefüggő résztevékenységek megvalósításakor megállapítható,⁵⁸ és akkor válik befejezetté, ha a kábítószer bekerül a forgalomba, pontosabban a továbbadás folytán ténylegesen megnyílik a lehetősége annak, hogy a kábítószerhez más vagy mások is hozzájuthassanak. Akkor is befejezetté válik, ha még csak egy további forgalmazó személy részére történt értékesítés. Az internetet érintő drogkereskedelem online marketjei egyáltalán nem

⁵⁶ Mezőlaki (2019): i. m.

⁵⁷ Lévay (2014): i. m.; Mezőlaki (2019): i. m.

⁵⁸ A forgalomba hozatal fogalmába beletartoznak olyan résztevékenységek, mint „az eladók és a vevők felkutatása, a közvetítők igénybevétele, az előzetes megbeszélések, a kábítószer megtekintése, tárolása, szállítóeszközök biztosítása és minden olyan mozzanat, ami a kábítószer kereskedelmi forgalomba hozatalát segíti elő” (Mezőlaki [2019]: i. m.).

mentesek a viszonteladóktól, sőt a legnagyobb hasznot ők hozzák a piacoknak. Az internetes kereskedő forgalomba hozatali szándéka az online tranzakciókban nagyon nehezen bizonyítható, mivel a nagy tételeket a legtöbb esetben nem egy megrendelésen belül bonyolítják. Ha mégis nagyobb megrendelés történne, az lehet feltételezés alapja, de nem minden kétséget kizáró bizonyítéka annak, hogy a megrendelő és az eladó tranzakciója a szándékos forgalomba hozatalhoz kötődik.⁵⁹ Abban az esetben lehetne a forgalomba hozatal szándékát és legalább a kísérletét feltételezni az interneten, ha az eladó vagy az adminisztrátor a marketben egyértelműen a forgalomba hozatalra utaló körülményeket teremt. Erre utalhat, ha az eladói oldalon speciálisan a viszonteladóknak hoznának létre egy külön testre szabott vásárlói felületet, majd annak funkcióit és szolgáltatásait is a viszonteladók igényeire szabnák és emellett ott vásárlási tranzakciók nyomai láthatók (például a viszonteladói visszajelzés az átvételről és a drog minőségéről). Ilyen weboldalak működése egyáltalán nem kizárt, viszont még láthatatlanabb dimenzióban működik, ugyanis a nagyobb büntetési kockázat miatt a kereskedőknek nem érdeke, hogy ilyen virtuális infrastruktúrát a hatóságok felfedezzenek.

A törvényi tényállásban a következő elkövetői magatartás a *kereskedés*. Valójában ez a cselekvési forma a legszélesebb körű, mert magában foglalja a *kinálás*, a *forgalomba hozatal* és az *átadás* fogalmi körébe tartozó magatartástípusokat. A kereskedelemmel elkövetés alatt már folyamatos, rendszeres, haszonszerzés céljából megvalósított kábítószer-adásvételi tevékenységről beszélhetünk. Minden olyan mozzanat idetartozik, amely elősegíti, hogy a kábítószer eljusson a viszonteladóhoz és a fogyasztóhoz. A jogalkotó szerint idesorolandó a kábítószeres kereskedés céljából történő megszerzése, raktározása, csomagolása, szállítása, elosztása, ami az internetes kínálás előtt történik, valamint szintén idetartozik a kábítószer birtoklása nélküli közvetítői tevékenység is, amely voltaképp az internetes tevékenységek összessége – az internetes fizetést is beleértve. A kereskedelemmel elkövetés fordulatnak nincs kísérleti stádiuma,⁶⁰ az elkövetési magatartás egyben a bűncselekmény befejezettségét is jelenti.⁶¹

A Btk. 176. § (4) bekezdésében a jogalkotó (előkészületi-bűnsegédi jellegű bűncselekményként) büntetni rendeli az *anyag eszközök szolgáltatását*, ami a kábítószeren kívül elsősorban pénz, de bármilyen értékkel bíró dolog lehet, amellyel a kábítószer-kereskedés pénzügyi hátterének biztosítását az elkövető megteremti, illetve megkönnyíti (például gépkocsi biztosítása, helyiség rendelkezésre bocsátása).⁶² Az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem működésének több ismert előnye van. Ezek közül az egyik, hogy az internetes közvetítéssel a kábítószeres természetűtől vagy a nagykereskedőtől rövidebb úton eljutnak a fogyasztókhoz, és az ezzel járó költségeket csökkentik, valamint a kábítószeres minőségét megőrzik. Egy internetes market működtetése ezáltal a kábítószer-kereskedést költséghatékonyabbá teheti, vagyis pénzügyi hátterének meg-

⁵⁹ Aldridge–Décary–Hétu (2016): i. m. 7–15.

⁶⁰ A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Büntető Jogegységi Tanácsa által Budapesten, a 2007. év március hó 9., április hó 11. és május hó 21. napján tartott nyilvános ülésén meghozott 1/2007. Büntető jogegységi határozat.

⁶¹ Mezölaki (2019): i. m.

⁶² Lévy (2014): i. m.; Mezölaki (2019): i. m.

teremtését megkönnyítheti. Nyilvánvaló, hogy azoknál az internetet érintő kereskedelmi folyamatoknál lehet büntetőjogi megítélés tárgya a Btk. 176. § (4) bekezdés rendelkezése, ahol a pénzügyi háttér biztosításának vagy megkönnyítésének funkciója megállapítható – ami főként azoknál az internetes teret érintő kereskedelmi folyamatoknál valószínűbb, ahol a kábítószer nagy utat járna be a vásárlóig (például a heroin esetében). Ha kiesik az állomásokon keresztül történő utaztatás, a dílernek vagy a postaszolgálatoknak csupán a vásárló által az interneten kiválasztott, a raktárban becsomagolt kábítószernek kézbesítését kell elvégeznie. A Btk. 176. § (4) bekezdés rendelkezése egyébként a viszonteladónak történő eladás esetén nagyobb eséllyel teljesülhet. Az anyagi eszközök szolgáltatásával való elkövetés ezen eszközöknek a kábítószer-fogyasztó birtokába juttatásával, rendelkezésre kerülésével válik befejezetté, illetve akkor is, ha a kábítószer-kereskedelem elkövetőjének cselekménye csak kísérleti szakaszba jutott.

A kábítószer-kereskedelem bűncselekményének minősített eseteit úgynevezett ketts szabályozási rendszer alkalmazásával két részre osztja a jogalkotó.⁶³ Meghatározza a bárki által elkövethető minősített eseteket, valamint a Btk. 177. §-ában taglalja a 18. életévét betöltött személy által elkövetett bizonyos bűncselekményeket. Az internetes teret érintő kereskedelemben a minősítő körülmények közül kiemelendő a Btk. 177. § (1) bekezdés *a)* és *b)* pontjai, vagyis a 18. életévét be nem töltött személynek történő kínálás és átadás, a 18. életévét be nem töltött személy felhasználásával történő forgalomba hozatal, valamint a 18. életévét be nem töltött személlyel történő kereskedelem. Az interneten létrehozott titkosított platformokon szinte behatárolhatatlan a vásárlók korosztálya. Bár akadhat olyan kábítószerpiac, amelynek a chartája részvételi feltételként meghatározza a 18. életév betöltöttségét a vásárlás alapfeltételei között, de belátható, hogy ennek ellenőrzése a résztvevőknek nem érdeke, és a piac általánosságban vett illegalitása is inkább azt sugallja, hogy az efféle szabályok figyelembevétele nem prioritás. Így az eladói oldal szereplői a Btk. 177. §. (1) bekezdés *a)* és *b)* pontjában írt minősítő eseteket gond nélkül megvalósíthatják. A jogalkotó ebben a tekintetben arról rendelkezett, hogy a bűncselekmény minősített esetének megvalósulásához elég, ha az elkövető tudattartama csupán annak lehetőségére terjed ki, hogy a vásárló személy (passzív alany) még nem töltötte be a 18. életévét. A bűncselekmény súlyosabb megvalósításához nem kell konkrétan tudnia, hogy az internetes marketben 18. életévét be nem töltött személy részére kínálja fel a kábítószerket, vagy 18 év alatti személyt használ fel a forgalomba hozatalhoz vagy a kereskedelemhez. Köztudott, hogy az illegális szereket nem csupán a 18. életévét betöltött személyek vásárolják meg az internetes marketeken keresztül.

A minősített esetek között szintén jelentős mértékben érinti az internetes tranzakciókat a 176. §. (2) bekezdés *a)* pontjában feltüntetett bünszövetségben történő elkövetés. A bünszövetség fogalmát a jogalkotó a Btk. 459. § (1) bekezdés 2. pontjában részletezi.⁶⁴ A bünszövetségben történő internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem iskolapéldája

⁶³ Mezőlaki (2019): i. m.

⁶⁴ A Btk. 459. § (1) bekezdés 2. pont szerint bünszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezetten követ el, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bünszervezet.

a Pécsi Törvényszéken 2020 szeptemberében befejezett büntetőügy olyan kábítószer-kereskedelem bűncselekmény elkövetése miatt, amelyben az internetes market jelentős szerepet töltött be. A büntetőügy vádlottja két pécsi férfi volt, akik dizájnerdrogokat kínáló weboldalt működtettek az interneten. Az üzletben az egyik férfi a kábítószeres beszerzéséről és a vásárlókkal való mobiltelefonos kapcsolattartásról, a másik a szerrek tárolásáról, csomagolásáról és a megrendelőkhez való eljuttatásáról gondoskodott. A kereskedéssel foglalkozó elkövetők a megrendelt anyagokat személyesen vagy postai úton juttatták el a fogyasztókhoz. Az elkövetőket egy sikeres nyomozás eredményeként a rendőrség elfogta, majd rövid időn belül bíróság elé kerültek. A Pécsi Törvényszék első fokon a vádlottak bűnösségét jelentős mennyiségű kábítószerrel elkövetett kábítószer-kereskedelem büntetében, valamint bünszövetségben elkövetett új pszichoaktív anyaggal visszaélés büntetében állapította meg.⁶⁵ Az internetes érintettségű kábítószer-kereskedelem résztvevői igen sok esetben kimerítik legalább a bünszövetségben elkövetés minősítő körülményét, ha csak azt vesszük figyelembe, hogy a webmarketet működtető kereskedő és a kézbesítő, valamint a raktározó és csomagoló csak a kisebb lokális marketek működése esetében lehet ugyanaz a személy. Országokon átívelő online teret érintő kereskedelmi folyamatokat lebonyolító kriptopiacokon (például az Empire Market esetében) minimum két fő szervezett együttműködése feltételezhető.

Az internetes hálózatot érintő kábítószer-kereskedelemben részt vevő elkövetők nemcsak bünszövetségként működhetnek, hanem bünszervezetben is, ami büntetőjogi szempontból jóval súlyosabb megítélés alá esik, valamint összetételében, működési módjában is komplikáltabb. A bünszervezet fogalmát a Btk. 459. § (1) bekezdés 1. pontjában határozza meg,⁶⁶ és a bűncselekmények bünszervezetben történő elkövetésének súlyosabb megítélésére vonatkozóan a Btk. 91. § (1)–(3) bekezdésekben rendelkezik a jogalkotó. A 2000-es évek első évtizedében indított kutatások eredményei szerint napjainkra már több olyan szerveződés is működik az interneten, amely a klasszikus szervezeteken kívüli, azoktól elkülöníthető, „önálló” közösségként is értelmezhető. Leukfeldt a Hollandiában lefolytatott kutatások eredményeit szintetizáló tanulmányában például azt állította, hogy *összetételük* szerint alapvetően kétfajta bünszervezeti formáció lokalizálható a kibertérben, mégpedig a társadalmakon belüli (helyi) közösségeké, illetve a nemzetközi kapcsolatokban gyökerező (nemzetközi) összetételű csoportoké. Okfejtésében kiemelte, hogy az efféle szerveződések homogén vagy heterogén jellegénél még fontosabb a szervezetek struktúrájának és kapcsolati elrendeződésének megismerése, ugyanis ebben rejlik a klasszikus bünszervezeti alakzatoktól való eltérés vagy hasonlóság körvonalazhatósága, a globális hálózat nyújtotta lehetőségek feltérképezhetősége és ezzel együtt a felszámolásukra hivatott szervezetek eredményes működése.⁶⁷ Leukfeldt szerint a hálózatokon létrejövő bünszervezetek működésében kulcsfontosságú szerepe van a találkozási pon-

⁶⁵ Vő György: *Designerdrog-webáruházzal bukott le két pécsi férfi*. Index, 2020. szeptember 18.

⁶⁶ A Btk. 459. § (1) bekezdés 1. pont szerint a bünszervezet legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratívan működő csoport, amelynek célja öt évi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.

⁶⁷ Rutger Eric Leukfeldt: *Organised Cybercrime and Social Opportunity Structures: A Proposal for Future Research Directions*. *The European Review of Organised Crime*, 2. (2015), 2. 91–103.

toknak (konvergenciapontoknak), amelyek azon felül, hogy a bűnelkövetők kapcsolódási platformjait testesítik meg, központi szerepet töltenek be a közösségi koordinációban és a hálózatok felépítésében, és nem utolsósorban megtestesítik az illegális kereskedelmi piacokat. Ugyanerről szolt a bűnszervezetek kibertérben működő csoportjainak tipológiáját felállító Kim-Kwang Raymond Choo vizsgálata, amelyben világszerte, de leginkább a kínai bűnszervezetek interneten kialakított kapcsolatrendszerét térképezték fel. A szerzőpáros három bűnszervezettípust különített el egymástól annak figyelembevételével, hogy tevékenységükben milyen szerepet tölt be a kibertér és az IT-technológia, a csoportok tagjai a virtuális környezetben milyen technikai módszereket használnak, továbbá milyen célok elérésére törekednek. A kutatók szerint vannak *hagyományos bűnszervezetek*, amelyek a technológiát és az internet hálózatát eszközként veszik igénybe olyan hagyományos bűncselekmények megvalósításában, mint a kábítószer-kereskedelem és az illegális gyógyszerek terjesztése. Ebbe a kategóriába a hagyományos térben régóta működő, világszerte ismert, ugyanakkor kiterjedt kapcsolatszerrel rendelkező bűnszervezeteket sorolták, amelyek a globális hálózatot és annak kommunikációs csatornáit jövedelmező piactérként és információszerzési csatornaként használják, miközben hagyományos környezetben működnek. A másik csoportba a *szervezett számítógépes bűnelkövetőket* sorolták, akik bár a virtuális piactereken vagy platformokon kapcsolatba kerülnek a hagyományos bűnszervezetekkel, azoktól mégis elkülönülnek, ugyanis a működésük és „szakértelmük” kizárólag a kibertérre korlátozódik (vagyis a kibertér inkább az elkövetésük tárgya). Jellemzően kisebb csoportokból állnak, és nem maradnak fenn olyan hosszú ideig – eltérően a klasszikus bűnszervezetektől (például a rosszindulatú támadásokat indító ötfős hackercsoportoktól). A szervezett számítógépes bűnelkövetők egymással is csak globális hálózatokon működő titkosított platformokon találkoznak, és tevékenységeik mentén tagozódnak (például vírusírók, megtevesztő tartalmakat közvetítő hamis weboldalak készítői, automatizált eszközöket értékesítők, online játékosok). A szerzőpáros végül a harmadik csoportba sorolta az *ideológiai, politikai irányultságú szélsőséges csoportokat támogató bűnszervezeteket*. A szervezett bűnözői körök ezen csoportja kapcsolatban áll a szélsőséges közösségekkel és terrorszervezetekkel, pontosabban szolgáltatásokat nyújt és támogatja azokat olyan tevékenységekkel, mint a pénzmosás, a fegyverek, robbanóanyagok beszerzése, a toborzás, a hacktivisták cselekvései vagy épp a kiemelt infrastruktúrák megbénítására irányuló, rendszerintegritás elleni bűncselekmények. Az efféle bűnszervezetek az előző két közösség közt állnak, és az internet hálózatát, illetve az IT-eszközöket eszközként használják, ugyanakkor jellemző rájuk a hálózatokon belüli kizárólagos működés is.⁶⁸

Egy további tipológia Michael McGuire kriminológus kutatási eredményeihez fűződik, aki az efféle csoportok három típusát vázolta fel. Az *első típus* kizárólag az internet globális hálózatán működik, és kétféle szerveződést foglal magában. Az egyik a *rajyszerű (swarms group)*, amely inkább a hacktivisták csoportokra és a gyűlöletcsoportokra jellemző, és azon felül rengeteg résztvevőt gyűjt össze. Inkább az ideológiájuk közös,

⁶⁸ Kim Kwang Raymond Choo: *Organised Crime Groups in Cyberspace. A Typology. Trends in Organized Crime*, 11. (2008), 3. 270–295.

de ehhez képest nem túl strukturáltak. A másik a csomópontszerű (*hubs group*) szerveződés, amely sokkal szervezettebb, strukturáltabb, mint a rajszerű. Céltudatos, komoly számítástechnikai szakértelemmel rendelkező résztvevőkkel működik, és jellemzően illeszthető az adathalász támadásokra, a rendszerintegritás elleni támadásokra létrejött közösségekre (például DoS-, DDoS-támadások, malware-ek terjesztése). A csomópontszerű formáció tipikus alakzata az internetes kereskedelmi platformoknak is, ahol kisebb-nagyobb bazárokat működtetnek. A *második típus* a hibridek típusa, ahol a szervezetek online és offline kombinációja működik. Ezen belül is kétféle szerveződés rajzolódik ki, amelyek közül az egyik a klaszterszerű hibrid szerveződés (*clustered hybrid group*), amelyben egy kisebb közösség az offline és az online tér között mozog (például offline térben megszerzi a bankkártyaadatokat és online térben felhasználja) egy folyamatban azonos célért. Ugyanezen típus második szerveződése a kiterjesztett hibrid szerveződés (*extended hybrid group*), amely hasonló a klaszterszerűhöz, azonban jóval nagyobb létszámban, több csoporttal, sokféle hasonló bűncselekményre specializálódva, de kevésbé centralizáltan tevékenykedik. McGuire szerint a *harmadik típusba* azok a közösségek tartoznak, amelyek az online hálózatot és a technológiát használják offline szervezett tevékenységeik megkönnyítésére. A harmadik típus is két alszerveződésre osztható. Az egyik ezek közül a hierarchikus (*hierarchies group*) szerveződés, amelyben hagyományos hierarchikus bünszervezetek terjeszkednek az online térben, és a legsúlyosabb bűncselekményekhez használják az internetet (például a zsarolás, csalás, tiltott online szerencsejátékok, rendszerfeltörések, gyermekkorúakról készült pornográf felvételek kereskedelme). A harmadik típus második szerveződése az aggregált szerveződés (*aggregate group*), amelyben a hagyományos bünszervezetek kizárólag offline cselekményeikhez használják a hálózatot és a technológiát. Ez utóbbinak van a legkevesebb köze a kibertérhez, vagyis kizárólag eszközként használják azt.⁶⁹ Leukfelt, McGuire és Choo tipológiája számos további kutatásnak adott kiindulási pontot, főként azon csoportok vonatkozásában, amelyek a kibertérre korlátozódtak. Az újabb tudományos munkákban már kizárólag a globális hálózatokon tevékenykedő közösségek szereplőinek viszonyrendszerét járták körül, és kapcsolati vektoraik vizsgálatai mentén kimondottan a felépítésük (decentralizáltság vagy hierarchizáltság) megismerésére törekedtek. A konvergenciapontokat ezekben a vizsgálatokban már nem a hagyományos bünszervezetek csomópontjainak egy részeként értelmezték, hanem a kiberközösségek konkrét csomópontjaiként. A kutatók szerint mivel a szervezett bűnözés hálózati működését a kibertérben számos konvergenciapont működése tartja össze – amit McGuire és Choo eredményei is alátámasztottak –, így az ott látható közösségek tagjai *hálózatosan kapcsolódnak egymáshoz, és egyértelműen decentralizáltak*. Ezzel szemben Lu és munkatársai a konvergenciapontokban zajló közösségen belüli interakciók vizsgálatából arra következtettek, hogy ezekben a pontokban még mindig az alá-fölé rendeltségi

⁶⁹ Roderic Broadhurst et al.: *Organizations and Cyber Crime. An Analysis of the Nature of Groups Engaged in Cyber Crime*. *International Journal of Cyber Criminology*, 8. (2014), 1. 1–20.

viszony rajzolódik ki, ahol a bizalom és a hírnév a legfontosabb.⁷⁰ Lu megállapításait később a Yip és munkatársai által végzett kutatás is megerősítette azzal a kitételrel, hogy a konvergenciapontokban fennálló hierarchia egyáltalán nem olyan tartós, mint a hagyományos szervezetek csomópontjain belül, ugyanis a belépő tagok hamar újabb kapcsolatokat és ezzel újabb fórumokat (konvergenciapontokat) építhetnek, gyengítve a hierarchia legfelső fokán állók központi szerepének állandóságát.⁷¹ A tanulmányokban levezetett eredményekből következtetésként levonható, hogy a kibertérben tevékenykedő bűnszervezetek struktúrája *hálózatos, decentralizált* felépítésű, és a decentralizált struktúrában megtalálható csomópontok szereplői közt működő alá-fölé rendeltségi viszony nagyon képlekeny.

Az internetet érintő kábítószer-kereskedelemben a hagyományos bűnszervezetek működése gyakoribb, ugyanis a kereskedelem esszenciális része nem az interneten zajlik, hanem az offline szintén (előállítás, raktározása, csempészet, fogyasztókhoz való eljuttatás, átadás), vagyis a legtöbb együttműködésre irányuló mozzanatot a hagyományos térben kell megszervezni. Így a korábban említett tipológiák abból a szempontból illeszthetők az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelemre, hogy a bűnszervezetek az internetes platformokat csak közvetítői térenként használják. Az már kérdés, hogy a platformokat a bűnszervezet szakértelemmel rendelkező tagjai hozzák létre és üzemeltetik, vagy a tipológiákban említett különálló és a platformok üzemeltetéséhez jól értő, és megfelelő környezetet teremtő közösségekkel működnek együtt. Az online teret érintő kereskedelmi folyamatokban mindkét formáció működik. A kriminológiai irodalom szerint a kábítószerket kínáló internetes oldalak működtetésében a bűnszervezetek részvétele akkor jelentős, ha a kínált szerek gyártása olyan deprivált közösségekben zajlik, ahol sem a technikai tudás, sem a technikai és hálózati feltétel nem áll rendelkezésre, a gyártás aktív elnyomás és kizsákmányolás útján történik, vagy a szerek internetes kínáláshoz szükséges lokációval rendelkező elosztó raktárokig való eljuttatásához (csempészet) bűnszervezeti kapacitás és szervezettség szükséges.⁷²

Az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem esetén a Btk. 176. § (1) bekezdésében meghatározott kereskedői magatartás körébe, illetve a (6) bekezdésében meghatározott előkészület körébe tartozik, illetve tartozhat a kábítószer-kereskedelem másik kiemelhető magatartásmintája, a kábítószeres teresztés és előállítása, amely elkövetési magatartásokkal külön nevesített formában a Btk. 178. §-ában találkozhatunk. Elhatárolásuk során kiemelhető, hogy az 1/2007. BJE kimondja, ha a rendelkezésre álló adatok – így például a lefoglalt kábítószer mennyisége – alapján nem vonható le következtetés az elkövető forgalomba hozatali-kereskedelmi szándékára, akkor nem kábítószer-kereskedelem előkészületi vagy kísérleti alakzata állapítható meg, hanem csupán a Btk. 178. §-ában nevesített teresztés vagy előállítás befejezett alakzata. Ezzel szemben, ha bizonyítható az elkövető forgalomba hozatali (kereskedelmi) szándéka, akkor ez az eset egyéb

⁷⁰ Lu et al.: Social Network Analysis of a Criminal Hacker Community. *Journal of Computer Information Systems*, 51. (2010), 2. 31–41.

⁷¹ Michael Yip – Nigel Shadbolt – Craig Webber: *Structural Analysis of Online Criminal Social Networks*. Southampton, Web Science Doctoral Training Centre University of Southampton, 2012. 1–6.

⁷² Mezőlaci (2019): i. m.

körülményei mellett következtetési alapot adhat a kábítószer-kereskedelem bűncselekményének (vagy az előkészületének) megállapítására. A bűncselekmény törvényi tényállása az online teret érintő kereskedelem két szakaszához kapcsolódik. Az egyik az online marketekben való kínálás előtti, a másik az internetes megrendelést követő és az internetes fizetést megelőző szakasz. Mivel korábban már részleteztük az internetes rendelést követő folyamatot, ezért jelenleg az online kínálás előtti előállítás, termesztés, megszerzés és tartás cselekvésmintáira helyezünk nagyobb hangsúlyt.

A Btk. 178. §-ban deklarált *kábítószer birtoklása* bűncselekmény jogi tárgya az emberi egészség védelméhez fűződő társadalmi érdek, elkövetési tárgya a kábítószer. A bűncselekmény elkövetési magatartása a kábítószer termesztése, előállítása, megszerzése, tartása, az ország területére behozatala, onnan kivitele, azon átszállítása és ezekhez történő anyagi eszközök szolgáltatása. Ez a bűncselekmény azonban csak azokban az esetekben állapítható meg, ha a felsorolt magatartásokat az elkövető nem a kábítószer-kereskedelem, azaz a forgalomba hozatal vagy a hasznoszerzésre irányuló forgalmazás szándékával fejt ki, hanem például saját használatra. Amennyiben e magatartásokat a kereskedelmi tevékenység láncolat részecselekményeként fejtik ki hasznoszerzési céllal, abban az esetben a Btk. 176. §-ba ütköző kábítószer-kereskedelem válik megállapíthatóvá.

Az egyes magatartások értelmezése körében a *termesztés* olyan növény termesztését jelenti, amely egészében vagy részeiben kábítószerként felhasználható. A termesztés elkövetési magatartásának megállapításához nem kell, hogy a termesztett növény már fogyasztható kábítószerként rendelkezésre álljon, ugyanis az elkövetési magatartása és ezzel a bűncselekmény már attól az időponttól megállapítható, amikor a növény önállóan fejlődik. Abban az esetben, ha olyan növények termesztéséről van szó, amelyekből „jelentős” feldolgozási módszerrel nyerhető ki a kábítószer, a bűncselekmény előkészületét kell megállapítani.⁷³ A kábítószer *előállításának* elkövetési magatartása alatt a jogalkotó olyan műveleteket ért, amelynek eredményterméke a fogyasztható kábítószer. Idetartozik a szintetikus kábítószerek előállítása laboratóriumi körülmények között.⁷⁴ A törvényi tényállásban írt kábítószer *megszerzése* elkövetési magatartás tanulmányunkban az internetes kínálás előtti periódus fontos része, és abból a szempontból kiemelendő, hogy az internetes marketek nem minden esetben a termesztőt/előállítót kötik össze a fogyasztóval vagy a viszonteladóval, hanem a nagykereskedőt, aki a kábítószereket előzetesen megszerezte (például felvásárolta a termesztőktől). A törvényben a kábítószer *tartása* elkövetési magatartás a következő fontos magatartásminta, amely hosszabb ideig tartó birtoklásra utal. Az elkövetési magatartás attól függetlenül büntethető, hogy a „birtokállapot létrejötté” termesztés, előállítás vagy megszerzése nem tisztázott. Viszont a tartás „egyszerű nem tevéssel” nem valósítható meg, mert mindig feltételezi vagy a termesztést vagy az előállítást vagy a megszerzést, és lehetővé teszi a birtokló számára az azzal való rendelkezést. A törvényi tényállás másik fontos elkövetési magatartása az országhatáron át történő *behozatal*, *kivitel*, *átszállítás*. A *behozatal* a törvény értelmezése szerint a külföldről származó kábítószer országhatáron át történő belföldre

⁷³ Mezőlaki (2019): i. m.

⁷⁴ Mezőlaki (2019): i. m.

juttatásával valósul meg, a *kivitele* pedig ennek fordítottjával. Az *átszállítás* viszont akkor valósul meg, ha az ország területére külföldről behozott kábítószer elhelyezésének (raktározásának) a célja nem a szóban forgó állam, ezért annak területén a szereket csak átszállítják.⁷⁵ A ki- és behozatal az államhatáron való áthozatallal, az átszállítás a határon való áthozatalt követően megkezdett belföldi továbbszállítással befejeződik (a kivitel kísérleti stádiumban marad, ha a határon a vámvizsgálat során megtalálják).⁷⁶ Az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem szempontjából az elkövetési magatartások szerepe a (1) kábítószerek termeszto vagy előállító helyről az elosztó raktárakba eljuttatásában, (2) a megrendelést követően az elosztó raktárból (nagykereskedőtől) a fogyasztóhoz vagy a viszonteladóhoz való elszállításban, (3) a termesztoától vagy előállítótól a fogyasztóhoz vagy viszonteladóhoz történő szállításában van. Jó néhány darkweb market webfelületén az eladó kifejezetten a fogyasztók tudtára adja, hogy mely országokba hajlandó elküldeni a rendelt kábítószereket.⁷⁷ Mindez azt feltételezi, hogy az internetes rendeléseket meghatározza a raktárak vagy a termesztoők/előállítók lokális elhelyezkedése és az ezzel járó behozatal, kivitel, átszállítás kockázatainak szintje, valamint a megvalósíthatóságuk lehetősége. Egyes kábítószerek (például a heroin) esetén nagyobb a valószínűsége a nagykereskedői részvételnek, a kábítószer-csempészetnek és ezáltal a bünszervezetek részvételének is. Hangsúlyozandó, hogy a fentiekben felsorolt magatartások, amennyiben azok – akár internetes, akár azon kívüli – kábítószer-kereskedelmi tevékenység tudatával és szándékával valósulnak meg, a Btk. 176. §-a szerinti kereskedelmi tevékenységnek minősülnek.

A részletesebb tárgyalás körébe vont utolsó büntetőjogi tényállás a gyógyszerhamisítás, amelyről a Btk. 185/A §-ában rendelkezik a jogalkotó. A gyógyszerhamisítás jogi tárgya az emberi élet, testi épség és egészség megóvásához fűződő társadalmi érdek, az elkövetési tárgya a gyógyszer⁷⁸ vagy állatgyógyászati termék.⁷⁹ A bűncselekmény elkövetési magatartása a gyógyszer vagy állatgyógyászati készítmény meghamisítása, vagy hamis gyógyszer vagy állatgyógyászati készítmény készítése. Az előbbi a már létező szer megváltoztatását jelenti, és nem egy új példány létrehozását, az utóbbi esetében az eredetihez hasonló új példányt hoznak létre.⁸⁰ A törvényi tényállásban szereplő hamis vagy meghamisított gyógyszerek vagy állatgyógyászati készítmények forgalomba

⁷⁵ Mezőlaki (2019): i. m.

⁷⁶ Lévay (2014): i. m.; Mezőlaki (2019) i. m.

⁷⁷ Bancroft (2020): i. m. 25–27.

⁷⁸ A 2005. évi XCV. törvény 1. § 1. pontja határozza meg, amely alapján „gyógyszer bármely anyag vagy azok keveréke, amelyet emberi betegségek megelőzésére vagy kezelésére alkalmazható termékként jelenítenek meg, vagy azok az anyagok vagy keverékei, amelyek farmakológiai, immunológiai vagy metabolikus hatások kiváltása révén az ember valamely élettani funkciójának helyreállítása, javítása vagy módosítása, illetve az orvosi diagnózis felállítása érdekében az emberi szervezetben vagy emberi szervezeten alkalmazhatók”.

⁷⁹ 2008. évi XLVI. törvény Melléklet 3. pontja alapján bármely anyag vagy anyagok keveréke, amelyet állatok betegségeinek kezelésére vagy megelőzésére készítenek, továbbá bármely anyag vagy anyagok keveréke, amely farmakológiai, immunológiai vagy metabolikus hatások kiváltása révén az állatok valamely élettani funkciójának helyreállítása, javítása vagy módosítása, illetve orvosi diagnózis felállítása érdekében alkalmazhatók.

⁸⁰ Mezőlaki (2019): i. m.

hozatalára, kereskedésére, kínálásra, átadására, az ország területére történő behozatalára, kivitelére és átszállítására, valamint megszerzésére és tartására, illetve azok stádiuma-ira az internetes teret érintő folyamatokban ugyanazok a mérvadók, mint a Btk. 176. § kábítószer-kereskedelem, valamint a Btk. 178. § kábítószer birtoklása esetében, így azokat nem részletezzük. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, tettese bárki lehet, és befejezetté csak az elkövetési magatartás teljes kifejtésével válik.⁸¹ Viszont kiemelendő, hogy a hamis vagy meghamisított gyógyszereket nem csupán a darknetes fórumokon, hanem az internet könnyen elérhető surface webes weboldalain is gyakrabban értéke-sítik. A surface weben elérhető internetes oldalakon olyan vásárlók is bőven akadnak, akik a hamis vagy meghamisított gyógyszereket jóhiszeműen vásárolják meg azzal a tudat-tal, hogy a kínált szerek eredetiek vagy legálisak. Ebben az esetben nem beszélhetünk illegális üzlet mozzanataira kiterjedő vásárlói szándékról. A gyógyszerek hamisításával az elkövetőknek lehetőségük nyílik a szerek eredetivel megegyező összetételt, gyár-tást, származást feltüntető, hasonló csomagolású és címkézésű kínálására, vagy egy új gyógyszer legálisként való feltüntetésére. Tanulmányunkban bemutatott kutatásunkban azonban olyan vásárlói magatartásra fókuszálunk, amikor a gyógyszereket a vásárló az illegálisításáról tudva vásárolja meg.

Az illegális szerek internetes kereskedelmének szintérmódozatai

A kiberdevianciák további csoportosítása a megvalósulásuk térbeli mozgására vonatko-zik, pontosabban arra, hogy a deviáns cselekvéseknek milyen szintérmódozatai vannak. A normasértő cselekvések megvalósulásának szintérmódozatai kifejezik a deviancia súlyosságát, újszerűségét, valamint utalnak a résztvevők kockázatvállalásának és koc-kázatmegosztásának szintjére és mértékére is. A kiberdevianciákról szóló írásokban legalább négy szintérmódózat ismert.

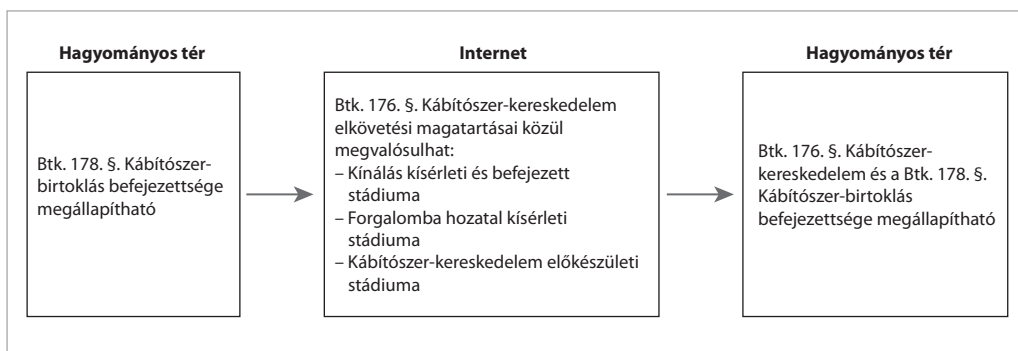
- *Eredmény- és szintérmódózat:* Akkor beszélünk az eredmény- és szintérmódo-zatról, amikor a normasértés a kibertérben kezdődik, és ott is végződik. A cse-lekmény minden elemében érinti a kibertert – sőt csak és kizárólag azt érinti. Az eredmény- és a szintérmódózat olyan kiberdevianciák esetében a leggyakoribb, amikor a bűncselekmény vagy más normasértés teljes megvalósulásához nem szükséges a hagyományos környezet (ilyen például az információs rendszer vagy adatok megsértése vagy a csalás automatizált eszközökkel).
- *Eredménymódózat:* A folyamat kiindulópontja a hagyományos tér, azonban a devi-áns magatartás a virtuális „infrastruktúrákban” végződik. Ez esetben az internetes hálózatban befejeződő normasértés kezdő fázisa az offline szintér (például amikor a social engineering módszerével a hagyományos térben adatokat szereznek meg, és azokat a rendszerintegritás elleni támadásokhoz használják).

⁸¹ Mezőlaki (2019): i. m.

- *Szintérmódozat*: Az eredménymódozat fordítottjaként működik, vagyis kiber térben kezdődik a folyamat, de a valós térben fejeződik be. Ahhoz, hogy a normasértés kiteljesedjen, az offline szintér is szükségeltetik. Gyakran a befejező szakasz már fizikai cselekvéssel folytatódik (ilyen például az internetes aukciós csalás, zsarolás vagy a fizikai térben manifesztálódó más erőszak).
- *Katalizáló módozat*: Akkor modellezhető e módozat, ha a normasértő magatartás történésének folyamatában egyszerre átfogja a hagyományos és a virtuális teret. Itt arról van szó, hogy a cselekvés egy szakasza kerül kapcsolatba az adott térrel – miközben nem ott kezdődik, és nem ott végződik. Ebből a szempontból mind az offline, mind az online térnek lehet katalizáló funkciója a normaszegő magatartás folyamatában. A katalizáló módozat a legtöbb esetben súlyosabb kiberdevianciák esetében működik, és azon felül, hogy átfedi a tereket, sokkal több lehetőséget biztosít a folyamatosságra és a cselekmények reprodukciójára, valamint a normasértők közötti együttműködésnek is optimálisabb modellje (ilyen például a zaklatás, zsarolás és más erőszakos bűncselekmények folyamatosan ismétlődő vagy cirkuláló formái, vagy épp a kábítószer-kereskedelem).⁸²

A szintérmódozatok mentén történő kategorizálással kiemelhető az interneten és az offline szintéren megvalósuló cselekmények vagy rész-cselekmények közötti határvonal és egyben azok kapcsolódása is. Így nem csupán a deviancia tereket átfedő megvalósulási folyamatai láthatók egyben, hanem az aktuálisan vizsgált normasértés részleteinek térbeli elhelyezkedése is külön-külön. Az internetet érintő kábítószer-kereskedelem többféle szintérmódozatban modellezhető attól függően, hogy csupán az internetes szakaszára fókuszálunk, vagy az offline szintereken zajló előzetes vagy utólagos történéseket is figyelembe vesszük. Ha kizárólag az internetes mozzanatokot helyezzük görcső alá, akkor *eredmény- és szintérmódozatról* beszélhetünk. Ez esetben az internetes hálózatban a kábítószer-kereskedelem bűncselekmény elkövetési magatartásainak csak egy részét láthatjuk különböző stádiumokban (például a kínálást). Ha az internetes mozzanatokat a hagyományos térben zajló kézbesítés és átvétel szakaszával kötjük össze, akkor az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem *szintérmódozatban* zajlik, és nemcsak a teljes bűncselekmény befejezett stádiuma rajzolódik ki, hanem az átvétellel a kábítószer-birtoklás bűncselekménye is. Abban az esetben, ha az internetes tranzakciók előtti és utáni eseményeket egy cselekményláncolatná fűzzük össze, akkor a virtuális teret érintő kábítószer-kereskedelem a *katalizáló módozatba* kerül, és az internetes tér közvetítői térként funkcionál. Mivel az online teret érintő kábítószer-kereskedelemben az internetes és az offline műveletek egymásra épülnek, ezért nem minden esetben célszerű elkülöníteni a cselekvésmintákat egymástól (5. ábra). Erre jó példa lehet a kábítószeres internetes kínálásának elkövetési magatartása, ami csak akkor lehet befejezett, ha a kereskedő a kínáláson felül valóban birtokolja a szereket, vagy azok a rendelkezésére állnak. Ebből következik, hogy a kereskedő internetes kínálási magatartásának megítéléséhez figyelembe kell venni az interneten zajló történések előtti szakaszt is.

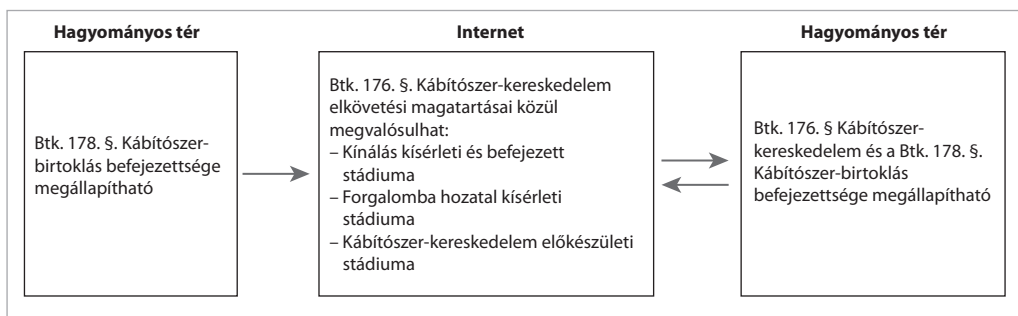
⁸² Kiss–Parti–Prazsák (2019): i. m. 65.

5. ábra: Az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem katalizáló módozata

Forrás: a szerzők szerkesztése

Bár, büntetőjogi szempontból a kábítószer-kereskedelem már akkor is befejezett bűncselekményként értékelhető, ha a szereket a vásárló az online megrendelést követően a fizetés teljesülésétől függetlenül átveszi. De ha a büntetőjogi aspektusokon túllépve a tényleges befejezésre fókuszálunk, akkor a kiszállított drogokért történő fizetés teljesítésével tekintjük lezártnak a folyamatot. A lebukás kockázatának kiküszöbölése érdekében a vásárló nagyon gyakran kriptovalutával (például Bitcoinnal, Moneroval) fizet elektronikus úton, ami lehetővé teszi az escrow wallet szolgáltatás közbeiktatásával és a szereket csak ezután kézbesítik a megrendelőnek. Viszont ezzel az adásvétel még korántsem zárult le, ugyanis ahhoz, hogy a kereskedő megkapja a neki járó kriptovalutát, a vásárlónak vissza kell jeleznie az interneten keresztül az áruk akadálymentes megérkezéséről, amit az adminisztrátornak meg kell erősítenie. A kriptovaluta ezután érkezik meg a kereskedő virtuális pénztárcájába, és a tranzakció ezzel az utolsó művelettel fejeződik be. Így már az a folyamat is katalizáló módozatba kerül, amit korábban *színtérmódozatba* soroltunk. Vagyis, ha az internetes teret érintő kábítószer- és illegális gyógyszer-kereskedelmet az internetes tér és az utána következő offline műveletek együttesében vizsgáljuk, akkor csak abban az esetben beszélhetünk színtérmódozatról, ha a fogyasztó offline fizet az átadónak. Ha internetes fizetés történik, akkor a hagyományos tér lesz a közbenső szakasz, így a folyamat katalizáló módozatba illesztendő (6. ábra).

6. ábra: Katalizáló módozat internetes fizetés esetén

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az offline térből induló vizsgálatokban az internetes piacok és marketek működését a drogkereskedelem láncolatában *közvetítői szolgáltatásként* vizsgálják. Az ilyen összekapcsolt láncolatban az offline terekben működők (gyártók, nagykereskedők, csempészek vagy raktározók) nem minden esetben azonosak az online marketek eladói oldalán szereplőkkel és az internetes megrendelést követő és hagyományos térben működő kézbesítőkkel sem. Ettől függetlenül a folyamat legalább kétféle bűncselekményt foglal magában az eladói és a vevői oldalon (Btk. 176. § és a Btk. 178. §).

Az illegális szerek internetes kereskedelmét magyarázó társadalomtudományi elméletek

A darkwebes kábítószer-kereskedelemben zajló egyéni és közösségi cselekvések kriminológiai megközelítésére többféle társadalomtudományi elmélet létezik, többek között olyan szociológiai, szociálpszichológiai és közgazdasági teóriák, amelyeket a kriminológia a kriminális jelenségek tudományos levezetésére korábban számos esetben adaptált. Az elméletek közül a kábítószer internetes kereskedelmének értelmezésében azok a leghasznosabbak, amelyek a kereskedelmi folyamat résztvevőinek együttműködéséből, szükségleteiből és döntéseiből kiindulva emelik ki a normasértések valós okozati összefüggéseit, és magyarázzák a deviáns cselekvéseket. Tanulmányunkban ezekből mutatunk be néhányat, végül részletesebben kifejtjük a kutatásunkhoz leginkább illeszthetőt.

A munkamegosztás és a társadalmi figuráció elmélete a darknetes kereskedelemben

Arról már korábban tettünk említést, hogy az illegális szerek eladói és vevői oldalán állók egymástól láthatóan elkülönülő státuszuk és szerepkörük ellenére olyan munka- és felelősségmegosztáson alapuló közösséget formálnak, amely külső irányítás és kontroll nélkül képes a kábítószer-kereskedelem láncolatának szerves részét képezni.

Az efféle közösségi működés első benyomásra Émile Durkheim (1897) francia szociológus társadalmi munkamegosztásról szóló gondolataihoz, valamint Norbert Elias (1939) társadalmi figuráció elméletéhez kapcsolható. Durkheim szerint egy társadalom attól lehet integrált, ha jól szervezett munkamegosztáson alapul. A munkamegosztás a társadalom tagjai között jobb esetben organikus, rosszabb esetben mechanikus szolidaritáshoz kötődik. Az organikus szolidaritás olyan kölcsönös erkölcsi együttműködést jelent, amelyben az egyik elem nélkülözhetetlen feltétele a másik elem működésének, vagyis a tagok a közösségben betöltött funkcióik mentén kapcsolódnak egymáshoz (kiegészítik, kisegítik egymást). A mechanikus szolidaritás viszont arra utal, hogy a tagok nem elsődlegesen meggyőződésből és funkcionálisan kapcsolódnak egymáshoz, hanem a kollektív tudaton alapulva, valamely leszármazásbeli vagy homogén összetételű csoportkapcsolat útján, ami sokkal képlékenyebb szolidaritást feltételez.¹ Durkheim elméleti megközelítése a darknetes kereskedelemre abból a szempontból érvényes, hogy a kriptomarketekben a szereplők ismeretségi vagy leszármazásbeli kapcsolat nélkül képesek együttműködni, vagyis az organikus szolidaritás mentén. A funkcionális kapcsolódás viszont amellett,

¹ Némédi Dénes: *Klasszikus szociológia*. Budapest, Napvilág, 2005. 54.

hogy alapvetően a társadalmi fejlődés alapfeltétele, a darknetes résztvevők jól felfogott érdeke is, hisz közösségük jóformán ettől működőképes. Norbert Elias a társadalom működéséről hasonlóan vélekedett, mint Durkheim. Elméleti fejtegetéseinek egyik fő kérdése az volt, hogy mi történik egy jól működő közösség tagjai között. Elias úgy gondolta, hogy egy civilizált társadalom működését a tagok között jól körülírható szerepek és kapcsolati dinamika határozza meg, amelyben a szereplők tettei egymástól függenek, vagyis szerepük és funkcióik mentén szorosan egymáshoz kapcsolódva egy társadalmi formációt alkotnak.² Elias társadalmi figuráció elméletét Gerrit Kamphausen és Bernd Werse alkalmazták egy 2019-es kutatásuk elméleti alapjaként, amelyben különböző kriptopiacok felhasználói bejegyzéseinek szöveganalitikai vizsgálatát végezték el. A kutatók Elias elméletének igazolhatóságát feltételezték jó érzékkel, ugyanis eredményeik szerint az adminisztrátor, az eladó és a vásárló alkotta formációban a kapcsolati dinamikát és ezzel a működésének alappilléreit a bizalom, a logisztika és a konfliktus határozza meg. A *bizalom* az eladók vásárlóközpontú kommunikációját, a népszerű engedmények és akciók megszervezését, a megrendelt termék elküldését, a korrekt tájékoztatást, a vásárlók részéről történő fizetést vagy a kereskedők értékelését fejezi ki. Pontosabban a résztvevők bizalommal összefüggő kölcsönös tevékenységeinek összességét. A *logisztika* a biztonságos üzemeltetést, a technikai üzembiztosságot, a hatóságok beavatkozásaival szembeni védelmet, a fizetési műveletek akadálymentes lebonyolítását, a termékek kiszállításának technikai és fizikai megoldásait jelenti. Vagyis olyan többoldalú tervezési és szervezési műveletet, amely az adminisztrátortól a vásárlóig fegyelmezett hozzáállást igényel. A *konfliktus* a bizalom gyengülése, de sokkal inkább a logisztikai problémák keletkezése esetén válik fontossá (például nem érkezik meg a termék, vagy nem teljesül a fizetés). A konfliktus közösségi dinamikát meghatározó szerepe a technikai és humán oldalon biztosított megoldási és kezelési lehetőségekben vagy módokban van. Abban az esetben, ha érdeellentét alakul ki a szereplők között, és ennek feloldására időben és térben is megfelelő lehetőségek adódnak, nagy esély van a probléma megoldására és a működés tovább folytatására.³ A kutatók a darknet marketek interakcióit elemezve pontosan rátapintottak arra a hármas dimenzióra, amely a résztvevők legfontosabb akcióit és reakcióit tartalmazva megtestesítette a közösségi dinamikát, és amely egyebek mellett szükséges ahhoz, hogy a darknetes résztvevők egymás funkcióitól függő társadalmi közösségként értelmezhetők legyenek.

A szociális tanulás és szubkultúraelmélet értelmezhetősége a darkneten

A kiberbűnözés kutatói évek óta próbálkoznak a darknetes közösségek szerveződésének leírásával. Az eddig megismert szervezeti működésük ugyanis okkal feltételez valamiféle underground felépítést. Michala Kowalski és társai egy olyan feltáró kutatást indítottak 2019-ben, amelynek a középponti kérdése az volt, hogy miért nem használ-

² Norbert Elias: *What Is Sociology?* New York, Columbia University Press, 1978. 126–133.

³ Kamphausen–Werse (2019): i. m.

ják szélesebb körben a kábítószeres kriptopiacokat? Az ausztrál kutatók a darkwebes fórumok kommunikációs csatornáinak vizsgálatával, majd a résztvevőkkel készített interjúkkal arra jutottak, hogy ha valaki egyedül vág bele a kriptopiacok felkutatásába, sokféle állomáson kell keresztülmennie, míg eljut a vásárlásig. A kutatók ezt az állapotot Arnold Van Gennep holland néprajzkutató (1909) liminalitáselméletéhez (*liminality theory*) hasonlították. A liminalitás elmélete azt jelenti, hogy az egyén egyik szerepből egy ismeretlen másikba lép át, majd különböző mérőföldköveken keresztül új ismereteket szerez ahhoz, hogy az új szerepben értelmezni tudja önmagát. Ez a közösség szintjén is igaz. Ha valaki közösséget vált, akkor át kell származtatnia az eligazodáshoz szükséges tudást állomásról állomásra, míg a közösséget és a környezetet meg nem ismeri.⁴ A kutatók a darknetet és a kábítószeres kriptopiacokat olyan liminális térként vázolták fel, amely merőben eltér a hagyományos kábítószerpiactól. Ebben a térben az adminisztrátorok először nem adnak direkt tájékoztatást a kábítószeres megvásárláshoz vezető legrövidebb útról, sőt arról sem, hogy milyen lépéseket kell tenniük a látogatóknak ahhoz, hogy vásárolhassanak. Ezért a látogató a legtöbb esetben nem azt tapasztalja a Tor-böngésző letöltését követő keresés esetén, amit a surface weben megszokott. Először nehezen kiismerhető linkelosztó oldalakkal, kommunikációs fórumokkal találkozik, majd olyan motivált résztvevőkkel, hirdetőkkal vagy toborzókkal, akik elmagyarázzák neki a szükséges műveleteket. A látogató a fórumokon egyébként leírásokat, részletes tájékoztatókat és más ismeretanyagot talál, amely a szövevényes darkneten való további navigálását segíti. Ezeken a platformokon a vásárló a céljának megfelelő fórumszálakat kutathat fel, amelyek újabb fórumszálakhoz vezetnek, ahol többféle hatás és kölcsönhatás kereszttüzébe kerül (megjelenhet például a stigmatizáció). Ha a vásárló közvetlen segítség nélkül vág bele a piacok meglátogatásába, autodidakta módon kell megtanulnia mindent arról, hogyan boldoguljon a liminális térben. Ezzel együtt egy olyan szabályrendszert is interiorizálnia kell, amely szöges ellentétben áll a többségi normarendszerrel.⁵ A kutatók megállapításai olyan további két elméleti megközelítésre mutattak rá, amelyek szoros kapcsolatban állnak a közösségek keletkezésével és működésével. Ezek közül az egyik a *szubkultúraelmélet*, a másik a *szociális tanulás teóriája*.

A szubkultúra klasszikus értelemben a társadalmon belül kialakuló és annak részeként definiálható közösség, és a normarendszere eltér a társadalmi többségtől. Kialakulásának háttérében olyan társadalmi jelenségek emelhetők ki, mint a modernizáció, a népvándorlás, a társadalmi címkézés vagy épp a szegénység. Egyes megfogalmazások szerint a kulturális pluralizmussal megjelenő különböző szubkultúrák egyfajta válaszként alakultak ki a társadalomban létrejövő speciális problémákra, amelyekkel a többségi társadalom tagjainak nem kellett szembenézniük.⁶ A szubkultúrák tagjai nem a többségi társadalom normarendszere, hanem kisebb közösségük értékrendszere mentén értelmezik önmagukat. A közösség a biztonságot, a valahová tartozás érzését,

⁴ Arnold van Gennep: *The Rites of Passage*. Chicago, University of Chicago, 1960. 15–26.

⁵ Michala Kowalski – Claire Hooker – Monica J. Barratt: *Should We Smoke It for You as Well? An Ethnographic Analysis of a Drug Cryptomarket Environment*. *International Journal of Drug Policy*, 73. (2019). 245–254.

⁶ Rosta (2007): i. m. 144.

az önmegvalósítás lehetőségét és a kollektív felelősséget teremti meg tagjai számára. Sajátosan megformált szabályrendszer alapján szubkulturális magatartási mintázatot vár el tagjaitól, ami egy eltérő életformát eredményez, és nem feltétlenül negatív hatású a domináns társadalomra nézve. Ennek feltétele a többségi társadalmi normák elismerése és nem a szándékos aktív ellenállás. A szubkulturák lehetnek akár vallási, nemzeti, etnikai alapon szerveződő közösségek, amelyek optimális működése inkább értékessé, mintsem hátrányossá teszi a társadalmi közösségek együttélését. Ezzel szemben a deviáns szubkulturák káros hatással vannak a társadalmi integritásra. A kriminológusok és a szociológusok már közel egy évszázaddal ezelőtt is vizsgálták a deviáns szubkulturákat létrehozó bűnelkövető bandákat, főként az Amerikai Egyesült Államokban.⁷ A vizsgálatok azokra a bűnelkövető csoportokra és dezorganizálódott területekre fókuszáltak, amelyek koruk sajátjaként alakultak és működtek. A deviáns szubkultúra főbb meghatározottságait a bűnözés tanulásában, a merton-i feszültségelméleten alapuló státuszfrusztrációban, a társadalmi kontroll hiányában, a bűnelkövetés eszközeihez való hozzáférés és a lakóterület adta lehetőségekben vagy épp a csoport sajátos szellemiségének elemeiben látták. A bűnöző bandákról eddig alaposan összegyűjtött ismeret a modern bűnözés kriminológiai kutatásainak, köztük a kibertérben működő közösségek etiológiai vizsgálatainak is jól alkalmazható alapja. A kibertérben szabadon létrejövő csoportok sokféleképp értelmezhetik önmagukat, ezért szinte elkerülhetetlen, hogy a domináns társadalmi normákkal szöges ellentétben álló deviáns csoportok is a virtuális tér részét képezzék. Napjainkra a kibertérben kialakuló közösségek normasértéseinek esszenciális tulajdonsága, hogy mindkét szintre kiterjedhetnek, rendszerintegritás elleni vagy tartalmakkal összefüggő magatartásformákban is megjelenhetnek. A közösségek különféle motivációk köré csoportosulnak, céljuk, összetételük és működésük szempontjából eltérő struktúrákat alkotnak. Lehetnek hosszú távon és rövid távon együttműködő csoportok; ezekhez eltérő súlyú és megítélésű normasértések társíthatók.⁸ A *deviáns szubkultúra* elméletei viszont olyan virtuális szerveződésekben értelmezhetők, ahol a nem kívánt cselekvés valamely elfogadott magatartásminta része, és érvényesülnek az ismeretek átszármaztatásán alapuló sajátos értékek és a normarendszer hatásai is. Egy csoport akár szeparáltan és nyilvánosan is működhet bárki számára elérhető formában, amiből az következik, hogy egy csoportnak eltérő kultúrából, társadalmi közösségből származó tagjai is lehetnek. A virtuális egyesülésekben az egyén a csoport szellemiségével és céljaival azonosulva működik, információkat oszt meg, küld, fogad és dolgoz fel, vagyis a csoport céljaitól függően egy tanulási és tanítási folyamat része. Azokat a kibertérben létrejövő csoportokat, amelyek tagjai egységesen vallanak olyan szemléletet, amely a társadalmi normákkal szemben áll, és életmódjuk része, virtuális deviáns közösségeknek vagy virtuális deviáns szubkulturáknak is nevezhetnénk.⁹ Az ilyen közösségek cselekvései nem csupán az erőszakos magatartásokkal állnak szoros kapcsolatban, hanem az online

⁷ A mai napig meghatározó kriminológiai vizsgálatok kiemelkedő teoretikusai voltak Frederick M. Thrasher, Edwin H. Sutherland, Albert Cohen, Richard Cloward, Lloyd Ohlin, Robert E. Park, Ernest Burgess, Clifford Shaw és Henry McKay.

⁸ Kiss–Parti–Prazsák (2019): i. m.

⁹ Kiss–Parti–Prazsák (2019): i. m.

és offline teret átívelő kereskedelmi láncolatokkal is. Jól látható, hogy az elsősorban kábítószeres kereskedelmére létrejött kriptopiacokon az adminisztrátori, a kereskedői, a vásárlói szerepekből álló közösséget olyan szubkulturális sajátosságok jellemzik, mint a résztvevők közötti kapcsolati dinamika, a felelősség megosztása, a tapasztalatcsere, a kétoldalú moralitás, az alapszabályok betartása, a szervezeti felépítésből fakadó alá-fölé rendeltség, az egymástól való függés, valamint az irányítás nélküli szabadságvágy. Így nem túlzás legalább elméleti szinten a közösséget a társadalmi normáktól elszigetelő, sajátos normarendszerrel rendelkező (deviáns) szubkulturának nevezni, ahova egy tanulási folyamat révén lehet bekerülni.

Ha a társadalmi többségtől elszigetelő közösség Kowalski és munkatársai által felvázolt módon liminális térben működik, akkor az újonnan belépő résztvevők (például az eladni vagy vásárolni szándékozók) egy tanulási folyamat részesei. A kibertérben megvalósuló normasértések közül számos olyan magatartásminta létezik, amely a szociális tanulás útján válik valósághűvé. Az egyik legismertebb deviáns viselkedésre vonatkoztatható tanuláselmélet Edwin H. Sutherland (1930) *differenciális asszociáció elmélete*. Sutherland szerint az egyén a bűnözést a környezetében élő emberekkel történő érintkezésével egy megismerési folyamat nyomán sajátítja el, épp úgy, mint minden más az élete során. A deviáns viselkedésminták készségszintű internalizálása attól függ, hogy az egyénnek a deviáns közösségekben sikerül-e szoros kapcsolatot kialakítania olyan személlyel vagy személyekkel, aki(k)től a normasértések mechanizmusait, a normasértó attitűdöket, a neutralizációs technikákat megtanulhatja. A deviáns szerepkörrel való azonosulás sikere részben a tanulóhoz szükséges közvetlen kapcsolatoktól függ, illetve attól, hogy a közösségben túlsúlyba kerülnek-e a többségi társadalmi normákkal szemben álló magatartásminták, vagyis az eltérő nézetek (differenciális asszociációk). A normasértő közösségekbe való beilleszkedés további feltétele, hogy a deviáns cselekvés a közösségben pozitív megítélés alá essen, és az egyén el tudjon szigetelődni a többségi társadalom cselekvésmintáitól. A differenciális asszociáció elmélete arra mutat rá, hogy az egyén deviáns életformájának kialakulásában jelentős szerepe van a kulturális környezeti hatásoknak.¹⁰ A darkwebes platformok, a cselekvés törvényellenessége és a rejtett térbe helyezése alapvetően feltételezi azt, hogy a legfontosabb ismereteket egymástól tanulják meg. Erre a legalkalmasabb színterek a fórumok vagy a fórumokon történő navigációs utasítások, valamint a linkelosztók útján elérhető oktatótartalmak. Oksanen és társai egy 2020-ban kiadott kutatási beszámolóban arról írtak, hogy a kábítószer fogyasztó közösségeknek kimondottan kedvező az internetes rendelési lehetőség, ugyanis azon felül, hogy rövid időn belül hozzájutnak a szerekhez, a fórumokon ugyanolyan gondolkodású emberekkel találkozhatnak, és ugyanolyan emberektől tanulhatják a kábítószer-fogyasztás új trendjein felül a webmarketek használatát.¹¹ A tanulás valóságát egyebek mellett az aktív toborzó tartalmak is tanúsítják, amelyekben a marketek adminisztrátorai új partnereknek kínálnak „munkalehetőségeket”. A kriptopiacokon azonban nincs és nem is lehet név szerinti személyes ismeretség, mert a névtelen találkozás

¹⁰ Kiss (2020a): i. m. 65–100.

¹¹ Oksanen et al. (2020): i. m. 279.

alapfeltétele a közösség által nyújtott biztonságos részvételnek. Ebből adódóan a bensőséges kapcsolatot nem a személyes találkozások, hanem az egymástól való függés és a megosztott vagy horizontális bizalom garantálja. A tanulás a technikai ismereteken kívül magatartási szabályok internalizálását is magában foglalja, sőt a kriptomarketek kényszerű bezárásaiból nyert adminisztrátori tapasztalatokat is – ami folyamatos megújulásra és hibajavításokra készíti őket.

Illegális szerek online adásvétele a csereelmélet és a racionálistudomány-elmélet tükrében

Az internetes kereskedelem tengelyének két pólusa között zajló tranzakciók akár a John Thibaut és Harold Kelley (1959) amerikai pszichológusok által felállított *csereelmélet* modern formációjaként is leírhatók és magyarázhatók. A csereelméletben a csoport tagjai folyamatosan javakat vagy szolgáltatásokat cserélnek egymással az optimális haszon elérésének érdekében, aminek fennmaradása akkor garantált, ha a javak cseréjével megvalósuló haszon mindkét fél esetében magasabb, mint a kapcsolat fenntartásának költsége.¹² Nagyon sokat számít a tapasztalat. Abban az esetben, ha a két fél közötti csere a magasabb haszon megvalósulásával kölcsönösen sikeres, akkor a felek ragaszkodni fognak egymáshoz. Az internetes kábítószer-kereskedelemben igaz lehet, hogy a felek elsősorban saját hasznukat tartják fontosnak, így egyértelmű az is, hogy az üzlethez utilitarista attitűdökkel kapcsolódnak. A keresleti és kínálati oldalon egyaránt feltétel a befektetéseknél magasabb haszon megszerzése, viszont a vásárló és a kereskedő haszna nem ugyanaz. Az előbbi esetében a pénzszerezés, az utóbbinál a szerek és az azokból származó élvezet vagy az addikciók nyomására kialakuló szükséglet kielégítése jelenti a hasznot. A kereskedő azokon a marketeken értékesíti a portékáit, ahol a bérlet összege alacsonyabb, a biztonság magasabb fokú, és hosszú távon nagyobb a garancia a folyamatos bevételre. Az adminisztrátor a kriptomarket fenntartásának kockázatai és a jutalék mint bevételi forrás alapján mérlegeli a helyzetet. Ha megemelkedik a hatósági leleplezés kockázata, bezárja a marketet. A csereelmélet egyébként egyáltalán nem a személyes kapcsolatok fejlődését támogatja, hanem a személyes haszon megteremtését. A szereplők közötti szigorú névtelenség okán a csereelmélet könnyen illeszthető a darknetes kapcsolatokra, és emellett nem zárja ki a funkcionális kapcsolatokat és az egymástól való függést sem, ami a bünszervezetek internetes kereskedelmére még inkább érvényes.¹³

Az illegális droggereskedelemtől szóló irodalom másik népszerű megközelítése a racionálistudomány-elmélet, amely eredetileg Gary S. Becker közgazdasági Nobel-díjas nevéhez fűződik. Becker szerint az egyén cselekvéseit racionális döntéshozatalok előzik meg, amelyek hátterében a döntést hozó azt mérlegeli, hogy miként tudja a számára legnagyobb szubjektív hasznot megszerezni a legkisebb költséggel. Gazdaságosnak és racionálisnak tartott cselekvéseit tudatosan választja, éppúgy, mint az alkalmazott

¹² Csepeli György: *Szociálpszichológia mindenkiben*. Budapest, Kossuth, 2014. 91.

¹³ Leukfeldt (2015): i. m. 94–97.

eszközöket, módszereket és stratégiákat, vállalva a költségoldalon felmerülő kockázatokot.¹⁴ Becker közgazdasági elméletét Derek B. Cornish és Ronald V. Clarke vezette be a kriminológiába azzal, hogy az elmélet a bűnözés esetében is alkalmazható modellként. A bűnelkövető mérlegeli a bűncselekmény előtt az elkövetéssel megszerezhető hasznot, a ráfordított költségeket és a kockázatokat. Abban az esetben, ha magasabb a haszon, mint a költség és a veszteség (befektetett munka, pszichés terhelés, lebukással járó büntetés), akkor a bűncselekmény elkövetése mellett, ha alacsonyabb, akkor ellene dönt. A deviáns magatartásokról való döntés sok más egyéni tényezővel függ össze, de az elmélet az egyén célorientáltságát és a maximális haszonra törekvését feltételezi.¹⁵ A racionálisdöntéselmélet a vagyon elleni bűncselekmények magyarázataként közismert, de számos olyan további cselekvés folyamatára is ráilleszthető, ahol nem feltétlenül az anyagi haszonszerzés, hanem valami más előny megszerzése a cél. A deviáns magatartást megvalósító egyénnek az elkövetés mellett szóló döntése akkor a legvalószínűbb, ha a költségek közül a lebukás kockázatai (büntetés, szégyenérzet) elkerülhetők. A kiberdevianciákban a személyazonosság rejtve maradása (az anonimitás és a titkosság) csökkenti a lebukás kockázatát, ezért a racionális döntés a normasértő logika része. Az internetes fekete-kereskedelem háttérében köztudottan a haszonelvűség az uralkodó motiváció, ezért logikus azt feltételezni, hogy a haszonszerzési műveleteket a résztvevők racionális döntése vagy döntéseinek sorozata előzi meg. A kínálati oldalon az anyagi, a keresleti oldalon más szükségletek kielégítése a cél, szemben az adásvétel megghiúsulásával és a lelepleződés kockázatával. Nyilvánvaló, hogy az offline térben a kockázatok sokkal magasabbak, ezért a mérlegelés a két szintér tekintetében eltérő – ami természetesen függ attól is, hogy milyen ösztönző kényszerek állnak a vásárló döntésének háttérében (például a kábítószerfüggőség).¹⁶ A vertikális és horizontális online anonimitás és titkosság, valamint a postai kézbesítés lehetősége mindkét oldalon csökkenti a kockázatok mértékét, amellet, hogy az eredmény ugyanaz, vagyis a szerek eljutnak a vásárlókhoz. A racionalitás azonban a színtereken belüli működésről való döntésekre is vonatkozik. A vásárlónak döntenie kell a marketek és az eladók között, a kábítószeresek fajtájáról, a fizetési műveletekről, az átvétel módjáról. Az eladónak és az adminisztrátornak a működtetés teljes logisztikájáról, az együttműködő partnerekről, a résztvevők kizárásáról vagy korlátozásáról és még sok másról. Viszont a racionális döntés nem minden esetben magától értetődő. A darkwebes kereskedelemben is előfordul olyan észszerűtlen döntés, amely megghiúsítja az adásvételt, vagy elősegíti az egész market lelepleződését (például a vásárló túl sok információt közöl magáról a fórumokon, az eladó felfed néhány kézbesítési információt, az adminisztrátor nem veszi észre, hogy a market sebezhetővé vált). Az irracionalitás gyökerezhet a résztvevők figyelmetlen működésében, de az előre nem látható és kiszámíthatatlan események összességében is. Herbert Simon korlátozott racionalitás elnevezésű koncepciója szerint az észszerűtlennek tűnő magatartások háttérében számos tényező

¹⁴ Korinek László: *Kriminológia I.* Budapest, Magyar Közlöny, 2010. 132.

¹⁵ Podoletz Léna: Környezeti kriminológia. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia.* Budapest, Wolters Kluwer. 2016. 233–251.

¹⁶ Wójtek Przepiorka – Lukas Norbutas – Rense Corten: [Order without Law. Reputation Promotes Cooperation in a Cryptomarket for Illegal Drugs.](#) *European Sociological Review*, 33. (2017), 6. 752–764.

állhat, ezek közül a legjelentősebb az információhiány, a nem látható kockázatokból eredő esemény és a döntési helyzet komplexitása.¹⁷ Ebből a szempontból az anonimitás is kétoldalú, ugyanis amellett, hogy a racionális döntést támogatja, egyben óriási kockázatot is jelent. A névtelenség miatt sem az eladó, sem a vásárló nem tudja, hogy az adott pillanatban kivel köt megegyezést. Ez pontosan azt jelenti, hogy a partner lehet akár egy olyan hatósági személy, akinek az elsődleges célja a legtöbb információ megszerzése a résztvevőkről és annak felhasználása a kábítószermarket felszámolására.¹⁸ Szintén irracionális tényező a résztvevők kiszámíthatatlansága, amelyet egyszerűen csak reaktív viselkedési anomáliáknak nevezhetünk (résztvevők közötti konfliktus, konkurens marketek fenntartóinak manipulációi, adminisztrátor haszonéhsége stb.).¹⁹ A csereelmélet és a racionálistdöntés-elmélet utilitarista megközelítése szorosan illeszkedik az illegális szerek internetes kereskedelméhez, ugyanis a tiltott tranzakciókban zajló adásvételi folyamatok mindkét fél érdekeit szolgálják, miközben a kockázatok mértékét a titkos működésre törekvéssel minimálisra csökkentik.

¹⁷ Podoletz (2016): i. m. 242.

¹⁸ Martin (2014): i. m.; Martin et al. (2020): i. m.

¹⁹ UNOCD (2020): i. m.

Kiss Tibor

A megosztott bizalom elméletének jelentősége a darknetes interakciókban

A bizalom a remény vagy hit mások viselkedésében, az azzal kapcsolatos pozitív elvárás, és egyben bizonyosság az események kedvező alakulásában. A kölcsönösség szerkesztésének részeként minden sikeres tárgyalás, alku, csere előmozdítója, valamint az ismert és az ismeretlen közötti kockázatot átívelő képzeletbeli híd.¹ Más megvilágításban a bizalom az az érzés, hogy a másik személy rendelkezik azokkal a pozitív tulajdonságokkal, attitűdökkel, képességekkel, amelyek készség szinten is alkalmassá teszik a jó döntésre és cselekvésre. A bizalom nagyon fontos a társadalmi viszonyrendszer kiegyensúlyozott működésében, ezért számos tudományterület által felállított strukturális megközelítése létezik. Az egyik ezek közül a bizalom irányai szerinti klasszifikáció, amelyben gyakran megkülönböztetik egymástól az *intézményes* (diffúz) bizalmat a *személyközi* (interperszonális) bizalomtól. Az előbbinél az egyén vagy közösség az állam hatalmi struktúrájában, hatósági és civil szervezeteiben vagy egyéb intézményeiben, az utóbbi esetében a társadalom tagjai egymásban bíznak.² A vertikális és horizontális bizalom irányai többféle szinten és formációban is megnyilvánulhatnak, például amikor az egyén egy közösségben bízik, vagy fordítva. A bizalom a társadalmi normák betartásában is központi tényező. A társadalom kiegyensúlyozott és biztonságos működéséhez a közösség tagjainak bízniuk kell abban, hogy a normarendszert a normaalkotók az igazságosság égisze alatt alkották meg, és a normákat ugyanebből a célból tartatják be. Ha a bizalom gyengül, nagy az esély a társadalmi integritás lazulására. Annak ellenére, hogy egyes életterekben szükséges a viszonylagos bizalmi stabilitás (például a közlekedésben), erősségüket és dinamikájukat számos társadalmi és globális tényező befolyásolja. Ezek egyike az információs technológia elterjedése, ami a társadalomkutatók szerint az interperszonális bizalom új formáját kezdte kibontakoztatni az elmúlt évtizedben. A köztudatban *megosztott bizalomként* megismert jelenség különlegessége abban van, hogy az emberek közötti bizalom a szoftverek, a hardverek és az internetes hálózat közbeékelődésével válik valóságghév. Rachel Botsman angol kutató 2017-ben megjelent *Kiben bízunk?* című világhírű tanulmánykötetében részletesen kifejtette a megosztott bizalom keletkezését és különféle manifesztációit. Botsman azokat a reciprocitáson alapuló együttélési színtereket vizsgálta, ahol a technológiára és a hálózati platformokra épülő megosztott bizalom hatalmi struktúrákhoz kötődő intézményi kontroll nélkül segíti elő a közösségek szerveződését és működését.³ A szerző a virtuális platformok

¹ Pléh Csaba – Boross Ottilia: *Pszichológiai lexikon. A pszichológia legfontosabb fogalmai magyar és angol nyelven*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010; Csepeli (2014): i. m.; Botsman (2017): i. m.

² Csepeli (2014): i. m.

³ Botsman (2017): i. m.

felépítésétől a hírnévrendszeren át az elektronikus fizetési eszközök alkalmazhatóságával bezárólag minden bizalomerősítő faktort felsorakoztatott annak igazolására, hogy a megosztott bizalom jelensége létező és egyre szélesebb körben készletit szemléletváltásra az embereket.⁴ A megosztott bizalom majdnem minden internetes személyközi interakcióra kihat, viszont az internetes kereskedelemben nélkülözhetetlen, hisz a sikeres adásvétel során fontos, hogy a vevő az eladóban, az eladó pedig a vevőben bízzon meg. Leszögezhető, hogy az internetes weboldalak a bizalomra épülő adásvételre merőben más bizalomépítő lehetőséget biztosítanak, mint a hagyományos üzleti kapcsolatokban, ahol a csere tárgyának kézzelfoghatósága és a kereskedővel vagy a vásárlóval való személyes találkozás egy sor bizonytalanító tényezőt kizár. Ezzel szemben az internetes üzletnek is vannak olyan sajátosságai, amelyekkel elkerülhető az offline tranzakciókban felmerülő kockázat. Az utóbbi főként a feketekereskedelemben fontos, ahol az internetes platformok anonimitásra és titkosságra vonatkozó sajátosságai kimondottan ösztönző bizalmi elemként jelennek meg. Kutatásunk középpontjába az eddig taglalt teóriák közül a *megosztottbizalom-elmélet* megközelítését helyeztük azzal a fő kérdéssel, hogy melyek azok a bizalmi tényezők, amelyek nélkülözhetetlen elemei és feltételei a darknetes platformokon zajló, kábítószerekkel kapcsolatos adásvételi folyamatoknak.

A bizalom internetes kereskedelembe betöltött szerepéről és funkcióiról szóló kutatások

Az internetes kereskedelem eladói oldalán állók minden erejükkel arra törekednek, hogy a legjobb és a legmodernebb üzleti startégiát alkalmazzák a vásárlói bizalom elnyerésére. Ez egyáltalán nem csoda, hisz az online kereskedelem egyik legnagyobb kihívása, amikor úgy kell vásárlókat meggyőzni a termék vagy szolgáltatás értékességéről és hasznosságáról, hogy azoknak még a valós létezése sem minden kétséget kizáró módon bizonyítható az áru megérkezése előtt.⁵ A sikeres és magas profitot termelő webmarketek eladóinak mégis van hathatós eszközrendszere a törékeny bizalom kiépítésére. A marketingmódszerek nagyon gyakran a trendekre, a kíváncsiságra, az új generációs meghatározottságra, az információhiányból fakadó befolyásolhatóságra vagy épp a vásárlói szükségletekre épülnek, ami csak akkor eredményes koncepció, ha a vásárlók elhiszik, hogy a termékeket értékesítő eladó szavahihető, és az adásvétel minden részletében megbízható (a megrendeléstől, a fizetésen át az áru átvételéig bezárólag).⁶ Éppen ezért kell az eladóknak a vásárlói szkepticizmust megtörő bizalmi garanciákat a virtuális térre szabva szisztematikusan felépíteniük oly módon, hogy abból ne csak az áruk minőségére vonatkozó információ (például a kereskedő már megvalósult üzleti referenciái), hanem a hitelesség elemei is kitűnjenek. A legális online kereskedelembe a hitelességre utaló garanciákat bizonyos

⁴ Botsman (2017): i. m. 17.

⁵ Matthew K. O. Lee – Efraim Turban: A Trust Model for Consumer Internet Shopping. *International Journal of Electronic Commerce*, 6. (2001), 1. 75–91.

⁶ Celile Dölekoğlu – Onur Çelik: Internet Shopping of Generation Y. *OPUS*, 11. (2019), 18. 1–15.

esetekben pont azok a jegyek testesítik meg, amelyek az intézményes ellenőrzöttségről szólnak (például a garanciális és egyéb vásárlói jogok érvényesülésének feltüntetése, a felelősség kérdésköre és más hitelesítő pecsétek). Viszont az online vásárlásokban ezek a bizalomépítő elemek csak közvetett módon bizalomépítők, ugyanis a vásárló csak abban reménykedhet, hogy a kereskedő a valóságban is támogatja a vásárlói jogok érvényesülését, ha valami probléma merülne fel. A legális internetes kereskedelemben működő megosztott bizalom leghatékonyabb faktorainak kidolgozásával és tesztelésével már közel két évtizede foglalkoznak a marketingszakértők és a kereskedelmi folyamatok kutatói. Eredményeikben kisebb eltérésekkel, de a mai napig változatlanul rangsorolják azokat a bizalmi elemeket, amelyek látható módon befolyásolják az internetes marketek eredményességét. Ezek közül az alábbiakban bemutatunk néhányat.

Matthew O. K. Lee és Efraim Turban hongkongi kutatók közel két évtizede lefolytatott felmérésükben arról kérdezték az embereket, hogy milyen tényezők befolyásolják az internetes vásárlásuk előtti döntéseiket. Lee és Turban a vizsgálat előtt kiemelt néhány jelentős bizalmi kategóriát, majd a felmérés eredményeinek feldolgozását követően rangsort állított fel. Eszerint a legrangosabb helyre az *internetes kereskedő észlelt megbízhatósága*, majd a *technológiai eszközök és az adatvédelem észlelt megbízhatósága* került. A vizsgálatok végén kiemelték két olyan tényezőt is, amelyek nem bizalmi kategóriákba tartoznak, de a vásárlásról való döntést és ezáltal a bizalmat erőteljesen befolyásolják. Idesorolták a *vásárlói meghatározottságokat* és a *vásárló bizalomra való hajlandóságát*. A kutatók szerint az internetes kereskedő megbízhatósága olyan pozitív meghatározottságok halmaza, amely magában foglalja az eladó technikai környezet kezelésére, az üzleti kapcsolat fenntartására és a vásárlókkal kapcsolatos jóindulatú viszonyulásra vonatkozó tulajdonságait. A technikai és hálózati megbízhatóság mint bizalmi kategória a rendszer és az eszköz feladatellátásának képességére, teljesítményszintjére és a felhasználó általi kezelhetőségére vonatkozik, míg az adatvédelem halmazába minden személyes vagy szenzitív adat védelmére vonatkozó művelet besorolható, ami egyes protokollok meglétére és működésére utal. A vásárlói meghatározottságok nem bizalmi tényezőként, hanem a bizalmat befolyásoló faktorként jelennek meg. Ebben az értelemben a bizalom nagyban függ a vásárló nemétől, korától, internethasználati tapasztalatától és a webmarketekkel kapcsolatos attitűdjeitől. Végül ugyancsak befolyásoló faktorként említették a bizalomra való hajlamot, amely alatt a vásárló a másokban való hitre, reményre és optimizmusra való képességét és hajlandóságát értik. Az adatelemzésből kitűnt, hogy a válaszolóknak az összes bizalmi kategória fontos volt, de a döntéseiket leginkább a kereskedő megbízhatósága befolyásolja az internetes vásárlás előtt.⁷

Hasonló eredményre jutottak Yi Yi Thaw és munkatársai, akik 2009-ben lefolytatott kvantitatív vizsgálatuk középpontjába a vásárlók által észlelt kockázatokat helyezve az észlelt kockázatok vásárlói bizalomra gyakorolt hatásának meghatározására törekedtek. Kockázatokként az információbiztonsággal, a személyes adatok védelmével, a marketek eladóival, az intézményi bizalommal, valamint a gazdasági ösztönzőkkel kapcsolatos rizikófaktorokat emelték ki, feltételezve, hogy ezek egyben döntést meghatározó

⁷ Lee–Turban (2001): i. m. 75–91.

bizalmi faktorok is. A felmérés eredményei mentén arra jutottak, hogy a vásárlást leginkább az internetes marketek kereskedőivel és üzemeltetőivel kapcsolatos, valamint a személyes adatokkal kapcsolatos észlelt kockázatok befolyásolják.⁸

Ilmudeen 2018-ban folytatott le egy kvantitatív felmérést az internetes vásárlók körében. A kutató olyan észlelt kockázati faktorok fontosságáról kérdezte az internetes vásárlókat, mint a vásárolt termék működése és teljesítménye (*performance risk*); a termék fizikai állapota (*physical risk*); a vásárolt termékkel kapcsolatos értékvesztés és a további költségek problémája (*financial risk*); a hamis termék értékesítése és a megvásárlásuk kockázata (*sauce risk*); a fizetési tranzakciókban rejlő kockázatok (*security risk*); a szállítással és kézbesítéssel kapcsolatos rizikó (*delivery risk*); a vásárlással eltöltött idő veszteségének kockázata (*time risk*); a vásárlással kapcsolatos családi vagy közösségi ellenállás problémája (*social risk*); a vásárlással kapcsolatos csalódás által okozott önértékelési problémák kockázata (*psychological risk*); végül a személyes adatok elvesztésének és azzal való visszaélésének a veszélye (*privacy risk*). A vizsgálatot lebonyolító kutató azt az eredményt kapta, hogy a vásárlók minden egyes kockázati faktort fontosnak tartanak az internetes tranzakciókban. A felvázolt kockázatokkal kapcsolatos válaszok közül minimálisan, de mégis hangsúlyosabb volt a termékekkel kapcsolatos értékvesztés kockázata, a szállítási és kézbesítési rizikó, a vásárlással eltöltött idő vesztesége, a közösség vásárlással kapcsolatos ellenállása, a csalódás és a személyes adatok veszteségének kockázata. Az eredmények egyrészt arra mutattak rá, hogy a pénzügyi és a személyes adatok védelme, a termék fizikai épsége, a vásárlók vásárlással és a termékekkel kapcsolatos élményei alapvetően befolyásolják a vásárlásról való döntést. Másrészt arra utaltak, hogy a kutató által felvázolt bizalmat befolyásoló kockázatok – az emberi tényezőkből fakadó kockázatok nagyobb aránya miatt – elég vegyesek.⁹

Farhod P. Karimov és Malaika Brengman 2014-ben indított kutatásában az online webáruházak bizalmi biztosítékainak alkalmazási módját és a webmarket jellemzőinek összefüggéseit vizsgálták. Karimov és Brengman abból a korábbi tapasztalatból indultak ki, hogy ha az online marketben a termékek közvetlen fizikai tulajdonságairól megjelenített adatok belső jelzésként (összetevők, anyagminőség), a termékekhez kapcsolódó tulajdonságokra utaló információk külső jelzésként (márkanév, ár, csomagolás) alakítják a látogatók vásárlásról való döntéseit, akkor a bizalom kialakulására ugyanolyan hatást gyakorolnak a bizalmi biztosítékok. A kutatók szerint a kereskedők ezeket a bizalmi garanciákat – hasonlóan a termékek belső és külső jelzéseinek megjelenítéséhez – a vásárlói bizalom megnyerése érdekében alkalmazzák, viszont alkalmazásuk módja az értékesített áruk jellegétől, a marketek felépítésétől és hírnévrendszerétől függően eltérő. A kutatásukban megalkották a belső (IPeA) és külső (EPeA) bizalmi garanciák csoportját. A belső garanciák közé sorolták

⁸ Thaw Yi – Ahmad Kamil Mahmood – Durai Dominic P.Dhanapal: A Study on the Factors That Influence the Consumers' Trust on E-commerce Adoption. *International Journal of Computer Science and Information Security*, 4. (2009), 1. 2.

⁹ Aboobucker Ilmudeen: *Consumers' Perceived Security Risks in Online Shopping. A Survey Study in Sri Lanka*. Oluvil, South Eastern University of Sri Lanka, 2018. 14.

az *adatvédelemre vonatkozó irányelveket*, amelyek arról tájékoztatják a vásárlót, hogy a webáruházban miként használják fel és kezelik az adatait. Idesorolták a *biztonságra vonatkozó irányelveket*, amelyek arra utalnak, hogy a weboldalon milyen védelmi eszközökkel és módszerekkel szavatolják a látogató személyes, fizetési és más vásárlással összefüggő adatainak biztonságát. Végül az *áruk visszatérítésére vonatkozó irányelveket*, amelyek az áruk garanciájáról szóló részletszabályokat tartalmazzák. A külső biztosítékok közé helyezték az *adatvédelmi*, a *biztonsági* és a *minősítésre* vonatkozó hitelesítési pecsétet. A hitelesítő pecsétet arról adnak tájékoztatást, hogy a webáruház a hatóságok és a hivatalos szervek által előírt adatvédelmi, biztonsági és minősítési kötelezettségeknek megfelelnek, és a hiteles működésre irányuló programok a kereskedésük szerves részét képezik. A kutatók különböző népszerű oldalak elemzésének eredményeiből nyert következtetések mentén megállapították, hogy azok a webmarketek, amelyek erősebb hírnévvel rendelkeznek, vagy egy offline kereskedéshez kapcsolódnak, nagyobb számban alkalmazzák a belső biztosítékokat. Azokon a platformokon, ahol gyengébb kereskedői hírnévrendszer működik, vagy nem kötődnek offline kereskedéshez, nagyobb számban alkalmaznak külső bizalmi biztosítékokat. Azokban a webáruházakban viszont, ahol nagy értékű árukat értékesítenek, a külső és a belső garanciákat is nagyobb számban alkalmazzák. Az eredményekből arra lehet következtetni, hogy a bizalom kiépítésének mértéke és módja nem csupán a kereskedő törekvéseitől és személyiségétől függ, hanem a webmarketek teljesítményétől, stabilitásától, elfogadottságától és az értékesített termékek minőségétől is.¹⁰

Radwan M. Al-Dwairi jordán kutató az internetes webáruházak felépítésével kapcsolatos bizalmi tényezők feltárására indított kvantitatív felmérést 2013-ban különböző nemzetiségű internetes vásárlók között. Al-Dwairi a felmérésben arról kérdezte a kitöltőket, hogy milyen bizalmat erősítő elemeket tartanak feltétlenül fontosnak egy weboldal működésében és felépítésében ahhoz, hogy ott vásároljanak. A válaszolók elsősorban többsége arról számolt be, hogy az adataik felhasználásával kapcsolatos aggályaik miatt nem szívesen fedik fel sem a személyükre, sem a fizetési adataikra vonatkozó információkat a webhelyen történő vásárlás folyamatában. Épp ezért a weboldal hitelességének bizonyítása érdekében nagyon fontos szerepet töltenek be a hitelesítő pecsétet, a vásárló számára létrehozható személyes profil és a regisztráció lehetősége. A kitöltők több mint 80%-a jelölte jelentős bizalmi tényezőnek a weboldal könnyű kezelhetőségét, multimédiás funkcióinak használhatóságát és a meggyőző grafikai tervezettségét. Emellett közel az összes válaszoló (több mint 90%) vásárlási alapfeltételként jelölte azoknak az eszközöknek meglétét, amelyek lehetővé teszik a vásárló és a kereskedő közötti valós kommunikációt (belső chat, e-mail, közösségi profil valós idejű csevegőprogramja), illetve a pontos információközlést az eladóról, a termékekről, az értékesítés körülményeiről, a vállalkozás irányelveiről és jogi kötelezettségeiről. A kutatásban a megkérdezettek válaszai között a biztonság és az adatvédelem, a regisztráció, az oldal felépítettsége

¹⁰ Farhod P. Karimov – Malaika Brengman: *An Examination of Trust Assurances Adopted by Top Internet Retailers. Unveiling Some Critical Determinants. Electronic Commerce Research*, 14. (2014), 4. 459–496

és kezelhetősége, az eladóval való kommunikáció eszközeinek elérhetősége, valamint az eladó, a termék és a jogi, adatvédelmi irányelvek pontos leírása volt a legfontosabb.¹¹

Wojtek Przepiorka és társai 2017-ben publikálták a kereskedői hírnévrendszer bízalomépítésben betöltött szerepéről és hatásairól szóló kutatásuk eredményeit. A 2013-ban bezárt Silk Road felületének analitikai vizsgálatával arra voltak kíváncsiak, hogy a vásárlók tapasztalatait tartalmazó és az illegalitás miatt jogi garanciák nélkül működő hírnévrendszer befolyásolja-e a résztvevők (az eladók és a vevők) viselkedését és a köztük fennálló üzleti kapcsolat kimenetelét. A Silk Road 1.0 hírnévrendszereinek analizálásával elsősorban azt vizsgálták, hogy a magasabb (ötcsillagos) vásárlói értékeléssel rendelkező eladók a pozitív értékelés hatására emelik-e a kábítószeres árakat, valamint azt, hogy a magasabb értékelés hatására emelkedik-e a vásárlás gyakorisága és dinamikája. Ezzel szemben azoknak a kereskedőknek az árazási szokásait és forgalmát is figyelembe vették, akik nem rendelkeztek magas vásárlói visszajelzésekkel. A kutatók azt állapították meg, hogy a hírnévrendszerben lévő visszajelzések mennyisége és pozitív értékelésének foka egyenesen arányos a kereskedő árszabásával, valamint a vásárlások számával és gyakoriságával. Az a kereskedő, aki jobb értékelésekkel rendelkezik, megbízhatóságának szintje miatt drágábban kínálja a kábítószereseket, és tőle többen is vásárolnak. Míg azok a kereskedők, akik gyengébb értékelésekkel rendelkeznek, vagy új belépőként még nincs különösebb hírnévrendszerük és vásárlójuk sem, kénytelenek árakat csökkenteni a market forgalmának élénkítése miatt. Ebből a kutatók arra következtettek, hogy a darknetes kereskedelemben a jogi garanciákat nem tartalmazó hírnévrendszer az eladó és a vásárló oldalán egyaránt meghatározó a bizalom kialakulásában, vagyis a hírnévrendszer a webkereskedelemben és a darkwebes kereskedelemben alapvetően szükséges bizalom kiépítésének létfontosságú eleme.¹²

A bizalmi tényezők emberi oldalának feltérképezésére Atte Oksanen és munkatársai 2018-ban végeztek el egy átfogó kutatást az Amerikai Egyesült Államokban a 15–25 éves kábítószer-használó internetezők online rendelésének hátterében álló lehetséges motivációkról. A kutatás hipotéziseiben feltételezték, hogy az *alacsonyabb önkontrollal* rendelkező kábítószer-használók, a feléjük irányuló *online kortárs befolyás*, valamint a kábítószer-használattal járó *mentális problémák* nagy valószínűséggel ösztönzik őket arra, hogy a kábítószereseket az online platformokon vásárolják meg. A több mint ezer résztvevős felmérés eredményeként Oksanen és társai megállapították, hogy az alacsony önkontroll és az impulzivitás szignifikánsan összefügg az online kábítószer-vásárlásra való hajlandósággal. Még erősebb összefüggést találtak a különböző függőségekből fakadó mentális problémák, valamint az online vásárlás dinamizmusa között. Minél többféle szerfogyasztással vagy egyéb addikcióval kapcsolatos mentális problémával rendelkezik az internethasználó (ebbe beletartozik a kényszeres internethasználatból és a játékfüggőségből adódó rendellenességek köre is), annál nagyobb hajlandósággal vásárol online kábítószereseket. A kutatás eredményei ugyanakkor rámutattak arra is, hogy

¹¹ Radwan M. Al-Dwairi: E-Commerce Web Sites Trust Factors. An Empirical Approach. *Contemporary Engineering Sciences*, 6. (2013), 1. 1–7.

¹² Przepiorka–Norbutas–Corten (2017): i. m. 752–764.

a kortárs befolyásolás inkább a szociális tanulás forrását képezi, de különösképpen nem áll szignifikáns összefüggésben az internetes platformok választásának hajlandóságával.¹³

Az attitűdkutatásban alkalmazott bizalmi faktorok struktúrája

A korábban taglalt kutatásokon kívül a legális és illegális online kereskedelemben működő bizalom számos további tudományos vizsgálat középponti témája a mai napig. Vizsgálatunkban túlnyomó többségében azokat a bizalmi kategóriákat és tényezőket alkalmazzuk, amelyek az eddig lebonyolított kutatásokban szerepelnek, valamint álláspontunk szerint tényleges elemei a legális és az illegális webmarketeknek. Kutatásunkban a bizalom méréséhez már ismert és sok helyütt használt bizalmi elemeket szintetizálva 7 bizalmi kategóriát és 21 bizalmi faktort állítottunk fel, amelyeket az alábbiakban kategória szintjén bemutatunk (4. táblázat).

Egyéni és közösségi kategória. Az eladó és a platform népszerűségére, ajánlottságára és a megbízhatóságára vonatkozó faktorokat tartalmazza. Voltaképpen az egyik legfontosabb eleme az internetes kereskedelemben létrejövő megosztott bizalomnak. A legális és az illegális online tranzakciókban egyaránt jelen van a kereskedői hírnévrendszer, amelyben a vásárlók a termékkel, az értékesítő segítőkészségével, a market felépítésével, választékával és a termékek minősítésével és kézbesítésével kapcsolatos tapasztalataikat osztják meg a webmarket látogatóival. A termékek megvásárlása előtt a látogatók gyakran a véleményektől függően döntenek. A véleményrendszer lehetősége mára gyökeresen megváltoztatta a hagyományos értékesítői és vásárlói kapcsolatokat azzal, hogy több teret adott a vásárlói vélemények nyilvánossá tételének. Ezzel szemben bizalmatlanságot keletkeztethet, ha egy-egy market nem kínál visszajelzési lehetőségeket, vagy a negatív véleményeket megszüri. Mivel a negatív kritikák egy internetes bolt forgalmának csökkenését vagy bezárását jelenthetik, az eladónak folyamatosan arra kell törekednie, hogy kielégítse a vásárlói igényeket, és elkerülje a negatív tapasztalatokat. A hírnévrendszer a vásárlói visszajelzéseken felül tartalmazza a látogatók számát vagy a vásárlások számát is. Az elmúlt tíz évben nemcsak a legális kereskedelemben nyert óriási jelentőséget, hanem a feketekereskedelemben is, sőt ott ez a bizalmi faktor a legerősebb döntéshozó tényező. Ebbe a kategóriába tartozik még az ismerősök és a barátok ajánlása, amely alapvetően a webmarketeken kívüli magasabb bizalmi szintről indul. Az ismeretségi kapcsolatokon át terjedő jó hírnév vagy pozitív megítélés még a hírnévrendszerénél is hatásosabb lehet. A kereskedelemben nagyon hasznos marketingfogás, amikor a kereskedő kedvezményeket ajánl egy vásárlónak akkor, ha egy további ismerőse vásárol a boltjában.

A technológia és hálózat kategóriájába az oldalak láthatóságára, kezelhetőségére és az internetes kapcsolatok zavartalanságára irányuló bizalmi faktorok sorolhatók. A webshopok sikerét nagyban elősegíti, ha jól megtervezett és jól strukturált felülettel rendelkeznek. A vásárló meggyőzése már akkor elkezdődik, amikor legelőször a weboldalra

¹³ Oksanen et al. (2020): i. m. 278–288.

látogat. Ebből a szempontból a legapróbb részletek is fontosak. Idetartozik a weboldal grafikai felépítettsége (színek, ábrák), a felület információtartalma és tájékoztató szerepe (a termékekről készült fotók, leírások, a használatukat taglaló videófelvételek), az oldal menüstruktúrájának átláthatósága, a termékek skálázhatósága, szűrhetősége, összehasonlíthatósága, illetve az online felület praktikus használata. Az egyik legfontosabb azoknak a funkcióknak az elérhetősége, amelyeken keresztül a vásárló közvetett vagy közvetlen módon kapcsolódhat a kínálói oldal szereplőjéhez (e-mail-cím vagy más online elérhetőség, de lehet a feedback rendszer is, ha a közvetlen kapcsolódásra nincs lehetőség). Ebbe a kategóriába sorolható még az internetes kapcsolatok zavartalansága is, amely a weboldal hálózati elérését, a vásárlási műveletek zavartalanságát jelenti leginkább (például a fizetési tranzakció közben ne szakadjon meg a kapcsolat a vásárló és a webmarket között).

Az adatvédelem és a magánélet, valamint a jogi tájékoztatás a hírnévrendszer mellett a webmarketek másik legszükségesebb eleme. Az adatvédelem a vásárlással összefüggő adatokat (például fizetési, számlázási adatokat) és a vásárló személyes adatainak (a vásárló által megadott személyazonosító adatok, név, lakcím, telefonszám, e-mail-cím) kezelését, tárolását és védelmét jelenti, amire az online kereskedésekben különböző garanciákat biztosítanak. Idesoroljuk a regisztrációs adatokat, a vásárlói és eladói jogokat és kötelezettségeket feltüntető jogi dokumentumokat és iránymutatásokat. A legálisan működő webáruházakban a vásárlási adat, valamint a magánélet védelmére vonatkozó jogi tájékoztatás alapvető követelmény. Az adatok titkos kezelése az online feketeke-rekedelem marketjeiben pedig egyenesen a túlélés kulcsa, ugyanis az adatok védelme a hatóságok előtti lebukások kockázatának csökkentése érdekében alapvetően fontos. Az adatvédelem kötelezettsége elég gyakran a termékek reklámhirdetéseinek kiküldése és a potenciális vásárlók tájékoztatása terén is terheli a kereskedőt. Az e-mail-címek rögzítése és későbbi felhasználása pont a privát adatok kezelésére vonatkozó szabályozás alá esik. Így a kínálati oldal szereplőinek az erről való információkat is fel kell tüntetniük.

A fizetési tranzakció az internetes vásárlás több okból is lényeges eleme. A legtöbb legális webmarketben offline és online fizetési alternatívák állnak a vásárlók rendelkezésére. Az offline fizetés az áruk különböző átvételi módjához kötődik. Lehet utánvét-tel kézbesítés útján, átvételi pontokon személyesen (például a postahivatalban), illetve kártyás fizetéssel személyes találkozás nélkül (például a Foxpost). A megrendelők (jobb esetben a termék valódiságáról való meggyőződés után) már ismert és számukra megbízhatóbb környezetben fizethetnek, és vehetik át az árut (bár az átvétel előtt legtöbbször még a postahivatalban is csak a lehetőségét teremti meg annak, hogy az árukat a fizetés előtt a megrendelő átvizsgálja, de az esetek többségében ez nem így történik). Az offline fizetés azoknak bizalomerosító tényező, akik a webmarketen keresztül nem mernek vagy nem tudnak fizetni, valamint nagyobb értékű terméket vásárolnak. A következő lehetőség az online fizetési tranzakció, amelynek népszerűsége és ismertsége széles körű. Bizalomerosító tényező lehet a már ismert pénzügyi intézetek által nyújtott elektronikus fizetési környezet, amelynek hitelesítő pecsétje a webmarketekben a megrendelő által is látható. Ehhez társul még a fizetési adatok garanciáinak feltüntetése és a fizetés végkimeneteléről való visszajelzés. A visszajelzés abból a szempontból fontos, hogy a vásárló a visszajel-

zésből tudja a fizetése eredményességét. A megrendelt termékekért történő elektronikus és hagyományos fizetés között áll a bankszámlára utalás, amely követhetőbb az eladó és a vásárló részéről egyaránt, a fizetéssel kapcsolatos bizalmat is beleértve. A fizetési tranzakció kategóriájába emeltük a kriptovalutával történő fizetés lehetőségét is. Jelenleg a legális online kereskedelemben a kriptovalutával való (inkább bitcoinnal történő) fizetés még nem annyira elterjedt. Használatuk sem a legális webmarketek fizetési lehetőségei közt, sem a vásárlók körében nem túl jellemző. Ez viszont egyáltalán nem jelenti azt, hogy megfelelő lehetőség esetén ezzel a vásárlók ne élnének. A kriptovalutákkal fizetés nagy előnye egyébként, hogy a feketekereskedelemben a fizetési utat a kriptovaluta-mixerekkel követhetlenné teszik, így a termékért titkos és azonosíthatatlan módon tud a megrendelő fizetni. Ebben a bizalmi kategóriában következő bizalmi faktorként az elérhető gyors és egyszerű fizetési tranzakciót tüntettük fel. A fizetés iránti bizalmat nagyban befolyásolja a fizetési műveletek átláthatósága, vagyis azok a vásárlói lépések, amelyekkel a termék a kosárba helyezését követően eljuthat a fizetésről való visszajelzésig. Számos nagyobb webmarketben problémát jelent a kosárelhagyók magas száma, aminek az egyik oka a fizetési műveletek bonyolultsága vagy a fizetési lehetőségek kedvezőtlen beállítása miatt előálló fizetési sikertelenség. A vásárlók részéről a próbálkozások megismétlése erős bizalomcsökkentő hatást fejt ki.

A *termékek és szolgáltatások* a valós termékekre vonatkozó bizalmi faktorokat foglalja magában. A webáruházakat a vásárlók elsődlegesen a termékek megvásárlása okán látogatják, ezért a termékekkel kapcsolatosan sokféle bizalomerősítő tényező emelhető ki. Az egyik a termékek minőségére és ár-érték arányára utaló bizalom. Az előbbi a termékek pontos leírásával és vizuális megjelenítésével érhető el (idetartozik a márkanév megjelenítése is). A tájékoztatásban az eladó arról győzi meg a megrendelőt, hogy az a dolog vagy szolgáltatás, amelyet megvásárolni szándékozik, tartós és élvezhető használatra alkalmas. Az utóbbi a minőség függvényében a vásárló racionális döntését erősíti. Ha a termék annak a minőségéhez képest túl olcsó, vagy épp túl drága, akkor a vásárló bizalma alacsonyabb, és nagy eséllyel eláll a vásárlástól, de ha optimális árszinten van, akkor a vásárlás mellett dönthet. A legális webmarketek ezért gyakran alkalmazzák az ár-összehasonlító funkciót abból a célból, hogy a vásárló összehasonlíthassa az árakat más online marketek áraival. Idetartozik még az akciós árak feltüntetése vagy a szállítási díjak elengedése is mint marketingfogás. Hasonló bizalomépítő tényező a termékek széles választéka, amely pusztán a vásárló választási lehetőségét teremti meg például az alacsonyabb vagy magasabb minőségű, több gyártótól származó, eltérő használati lehetőségeket kínáló áruk között. Nagyon fontos az áruk garanciájának feltüntetése is, amely arról biztosítja a vásárlót, hogy a kereskedő a hibás vagy valamilyen okból nem megfelelő áruk értékét visszatéríti, vagy egy ép termékre cseréli. Akármilyen meglepő is, de a garancia egészen sajátos formája a darknet marketek némelyikében is létező funkció.

A *szállítási szolgáltatások halmazába* az áruk szállításának körülményeit helyeztük. A webmarketekben történő megrendelések másik nagy dilemmája a házhoz szállítás és az átadás-átvétel. Részben az átvétel térben és időben zajló művelete, részben a kiszállított termékek ép állapota a legkritikusabb bizalmi tényező. Arról már korábban említést tettünk, hogy a webmarketek többségében több választható alternatíva létezhet

erre vonatkozóan. Az egyik az átvétel módjára irányuló opció, amely a házhozszállítást vagy az átvételi pontra szállítást jelenti. A másik, házhozszállítást végző kézbesítőszolgálatok vagy az átvételi pont megválasztásának lehetősége, míg a harmadik az áruk átvételi idejének és helyszínének tervezhetősége, ami a lemondást és az újratervezést is magában foglalja. Mindezek együttesen alkotják a szállítással kapcsolatos bizalom faktorát. A bizalom kiterjed arra is, hogy az árukat kiszállító és kézbesítő egyáltalán odaér-e a célállomásra, eltűnik-e a csomag kiszállítás közben, illetve eltulajdonítják-e vagy elvesztik-e az árut, míg a címzetthez ér. Az ilyen vásárlói kétélyek különösképp a darknet marketekből megrendelt kábítószeres vagy illegális gyógyszerek esetén merülhetnek fel, ahol a termékeket a hatóság kiszűrheti, vagy bárki eltulajdoníthatja, és ezért a vásárló részéről semmiféle jogi garancia nem érvényesíthető. Nem hagyható ki az áruk épségének fontossága sem, főként azoknál a termékeknél, amelyek alapvetően sérülékenyek vagy nagy értékűek.

A rejtettség és anonimitás csoportja az online vásárlás követhetlenségére, valamint a vásárló azonosíthatatlanságára utal. A legális kereskedelemben ennek csak a vásárlással és a vásárlóval kapcsolatos adatok tárolása és kezelése terén van jelentősége. A webmarketekben látogatók egy része csak abban az időtartamban hajlandó a személyes adatait megadni, amíg a termékeket meg nem rendeli az online marketben. Ezután minden róla szóló információ törlését kéri az eladótól, illetve a regisztrációt is elutasítja. A rejtettség minden más dimenziója inkább azokban a kereskedelmi tranzakciókban nyer valódi értelmet, ahol a láthatatlanság a lebukástól vagy a megszégyenüléstől való félelem és kockázat miatt szükséges. Ez az igény nem csupán az illegális termékek megrendelése esetében fordulhat elő, hanem olyan szenzitív termék vásárlásakor is, amely külső nyilvánosságot nem kaphat, és az adásvételétől a kézbesítésig tartó folyamat részesei számára is csak korlátozottan publikus (például szexuális segédeszközök megrendelése). Valójában a rejtettségre való igény a kevésbé vagy egyáltalán nem legális termékek esetében a legfontosabb, ahol sem az eladó, sem más résztvevő ismertsége nem valósulhat meg. Három alapvető faktort helyeztünk el ebben a kategóriában. Az első a vásárlási művelet egészére kiterjedő rejtettség, amely az eladó minden online lépésének azonnali törlését jelenti. A második a vásárlási adatok megőrzésének tilalma, amely a vásárlótól a kereskedő vagy a webshop fenntartója irányába megfogalmazódó igényt testesíti meg – és egyben egy bizalmi tényező is. A harmadik a teljes anonimitás, amely kiterjed arra a szereplőre is, akitől a terméket a vásárló megrendeli. Vagyis ez utóbbi a teljes védelem szükségességét feltételezi. Olyan bizalmatlanságon alapuló bizalmi faktor, amely kimondottan az illegális kereskedelmi folyamatokban nyeri el a valós szerepét.

A kérdőíves adatfelvételben a korábban részletezett bizalmi kategóriákat 21 bizalmi faktorra bontottuk. A bizalmi faktorokat alkalmazzuk indikátorként, amelyeket a kitöltők a szituációk elolvasása után választási alternatívaként különböző fontossági szinten jelölhettek meg (4. táblázat).

4. táblázat: A kutatásban alkalmazott bizalmi kategóriák és bizalmi faktorok

Bizalmi kategóriák (a vásárlói oldalon)	Bizalmi faktorok (a vásárlói oldalon)
Egyéni és közösségi kategória	Az eladó elérhetősége és segítőkészsége Az eladó megbízhatósága A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által
Technológia és hálózat kategóriája	A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága
Adatvédelem és magánélet kategóriája, valamint a jogi tájékoztatás	Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás Regisztrációs lehetőség
Fizetési tranzakció kategóriája	Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció Online fizetési lehetőség Hagyományos offline fizetési lehetőség Kriptovalutával történő fizetési lehetőség Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról
Termékek és szolgáltatások kategóriája	A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról
Szállítási szolgáltatások	Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése
Rejtettség és anonimitás kategóriája	Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kutatás bemutatása

Az attitűdkutatás célja

Az attitűdkutatás célja annak megismerése, hogy a különböző individuális vagy társadalmi kényszereket tartalmazó valós életszituációkban a kábítószeres vagy tiltott gyógyszerek káros hatásairól, fogyasztásuk vagy vásárlásuk törvényes következményeiről, valamint a számítástechnikai vagy infokommunikációs technológiáról eltérő szintű tudással rendelkező felhasználók az általunk összeállított bizalmi faktorok/tényezők közül melyeket tartják fontos vagy kevésbé fontos vásárlási alapfeltételnek. A vizsgálatban a legális és az illegális online tranzakciók bizalmi alapfeltételeit is összevetjük abból a célból, hogy azonosíthassuk a vásárlók által az illegális oldalon magasabb jelentőséggel felruházott bizalmi garanciákat. Az adatfelvételt követően szintén teszteljük, hogy a kitöltők melyik színteret választják az életszituációk pressziója hatására, vagy akkor, ha erre pusztán csak lehetőségük adódik. Ugyancsak az elemzésben vizsgáljuk, hogy a vásárlók visszatérnének-e ugyanarra az illegális színtérre vagy sem, esetleg megőriznék-e a vásárlásuk diszkrécióját, vagy ajánlanák-e a weboldalt másoknak is. A kutatás egyik eredményeként a kitöltők által jelölt bizalmi faktorokat különböző szempontok szerint egy bizalmi indexbe (kockázati mátrixba) strukturáljuk (például fontossági sorrendjük szerint), ezzel bizonyos értelemben képet kapunk a vásárlást ösztönző bizalmi garanciákról és azok fontossági sorrendjéről. A jelenlegi kutatásunk rész céljai a következők:

1. A vásárlói attitűdvizsgálat eredményeként készítünk egy bizalmi indexet, amelyben a válaszolók által az életszituációk mentén jelölt bizalmi faktorokat strukturálhatjuk a fontosságuk alapján. A kérdőíves adatok eredményeiből összeállított táblázat a következő két kutatási fázis alapjaként szolgál.¹
2. A válaszokból leszűrhetjük, hogy a különböző életszituációkban milyen hajlandóságot mutatnak a válaszolók a marketekbe való visszatérésre, illetve a vásárlással kapcsolatos diszkrécióra a marketek másoknak történő ajánlásával.
3. A vizsgálat eredményeiből megtudhatjuk, hogy a válaszolók mely szituációkban nem választanák az illegális online tranzakciókat.
4. A kutatás eredményéből kiemelhetjük azt is, hogy a jogi, az informatikai vagy a gyógyszer/kábítószer ismeret/szakismeret milyen irányba alakítja a marketekben történő vásárlás hajlandóságát és a terek közti választást a vásárlás előtt.

¹ Az attitűdvizsgálat végén összeállított bizalmi index (mátrix) a további két kutatási fázisnak lesz a kiindulópontja. A három részből álló vizsgálat végén ugyanis kidolgozunk egy megoldásmátrixot, amelyben azokat az alternatívákat vázoljuk fel, amelyek a szignifikáns bizalmi faktorok befolyásolására alkalmasak. Például, ha a válaszolók „a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége” vagy „a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által” bizalmi faktorokat jelölik egy adott életszituáció esetén erősebb vásárlási feltételként, akkor a háromfázisú kutatás végén erre a darkweb market népszerűsítését befolyásoló kommunikációs kampányt tervezünk.

A szakismeret szerint történő döntés arra is rámutathat, hogy milyen képzetekkel lehet gyengíteni a kábítószer-vásárlásra való hajlandóságot.

5. A kutatás eredményeinek elemzésével arról is tájékozódhatunk, hogy a kábítószer-használatra vonatkozó társadalmi zéró tolerancia milyen attitűdöket alakít ki a válaszolóknál a kábítószer- és az illegális gyógyszervásárlással kapcsolatban, valamint a zéró tolerancia pressziója mellett a különböző élethelyzetekben adódó kényszer erőssége közt milyen motivációk érvényesülnek a vásárlásról való döntési folyamatban.

A háromfázisú kutatás célja

Kvantitatív attitűdvizsgálatunk egy háromfázisú kutatás első szakasza, amelyhez további két különálló vizsgálat kapcsolódik a jövőben. Az *első kapcsolódó* kutatásban strukturált interjúkat készítünk a postaszolgálatokkal és kézbesítőszolgálatokkal a csomagvizsgálati és a kézbesítési szokásaikról. Ezúton arról tájékozódunk, hogy a postai és a kézbesítőszolgálatok milyen szerepet töltenek be az eladó és a vevő közötti horizontális bizalom folyamatában. Az itt elért eredményeket szintén bizalmi faktorokra tagoljuk, és az első kutatás során elkészült bizalmi indexbe (bizalmi mátrixba) helyezzük el. A *második kapcsolódó* kutatásban az eladói bizalom faktorait szűrjük ki az egyes platformokon zajló kommunikáció szöveganalitikai elemzésével. Ebben a szakaszban a moderátor, az adminisztrátor vagy az eladó részéről megfogalmazódó, illetve a feléjük irányuló bizalmi tényezőket térképezzük fel és illesztjük az első kutatásban már elkészült bizalmi mátrixba. Mivel a horizontális bizalom tényezői változók, a legfontosabb bizalmi tényezők gyakran a fórumokon zajló kommunikációkban találhatók. A kutatási fázisok együttes eredményeivel egy végleges mátrixot alakíthatunk ki, amelyben a vevőtől az adminisztrátorig fontosnak tartott szignifikáns bizalmi elemeket összevonva strukturálhatjuk. A három kutatási periódus másik eredményeként olyan megosztott bizalmat mérséklő alternatívákat tartalmazó *megoldásmátrixot építünk fel*, amelynek felhasználásával a vásárlói és az eladói működési periferiákon belül lehetőségünk nyílik a vásárlói bizalom gyengítésére és ezzel a kereslet csökkentésére. A bizalom befolyásolásával történő keresletcsökkentés elsősorban azokat a felhasználókat célozza, akik online szintén vásárolnak kábítószereseket, vagyis akik az internetes vásárlásról való döntésükben elbizonytalaníthatók. Ehhez viszont az első kutatási fázisban meg kell ismernünk azoknak a vásárlóknak az attitűdjeit, akik külső kényszerek hatására fordulnak az internetes platformokhoz.

Az attitűdkutatás hipotézisei

Az attitűdkutatás céljának megfelelően öt hipotézist fogalmaztunk meg az alábbiak szerint:

1. hipotézis (H1): A legális és illegális online vásárlás folyamatában a megkérdezettek hasonlóképpen tartják szükségesnek az általunk felállított bizalmi faktorok meglétét,

viszont egyes bizalmi faktorok szükségességének mértéke eltérő a kétféle kereskedelmi folyamatban.

Az első hipotézis tesztelése rávilágít arra, hogy van-e hasonlóság vagy különbség a legális és az illegális online vásárlás folyamatában. A kapcsolódó kérdésekre adott válaszok alapján kiemelhetjük az illegális kereskedelemben fontosabb bizalmi faktorokat. Ez az első lehetséges elkülönítési mód a bizalmi faktorok tekintetében a legális és az illegális online vásárlási folyamatban.

2. hipotézis (H2): Azok, akik az illegális kábítószeres vagy tiltott gyógyszerek káros hatásairól nagyobb tudás birtokában vannak, a tiltott szerek használatának és kereskedelmének törvényes következményeit jobban ismerik, valamint a számítástechnika és az információ- és kommunikációtechnológia területén magasabb szakértelemmel rendelkeznek, több általunk felállított bizalmi faktor magasabb fokú meglétét tartják fontosnak az illegális szerek vásárlása előtt, mint azok, akik efféle tudással kevésbé rendelkeznek.

A második hipotézis tesztelésével arra kapunk választ, hogy a vásárlásra motiváló életszituációk hatására az eltérő tudással rendelkező kitöltők másképp látják-e a bizalmi faktorok meglétének szükségességét az illegális vásárlás folyamatában. A bizalmi mátrixba így nemcsak általánosan tudjuk beilleszteni a leginkább szükségesnek tartott bizalmi tényezőket, hanem a tudáskülönbség mentén történő választás szerint is. A háromfázisú kutatás végén ekképp olyan befolyásoló technikákat dolgozhatunk ki, amelyek a vásárlásban részt vevők szélesebb körére gyakorolnak visszatartó hatást.

3. hipotézis (H3): Ha valamely kábítószerhez vagy illegális gyógyszerhez való hozzáférés törvényes kereskedelmi folyamatokban nem lehetséges, azonban azok megszerzése offline és online is megvalósítható illegálisan, a felhasználók inkább az online kereskedelmi lehetőségek felé fordulnának, és online platformokon rendelnék meg az illegális anyagokat.

A harmadik hipotézis feltételezéseinek igazolásával vagy cáfolatával pusztán arra kapunk egy általános választ, hogy milyen a kitöltők viszonyulása az online tér adta lehetőségekhez. Pontosabban azt tudjuk meg, hogy a vásárlók mekkora arányban választanak az online vagy az offline teret.

4. hipotézis (H4): Minél erősebb szükséglet vagy kényszer motiválja a vásárlókat az illegális szerek megszerzésére, annál nagyobb arányban választják az offline piacot az illegális szerek megvásárlására.

A negyedik hipotézis a vásárlásra motiváló kényszerítő életszituációk mentén történő döntésről nyújt tájékoztatást. A kényszer erőssége gyakorol-e valamilyen hatást a válaszadók biztonságos vásárlás feltételére vonatkozó és a bizalom szükségességével kapcsolatos igényeire.

5. hipotézis (H5): Azok, akik az illegális kábítószeres vagy tiltott gyógyszerek káros hatásairól nagyobb tudás birtokában vannak, a tiltott szerek használatának és kereskedelmének törvényes következményeit jobban ismerik, valamint az informatika, számítástechnika, infokommunikáció területén magasabb szakértelemmel rendelkeznek, nagyobb arányban választják az online teret.

Az ötödik hipotézis tesztelésének eredménye arra mutat rá, hogy a magasabb tudásnak van-e funkciója a vásárlás előtti döntésben, illetve van-e jelentősége akkor, amikor különböző hatású ösztönzők állnak a vásárlás hátterében.

6. *hipotézis (H6)*: A sikeres vásárlás után, amennyiben a vásárló később hasonló szituációba kerül, következő alkalommal is ugyanazon a weboldalon vásárol.

7. *hipotézis (H7)*: Sikeres vásárlás esetén a vásárlók nem ajánlanák másoknak a tiltott kereskedelemmel foglalkozó weboldalt.

A hatodik és a hetedik hipotézis igazolásával vagy cáfolatával a kitöltők kábítószer-vásárlással kapcsolatos cselekményeinek reprodukciós esélyeit mérjük fel. Feltételezésünk szerint, minél sikeresebb lehet a vásárlás, annál magasabb a visszatérés esélye. A vásárlók sikerélményét és diszkrécióját a horizontális diszkrécióban (más felhasználó előtti titoktartással) teszteljük, a weboldal ajánlásának hajlandóságával és tudva, hogy a hatóságoknak akkor sem tennének jelzéseket, ha úgy döntenének, hogy nem térnek vissza.

A kutatás célcsoportja, időintervalluma és terepe

A kutatásunk mintáját a magyar Oktatási Hivatal hivatalos online portálján jegyzett 63 magyarországi felsőoktatási intézmény (főiskola és egyetem) 18–35 év közötti hallgatói populációjából vettük. A minta kiválasztásában az alábbi szempontok érvényesültek:

- A magyar egyetemisták és főiskolások a felnőtt korú internethasználók általános életkori időintervallumába tartoznak (18–35 életév), és az illegális szerek vásárlásához szükséges digitális kompetenciaszinttel feltételezhetően rendelkeznek.
- A kábítószeres hatásáról, fogyasztásuk és vásárlásuk törvényes következményeiről, valamint a technológiáról való ismeret magasabb szintje feltételezhető köreikben.
- A minta kiválasztásának további oka, hogy az egyetemisták és a főiskolások egy jól körülhatárolható, intézményes keretek között megtalálható csoportot alkotnak, ezért elérhetőségük jóval egyszerűbb, valamint a kitöltési hajlandóságuk is jóval magasabb.
- A célcsoport kiválasztásában fontos szempont volt a kvantitatív kutatás kérdés-sorainak biztonságos célba juttatása és a bejövő adatok biztonságos kezelése zárt egyetemi rendszeren belül.

Az online kérdőív elérési linkjét 63 felsőoktatási intézmény vezetőjének hivatalos e-mail-címére küldtük ki egy engedélyezésről szóló átirattal 2020 augusztusában. Az adatfelvétel engedélyezéséről és továbbításáról 27 intézményvezető visszajelzett, míg az engedélyezésről 28 felsőoktatási intézményből egyáltalán nem kaptunk visszajelzést (5. táblázat). Az adatfelvételt 8 intézmény vezetője elutasította (6. táblázat). A felmérést továbbító intézményekben a kérdőív elérési linkjét a Neptun Egységes Tanulmányi Rendszeren vagy az intézmény más belső levelezési rendszerén át juttatták el a hallgatókhoz. Mivel a kérdőív teljes mértékben anonim és önkitöltős volt, a LimeSurvey rendszerben a kitöltőtől azonosításra alkalmas adatokat nem rögzítettünk (még az e-mail-címüket sem). Az adatfelvétel 2020. szeptember 1-jén indult, és 2020. november 15-én zárult.

5. táblázat: A kutatásról visszajelzést küldő és nem küldő felsőoktatási intézmények

Azok a felsőoktatási intézmények, amelyek a kérdőív továbbításáról nem adtak visszajelzést	Azok a felsőoktatási intézmények, amelyek a kérdőív továbbításáról visszajelzést adtak
1. Budapest Kortárs Tánc Főiskola	A Tan Kapuja Buddhista Főiskola
2. Budapesti Corvinus Egyetem	Adventista Teológiai Főiskola
3. Budapesti Gazdasági Egyetem	Állatorvostudományi Egyetem
4. Debreceni Egyetem	Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem
5. Debreceni Református Hittudományi Egyetem	Apor Vilmos Katolikus Főiskola
6. Dunaújvárosi Egyetem	Baptista Teológiai Akadémia
7. Eötvös József Főiskola	Brenner János Hittudományi Főiskola
8. Gábor Dénes Főiskola	Budapesti Metropolitan Egyetem
9. Gál Ferenc Főiskola	Edutus Egyetem
10. IBS Nemzetközi Üzleti Főiskola	Esztergomi Hittudományi Főiskola
11. Kaposvári Egyetem	Eszterházy Károly Egyetem
12. Károli Gáspár Református Egyetem	Evangélikus Hittudományi Egyetem
13. Közép-európai Egyetem	Kodolányi János Egyetem
14. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem	Magyar Képzőművészeti Egyetem
15. Milton Friedman Egyetem	Magyar Táncművészeti Egyetem
16. Miskolci Egyetem	Nemzeti Közszerződési Egyetem
17. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	Neumann János Egyetem
18. Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem	Nyíregyházi Egyetem
19. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola	Pannon Egyetem
20. Pünkösdi Teológiai Főiskola	Pápai Református Teológiai Akadémia
21. Sárospataki Református Teológiai Akadémia	Pécsi Tudományegyetem
22. Soproni Egyetem	Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola
23. Szent Pál Akadémia	Semmelweis Egyetem
24. Színház- és Filmművészeti Egyetem	Sola Scriptura Teológiai Főiskola
25. Testnevelési Egyetem	Szegedi Tudományegyetem
26. Tomori Pál Főiskola	Szent István Egyetem
27. Wekerle Sándor Üzleti Főiskola	Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola
28. Wesley János Lelkészképző Főiskola	

Forrás: a szerzők szerkesztése

6. táblázat: A kutatást elutasító felsőoktatási intézmények

Azok a felsőoktatási intézmények, amelyek nem továbbították a kérdőívet, és erről visszajeltek
1. Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola
2. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
3. Egri Hittudományi Főiskola
4. Eötvös Loránd Tudományegyetem
5. Óbudai Egyetem
6. Pázmány Péter Katolikus Egyetem
7. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
8. Széchenyi István Egyetem

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az attitűdkutatás módszertani leírása

A kutatás esszenciális részeit tartalmazó tervet kutatásetikai szempontból a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont kutatóintézeteinek vezetői egy benyújtott pályázat elbírálási eljárásában hagyták jóvá, majd a kvantitatív vizsgálat ezt követően indult. A kutatás első fázisa (jelen vizsgálat) a Nemzeti Közzolgálati Egyetem által felügyelt, zárt LimeSurvey adatfelvevő, elemző és értékelő rendszerrel történt a magyar felsőoktatási intézmények (egyetemek, főiskolák) hallgatóinak körében (célzott mintában). Az online kérdőív teljes mértékben anonim és önkitöltős volt, valamint minden egyes kérdése átléphető, ezért a rendszer a kérdőív részkitöltését is rögzítette. A felvett adatok tisztítását és az adatok közötti összefüggések elemzését az SPSS Statistics szoftverrel végeztük el. Az adatfelvétel vegyes megkérdezési módokat (strukturált és zárt, valamint projektív kérdéseket magában foglaló kérdéscsoportokat) tartalmazott. A kérdőív első kérdéscsoportjában az internetezési szokásokról, a zéró toleranciáról, valamint az illegális szerekl kapcsolatos ismeretekről kérdeztük a kitöltőt. A további öt kérdéscsoportba valós élettörténetekből adaptált projektív szituációkat emeltünk be, amelyekre a szituációk alatt felsorolt bizalmi faktorok és cselekvési alternatívák kiválasztásával reagálhattak a hallgatók. A válaszalternatívák jelöléséből a válaszolók kritikus helyzetekben hozott lehetséges döntéseiről, cselekvési hajlandóságáról tájékozódunk. Végül az utolsó kérdéscsoportban az általános demográfiai jellemzőkre kérdeztünk rá.

Internetezési szokások kérdéscsoport

Az internetezési szokások kérdéscsoportban összesen 11 kérdést tettünk fel. Ezek közül az első 5 kérdésben az interneten eltöltött időről, az online vásárlásról, a Tor-böngésző használatáról, valamint a vásárláshoz leggyakrabban használt számítástechnikai eszközökről kérdeztük a célzott csoport tagjait. A kérdéseket az általános szokások és az illegális vásárlásról való döntések közötti összefüggések feltárása miatt dolgoztuk ki. Az internetezési szokások kérdéscsoport további három kérdésével a kábítószeres vagy gyógyszerek hatásairól, a fogyasztásuk és vásárlásuk törvényes következményeinek ismereteiről, valamint a digitális tudásról kérdeztük a kitöltőket. A tudásra vonatkozó, négyfokú skálával megválaszolható kérdésekre adott résztvevői válaszok a kérdőív további eredményeinek összevetésével lehetőséget biztosítottak a vásárlói csoportok több szempontú elkülönítésére és strukturálására. Az internetezési szokások kérdéscsoport további, szintén fontos eleme a zéró toleranciával kapcsolatos kérdés volt, amely alapvetően a kábítószer-fogyasztás tilalmával kapcsolatos egyetértés szintjét mérte egy tízfokozatú skálán. A zéró toleranciával való egyetértés álláspontunk szerint meghatározó lehet a kábítószeres vásárlásával kapcsolatos döntésekben. Az internetezési szokások kérdéscsoport további fontos eleme a legális vásárlásban alkalmazandó bizalmi faktorok választására irányult. A kitöltőket ez esetben arra kértük, hogy jelöljék az általunk felsorolt

21 bizalmi faktor szükségességének mértékét aszerint, amennyire fontosnak tartanák azokat a vásárláshoz (egyáltalán nem szükségestől, a feltétlenül szükséges fokozatig). A bizalmi faktorok választására vonatkozó kérdésmátrixot a kérdőív minden szituációs kérdéscsoportjában ugyanúgy tettük fel. Erre azért volt szükség, hogy az adatok elemzésének szakaszában a mátrixokat összehasonlítva kiemelhessük a legális és az illegális vásárlásban fontosnak tartott bizalmi faktorok közötti különbségeket. A kérdéscsoport végén a bizalmi hajlandósággal kapcsolatos négyfokozatú kérdést tettünk fel a bizalmi hajlandóság különböző szintje és a döntések összefüggéseinek feltárása céljából. A kérdések egy részét Matthew K. O. Lee és Efraim Turban amerikai kutatók *A Trust Model for Consumer Internet Shopping* című kutatásukban alkalmazták az általános bizalmi hajlandóság felmérésére.²

Szituációs kérdések kérdéscsoportjai

A kvantitatív kutatás további öt kérdéscsoportja öt életszituáció köré épült (7. táblázat). Minden egyes projektív kérdéscsoport egy kényszerítő életszituáció leírásával kezdődött, amelynek a főszereplője a kényszerítő presszió hatására az internetes vásárlás mellett döntött. A kitöltőt arra kértük, hogy ha a szereplő helyében a szituáció nyomására ő is az internetes vásárlás mellett döntene, akkor az életesemény elolvasása után első lépésben jelölje a bizalmi faktorok kérdésmátrixban, hogy milyen bizalmi faktorokat tartana fontosnak az illegális szerek megvásárlásáról való döntésben (ugyanazt a kérdésmátrixot kellett kitöltenie, amelyet az első kérdéscsoportban a legális vásárlás esetén). A kérdésmátrix kitöltését követően további három kérdést tettünk fel. Az első ezek közül az illegális market másoknak való ajánlására vonatkozott. Erre a kérdésre a kitöltő eldöntendő válaszalternatívák közül választhatott (igen, nem, nem tudom). A második kérdés ugyanilyen válaszalternatívák mellett az illegális marketbe való visszatérésre kérdezett rá. Az előbbi a marketekkel kapcsolatos horizontális diszkréció, az utóbbi az újbóli vásárlásra való hajlandóság felmérésére utal. Az utolsó kérdés az online és a hagyományos tér közötti választás lehetőségét vetette fel. Ebben az esetben a kitöltő a főszereplő helyében választhatott, hogy melyik teret választaná. Ha a kitöltő a hagyományos teret választotta az alternatívák közül, egy újabb kérdés ugrott fel, amelyben három újabb alternatíva közül választhatott, illetve egy negyedik alternatívaként szöveges megjegyzést tehetett az offline tér választásának okáról.

A szituációkban megtestesülő élettörténetek a főszereplőn keresztül közvetett módon motiválták a kitöltőt. A kidolgozott kérdésekkel nem arra voltunk kíváncsiak, hogy a kitöltő vásárolna-e kábítószereket vagy sem (hiszen erről a statisztikai adatok és a nemzetközi drogriportok már hiteles választ adtak), hanem arra, hogy ha vásárolna, akkor milyen döntéseket hozna. Éppen ebből az okból a szituációkba a szerek megvásárlását tényként illesztettük bele. A feltételes módban megfogalmazott kérdést úgy tártuk

² Lee–Turban (2001): i. m. 84.

a kitöltő elé, hogy ha a főszereplő helyében ő is vásárlásról döntene, mit tenne. Így egyszerre ugrottuk át a kábítószer megvásárlásáról való morális döntési helyzetet és azt, hogy a kitöltő a kérdést magára vonatkoztatva túl szenzitívnek tartsa a válaszadáshoz. A projektív kérdéscsoportokban feltüntetett kérdésekre adott válaszokkal voltaképpen olyan egyéni megoldási sémát tudtunk meg a kitöltőktől, amelyet ilyen helyzettel szembeesülve nagy eséllyel meghoznának (hiszen addig, amíg a döntési szituációnak bármely formája nincs az egyén előtt, nem tudja megfogalmazni, hogy mit tenne).

A kérdőívet nem annak a célcsoportnak küldtük el, akikről feltételezzük, hogy kábítószerektől és gyógyszerektől függő addiktív életmódot folytatnak, hanem a feltételezhetően magasabb tájékozottsággal és ismeretekkel rendelkező egyetemisták és főiskolások csoportjának, akikre az efféle kriminális reakció nem jellemző. Megítélésünk szerint, a drogoktól kialakult kémiai vagy viselkedési addikciók kényszere a történetek elolvasása után kevésbé átélethető, míg más testi-lelki fájdalmakból származó kényszer sokkal inkább. Kutatásunkban arra keressük a választ, hogy a kriminális cselekmények elkövetésével nem jellemezhető közösségek más kényszerekre épülő életszituációk hatására hajlandók-e mégis az interneten kábítószereket vagy illegális gyógyszereket vásárolni, és ha igen, milyen feltételek mellett tennék ezt meg. Ennek tükrében olyan életeseményeket konstruáltunk, amelyek a kábítószerfüggőségtől eltekintve életszerűen megtörténhetnek bármely ember életében (7. táblázat). Egyes történetek azért motiválhatják a kitöltőt kábítószer- vagy gyógyszervásárlásra, mert valamely fájdalom vagy betegség enyhítése a cél, más életszituációk a karrierépítés, az iskolai megfelelés vagy a kábítószeres alkalmi élvezetének kielégítése terén tartalmazznak vásárlásra ösztönző elemeket.

7. táblázat: Életszituációk a 2–6. kérdéscsoportokhoz

Életszituációk
1. Ferenc középkorú férfi, aki édesanyjával, Erzsébettel él együtt egy lakótelepi lakásban. A hölgy egy baleset miatt több ízületi műtéten esett át. A hosszú gyógyulási időszakában a térd- és csípőízületeinél napról napra egyre elviselhetetlenebb fájdalmat érez. Sem ülni, sem állni, sem feküdni nem tud szenvedés nélkül, így ez a hónapokig tartó gyógyulási időszak örökkévalóságnak tűnik számára. Hiába könyörög kezelőorvosának erősebb fájdalomcsillapítóért, az orvos csak olyan gyógyszereket írhat fel, amelyek már nem elég hatásosak. Egy alkalommal Ferenc unokatestvére néhány magas kodeintartalmú tablettát adott Erzsébetnek, aki a szertől láthatóan jobb állapotba került. A kodeint a hölgy néhány napig szedte, de miután az elfogyott, fájdalmai visszatértek. Ferenc ezért elhatározta, hogy véget vet édesanyja szenvedéseinek, felkeresi a rokonát, és megkérdezi tőle, hogy hol juthat hozzá a kodeinhez. A férfi azt javasolta Ferencnek, hogy rendelje meg az illegális szerek online piacáról, ugyanis legális úton nem elérhető. Ferenc határozottan úgy döntött, hogy erre a pár hónapos időszakra az unokatestvére által javasolt módon szerzi be a gyógyszert, vagyis az interneten keresztül. Ehhez már több illegális szert árusító weboldalt is meglátogatott. Az oldalakon számos olyan kodeintartalmú szert talált, amelyet édesanyja a rokona javaslatára kipróbált. Ferenc jelenleg azt vizsgálja, hogy melyik weboldal lehet számára a legmegbízhatóbb a vásárlás szempontjából.

2. Andrea egész életében orvos szeretett volna lenni, így az érettségi után az orvosi egyetemre jelentkezett, ahova önköltséges finanszírozással felvették. Mivel Andreának nincs testvére, ezért a szülők és a nagyszülők az összes megtakarított vagyonukat Andrea első hat egyetemi évének finanszírozására tették fel. A lány nem élt vissza családjá bizalmával, tehetségének és fegyelmezettségének köszönhetően ismétlés nélkül elérte a 12. szemesztert. Az utolsó félévben viszont túlterheltsége okán két fontos tárgyból is többszörösen sikertelen vizsgát tett. Andrea tudja, ha ezeket a tárgyakat nem teljesíti, nem mehet záróvizsgázni, vagyis ismételnie kell az évet, amit a szülei és a nagyszülei már nem tudnak kifizetni. Szerencsére a rektor a lány méltányossági kérelmére engedélyezett egy utolsó próbát mindegyik tárgyból. A vizsgákat egy hét múlva, ugyanazon a napon kell abszolválnia. Mindez azt jelenti, hogy csak hat napja maradt a felkészülésre. Andrea elkezdett szorgalmasan tanulni, de úgy érzi, nem fog a végére érni, mert gyakran elalszik tanulás közben. A kávé és más koffeintartalmú szer már nem olyan hatásos. Barátai azt javasolták, hogy szerezzen be néhány amfetamintartalmú tablettát, amellyel növelheti teljesítményét, így a rövid felkészülési idő alatt többet tud tanulni, és sikerülhet mindkét vizsgája. Andrea úgy döntött, hogy barátai javaslatára beszerzi a kábítószer, és ehhez az internetet fogja használni. A rendeléshez már több illegális gyógyszer és kábítószer árusító weboldalt is meglátogatott, és most épp azon gondolkodik, melyik lehet számára a legmegbízhatóbb webmarket a vásárlás szempontjából.

3. Karolina a 30-as éveiben járó családanya. Három gyermekét férjével neveli egy kisvárosi családi házban. Két hónapja derült ki, hogy egyik gyermekük olyan ritka betegségben szenved, amely a teljes fizikai és szellemi leépülését eredményezi néhány év leforgása alatt. A betegség csak úgy gyógyítható, ha egy nagyon drága gyógyszer vásárolnak külföldről, amire nincs sok idejük, ugyanis a kisfiú néhány hónapon belül átlépi azt az életkort, amikor már a gyógyszeres kezelés sem érheti el a várt eredményt. Karolina még gyűjtést is szervezett a pénz előteremtésére, de a pénznek még csak a fele gyűlt össze. Egy napon azt a tanácsot kapta az egyik ismerősétől, hogy ne várjon, lépjen fel az internetre, és keressen hasonló gyógyszert az illegális szerek online piacán. Karolina ismerőse tanácsát követve először tájékozódás céljából több olyan, illegális szeket árusító oldalt kutatott fel, ahol megtalálta a gyermeke gyógyulását biztosító gyógyszert az eredeti áránál jóval olcsóbban, amire már egy hónapon belül könnyen összegyűjtheti a pénzt. A családanya egyre többet morfondírozik azon, hogy mitévő legyen. Ha tovább gyűjti az adományokat, és bízik abban, hogy időben összegyűlik a pénz a gyógyszer legális úton történő megvásárlására, akkor törvényes úton marad, de ezzel együtt felvállalja azt is, hogy ha nem gyűlik össze a pénz, a gyermeke mentálisan és fizikailag leépül. Viszont egyre többször érzi, hogy nem szabad tovább várnia, meg kell szereznie valahogy a szert bármilyen áron is. Karolina határozottan úgy döntött, hogy megvásárolja a szert az illegális internetes oldalak egyikén, viszont még mindig nem tudja eldönteni, hogy melyik weboldal lehet számára a legmegbízhatóbb a vásárlás szempontjából.

4. Gergő 25 éves fiatal férfi, menedzser egy nemzetközi nagyvállalatnál. Elképesztően sokat dolgozik, viszont ezért magas fizetést kap, amiből fényűzően él. A cég elvárásai egyre magasabbak, és Gergő saját erejéből már nem igazán bírja a terhelést, ezért abból a célból, hogy teljesítményét növelni tudja, néhány esetben kokaint fogyaszt. A szert egy drogdíler szállítja minden alkalommal, amikor Gergő hívja őt. Egy nap a kábítószer-kereskedőt a rendőrség lefűlte, majd letartóztatta. A rendőrségi akció pont abban az időszakban történt, amikor Gergőnek a főnöke azt ígérte, hogy amennyiben negyedéves teljesítményének mutatószámait megduplázza, felajánl neki egy nyugodt munkabeosztást ugyanazokkal a bérézési kondíciókkal. Gergőnek most nagy szüksége van a kokainra, ugyanis egy hónapja maradt arra, hogy teljesítse az erő feletti kihívást, és az élete megváltozzon. Ezért úgy döntött, hogy interneten rendeli meg magának a szert. Gergő több olyan weboldalt is keresett, ahol megvásárolhatná a kábítószer, viszont még mindig nem tudja eldönteni, hogy melyik lehet számára a legmegbízhatóbb a vásárlás szempontjából.

5. Géza minden második hónapban egyszer szórakozni jár külföldi barátaival Budapesten, ahol rendszeresen marihuánát fogyasztanak cigarettapapírba csavarva. A baráti összejövetel minden alkalommal nagyon kellemes hangulatban telik, ezért Géza már nagyon várja a következő találkozást. Viszont eddig a barátaai biztosították a marihuánát minden alkalommal, most rá került a sor. Géza eldöntötte, hogy az interneten rendeli meg a füvet, ezért fellepett az internetre, majd rövid keresést követően talált néhány olyan marihuánát árusító weboldalt, ahonét rendelhetne. Először vásárol kábítószer internetről, ezért nem tudja eldönteni, melyik weboldaltól rendelje meg a szert, melyik lehet számára a legmegbízhatóbb a vásárlás szempontjából.

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az élettörténeteket az illegális szerek vásárlására ösztönző tartalmuk mentén saját megítélésünk szerint strukturáltuk abból a célból, hogy az elemzés szakaszában a 3. hipotézis (H3) igazolása okán összefüggést keressünk a pressziók különbözősége és a vásárlásról való döntés között (8. táblázat). A szituációkat a kérdőívben tudatosan nem a motiváló erejük foka szerinti sorrendben helyeztük el. Az 1. helyre az illegális 3. szituációt illesztettük, amelyben egy anyának a gyermeke életmentő gyógyszerét kell megszereznie. Az élettörténetek közül ez a szituáció tartalmazza a legerősebb érzelmi töltöttséget, és egyben kényszert arra, hogy az online szintéren a főszereplő és ezáltal a kitöltő is vásároljon a darknet marketben abból a célból, hogy saját gyermekét megmentse. A szituáció egyértelműen morális konfliktust tartalmaz, amelyben a döntés borítékolható. Az illegális tevékenységről való döntésben a főszereplőn keresztül a kitöltő érezheti, hogy a gyermek életben maradása a tét, ami a törvények betartásával nem érhető el. Ki kell lépnie a társadalmi moralitás kereteiből, és vásárolnia kell, ha ezt el akarja érni. A kitöltő a főszereplőn keresztül azt is gondolhatja, hogy törvénytörtő viselkedését a társadalom tagjai helyes döntésnek ítélik, és felhatalmazást érezhet a normák megszegésére. Cselekményét még az idő szűke is motiválja, hisz annak érdekében, hogy a szer elérje hatását, minél előbb tennie kell valamit. A 2. helyre az illegális 1. szituációt helyeztük, ami hasonlóan erős érzelmi töltöttséggel rendelkezik, mint az előző. A főszereplőnek a hozzá érzelmileg közel álló édesanyja fájdalmának enyhítésére alkalmas illegális gyógyszer kell megvásárolnia a darknet marketben. A vásárlásra ő is, és ezáltal a kitöltő is nagy késztetést érezhet, illetve a normák átlépésének méltányosságát tudhatja a döntése mellett a környezete részéről is. A mentális konfliktus és az idő szorítása a törvényes és a helyes döntés között ebben a történetben is jelen van, ahol a fájdalom enyhítésének szükségessége és a normális cselekvés áll egymással szemben. A 3. helyre az illegális 2. szituáció került, ahol az internetes kábítószer-vásárlás nem létfontosságú szerepet tölt be, háttérben pusztán a tanulmányok befejezésének kényszere áll, valamint a főszereplő környezetében élők megítélésének nyomása a vizsgák befejezését illetően. A kényszer ebben az esetben már enyhébb, ugyanis a tanulmányi célok elvesztése nem az élet vagy a testi épség elvesztésével egyenlő. A főszereplő és rajta keresztül a kitöltő gondolhatja, hogy az illegális vásárlás melletti döntés már nem esik annyira a társadalmi méltanyosság ernyője alá. Ez esetben a kitöltő a normasértő cselekvés miatt jobban érezheti, hogy a vásárlása deviáns cselekvés. A 4. helyre az illegális 4. történetet soroltuk, ahol az előzőhöz hasonlóan a főszereplő kokaint rendel a karriercéljai elérése érdekében. A szituáció nem egyedi, és azon felül, hogy súlyosan törvénytörtő, a társadalom tagjai is rosszallással viszonyulnak az ilyen normasértéshez. De ezzel szemben mégis van valami cél benne, méghozzá az önös érdekekre alapuló magasabb társadalmi pozíció betöltése, amit az a kitöltő érezhet át, aki ezzel azonosulni tud, viszont összességében nagy valószínűséggel elítélhetik. Egyáltalán nem indokolt a kábítószer megvásárlása – főként a kokainé –, ezért a kitöltő ebben a szituációban még az előzőnél is nagyobb mértékben érezheti, hogy törvénytörtést követ el. Az 5. helyre az illegális 5. történet került, ahol

a főszereplő csupán az élvezet céljából vásárolja meg a kábítószert, ami sem az életét, sem testi épséget nem megmentő tevékenység, sem karriercélt építő cselekvés, csupán szórakozás tárgya (8. táblázat). A legalacsonyabb kényszer ebben a szituációban van, hasonlóan a közösségi méltányossághoz. Ebben a szituációban a kitöltők a legenyhébb motivációt érezhetik.

8. táblázat: Életesemények motivációi mentén történő sorrendiség

Kérdőíves sorrend	A szituációk motiváló hatása	Motivációik erősségének sorrendje
3.	Karolina történetének kérdéscsoportja: gyermek életét mentő gyógyszervásárlás a darkneten	1.
1.	Ferenc történetének kérdéscsoportja: az édesanya fájdalmát enyhítő gyógyszer vásárlása a darkneten	2.
2.	Andrea történetének kérdéscsoportja: egyetemi vizsga abszolválásához amfetamin vásárlása a darkneten	3.
4.	Gergő történetének kérdéscsoportja: munkahelyi elvárásoknak való megfelelés okán kokain vásárlása a darkneten	4.
5.	Géza történetének kérdéscsoportja: baráti összefüvetelen élvezetek biztosítása céljából marihuána vásárlása a darkneten	5.

Forrás: a szerzők szerkesztése

Demográfiai kérdéscsoport

Az utolsó kérdéscsoport a kitöltő demográfiai adataira vonatkozott, amelyben a résztvevőt a neméről, születési évéről, lakóhelyének településtípusáról, képzési területéről és szintjéről, valamint a felsőoktatási intézményben elvégzett féléveinek számáról és munkarendjéről kérdeztük. A demográfiai kérdések további összefüggések feltárása okán kerültek a kérdőívbe. Az adatok elemzésével korra, nemre, lakóhelyre és további képzési részletekre bontva kaphatunk választ arra, hogy a megkérdezettek milyen attitűdökkel rendelkeznek a bizalmi faktorok kiválasztása, az online-offline tér közötti választás vagy az illegális szerek marketjeinek ajánlása terén. A képzésre vonatkozó válaszokból az is kiderülhet, hogy a vásárlói attitűdök képzési területenként eltérő-e.

A hipotézisek és a kérdéscsoportok kapcsolódása

A kérdéscsoportokat és azok kérdéseit – mint indikátorokat – úgy dolgoztuk ki, hogy lehetőleg több hipotézishez kapcsolódjanak, így a hipotéziseket több szempontból is tesztelni tudjuk (9. táblázat).

9. táblázat: A hipotézisek és a kérdéscsoportok kapcsolódása

Kérdéscsoportok	Hipotézisek
1. kérdéscsoport: Internetezési szokások kérdéscsoport	A kérdéscsoport A1–A5 és A11 kérdései leíró statisztika alapjai, az A6–A10 kérdései közvetlenül kapcsolódnak az 1., 2., 3., 4. hipotézisekhez.
2. kérdéscsoport: Ferenc történetének kérdéscsoportja	A kérdéscsoport B1–B5 kérdései közvetlenül kapcsolódnak az 1., 2., 3., 4., 5. hipotézisekhez.
3. kérdéscsoport: Andrea történetének kérdéscsoportja	A kérdéscsoport C1–C5 kérdései közvetlenül kapcsolódnak az 1., 2., 3., 4., 5. hipotézisekhez.
4. kérdéscsoport: Karolina történetének kérdéscsoportja	A kérdéscsoport D1–D5 kérdései közvetlenül kapcsolódnak az 1., 2., 3., 4., 5. hipotézisekhez.
5. kérdéscsoport: Gergő történetének kérdéscsoportja	A kérdéscsoport E1–E5 kérdései közvetlenül kapcsolódnak az 1., 2., 3., 4., 5. hipotézisekhez.
6. kérdéscsoport: Géza történetének kérdéscsoportja	A kérdéscsoport F1–F5 kérdései közvetlenül kapcsolódnak az 1., 2., 3., 4., 5. hipotézisekhez.
7. kérdéscsoport: Demográfiai kérdések csoportja	A kérdéscsoport G1–G6 kérdései leíró statisztika alapjai, és közvetett módon kapcsolódnak az 1., 2., 3., 4., 5. hipotézisekhez.

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kutatás eredményei: a hipotézisek vizsgálata

Az adatfelvétel lezárását követően összesen 8051 kitöltést regisztráltunk, amelyből 1681 fő a kérdőívet teljesen, 3800 fő a demográfiai kérdéscsoportot részlegesen töltötte ki. Az adattisztítást követően 2570 kitöltő választ szűrtük ki adathiány miatt, és összesen 5481 fő választ vettük figyelembe, és vontuk be az elemzésbe. A kiszűrt válaszolók a kérdésekre egyáltalán nem, vagy *kevesebb mint 3 kérdéscsoport indikátoraira válaszoltak*. A kitöltőknek erre azért volt lehetősége, mert az adatfelvételt megelőzően, a LimeSurvey rendszerbe adaptált kérdések kitöltését nem kötöttük szigorú válaszadási feltételekhez, így bármely résztvevő átléphette a kérdéseket anélkül, hogy a rendszer kitöltésre kötelezte volna őt. Mivel a demográfiai kérdéseket az utolsó kérdéscsoport tartalmazta, ezért a kitöltők demográfiai adatai mentén történő leíró táblázatokat csak *szűkítve* van módunk megjeleníteni, pontosabban azokról a résztvevőkről volt lehetőségünk elkészíteni, akik a kérdőív utolsó kérdéscsoportjainak kérdéseire is válaszoltak teljesen vagy részlegesen. Az elemzésről készült táblázatokban és az eredményekben a korábbiakban leírtak alapján azokat a válaszokat is figyelembe vesszük, amelyek érvényes válaszokat tartalmaztak, de demográfiai adatokkal nem vethetők össze.

A kutatás leíró statisztikái

A kérdőívünket „bemelegítő kérdésekkel” kezdtük, amelyekben rákérdeztünk a válaszadók internetezési szokásaira és releváns attitűdjeire. Elsőként a munkavégzés/tanulás céljából internetezéssel töltött időre kérdeztünk rá, amelyből kiderül, hogy a válaszadók közel 95%-a legalább napi 1-2 órát internetezik, de közel egyharmaduk napi 3-4 órát, 16,9%-uk napi 5-6 órát, 20,5%-uk pedig napi 6 óránál többet (*10. táblázat*).

10. táblázat: Hány órát használja Ön az internetet munkavégzésre/tanulásra?

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Napi 1 óránál kevesebbet	289	5,3	5,3	5,3
	Napi 1-2 órát	1474	26,9	27,0	32,3
	Napi 3-4 órát	1624	29,6	29,8	62,1
	Napi 5-6 órát	920	16,8	16,9	79,0
	Napi 6 óra felett	1118	20,4	20,5	99,5
	Erre nem használom az internetet	30	0,5	0,5	100,0
	Összesen	5455	99,5	100,0	
Hiányzó adatok		26	0,5		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

Munkavégzésen/tanuláson kívüli tevékenységre a megkérdezettek 92%-a legalább napi 1 órát használja az internetet, 34,8%-uk napi 1-2 órát, 33%-uk 3-4 órát, 13,3%-uk 5-6 órát és 10,6%-uk 6 óránál többet (11. táblázat).

11. táblázat: Hány órát használja Ön az internetet munkavégzésen/tanuláson kívüli tevékenységre?

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Napi 1 óránál kevesebbet	437	8,0	8,1	8,1
	Napi 1-2 órát	1880	34,3	34,8	42,9
	Napi 3-4 órát	1783	32,5	33,0	75,8
	Napi 5-6 órát	721	13,2	13,3	89,2
	Napi 6 óra felett	571	10,4	10,6	99,7
	Erre nem használom az internetet	15	0,3	0,3	100,0
	Összesen	5407	98,6	100,0	
Hiányzó adatok		74	1,4		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

A válaszadók mindössze 2,7%-a nem vásárol soha online webshopokban, 14,6%-uk legalább kéthetente, 31,3%-uk havonta, 24,5%-uk negyedévente, 26,9%-uk pedig ennél is ritkábban (12. táblázat).

12. táblázat: Átlagosan milyen gyakran vásárol Ön online webshopokban?

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Hetente többször	80	1,5	1,5	1,5
	Hetente	251	4,6	4,6	6,0
	Kéthetente	469	8,6	8,6	14,6
	Havonta	1711	31,2	31,3	45,9
	Negyedévente	1341	24,5	24,5	70,4
	Félévente	647	11,8	11,8	82,2
	Évente	439	8,0	8,0	90,2
	Ritkábban, mint évente	390	7,1	7,1	97,3
	Soha	146	2,7	2,7	100,0
	Összesen	5474	99,9	100,0	
Hiányzó adatok		7	0,1		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kérdésekből az is kiderült, hogy a válaszadók több mint fele inkább a számítógépet használja online vásárláshoz, 20,7%-uk inkább az okostelefont, 28,2%-uk pedig mindkettőt azonos arányban (13. táblázat).

13. táblázat: Online vásárlásához melyik eszközt használja inkább?

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Inkább a számítógépet használom, amikor vásárolok	2730	49,8	51,1	51,1
	Inkább az okostelefont használom, amikor vásárolok	1108	20,2	20,7	71,8
	Mindkettőt azonos arányban használom vásárláshoz	1506	27,5	28,2	100,0
	Összesen	5344	97,5	100,0	
Hiányzó adatok		137	2,5		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

Arra is rákérdeztünk, hogy a válaszadó használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző). A megkérdezettek közül 468-an (8,8%) úgy nyilatkoztak, hogy használnak ilyen böngészőt (14. táblázat).

14. táblázat: Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Igen	468	8,5	8,8	8,8
	Nem	4875	88,9	91,2	100,0
	Összesen	5343	97,5	100,0	
Hiányzó adatok		138	2,5		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

Arra a kérdésre, hogy szokott-e internetes közösségi oldalakat, e-mail-szolgáltatásokat és más internetes szolgáltatásokat álneven (nicknéven) használni, a válaszadók több mint egyharmada felelt igennel (15. táblázat).

15. táblázat: Szokott-e internetes közösségi oldalakat, e-mail-szolgáltatásokat és más internetes szolgáltatásokat álnéven (nicknéven) használni?

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Igen	1850	33,8	34,3	34,3
	Nem	3550	64,8	65,7	100,0
	Összesen	5400	98,5	100,0	
Hiányzó adatok		81	1,5		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

Kíváncsiak voltunk a válaszadók kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciára vonatkozó véleményére is. Ebből kiderült, hogy a válaszadók jelentős része (39,5%-uk) teljes mértékben egyetért a gyakorlattal, de további közel 25%-uk jelölte a 8-as vagy 9-es értéket, így összességében a válaszadók közel kétharmada erős egyetértését fejezte ki. Ugyanakkor 409 válaszadó (7,6%) egyáltalán nem ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával, és összesen a válaszadók 17%-a jelölte az 1–3 értékeket (16. táblázat).

16. táblázat: Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	1	409	7,5	7,6	7,6
	2	187	3,4	3,5	11,0
	3	321	5,9	5,9	17,0
	4	196	3,6	3,6	20,6
	5	359	6,5	6,6	27,3
	6	130	2,4	2,4	29,7
	7	300	5,5	5,6	35,2
	8	660	12,0	12,2	47,4
	9	676	12,3	12,5	60,0
	10	2163	39,5	40,0	100,0
	Összesen	5401	98,5	100,0	
Hiányzó adatok		80	1,5		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

A következőkben három kérdést tettünk fel a válaszadók szakértelmére vonatkozóan. Az alapvetően egyetemista mintában több mint háromszáz válaszadónak (6,1%) a szakmájához, hivatásához tartozik az informatika/számítástechnika/infokommunikáció, míg 10,7% ezen a területen tanul. De a többség (61,1%) „csak” tájékozottnak vallja magát ezen a területen, míg 22,1% nem tartja magát tájékozottnak sem. A gyógyszerek

és a kábítószeres emberekre gyakorolt hatásairól 346-an (a válaszadók 6,3%-a) rendelkezik szakértelemmel a szakmája, hivatása miatt, 16,6% pedig ezen a területen tanul. További 57,6% tájékozottnak tartja magát ezen a területen, és mindössze 19,5% vallotta magát tájékozatlannak ebből a szempontból. A gyógyszerek és a kábítószeres illegális fogyasztásának büntetőjogi vagy egyéb jogi szabályozása tekintetében már kevesebben, mindössze 162-en (3%) rendelkeznek szakértelemmel a szakmájuk, hivatásuk miatt, 6,3% pedig e területen tanul. A válaszadók további 48,7%-a ugyanakkor tájékozottnak tartja magát a területen, míg az előzőkhez képest viszonylag nagy arányban, a válaszadók 42,1%-a tájékozottnak sem tekinti magát ezen a téren (17. táblázat).

17. táblázat: Rendelkezik-e szakértelemmel?

	Igen, mert ez a szakértelem a szakmához/hivatásomhoz tartozik		Még nem vagyok szakértő, de ezt tanulom az egyetemen/főiskolán, ezért magasabb szakértelemmel rendelkezem az átlagnál		Csak tájékozott vagyok ezen a téren, de nem vagyok szakértő, ez a tudás nem tartozik a szakmához/hivatásomhoz/tanulmányaimhoz		Nem rendelkezem szakértelemmel és tájékozott sem vagyok ezen a területen	
...az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?	331	6,1%	582	10,7%	3333	61,1%	1205	22,1%
...a gyógyszerek és a kábítószeres emberekre gyakorolt hatásairól, illetve alkalmazhatóságáról?	346	6,3%	905	16,6%	3138	57,6%	1062	19,5%
...a gyógyszerek és a kábítószeres illegális fogyasztásának büntetőjogi vagy egyéb jogi szabályozásáról?	162	3,0%	341	6,3%	2646	48,7%	2287	42,1%

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kérdőív összes válaszadójának (5481 fő) alacsony hányada (2154 fő) tartott ki a viszonylag hosszú kérdéssorunk utolsó lapjáig, amelyen demográfiai adataikra kérdeztünk rá. Nincs okunk ugyanakkor azt gondolni, hogy bizonyos demográfiai adatok jellemzőbbek vagy kevésbé jellemzőbbek azokra, akik korábban szakították meg a kérdőívet, így a lenti eredményeket nagy valószínűséggel általánosíthatjuk az összes, elemzésbe bevont válaszadóra.

Az eredményekből kiderült, hogy a válaszadók 61,4%-a volt nő (amely többség a nők egyetemisták közötti felülreprezentáltságából adódik), és mindössze 38%-uk volt férfi, míg a nem bináris/LGBTQI+ válaszlehetőséget választók 13-an voltak (18. táblázat).

18. táblázat: A válaszolók nemi eloszlása

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Nő	1323	24,1	61,4	61,4
	Férfi	818	14,9	38,0	99,4
	Nem bináris/LGBTQI+	13	0,2	0,6	100,0
	Összesen	2154	39,3	100,0	
Hiányzó adatok		3327	60,7		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

A válaszadók közel 60%-a legfeljebb 25 éves volt, a legnagyobb hányaduk (34,1%-uk) a 21–25 éves korcsoportból került ki, és mindössze 29%-uk volt 30 év feletti (19. táblázat).

19. táblázat: A válaszolók életkori eloszlása

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	–20	539	9,8	25,5	25,5
	21–25	721	13,2	34,1	59,6
	26–30	240	4,4	11,4	71,0
	31–35	128	2,3	6,1	77,0
	36–40	141	2,6	6,7	83,7
	41–45	135	2,5	6,4	90,1
	46–50	103	1,9	4,9	95,0
	51–55	77	1,4	3,6	98,6
	56–60	22	0,4	1,0	99,7
	61–65	6	0,1	0,3	100,0
	66–70	1	0,0	0,0	100,0
	Összesen	2113	38,6	100,0	
Hiányzó adatok		3368	61,4		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

A megkérdezettek 20,8%-a Budapesten, 34,5%-a vidéki nagyvárosban, 27,2%-a egyéb városban és 17,5%-a községben/nagyközségben él (20. táblázat).

20. táblázat: A válaszolók lakóhelye

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Főváros	446	8,1	20,8	20,8
	Megyeszékhely/Megyei jogú város	739	13,5	34,5	55,3
	Egyéb város	582	10,6	27,2	82,5
	Község/Nagyközség	376	6,9	17,5	100,0
	Összesen	2143	39,1	100,0	
Hiányzó adatok		3338	60,9		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

A következő oldalon látható táblázatból megismerhetjük a válaszadók képzési területét (vagy területeit), valamint a képzésük formáját. Ebből kiderül, hogy a legtöbben (22%-uk) orvostudományi területen tanulnak, de viszonylag sok válaszadót sikerült toborozni a gazdaságtudományok (14,2%) és a bölcsészettudományok (12,1%) területéről is. Az agrártudomány, a sporttudomány, illetve a művészet és a művészetközvetítés területe kivételével minden területről több mint száz válaszadónk volt. Ezek az eredmények így akár képzési területenkénti elemzésekre is lehetőséget adnak (21. táblázat).

21. táblázat: A válaszolók képzési területei

	Alapképzés (BA)	Mesterképzés (MA)	Osztatlan mesterképzés (érettségi után 10–12 félév)	Doktori képzés (PhD)	Felsőoktatási szakképzés	Szakirányú továbbképzés	Összesen	Összesen %
Agrár	26	6	4	2	12	10	60	2,5%
Államtudományi	52	21	24	5	2	3	107	4,4%
Bölcsészettudomány	167	69	29	13	5	12	295	12,1%
Gazdaságtudományok	230	40	2	7	55	13	347	14,2%
Informatika	167	15	2	7	21	11	223	9,1%
Jogi	34	12	52	5	6	7	116	4,7%
Műszaki	126	29	4	12	5	5	181	7,4%
Művészet	21	5	7	2	1	3	39	1,6%
Művészetközvetítés	4	4	2	1	2	1	14	0,6%
Orvos- és egészségtudomány	218	27	237	27	12	16	537	22,0%
Pedagógusképzés	73	25	46	0	10	17	171	7,0%
Sporttudomány	10	1	4	1	0	1	17	0,7%
Társadalomtudomány	98	31	5	8	1	11	154	6,3%
Természettudomány	103	40	13	22	0	4	182	7,4%
Összesen	1329	325	431	112	132	114	2443	100,0%
Összesen %	54,4%	13,3%	17,6%	4,6%	5,4%	4,7%	100,0%	

Forrás: a szerzők szerkesztése

A lenti táblázatból az is kiderül, hogy a megkérdezettek többsége (54,4%-uk) alapképzésben vesz részt, 13,3%-uk mesterképzésen, 17,6%-uk pedig osztatlan mesterképzésen. Emellett száznál több válaszadó került be a mintába doktori képzésről (4,6%), felsőoktatási szakképzésről (5,4%) és szakirányú továbbképzésről (4,7%) is. A következő oldalon lévő táblázatban pedig az is látható, hogy a különböző képzési formákban részt vevő hallgatók a képzésük mely félévében jártak a kitöltéskor (22. táblázat).

22. táblázat: A válaszolók képzési formái

	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév	5. félév	6. félév	7. félév	8. félév	9. félév	10. félév	11. félév	12. félév	12 felett
Alapképzés (BA)	424 35,5%	27 2,3%	297 24,8%	23 1,9%	213 17,8%	33 2,8%	125 10,5%	16 1,3%	18 1,5%	5 0,4%	4 0,3%	3 0,3%	8 0,7%
Mesterképzés (MA)	146 50,7%	20 6,9%	72 25,0%	27 9,4%	8 2,8%	3 1,0%	4 1,4%	2 0,7%	4 1,4%	1 0,3%	0 0,0%	1 0,3%	0 0,0%
Osztatlan képzés	103 28,2%	4 1,1%	62 17,0%	2 0,5%	60 16,4%	5 1,4%	36 9,9%	5 1,4%	45 12,3%	13 3,6%	20 5,5%	6 1,6%	4 1,1%
Doktori képzés (PhD)	29 27,4%	3 2,8%	16 15,1%	7 6,6%	19 17,9%	7 6,6%	14 13,2%	4 3,8%	3 2,8%	0 0,0%	1 0,9%	2 1,9%	1 0,9%
Felsőoktatási szakképzés	64 53,8%	7 5,9%	29 24,4%	11 9,2%	6 5,0%	1 0,8%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 0,8%	0 0,0%
Szakirányú továbbképzés	56 50,0%	16 14,3%	30 26,8%	3 2,7%	3 2,7%	1 0,9%	1 0,9%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 0,9%	1 0,9%

Forrás: a szerzők szerkesztése

Azt is megkérdeztük a válaszadóktól, hogy milyen munkarendben járnak a képzésükre. Ebből kiderült, hogy jelentős többségük (63,7%-uk) jár nappali képzésre, 32,3%-uk levelező képzésre, míg 74-en távoktatás formájában és 11-en esti képzés keretében tanulnak a felsőoktatási intézményben (23. táblázat).

23. táblázat: A válaszolók munkarendje

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Nappali képzés	1360	24,8	63,7	63,7
	Levelező képzés	689	12,6	32,3	96,0
	Esti képzés	11	0,2	0,5	96,5
	Távoktatás	74	1,4	3,5	100,0
	Összesen	2134	38,9	100,0	
Hiányzó adatok		3347	61,1		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az első hipotézis vizsgálata

Az első feltételezésünk tesztelése rávilágít arra, hogy van-e hasonlóság vagy különbség a legális és az illegális online vásárlás folyamatában választott bizalmi tényezők között. A kapcsolódó kérdésekre adott kitöltői válaszok alapján kiemelhetjük az illegális kereskedelemben fontosabb bizalmi faktorokat.

1. hipotézis (H1): A legális és illegális online vásárlás folyamatában a kitöltők hasonlóképpen tartják inkább szükségesnek az általunk felállított bizalmi faktorok meglétét, viszont egyes bizalmi faktorok szükségességének mértéke eltérő a kétféle kereskedelmi folyamatban.

A legális vásárlásban fontosnak tartott bizalmi faktorok 4 fokozatú skálán történő jelölésére az 1. kérdéscsoportban, az illegális vásárlásban fontosnak tartott bizalmi faktorok 4 fokozatú jelölésére a 2–6. kérdéscsoportokban kértük a résztvevőket. Az összevetés megkönnyítésére ugyanazon 21 itemből álló bizalmi faktorok csoportjait és egyben a kérdéscsoportok szituációit átneveztük az alábbi táblázat alapján (24. táblázat).

24. táblázat: Átnevezett bizalmi faktorok csoportonként

Bizalmi faktorok kérdéscsoportonként	Az elemzésben használt megnevezés
1. kérdéscsoport: legális vásárláshoz kapcsolódó 21 bizalmi faktor csoportja	Legális
2. kérdéscsoport: Ferenc történetéhez kapcsolódó 21 bizalmi faktor csoportja	Illegális 1. (Ferenc: Édesanyának gyógyszer)
3. kérdéscsoport: Andrea történetéhez kapcsolódó 21 bizalmi faktor csoportja	Illegális 2. (Andrea: Vizsgához amfetamin)
4. kérdéscsoport: Karolina történetéhez 21 bizalmi faktor csoportja	Illegális 3. (Karolina: Gyermekeknek életmentő gyógyszer)
5. kérdéscsoport: Gergő történetéhez kapcsolódó 21 bizalmi faktor csoportja	Illegális 4. (Gergő: Munkához kokain)
6. kérdéscsoport: Géza történetéhez kapcsolódó 21 bizalmi faktor csoportja	Illegális 5. (Géza: Marihuána szórakozáshoz)

Forrás: a szerzők szerkesztése

A bizalmi tényezők szükségességének eloszlásai

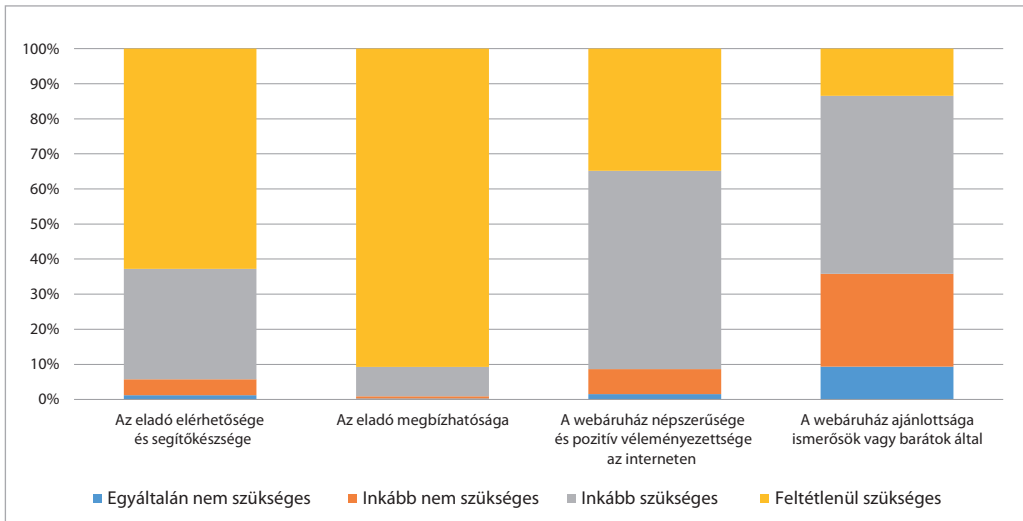
Az első hipotézis tesztelésében a leíró statisztikák közé tartozik az egyes bizalmi tényezőkre adott válaszok vizsgálata. Az elemzésünk első részében arra voltunk kíváncsiak, hogy a kitöltők szerint a vásárlásban az általunk kiválasztott bizalmi faktorok közül melyek szükségesek, és melyek nem. A megkérdezettek négyfokú skálán (ahol 1 = egyáltalán nem szükséges, 2 = inkább nem szükséges, 3 = inkább szükséges,

4 = elengedhetetlenül szükséges) jelölhették az egyes bizalmi faktorok szükségességének mértékét. Az általunk összeállított 21 itemből álló kérdéscsoportot a kérdőívben a korábban említett 6 különböző helyzetre vonatkozóan kérdeztük le: legális, illegális 1. (Ferenc: Édesanyának gyógyszer), illegális 2. (Andrea: Vizsgához amfetamin), illegális 3. (Karolina: Gyermeknek életmentő gyógyszer), illegális 4. (Gergő: Munkához kokain), illegális 5. (Géza: Marihuána szórakozáshoz). A bizalmi tényezőkre adott válaszok eloszlásait a kérdéscsoportok sorrendjében mutatjuk be, majd ezután az egyes szituációk eredményeit szituációpáronként hasonlítjuk össze. Itt fontos megjegyezni, hogy először az egyes bizalmi faktorok eredményeinél az összes, adott itemnél választ adó megkérdezett választ vizsgáljuk, míg a szituációpárok összehasonlításának folyamatába már csak azokat a válaszadókat tudjuk bevonni, akik az elemzésben szereplő mindkét itemnél választ adtak. Bár már az eloszlások vizsgálatakor is figyeljük és megállapítjuk a tényezők szükségességének szituációnkénti eltéréseit, a következtetések levonására csak a korrekt statisztikai eljárás után kerülhet sor. A 21 bizalmi tényezőt tartalmazó kérdéscsoport után rákérdeztünk arra is, hogy pozitív kimenetelű vásárlás után a válaszadók a szituáció alanya helyében ajánlanák-e a weboldalt másoknak, ahogy arra is, hogy ha a szituáció alanya azon is hezitált volna, hogy online vagy személyesen vásároljon, ők hogyan döntöttek volna és miért.

Legális vásárlási szituáció

A legális vásárlási szituációról szóló bizalmi tényezők a kérdőívünk első kérdéscsoportjában szerepeltek, így itt kiemelkedően magas számú megkérdezett válaszait tudjuk elemezni.¹ Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó itemek közül leginkább *az eladó megbízhatósága* bizonyult szükséges tényezőnek, ami a válaszadók több mint 90%-a szerint feltétlenül fontos a törvényes vásárlási szituációban, és csupán néhány válaszadó volt, akik szerint ez nem fontos. Ugyanakkor *az eladó elérhetősége és segítőkészsége* és *a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten* is rendkívül fontos tényezőnek bizonyultak, a legtöbb válaszadó ezeket is feltétlenül vagy inkább szükségesnek tartotta. A kategórián belül *a webáruház ajánlottsága* esetében voltak a leginkább megoszlók a válaszok, ugyanakkor ezt is a válaszadók közel kétharmada szükséges tényezőnek gondolja (7. ábra).

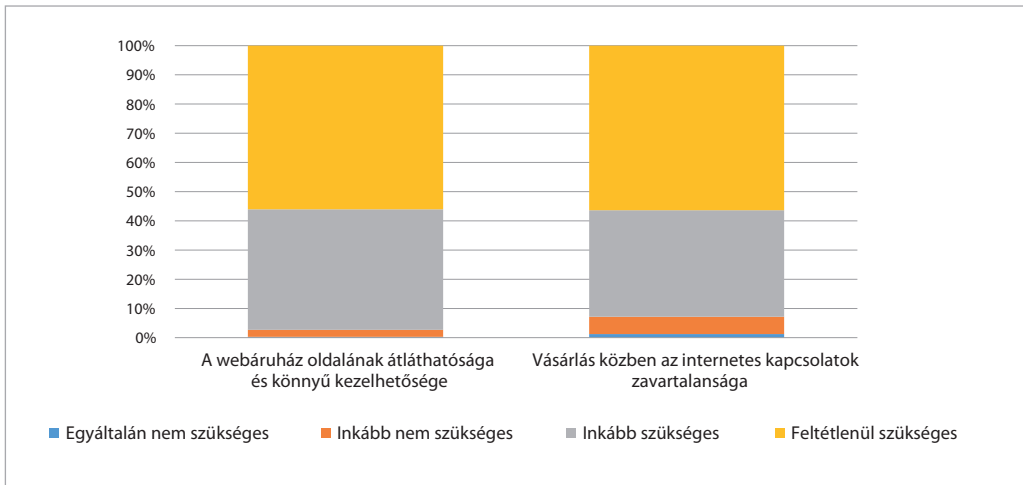
¹ A konkrét elemszámok a legális vásárlási szituációról szóló rész végén, az átlagokat is tartalmazó táblázatban láthatók.

7. ábra: Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

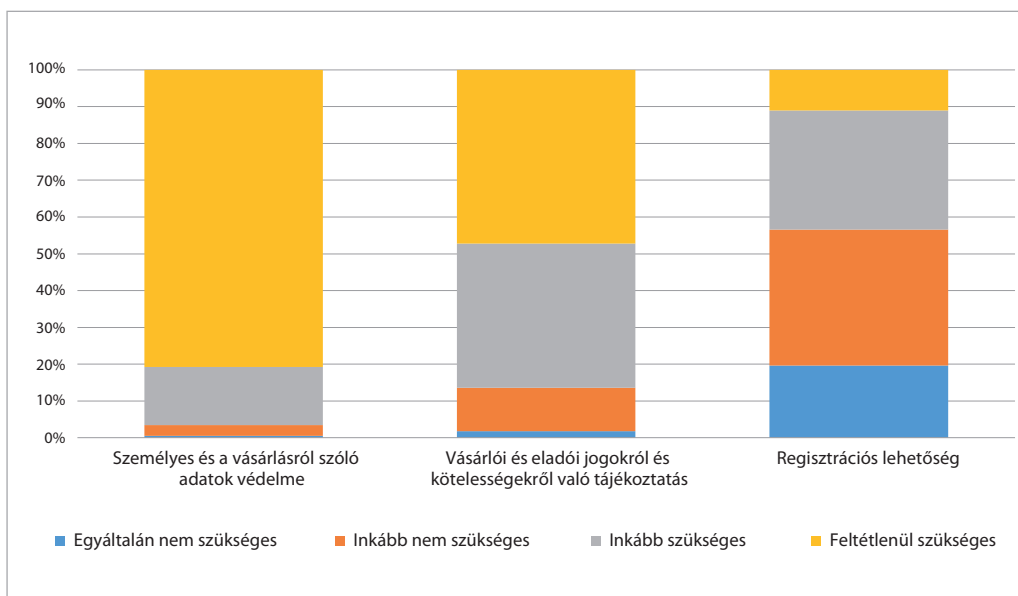
A technológia és hálózat kategóriába tartozó két itemet (*A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége, Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága*) a válaszadók több mint fele feltétlenül szükségesnek tartja, és csupán néhány százalékuk szerint nem fontosak (8. ábra).

8. ábra: A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

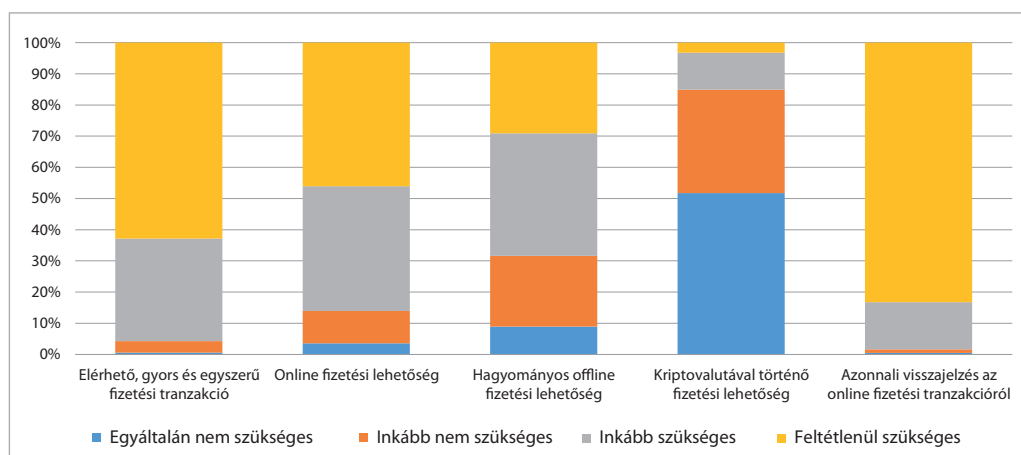
Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó elemek közül a *személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme* volt a legfontosabb, alig néhány válaszadó volt, aki szerint ez nem szükséges, de a *vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás* elemet is csupán a válaszadók körülbelül 15%-a nem tartotta fontosnak. Merőben máshogy alakult a *regisztrációs lehetőség* itemre adott válaszok eloszlása, a válaszadók közel egyötöde szerint ez egyáltalán nem szükséges, és alig több mint 40%-uk tartja szükségesnek (9. ábra).

9. ábra: Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

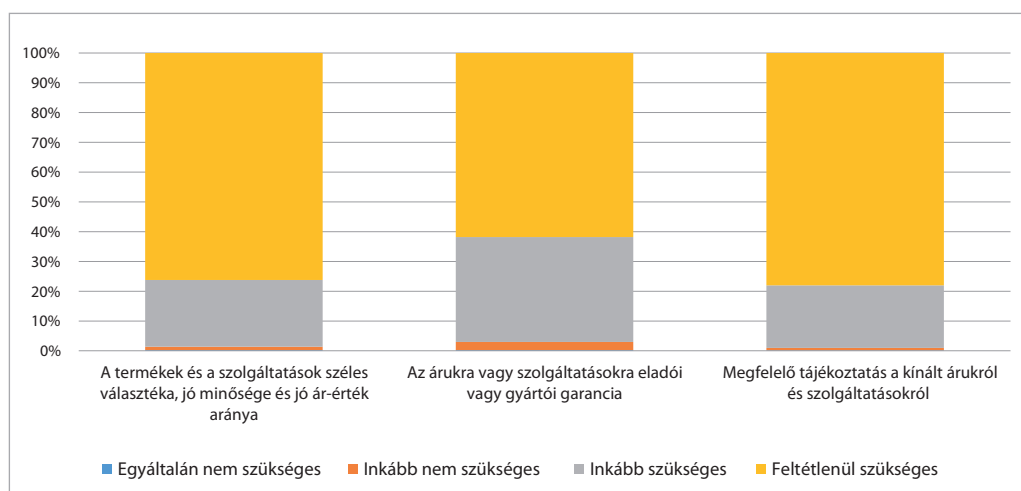
A fizetési tranzakcióról szóló tényezők esetében is elég egyértelmű képet kaptunk. A felajánlott elemek közül az *azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról* elem volt a leginkább szükséges, míg a *kriptovalutával történő fizetési lehetőség* csupán a válaszadók 15%-a szerint fontos. Emellett, míg az *elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció* és az *online fizetési lehetőség* a válaszadók nagy többsége szerint szükséges tényező, a *hagyományos offline fizetési lehetőség* esetében már kevésbé volt fontos, bár a válaszadók több mint kétharmadának ez is lényeges szempont (10. ábra).

10. ábra: A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

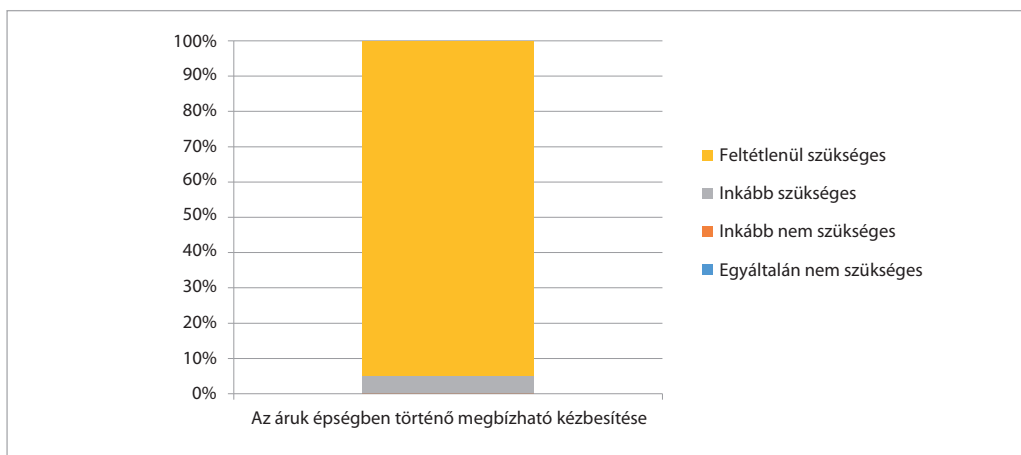
A sokkal általánosabb, termékek és szolgáltatások kategóriába sorolt elemek esetében a vizsgált három tényező hasonló mértékben szükséges a válaszadók szerint. Csupán egyszázaléknyi válaszadó volt, aki nem tartotta szükségesnek a termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya és a megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról tényezőket. Bár a „feltétlenül szükséges” válaszokból az előző kettő tényezőnél látottaknál kevesebb volt az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia esetében, ez is csak a válaszadók néhány százaléka szerint szükségtelen (11. ábra).

11. ábra: A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása a legális vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

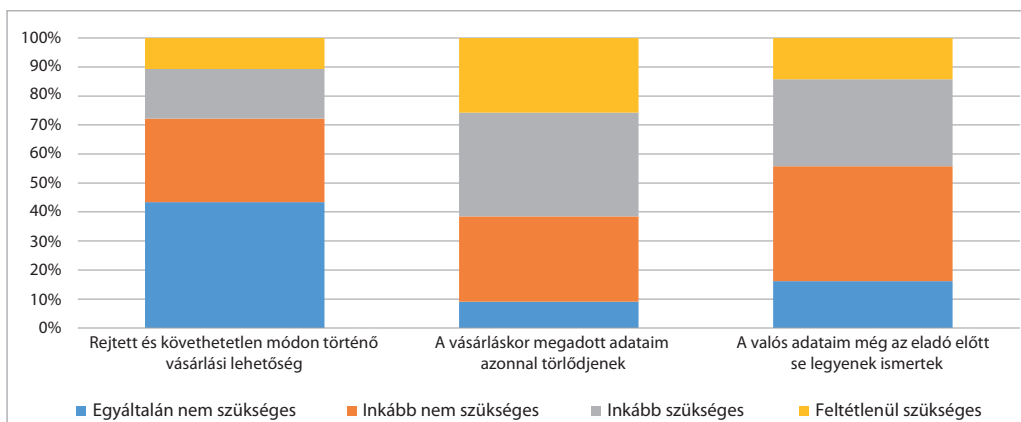
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése az egyik legfontosabb tényezőnek bizonyult, a válaszadók több mint 95%-a szerint ez feltétlenül szükséges a törvényes webshopból történő vásárlás esetén (12. ábra).

12. ábra: A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlásai a legális vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az utolsó kategóriába a rejtettségre vonatkozó bizalmi tényezők tartoztak. A törvényes szituáció esetében a válaszadók kevesebb mint fele szerint szükséges a *rejtett és követetetlen módon történő vásárlási lehetőség*, de azt, hogy *a vásárló valós adatai még az eladó előtt se legyenek ismertek* is kevesebb mint a válaszadók kétharmada tartotta szükségesnek. Ugyanakkor a válaszadók többsége elvárja, hogy *a vásárláskor megadott adatai azonnal töröljdenek* (13. ábra).

13. ábra: A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlásai a legális vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A fent bemutatott eredmények alapján, illetve a legális szituációban vizsgált 21 tényezőre adott válaszokat az átlagok alapján sorba rendezve látható, hogy a legtöbb bizalmi faktor a legális szituációban az inkább vagy a feltétlenül szükséges kategóriába (2,5 és 4 közötti átlagba) esett. Nem szükségesnek (2,5 alatti átlaggal) csupán négy tényezőt mondhatunk, amelyek *a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek, a regisztrációs lehetőség, a rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség és a kriptovalutával történő fizetési lehetőség*. Ezek közül is elsősorban a rejtettség és a kriptovalutával történő fizetés tűnik a legkevésbé fontosnak egy legális vásárlási folyamatban (25. táblázat).

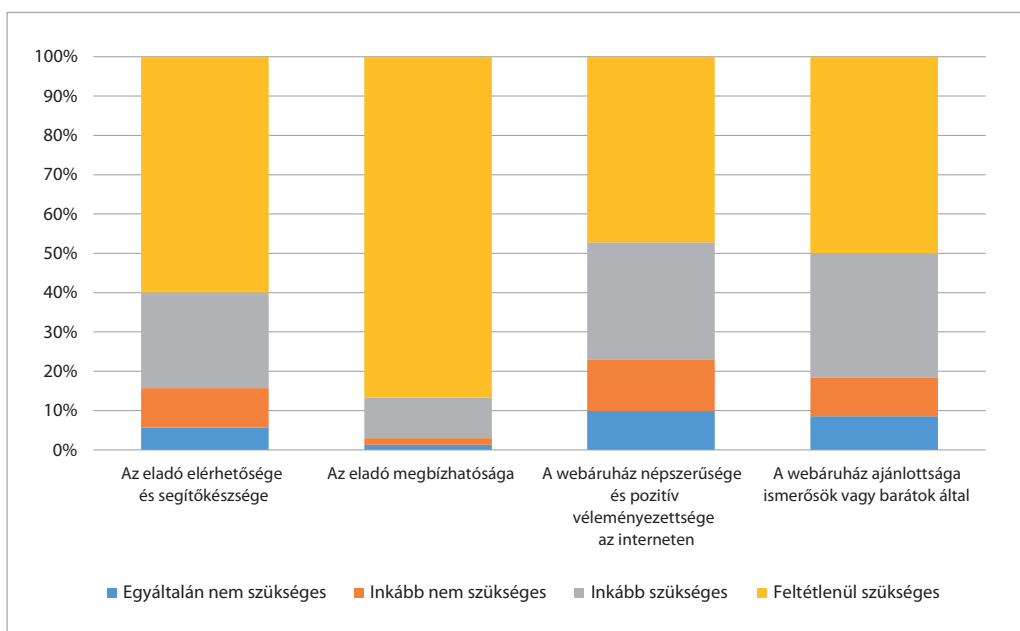
25. táblázat: A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján

	N	Átlag	Szórás
1. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	5414	3,95	0,247
2. Az eladó megbízhatósága	5461	3,90	0,349
3. Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	5432	3,81	0,451
4. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	5441	3,77	0,518
5. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	5420	3,77	0,450
6. A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	5426	3,75	0,479
7. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	5426	3,59	0,559
8. Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	5438	3,58	0,593
9. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	5464	3,56	0,642
10. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	5441	3,53	0,560
11. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	5365	3,48	0,663
12. Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	5434	3,32	0,747
13. Online fizetési lehetőség	5435	3,29	0,791
14. A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	5455	3,25	0,647
15. Hagyományos offline fizetési lehetőség	5405	2,89	0,929
16. A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	5373	2,78	0,930
17. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	5439	2,68	0,820
18. A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	5333	2,42	0,923
19. Regisztrációs lehetőség	5446	2,35	0,916
20. Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	5326	1,95	1,015
21. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	4976	1,67	0,808

Forrás: a szerzők szerkesztése

Illegális 1. szituáció

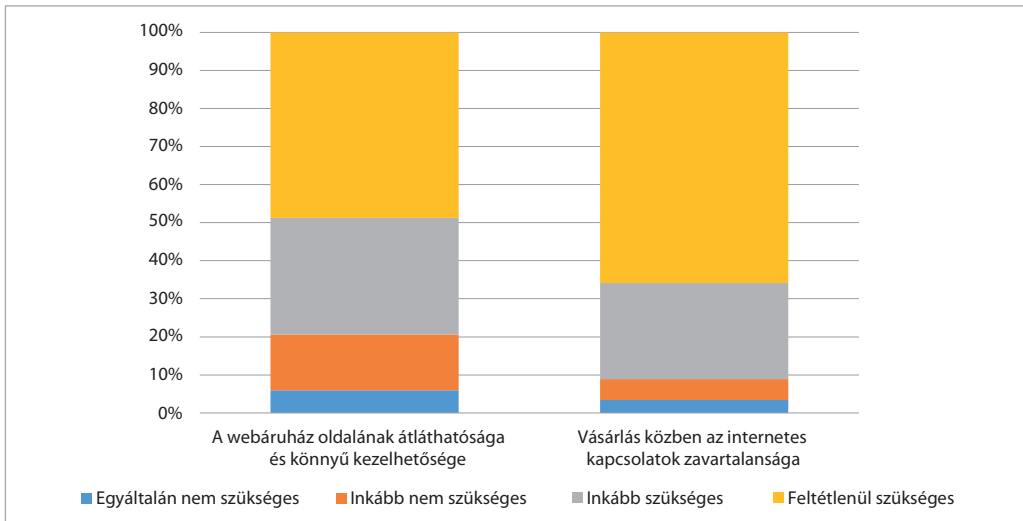
Az első illegális vásárlási szituációban az egyéni és közösségi kategóriába tartozó tényezők közül a legális helyzethez hasonlóan az *eladó megbízhatósága* bizonyult a leginkább fontos tényezőnek. A válaszadók körülbelül 80%-a szerint ugyanakkor a másik három tényező is hasonlóan fontos (*az eladó elérhetősége és segítőkészsége, a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten, a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által*). Bár az egyes szituációk összehasonlítására a megfelelő statisztikai módszer bevonásával később kerül sor, az eloszlások alapján detektálható a különbség a válaszok között, egyedül a *webáruház ajánlottsága* tűnik fontosabbnak az illegális szituációban, míg a másik három tényezőt itt a legálishoz képest valamelyest kevésbé tartották szükségesnek a válaszadók (14. ábra).

14. ábra: Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

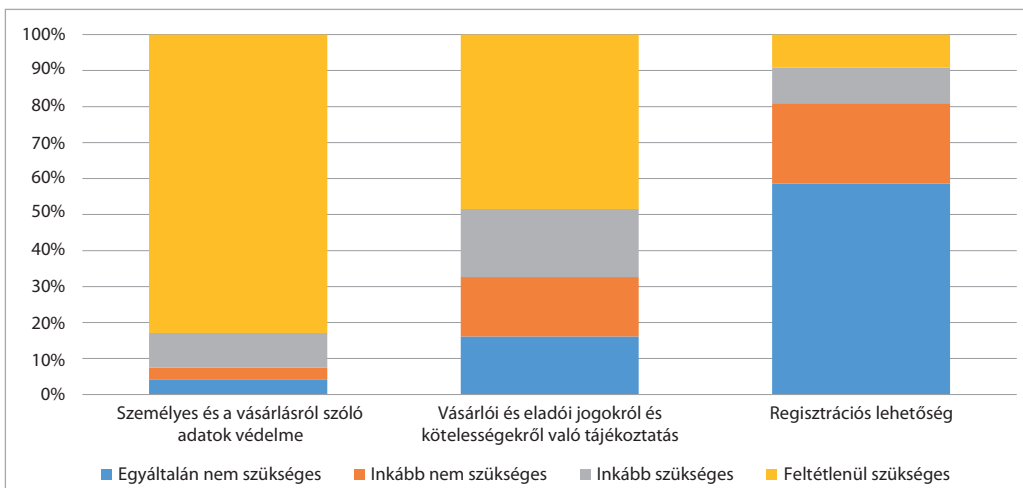
A technológiai tényezők közül a *webáruház átláthatósága* kevésbé bizonyult fontosnak, mint az *internetes kapcsolatok zavartalansága*, és bár összességében hasonló válaszokat kaptunk a legális szituációhoz, az *átláthatóság* itt ahhoz képest valamivel kevésbé tűnt fontosnak, míg a *kapcsolatok zavartalansága* esetében egyrészt itt arányaiban többen választották a feltétlenül szükséges kategóriát, másrészt az inkább nem és az egyáltalán nem szükséges kategóriát választók aránya is valamivel magasabb volt (15. ábra).

15. ábra: A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

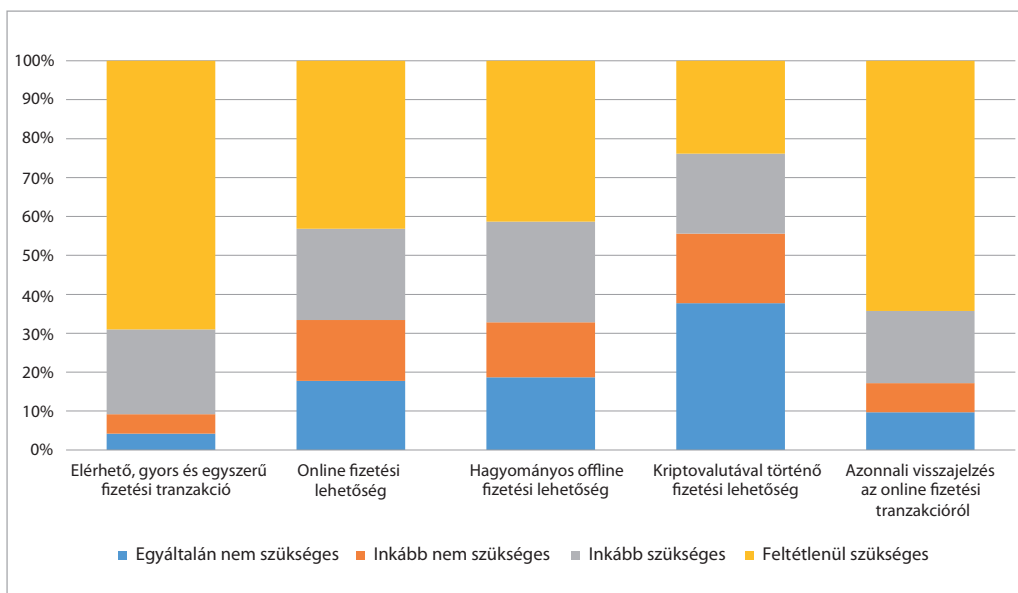
Az adatvédelemről szóló elemek közül az 1. illegális szituációban is a személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme bizonyult a leginkább szükségesnek (több mint 90% szerint fontos), míg a regisztrációs lehetőség ebben az esetben még kevésbé tűnik adekvát tényezőnek (csupán a válaszadók 20%-a szerint fontos). A jogokról és kötelezettségekről szóló tájékoztatás is lényegesen kevésbé bizonyult fontosnak ebben a szituációban a törvényes vásárláshoz képest (16. ábra).

16. ábra: Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

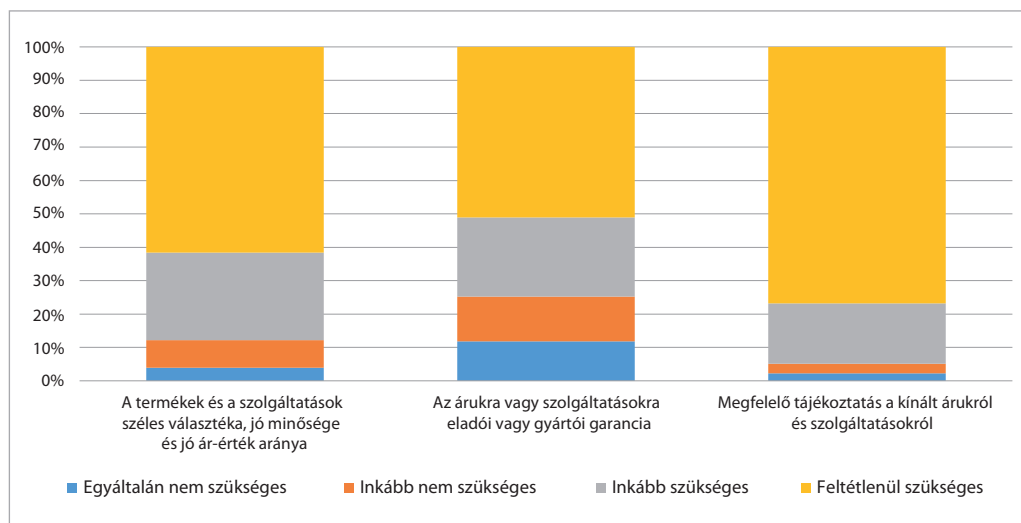
A fizetésről szóló bizalmi faktorok esetében az illegális helyzetben is vegyes képet kaptunk. Bár a válaszadók több mint felének ebben a szituációban sem tűnik relevánsnak *a kriptovalutával történő fizetési lehetőség*, a legális szituációnál jóval nagyobb arányban tartják szükségesnek ezt a tényezőt. Míg *a hagyományos offline fizetést* a legális szituációhoz hasonló mértékben, a válaszadók kétharmada tartotta fontosnak, a másik három, egyszerű és online fizetésről szóló tényező az eloszlások alapján valamivel kevésbé tűnik fontosnak ebben az illegális vásárlási helyzetben, bár ezek is inkább fontosnak bizonyultak (az *egyszerű fizetési tranzakció* 90% szerint; az *azonnali visszajelzés* körülbelül 80% szerint; az *online fizetési lehetőség* a válaszadók kétharmada szerint szükséges) (17. ábra).

17. ábra: A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

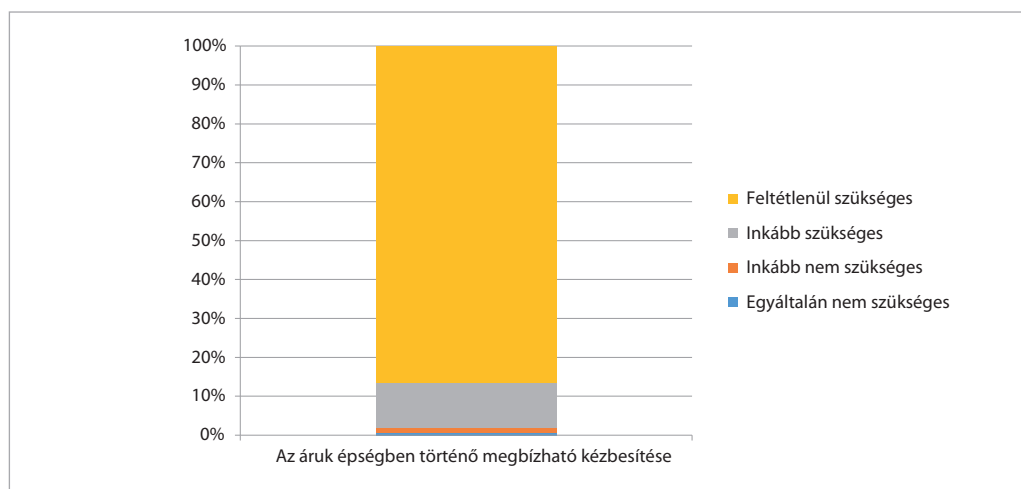
A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok esetében *a megfelelő tájékoztatás* a legális szituációhoz hasonlóan a válaszadók jelentős többsége (95%-a) szerint szükséges tényező, míg *a széles választék, jó minőség és jó ár-érték arány*, illetve a *garancia* ebben az esetben a törvényes vásárláshoz képest kevésbé fontos, bár a válaszadók nagy része (*választék*: közel 90%-a; *garancia*: körülbelül háromnegyede) szerint szükséges tényező (18. ábra).

18. ábra: A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

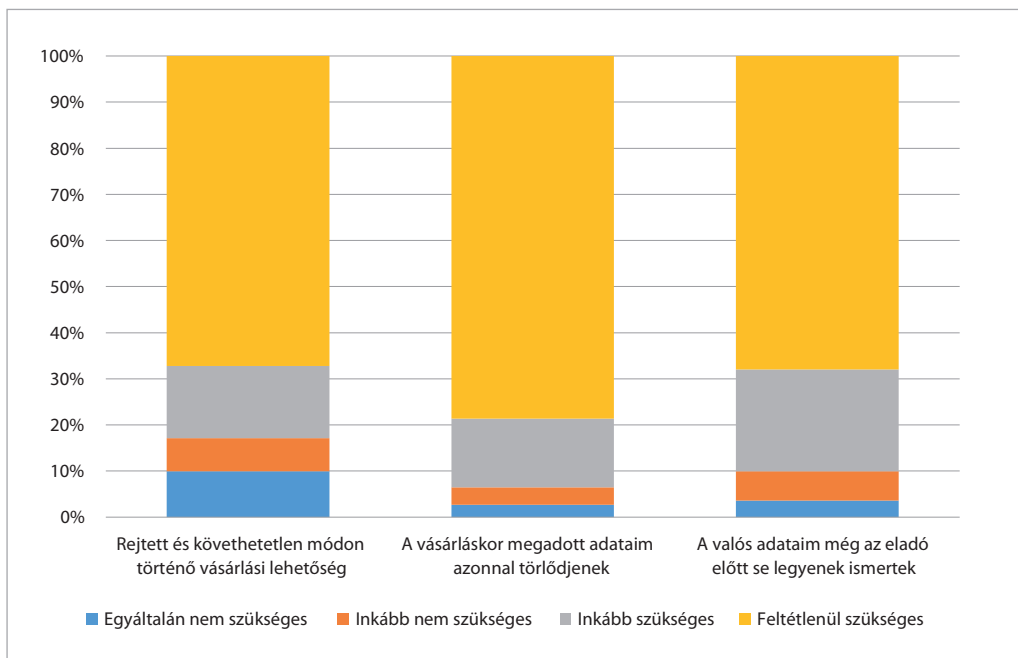
Bár a legális szituációhoz képest a válaszadók valamelyest alacsonyabb hányada jelölte feltétlenül szükségesnek az áruk épségben történő megbízható kézbesítését, ez a tényező az első illegális szituációban a leginkább szükségesnek tartott elemnek bizonyult, a válaszadók alig pár százaléka nem tartotta szükségesnek (19. ábra).

19. ábra: A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A rejtettségre vonatkozó bizalmi faktorok esetében már az eloszlásokból is jelentős eltérések rajzolódnak ki a legális és illegális szituációk között. Míg a legális szituációnál láthattuk, hogy csupán a vásárláskor megadott adatok törlődése volt a többség szerint szükséges, az első illegális helyzetben a rejtett módon történő vásárlás és a valós adatok eladó előtti ismeretlensége is a válaszadók jelentős többsége (80-90%) szerint szükséges tényező (20. ábra).

20. ábra: A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 1. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az egyes itemekre érkezett válaszok átlagainak sorba rendezése után kiderül, hogy ebben az illegális szituációban csupán a *kriptovalutával történő fizetés lehetősége*, illetve a *regisztrációs lehetőség* tényező tartozik a nem szükséges (2,5-ös átlag alatti) kategóriába az általunk felsoroltak közül. Ugyanakkor ahogy azt fent láttuk, e két tényező fontossága az átlagok alapján is eltér a legális helyzettől, míg a *kriptovalutával történő fizetés lehetősége* itt relevánsabb tényező, a *regisztrációs lehetőség* a legális szituációhoz képest is kevésbé bizonyult szükségesnek (26. táblázat).

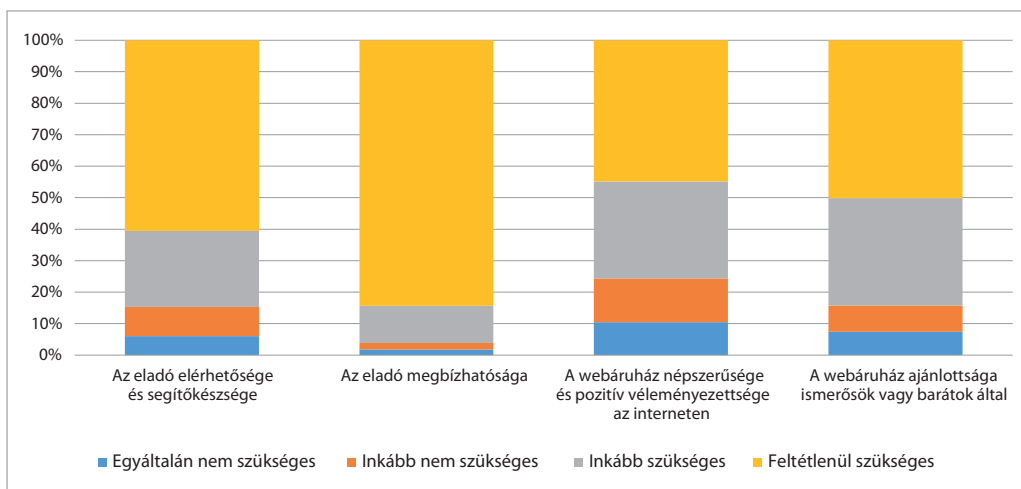
26. táblázat: A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 1. vásárlásban

	N	Átlag	Szórás
1. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	3704	3,84	0,445
2. Az eladó megbízhatósága	3737	3,82	0,506
3. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	3713	3,71	0,724
4. A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	3710	3,70	0,669
5. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	3707	3,69	0,634
6. Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	3699	3,56	0,772
7. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	3692	3,54	0,751
8. A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	3704	3,54	0,768
9. A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	3697	3,46	0,804
10. Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	3689	3,40	0,991
11. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	3734	3,39	0,883
12. Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	3672	3,37	0,984
13. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	3712	3,23	0,942
14. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	3731	3,22	0,907
15. A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	3715	3,14	0,989
16. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	3687	3,14	1,047
17. Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	3698	3,00	1,138
18. Online fizetési lehetőség	3708	2,92	1,136
19. Hagyományos offline fizetési lehetőség	3685	2,90	1,136
20. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	3445	2,31	1,202
21. Regisztrációs lehetőség	3712	1,70	0,979

Forrás: a szerzők szerkesztése

Illegális 2. szituáció

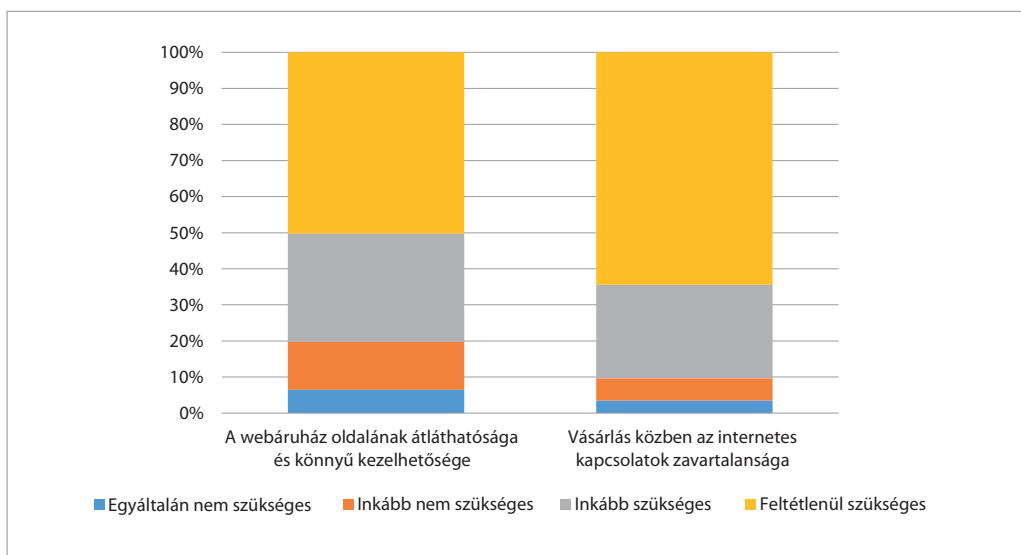
A második illegális vásárlási szituációban az elsővel szinte megegyező eredményeket kaptunk. Itt is az *eladó megbízhatósága* bizonyult a leginkább fontos bizalmi faktornak az egyéni és közösségi kategórián belül, ez a válaszadók 95%-a szerint fontos tényező. És a másik három tényező is körülbelül a válaszadók négyötöde szerint fontos tényező (az *eladó elérhetősége és segítőkészsége*; a *webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten*; a *webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által*) (21. ábra).

21. ábra: Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

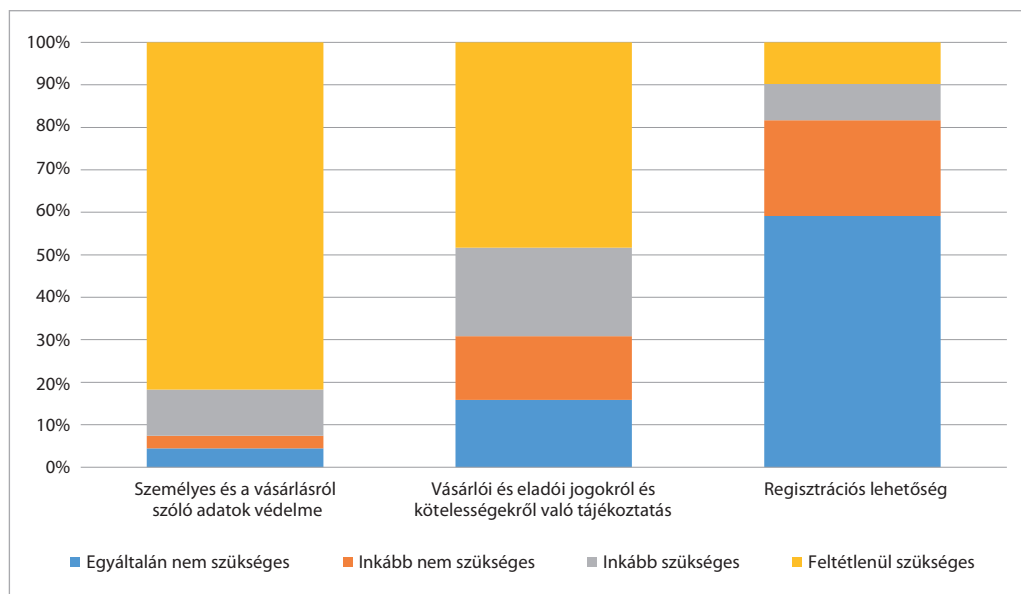
A technológiai tényezők esetében is az első szituációhoz kísértetiesen hasonló képet kaptunk, körülbelül 10 százalékpontnyival fontosabbnak tartották a válaszadók a vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága tényezőt, mint a webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége faktort (22. ábra).

22. ábra: A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

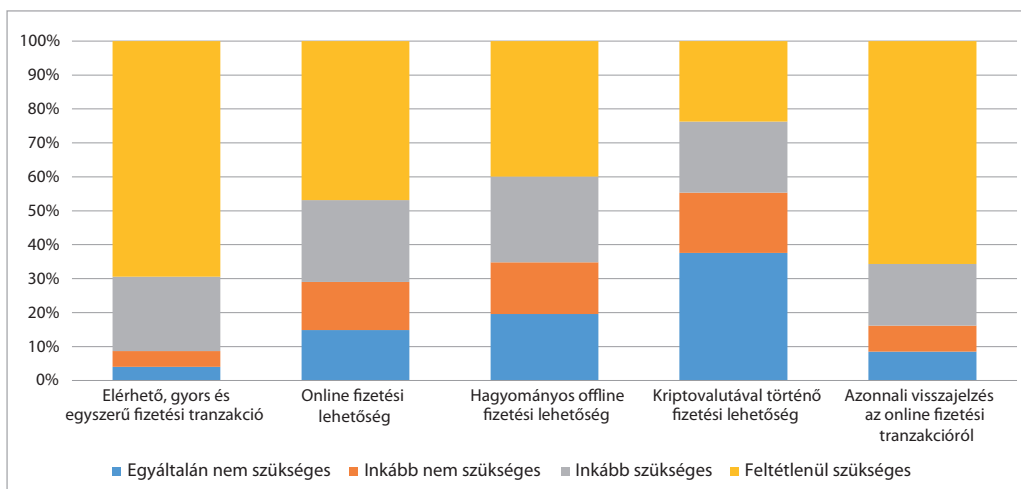
Az adatvédelmi elemek esetében is megegyező képet kaptunk, a *személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme* elemet itt is a válaszadók több mint 90%-a tartotta fontos tényezőnek, a *vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatást* a megkérdezettek körülbelül kétharmada, míg a *regisztrációs lehetőség* kevesebb mint egyötödük szerint szükséges (23. ábra).

23. ábra: Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

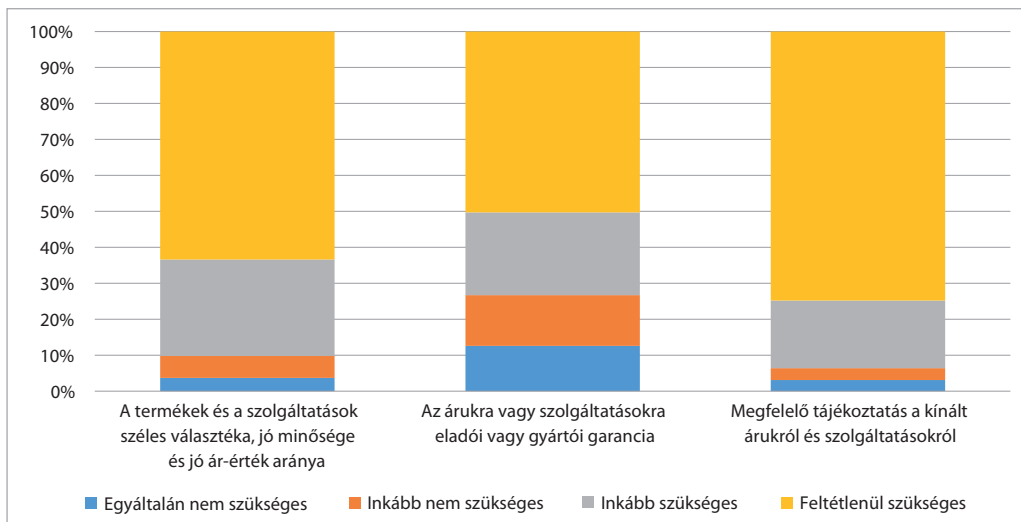
A fizetéshez kapcsolódó bizalmi faktoroknál is megegyező eredményeket láthatunk, az *elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció* bizonyult a leginkább szükségesnek (több mint 90% szerint szükséges), majd az *azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról* (több mint 80%-kal). A *kriptovalutával történő fizetési lehetőséget* itt is alig több mint a válaszadók 40%-a tartja relevánsnak, a *hagyományos offline fizetési lehetőség* pedig az első szituációval megegyezően a válaszadók kétharmada szerint szükséges. Az *online fizetési lehetőség* esetében minimális eltérést láthatunk az első két szituáció között, az amfetamin vásárlásakor ez néhány százalékpontnyival szükségesebb tényezőnek bizonyult (ugyanakkor ez a különbség adódhat a válaszadók lemorzsolódásából is – lehetséges, hogy azok közül, akik az előző szituáció után abbahagyták a kérdőív kitöltését, kevesebben tartották fontosnak ezt a szituációt) (24. ábra).

24. ábra: A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

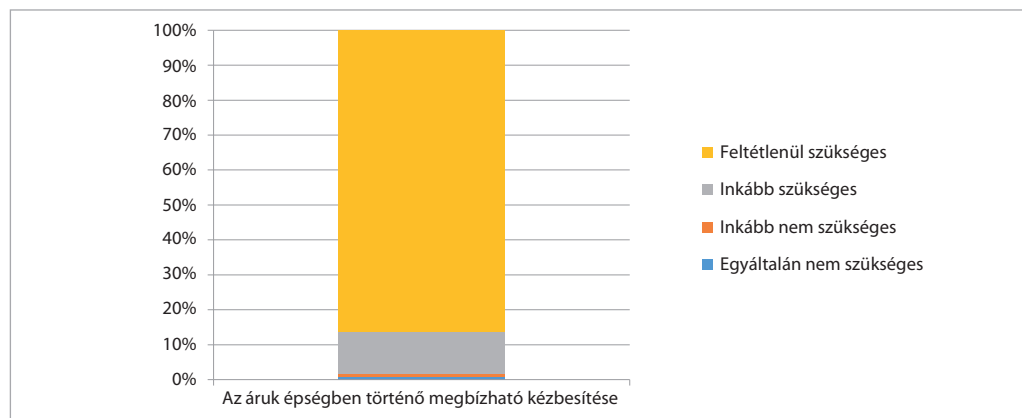
A termékek és szolgáltatások kategória esetében sem várt minket nagyobb meglepetés, bár *a termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya* tényezőt itt a válaszadók néhány százalékpontnyival nagyobb aránya tartotta szükséges tényezőnek, *az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia* és a *megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról* elemeket pedig kicsit kevesebben, mégis összességében szinte a korábbival megegyező eloszlást kaptunk (25. ábra).

25. ábra: A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

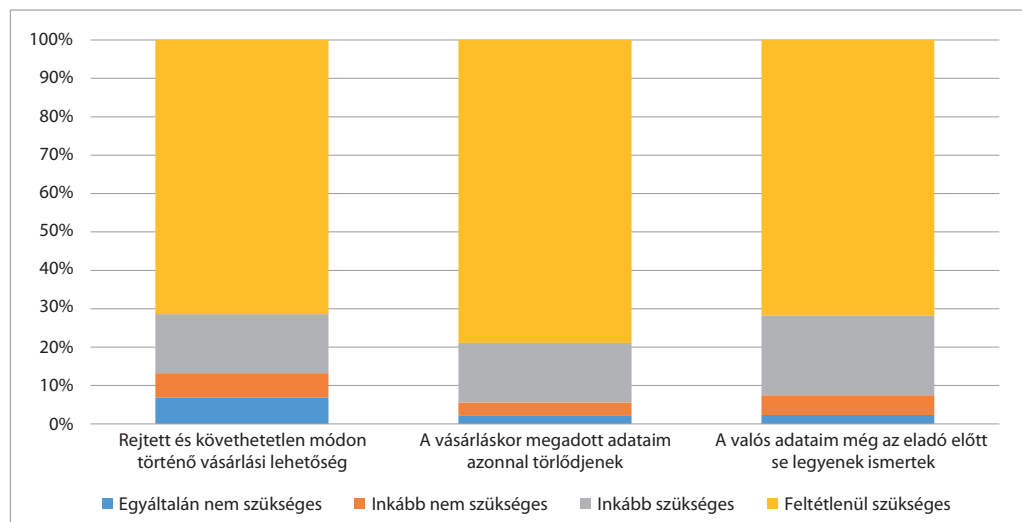
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése faktor itt is kiemelkedően fontos volt, csupán néhány válaszadó szerint nem szükséges ez a tényező (26. ábra).

26. ábra: A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó tényezők esetében sincs nagymértékű változás, bár a válaszadók néhány százalékpontnyival nagyobb arányban tartották szükségesnek mindhárom tényezőt (*rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek, a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek*) (27. ábra).

27. ábra: A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 2. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az első illegális szituációval szinte egyező eredmények után nem meglepő módon hasonló sorrendet kapunk, ha a tényezőket a szükségességük mértékének átlagai szerint rendezzük, bár a kismértékű eltérések hoztak néhány „helycserét”. Itt is kizárólag a *kriptovalutával történő fizetés lehetősége* és a *regisztrációs lehetőség* került a nem szükséges (2,5-ös átlag alatti) tényezők közé (27. táblázat).

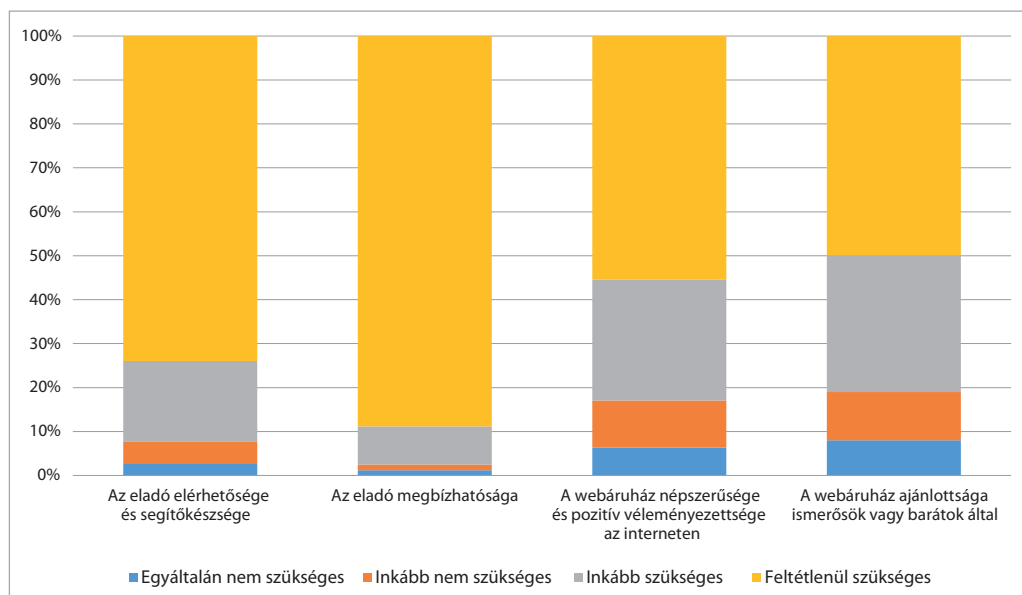
27. táblázat: A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 2. vásárlásban

	N	Átlag	Szórás
1. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	2846	3,84	0,446
2. Az eladó megbízhatósága	2866	3,79	0,561
3. A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	2854	3,71	0,638
4. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	2853	3,70	0,734
5. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	2849	3,65	0,690
6. A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	2852	3,62	0,692
7. Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	2848	3,57	0,762
8. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	2837	3,51	0,764
9. Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	2828	3,51	0,890
10. A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	2847	3,50	0,770
11. Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	2819	3,41	0,951
12. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	2864	3,39	0,886
13. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	2855	3,27	0,900
14. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	2851	3,24	0,915
15. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	2838	3,11	1,067
16. A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	2851	3,10	0,998
17. Online fizetési lehetőség	2847	3,03	1,097
18. Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	2840	3,02	1,126
19. Hagyományos offline fizetési lehetőség	2843	2,86	1,147
20. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	2664	2,31	1,200
21. Regisztrációs lehetőség	2852	1,69	0,986

Forrás: a szerzők szerkesztése

Illegális 3. szituáció

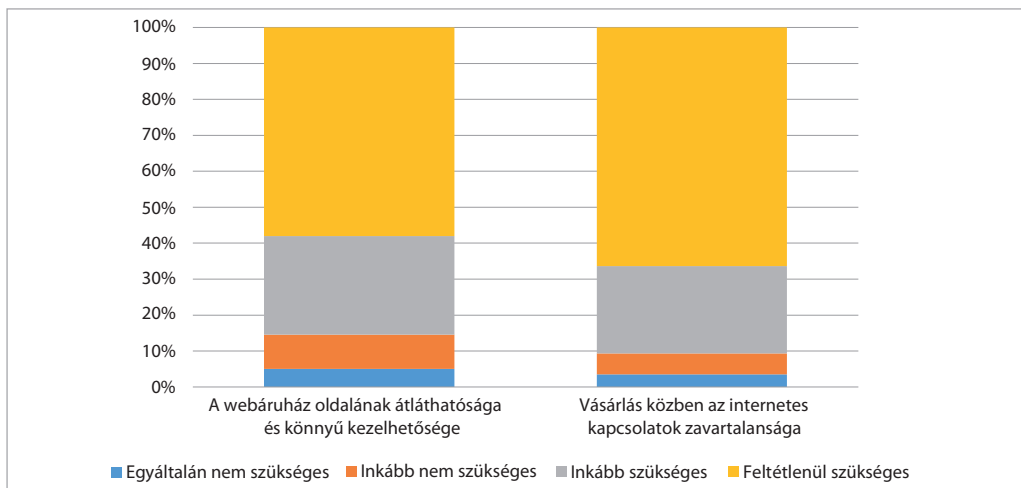
A harmadik illegális vásárlási szituációban már valamivel több eltérést találtunk az előző két illegális vásárlási szituációhoz képest. Rögtön az egyéni és közösségi kategóriában, ahol *az eladó elérhetősége és segítőkészsége* faktort a válaszadók közel tíz százalékpontnyival értékelték szükségesebbnek, ahogy *a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten* tényezőt is az előzőkhöz képest valamivel nagyobb arányban tartották fontosnak. A másik két tényező (*az eladó megbízhatósága és a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által*) értékelése nagyon hasonlóan alakult a korábbiakhoz (28. ábra).

28. ábra: Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

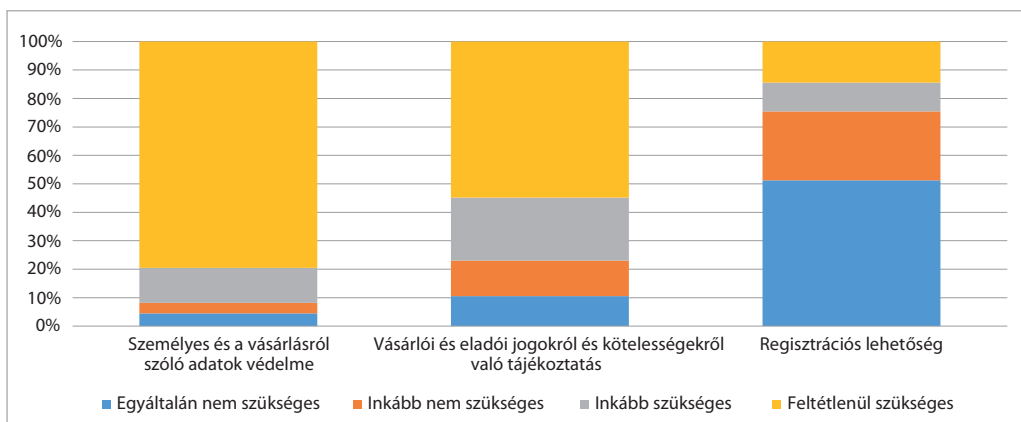
A technológiai tényezők közül a vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalan-sága tényező a többi szituációval megegyezően a válaszadók több mint 90%-a szerint szükséges tényező, azonban *a webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége* faktort ebben a vásárlási helyzetben a válaszadók több mint öt százalékpontnyival nagyobb aránya értékelte szükségesnek (29. ábra).

29. ábra: A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

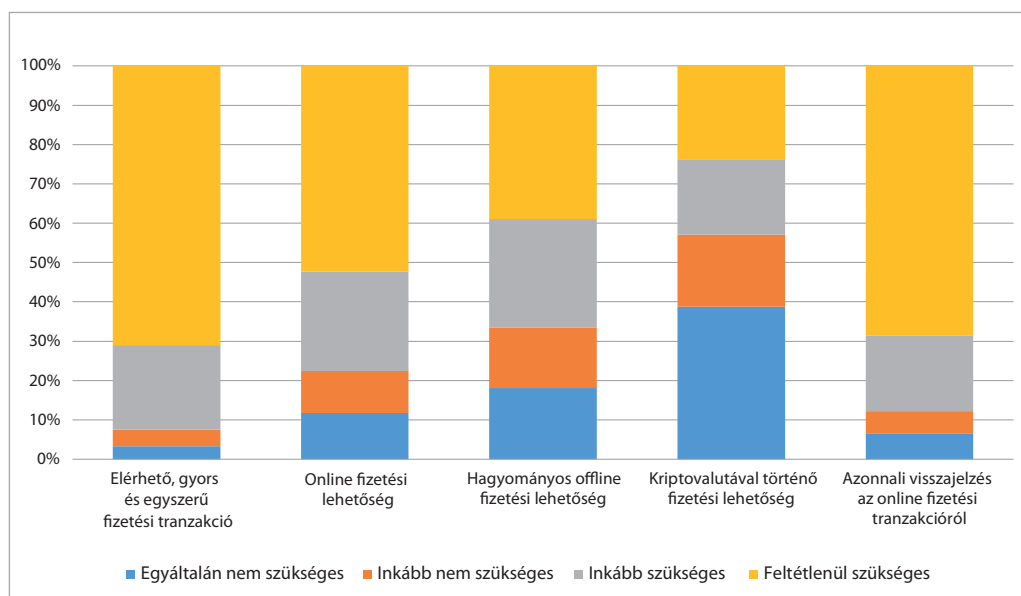
Az adatvédelem kategóriában mindhárom tényező értékelése eltért a korábbiaktól. A *személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme* elemet valamivel kevésbé tartották itt fontosnak a válaszadók (elsősorban az inkább szükséges válaszok aránya csökkent, de a feltétlenül szükséges választ is alacsonyabb arányban választották). A *vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás* esetében jelentős eltérést láthatunk, míg az első szituációban ezt a tényezőt a válaszadók kétharmada tartotta fontosnak, ebben az esetben már több mint háromnegyedes többségről beszélhetünk. A *regisztrációs lehetőséget* pedig itt már a válaszadók egynegyede tartotta szükségesnek, az előző két szituáció egyötödös arányához képest (30. ábra).

30. ábra: Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

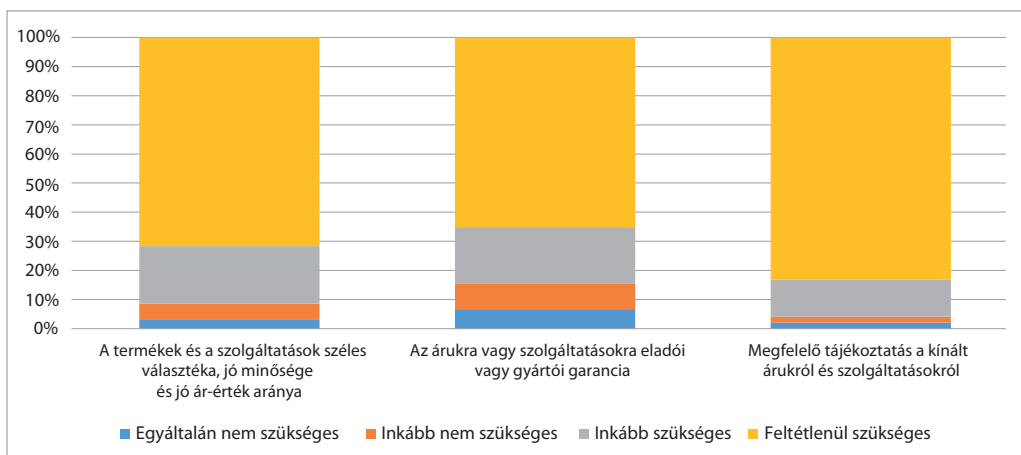
A fizetéshez kapcsolódó bizalmi faktorok közül az *online fizetési lehetőség* esetében láthatunk jelentősebb változást – ez a tényező már a második szituációban is fontosabb volt néhány százalékpontnyival, mint az elsőben, itt pedig már a válaszadók közel 80%-a szerint szükséges, ami már-már a legális vásárlási helyzetenél mért körülbelül 85%-os arányhoz hasonlítható. A válaszadók néhány százalékpontnyival nagyobb arányban tartották szükségesnek ebben a szituációban az *azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról* faktort is, míg a másik három tényező (*elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció; hagyományos offline fizetési lehetőség; kriptovalutával történő fizetési lehetőség*) értékelésében szinte nem volt különbség (31. ábra).

31. ábra: A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

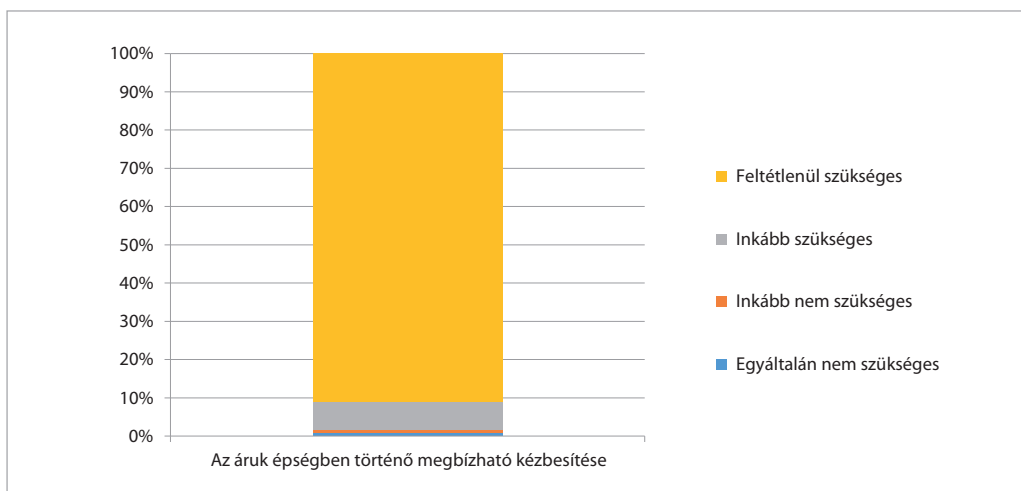
A termékek és szolgáltatások kategóriában az *árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia* tényezőnél találtunk nagyobb mértékű eltérést az első és a második illegális szituációhoz képest, míg az első két szituációban körülbelül a válaszadók háromnegyede tartotta ezt szükségesnek, itt a válaszadók több mint 85%-a szerint volt szükséges. *A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya* faktort is néhány százalékpontnyival többen tartották szükségesnek, míg a *megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról* tényező értékelésében alig volt különbség (32. ábra).

32. ábra: A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

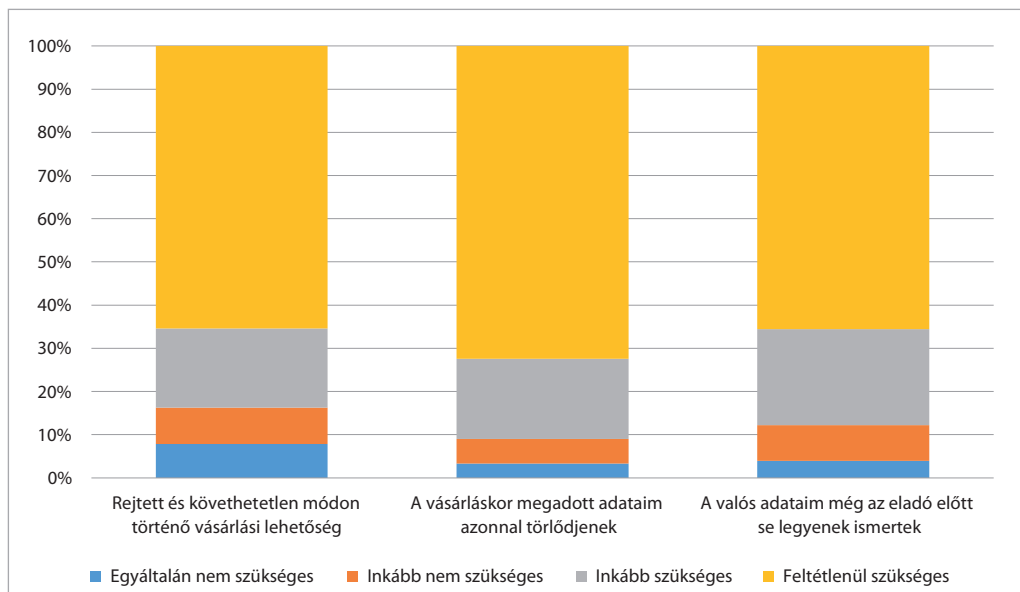
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése az első két szituációnál valamivel szükségesebbnek bizonyult, elsősorban a feltétlenül szükséges válaszok aránya nőtt néhány százalékpontnyival az inkább szükséges válaszokhoz képest (33. ábra).

33. ábra: A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A rejtettség és anonimitás kategóriához tartozó faktorok értékelése az első szituációhoz hasonlóan alakult, ugyanakkor itt a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek tényező esetében valamivel alacsonyabb arányban választották a feltétlenül szükséges válaszlehetőséget (34. ábra).

34. ábra: A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 3. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

Bár a harmadik szituáció esetében már voltak nagyobb eltérések az egyes tényezők szükségességének értékelésében, a bizalmi faktorokat az átlagok szerint sorrendbe téve már alig látunk eltéréseket, és ebben az esetben is kizárólag a *kriptovalutával történő fizetési lehetőség* és a *regisztrációs lehetőség* került a szükségtelen (2,5-ös átlag alatti) elemek közé (28. táblázat).

28. táblázat: A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 3. vásárlásban

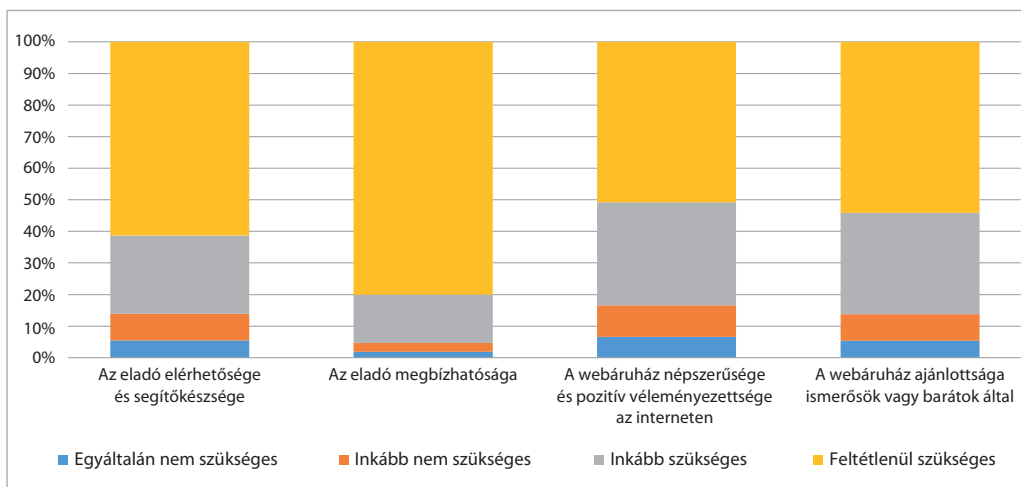
	N	Átlag	Szórás
1. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	2186	3,89	0,412
2. Az eladó megbízhatósága	2201	3,85	0,473
3. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	2184	3,77	0,585
4. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	2191	3,67	0,750
5. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	2201	3,63	0,707
6. Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	2177	3,60	0,723
7. A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	2181	3,60	0,743
8. A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	2181	3,60	0,736
9. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	2173	3,54	0,759
10. Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	2166	3,50	0,872
11. A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	2181	3,49	0,808

	N	Átlag	Szórás
12. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	2180	3,43	0,901
13. Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	2174	3,41	0,938
14. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	2190	3,38	0,854
15. A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	2190	3,32	0,902
16. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	2192	3,23	0,936
17. Vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás	2189	3,21	1,024
18. Online fizetési lehetőség	2180	3,18	1,033
19. Hagyományos offline fizetési lehetőség	2181	2,87	1,119
20. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	2045	2,28	1,207
21. Regisztrációs lehetőség	2187	1,88	1,085

Forrás: a szerzők szerkesztése

Illegális 4. szituáció

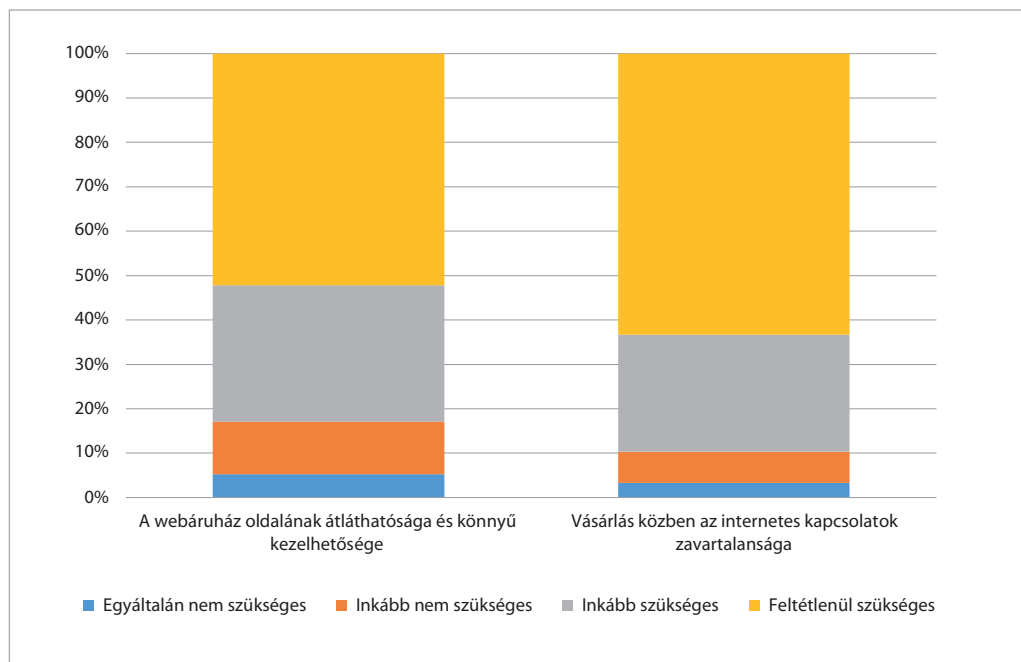
A bizalmi faktorok szükségességének negyedik számú illegális vásárlási szituáció esetében mért értékei alig tértek el az első és főleg a második szituáció esetében látottakétól. *Az eladó megbízhatósága és a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által* bizalmi faktorok néhány százalékpontnyival kevésbé bizonyultak szükségesnek ebben a szituációban, mint az előzőekben, a másik két tényező (*az eladó elérhetősége és segítőkészsége; a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten*) esetében pedig még ennyi eltérést sem találtunk (35. ábra).

35. ábra: Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

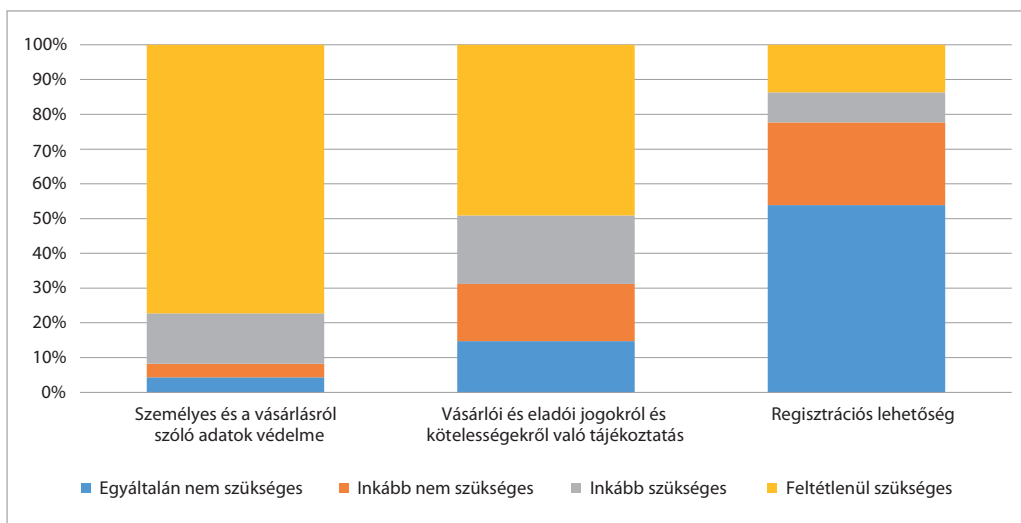
A technológiai tényezőkről szóló bizalmi faktorok esetében sem volt jelentős különbség az első és a második illegális vásárlási szituációhoz képest, míg *a webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége* tényezőt közel nyolcvan, addig *a vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága* faktort a válaszadók közel 90%-a tartotta szükségesnek (36. ábra).

36. ábra: A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

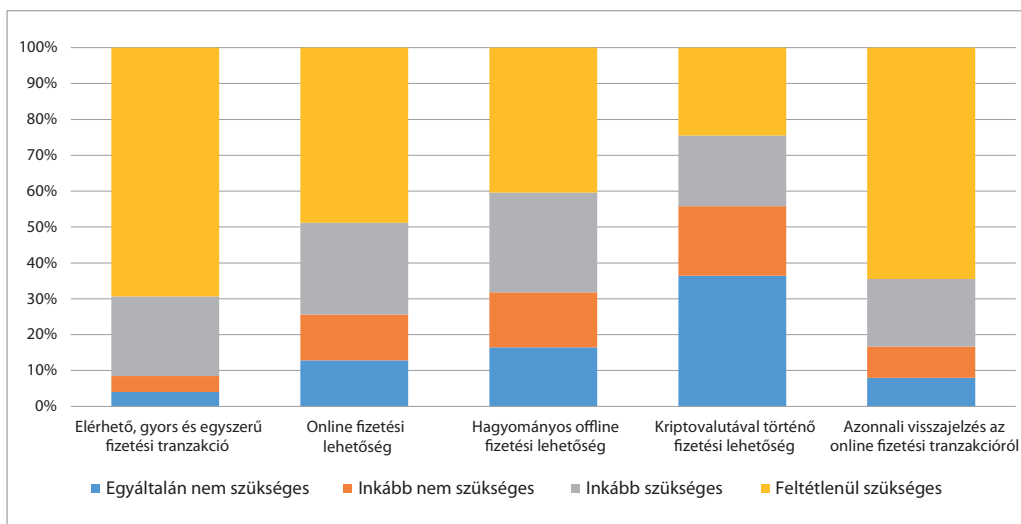
Az adatvédelmi kategóriához tartozó faktorok esetében is az első két szituációhoz hasonló képet kaptunk, bár ennél a szituációnál az első kettőnél kismértékben nagyobb arányban, de a harmadik szituációhoz képest még mindig elmaradó mértékben jelölték szükségesnek a *regisztrációs lehetőséget*. A *személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme* tényező pedig a harmadik szituációhoz hasonlóan, valamivel kevésbé volt fontos itt, mint az első két vásárlási helyzetben – bár összességében így is 90%-ot meghaladó mértékben jelölték szükségesnek (37. ábra).

37. ábra: Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

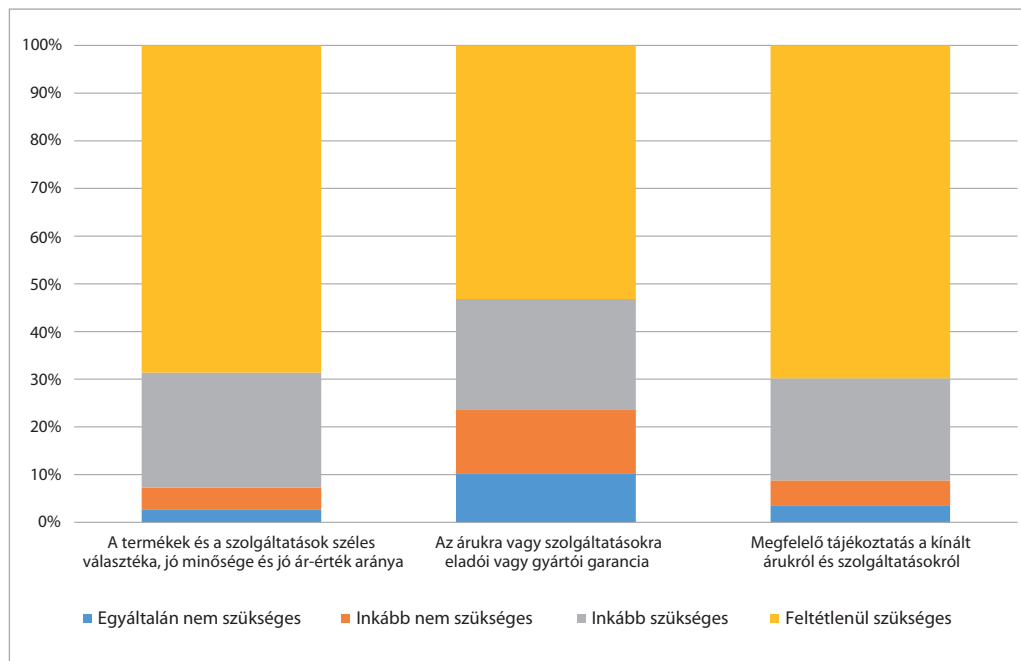
A fizetésről szóló tényezők közül az *online fizetési lehetőség* a második szituációhoz hasonló mértékben volt fontos (és szükségesebb, mint az első szituációnál). A másik négy bizalmi faktor esetében nem találtunk eltérést az első két szituációhoz képest, az *azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról tényező*t itt is valamivel kevésbé tartották fontosnak, mint a harmadik szituációban (38. ábra).

38. ábra: A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

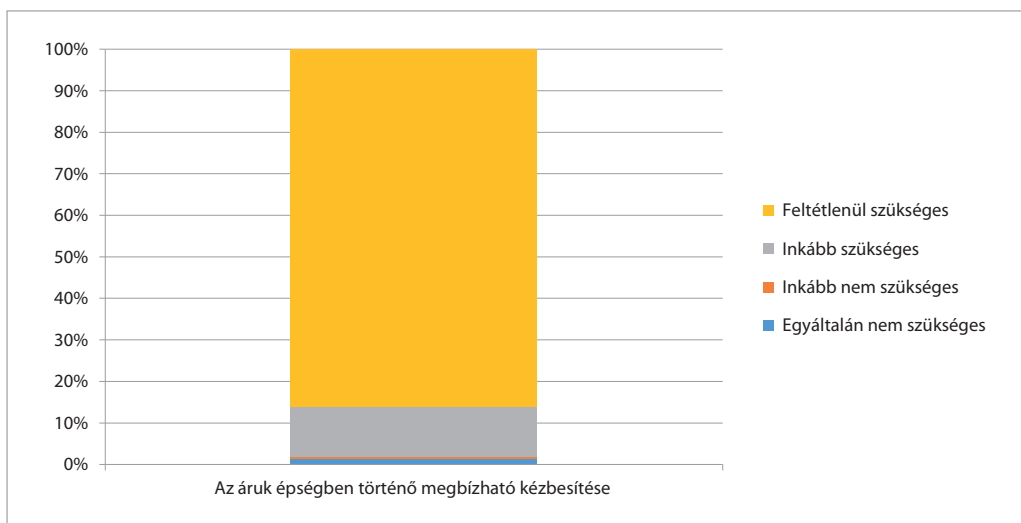
A termékek és szolgáltatások kategória tényezői közül a *megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról* tényezőt valamivel kevésbé tartották szükségesnek ebben a szituációban, míg a *termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya* esetében itt az első szituációhoz képest nagyobb arányban jelölték a feltétlenül szükséges válaszlehetőséget. Az *árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia* tényezőre adott válaszok megoszlásai az első és a második szituációban látottakhoz hasonlóan alakultak, és a harmadik szituáció eredményétől elmaradtak (39. ábra).

39. ábra: A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

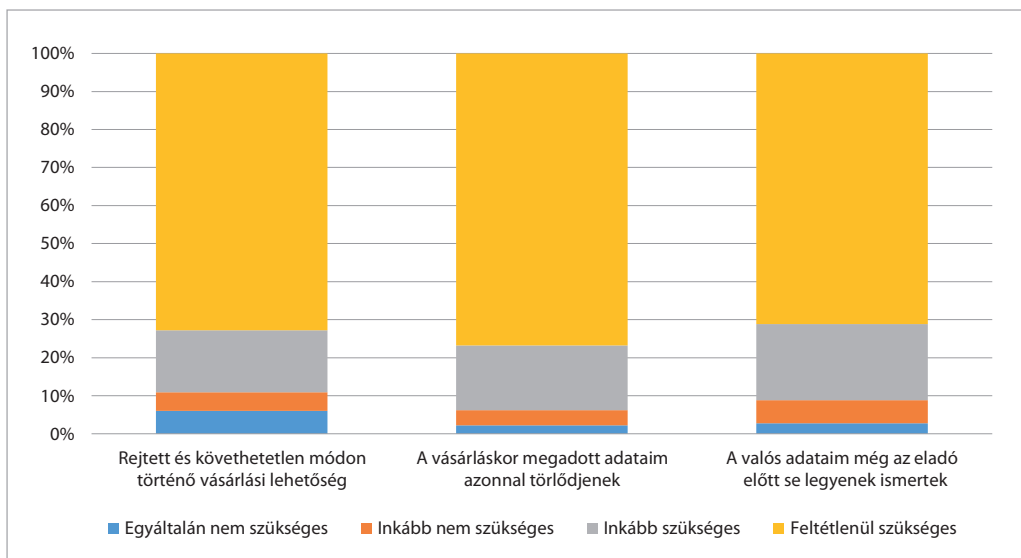
Az *áruk épségben történő megbízható kézbesítése* tényező értékelése az első két szituációhoz hasonlóan történt, és csupán a harmadik szituáció eredményéhez képest maradt el (ahol ezt a tényezőt minimálisan szükségesebbnek értékelték) (40. ábra).

40. ábra: A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktorok esetében a második szituációhoz hasonló értékeket mértünk, mindegyik tényezőt valamivel nagyobb arányban értékelték szükségesebbnek itt és a második helyzetben, mint az első és harmadik szituációnál (41. ábra).

41. ábra: A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 4. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az egyes bizalmi faktorokat a szükségességük értékelésének átlagai szerint sorba rendezve is látszik, hogy a fent bemutatott apró különbségek (és főleg a harmadik szituációhoz képesti eltérések) az átlagokban már alig mutatkoznak meg. Ebben a helyzetben is csupán a *kriptovalutával történő fizetési lehetőség* és a *regisztrációs lehetőség* került a nem szükséges (2,5-ös átlag alatti) faktorok közé, bár látható, hogy a kriptovalutáról szóló elem itt már nagyon közel volt a határértékhez (29. táblázat).

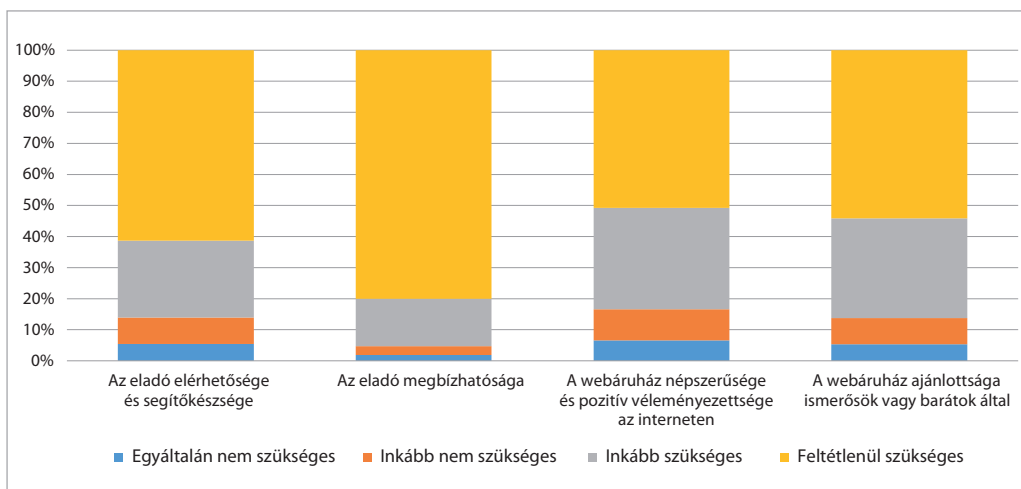
29. táblázat: A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 4. vásárlásban

	N	Átlag	Szórás
1. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	1857	3,84	0,448
2. A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	1854	3,75	0,611
3. Az eladó megbízhatósága	1866	3,74	0,618
4. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	1857	3,66	0,777
5. A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	1855	3,66	0,683
6. Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	1851	3,61	0,819
7. Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	1854	3,58	0,768
8. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	1852	3,55	0,797
9. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	1842	3,51	0,788
10. A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	1852	3,51	0,780
11. Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	1838	3,39	0,963
12. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	1870	3,36	0,918
13. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	1862	3,18	0,963
14. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	1853	3,15	1,055
15. A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	1851	3,14	0,998
16. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	1856	3,11	0,987
17. Online fizetési lehetőség	1853	3,08	1,094
18. Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	1861	3,02	1,129
19. Hagyományos offline fizetési lehetőség	1847	2,89	1,129
20. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	1745	2,43	1,216
21. Regisztrációs lehetőség	1855	1,78	1,045

Forrás: a szerzők szerkesztése

Illegális 5. szituáció

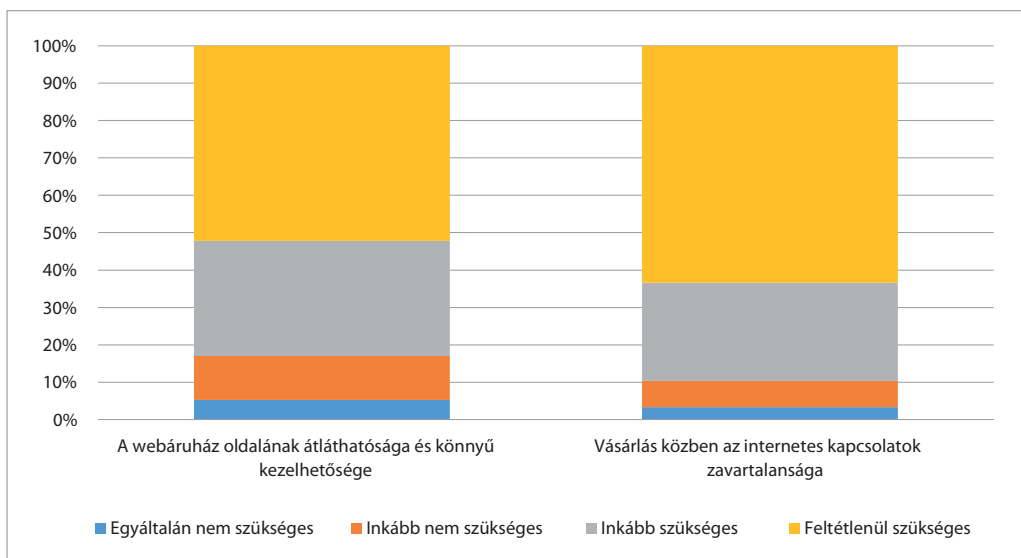
Az utolsó illegális vásárlási szituáció esetén az egyéni és közösségi kategóriába tartozó tényezők mindegyikét, kivéve az *eladó elérhetősége és segítőkészsége* faktort, néhány százalékpontnyival alacsonyabb arányban tartották szükségesnek, mint az első, második és negyedik szituációkban (ahol nagyon hasonló értékeket láttunk), és így a harmadik szituációhoz képest itt még nagyobb volt a különbség (42. ábra).

42. ábra: Az egyéni és közösségi kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

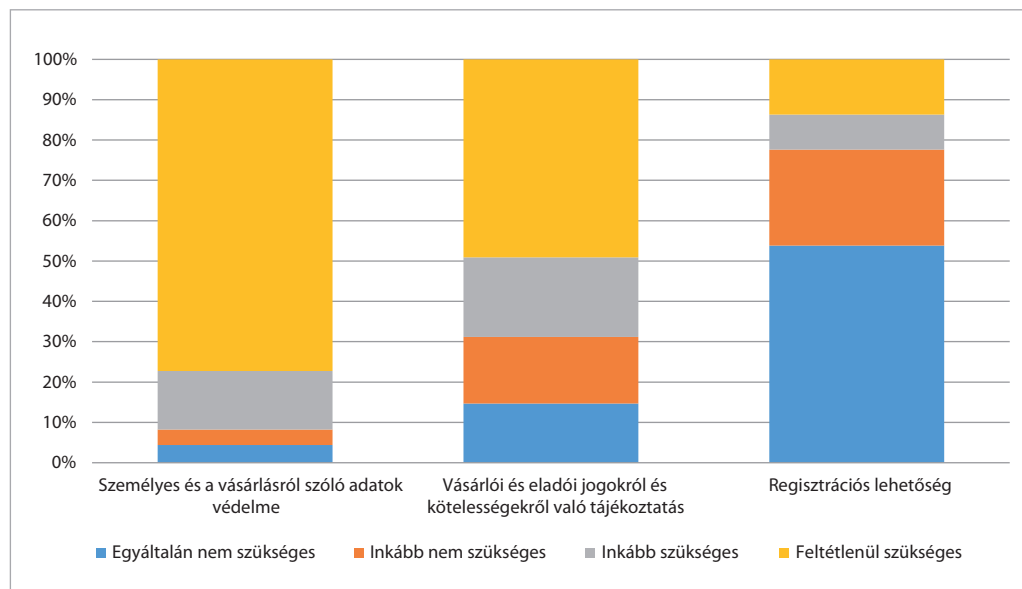
A technológiai tényezők értékelése is az első kettő és a negyedik szituáció eredményeire hasonlított, bár a webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége tényező értékelése itt picivel magasabb volt, mint például az első szituációnál, ebben az esetben is elmaradt a harmadik szituációban mért 85%-os értéktől (43. ábra).

43. ábra: A technológia és hálózat kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

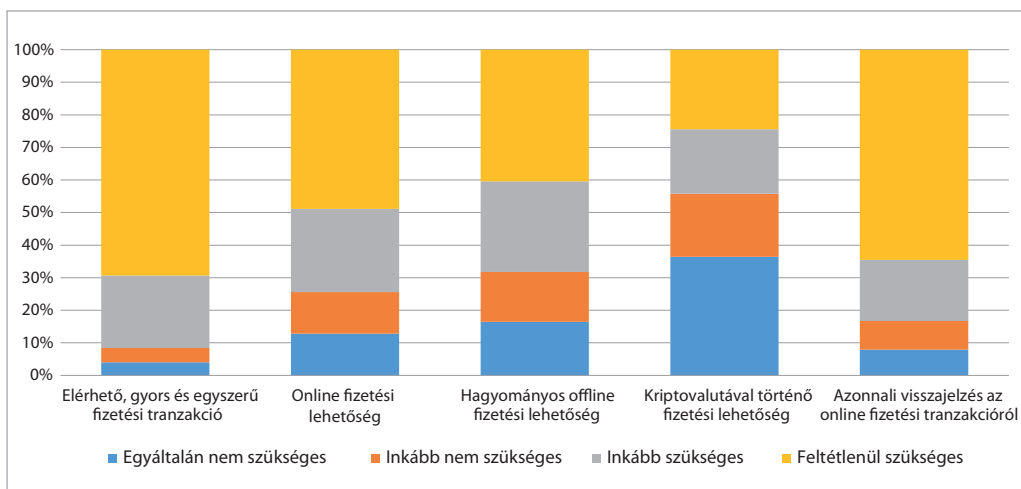
Az adatvédelmi faktorok esetében egyrészt a *vásárlói és eladói jogokról és köteleseégekről való tájékoztatás* az első kettő és a negyedik szituációhoz hasonló mértékben tűnt fontosnak, ugyanakkor a *személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme* itt is – a harmadik és a negyedik szituációhoz hasonlóan – valamivel kevésbé tűnt fontosnak, mint az első kettő szituációban. Hasonlóképpen, a *regisztrációs lehetőség* a harmadik és a negyedik vásárlási szituációval megegyező mértékben, a válaszadók néhány százalékpontnyival nagyobb aránya szerint volt szükséges, mint az első két helyzetben (44. ábra).

44. ábra: Az adatvédelem és jogi tájékoztatás kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

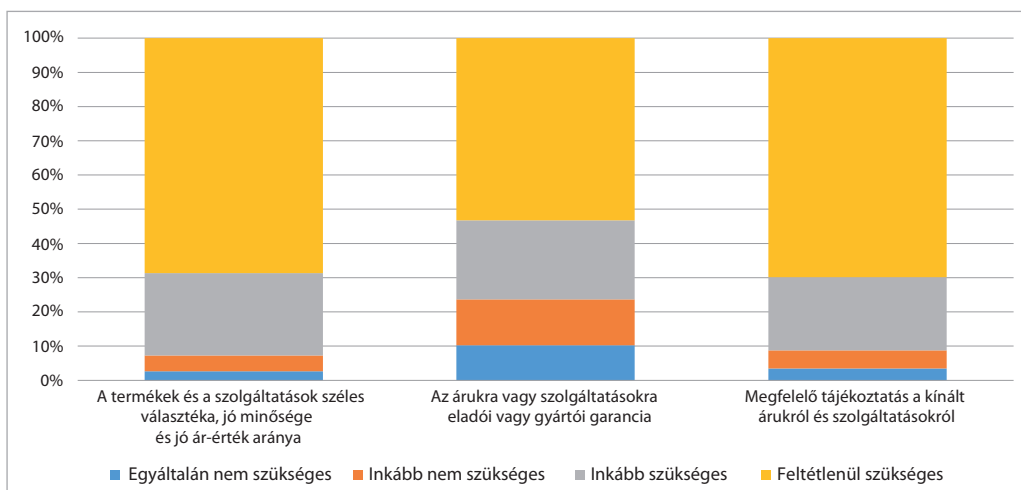
A fizetési tranzakció kategóriába tartozó bizalmi faktorok értékelése a második és negyedik szituációnál látottakhoz hasonlít, az *online fizetési lehetőség* itt is fontosabb tényezőnek bizonyult, mint az első szituációban, és az *azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról* az első kettő és a negyedik helyzethez hasonlóan volt kevésbé fontos, mint a harmadik szituációban (45. ábra).

45. ábra: A fizetési tranzakciók kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

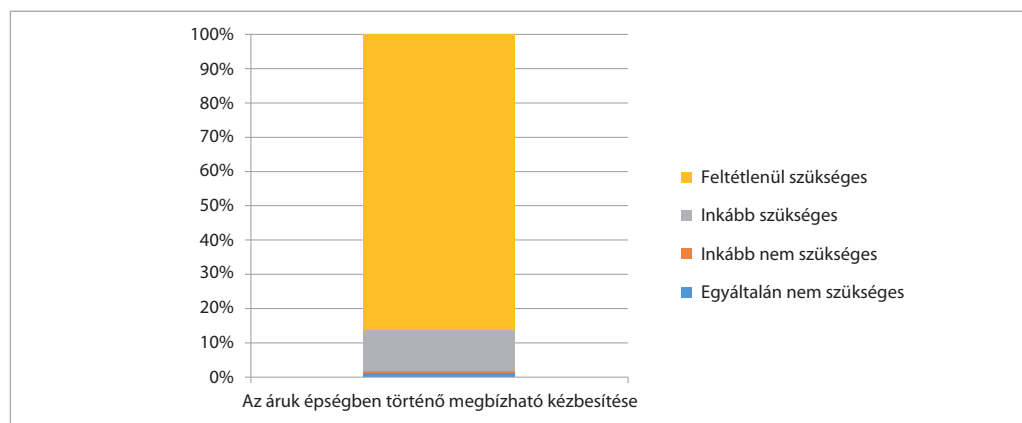
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya faktor értékelése a második, harmadik és negyedik helyzethez hasonlóan itt is kicsivel magasabb volt, mint az első szituációban, a megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról tényező pedig a negyedik szituációhoz hasonlóan kicsivel kevésbé volt fontos, mint a másik három esetben. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia tényezőre adott válaszok megoszlásai itt is az első, második és negyedik helyzethez hasonlóan alakultak és a harmadik szituáció eredményétől elmaradtak (46. ábra).

46. ábra: A termékek és szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktorok szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

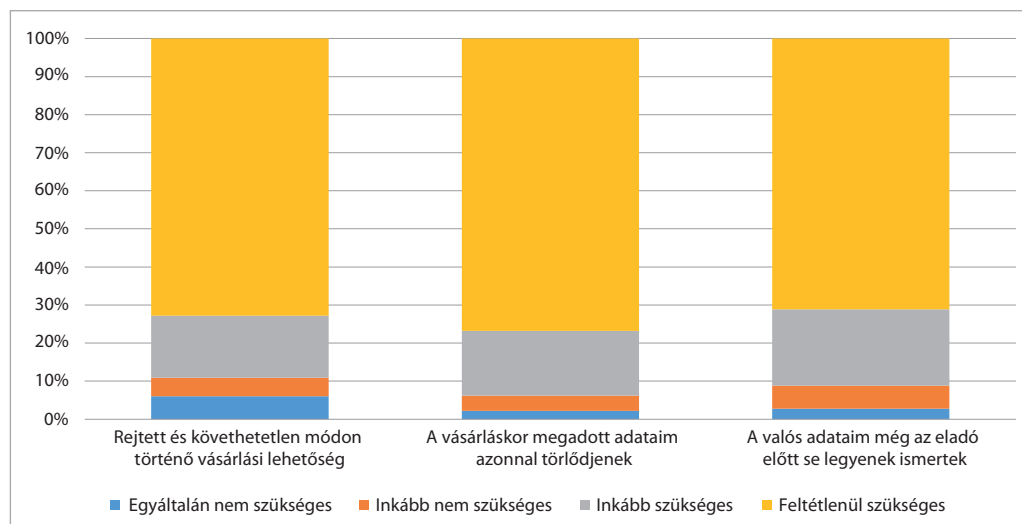
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése itt is kiemelten fontos volt, és értékelése az első, második és negyedik helyzethez hasonlóan kicsivel elmaradt a harmadik szituáció esetében látottaktól (47. ábra).

47. ábra: A szállítási szolgáltatások kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A rejtettségről szóló faktorok esetében a második és a negyedik szituációhoz hasonló eredményeket találtunk, mindhárom tényezőt (de főleg a *rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőséget*) nagyobb arányban tartották szükségesnek itt, mint az első és harmadik helyzetben (48. ábra).

48. ábra: A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktor szükségességének eloszlása az illegális 5. vásárlásban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A bizalmi faktorokat a szükségességük mértékének átlagai szerint rendezve ismét kizárólag *a kriptovalutával történő fizetés lehetősége* és *a regisztrációs lehetőség* került a nem szükséges (2,5-ös átlag alatti) tényezők közé, míg a tényezők sorrendjében alig volt eltérés a többi illegális vásárlási szituációhoz képest (30. táblázat).

30. táblázat: A bizalmi faktorok szükségességének sorrendje átlagok alapján az illegális 5. vásárlásban

	N	Átlag	Szórás
1. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	1718	3,83	0,478
2. Az eladó megbízhatósága	1727	3,73	0,604
3. A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	1717	3,68	0,655
4. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	1720	3,65	0,754
5. A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	1715	3,60	0,726
6. A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	1715	3,59	0,702
7. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	1713	3,58	0,747
8. Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	1709	3,57	0,759
9. Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	1710	3,56	0,840
10. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	1699	3,50	0,767
11. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	1731	3,42	0,860
12. Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	1702	3,40	0,944
13. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	1719	3,35	0,847
14. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	1720	3,30	0,872
15. A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	1714	3,28	0,892
16. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	1714	3,19	1,020
17. Online fizetési lehetőség	1711	3,10	1,058
18. Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	1713	3,03	1,115
19. Hagyományos offline fizetési lehetőség	1711	2,92	1,101
20. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	1614	2,32	1,199
21. Regisztrációs lehetőség	1719	1,82	1,068

Forrás: a szerzők szerkesztése

Összesítve nagyon érdekesek az eredmények a bizalmi faktorok alapvető szükségességét illetően. A kitöltők válaszai alapján a legális és az illegális vásárlásban külön-külön vannak olyan bizalmi tényezők, amelyek nem befolyásolják különösképpen a vásárlásról való döntést, vagyis az általunk összeállított faktorok közül nem mindegyik meghatározó. Emellett vannak olyan bizalmi faktorok is, amelyek sem a legális, sem az illegális vásárlásban nem voltak fontosak (*Regisztrációs lehetőség és a Kriptovalutával történő fizetés lehetősége*) (31. táblázat).

31. táblázat: A bizalmi faktorok fontossága a legális és az illegális vásárlásban

Bizalmi faktor	Legális vásárlásban	Illegális vásárlásban
1. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
2. Az eladó megbízhatósága	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
3. A webáruház népszerűsége és pozitív véleménye-zettsége az interneten	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
4. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
5. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
6. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
7. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
8. Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
9. Regisztrációs lehetőség	Nem fontos bizalmi faktor	Nem fontos bizalmi faktor
10. Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
11. Online fizetési lehetőség	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
12. Hagyományos offline fizetési lehetőség	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
13. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	Nem fontos bizalmi faktor	Nem fontos bizalmi faktor
14. Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
15. A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
16. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
17. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
18. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
19. Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	Nem fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
20. A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	Fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor
21. A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	Nem fontos bizalmi faktor	Fontos bizalmi faktor

Forrás: a szerzők szerkesztése

A legális vásárlásban további két bizalmi faktor szükségessége átlag alatti (*a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek és a rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség*). Az eredmény várható volt, hisz mindkettő az anonim, titkos működésre utal, ami legális körülmények között szükségtelen, szemben az illegális vásárlással, ahol ezek a bizalmi faktorok meghatározók. A *regisztrációs lehetőség* alacsony szükségessége azzal magyarázható, hogy a legális vásárlásban a vásárló pont a személyes és más adatainak tárolásával és kezelésével szemben lehet szkeptikusabb. A regisztráció alapvetően sem erősíti az adatvédelem bizalmi faktorát. Viszont az is kiderült, hogy *a kriptovalutával való fizetés* az összes illegális vásárlásnál is átlag alatti fontosságú maradt. Ez valószínűsíthetően a kriptovaluták legális kereskedelemben való alkalmazásának, a kitöltők kriptomarketekben történő vásárlási tapasztalatainak, valamint kriptovaluták alkalmazásának alacsony fokára utalhat. Mindkét vásárlási formában az első két helyen áll: *az áruk épségben történő megbízható kézbesítése* és *az eladó megbízhatósága*. A bizalmi faktorok legális és illegális vásárlásban betöltött szükségessége közötti összehasonlítás erre az elemzésre épül. A továbbiakban attól függetlenül, hogy egyes faktorok a legális és az illegális vásárlásban nem voltak fontosak, azt nézzük meg, hogy az összes bizalmi faktor szükségessége milyen mértékben tér el a kétféle vásárlási folyamatban. Így többek között azt is látni fogjuk, hogy az alacsony szükségességű bizalmi faktorok között van-e különbség.

Szituációpáronként történő összehasonlítás eredményei

Az első hipotézis második felének tesztelése céljából az egyes bizalmi faktorok szükségességének értékeit szituációpáronként, a törvényesen működő webshopból történő vásárlás és az egyes illegális vásárlási szituációk eltéréseit vizsgálva vetettük össze.² A nem normál eloszlású adatok különbségeit nem parametrikus teszttel, páros Wilcoxon-próba segítségével vizsgáltuk. Az eredményeket az általunk létrehozott bizalmi faktorok szerint csoportosítva, azok sorrendjében mutatjuk be. Szinte minden összevetésben statisztikailag szignifikáns különbséget találtunk. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a viszonylag nagy elemszám miatt sok esetben akkor is statisztikailag szignifikáns különbséget kaptunk eredményül, amikor a válaszadók jelentős része azonos mértékben tartotta szükségesnek az adott tényezőt a különböző szituációkban, és csupán a válaszadók kisebb része tartotta valamely helyzetben szükségesebbnek az adott elemet. Így az eredmények bemutatásakor külön is kiemeltük a legjelentősebb eltéréseket, illetve azokat az eseteket, ahol a minta elemszámához képest viszonylag kevés megkérdezett válasza döntöttek.

² Abból a célból, hogy igazoljuk az első hipotézist, a legális bizalmi faktorcsoport vásárlók által jelölt faktorait külön-külön rangtesztel összehasonlítottuk az illegális 1.; az illegális 2.; az illegális 3.; az illegális 4.; az illegális 5. kérdéscsoportokban jelölt bizalmi faktorokkal.

Egyén és közösség

Az eladó elérhetősége és segítőkészsége bizalmi tényező szükségességének mértéke a törvényesen működő webshopból történő vásárlás és a különböző illegális vásárlási szituációk között minden esetben szignifikánsan eltért, és a szükségesség mértéke minden esetben a legális szituációban volt magasabb. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy körülbelül a válaszadók fele azonos mértékben tartotta szükségesnek e tényezőt a különböző szituációpárokból (32. táblázat).

32. táblázat: *Az eladó elérhetősége és segítőkészsége bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban*

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	968	677	2083	3728	890,3	726,8	861784,5	492050,5	-10,1	0,000
Illegális 2.	726	524	1610	2860	684,4	543,9	496891,5	284983,5	-8,8	0,000
Illegális 3.	339	530	1331	2200	477,0	408,1	161718	216297	-4,0	0,000
Illegális 4.	521	350	998	1869	483,3	365,6	251803,5	127952,5	-8,8	0,000
Illegális 5.	436	321	973	1730	414,3	331,1	180619	106284	-6,6	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Attól függetlenül, hogy *az eladó elérhetősége és segítőkészsége* a legális és illegális vásárlásban is fontos volt, a kitöltők vélhetően azért tartották ezt a bizalmi faktort szignifikánsan fontosabbnak a törvényes tranzakciókban, mert a kereskedő pozitív hozzáállása és az elérhetősége intézményesen is követelhető, vagyis „jogos” elvárás. A vásárló az illegális adásvétel folyamatában tudatában van cselekménye intézményes támogatást nélkülöző kriminalitásának, ezért kevésbé várhatja el a kereskedő segítőkészségét és a közvetlen kapcsolatot. Ehhez még hozzájárulhat az anonimitás és a titkosság megőrzésére való törekvés is. Ez esetben a vásárlónak nem lehet elsődleges célja a kereskedővel való kapcsolatfelvétel még akkor sem, ha a vásárlás megghiúsul.

Az eladó megbízhatósága bizalmi tényező szükségességének mértéke szintén minden esetben statisztikailag szignifikánsan eltért a törvényesen működő webshopból történő vásárlás és a különböző illegális vásárlási szituációk között, és ez a tényező is a legális szituációban volt fontosabb. Azonban ebben az összevetésben a legtöbb válaszadó meggyező értékeket adott a különböző szituációpárokból (33. táblázat).

33. táblázat: Az eladó megbízhatósága bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	412	255	3063	3730	351,6	305,6	144846,5	77931,5	-7,3	0,000
Illegális 2.	352	174	2336	2862	278,7	232,8	98087,5	40513,5	-8,9	0,000
Illegális 3.	188	158	1853	2199	186,9	157,6	35137	24894	-3,0	0,003
Illegális 4.	290	109	1466	1865	211,0	170,7	61198,5	18601,5	-9,9	0,000
Illegális 5.	278	96	1352	1726	197,1	159,8	54787	15338	-10,1	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kitöltők véleménye az eladó megbízhatósága bizalmi faktor tekintetében összességében a legális vásárlásban volt fontosabb, de a kitöltők válasza már jóval megosztottabb (többségében fontosnak tartották az illegális vásárlásban is). Míg a legális folyamatban alapvető elvárás az eladó megbízhatósága, az illegalitás esetében a vásárló csak reménykedhet abban, hogy a kereskedő nem csapja be. A vásárló cselekményének illegalitása miatt nem számíthat a feltétlen megbízhatóságra a kereskedő részéről. Kétségtől igaz, hogy az illegális vásárlásban nagyobb a bizonytalanság, viszont az elvárható olyan vásárlóktól, akikre alapvetően nem jellemző a normasértés.

A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten item esetében az előzőkhöz képest fordított irányú eltérést találtunk. Az összes illegális szituációban statisztikailag szignifikánsan magasabb volt e tényező szükségességének mértéke, mint a törvényes vásárlás esetében (34. táblázat).

34. táblázat: A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	984	1034	1686	3704	1160,0	866,3	1141395,5	895775,5	-5,0	0,000
Illegális 2.	796	759	1288	2843	887,6	663,1	706503	503287	-6,1	0,000
Illegális 3.	432	757	994	2183	686,5	542,8	296549	410906	-5,2	0,000
Illegális 4.	476	530	839	1845	583,8	431,4	277904	228617	-2,8	0,005
Illegális 5.	347	535	826	1708	498,1	404,8	172848,5	216554,5	-3,1	0,002

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kitöltők válasza ez esetben logikus és reális. A darknet marketek működésének egyik leghatékonyabb mozgatórugója, valamint a vásárló és a kereskedő közötti megosztott bizalom kiépítésének legfontosabb eleme a kereskedők és a marketek hírnévrendszere. A hírnévrendszerben olvashatók a korábbi vásárlói tapasztalatok a kereskedő hozzáállásáról, az árusított termékekről és a kézbesítésről. A visszajelzések nem csupán szövegesen, de számszerűen is tükrözik a market stabilitását. A vásárló a legális és az illegális vásárlás esetében egyaránt a hírnévrendszeren keresztül győződhet meg először a webáruház, a kereskedő, a termék, valamint az adásvétel megbízhatóságáról. Az illegális folyamatokban viszont a hírnévrendszernek azért van nagyobb jelentősége, mert a vásárló az eladó hitelességét kevésbé tudja hivatalos forrásokból leellenőrizni (például a cégnyilvántartás), valamint a vásárlás meghiúsulása esetén nem fordulhat hivatalos segítségért. A biztonságos vásárláshoz az objektívnek és hitelesnek mondható információt a vásárlói visszajelzésekből tudhatja meg, és leginkább azokra hagyatkozhat.

A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által faktor a legtöbb megkérdezett számára szükségesebb volt a legális szituációban, mint az egyes illegális szituációkban, ebben az esetben a statisztikailag szignifikáns eltéréshez a többség döntése is párosult (35. táblázat).

35. táblázat: A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	450	1912	1331	3693	1135,9	1192,2	511160,5	2279542,5	-27,8	0,000
Illegális 2.	296	1512	1032	2840	876,6	910,0	259475,5	1375860,5	-26,2	0,000
Illegális 3.	257	1134	787	2178	671,2	701,6	172501,5	795634,5	-21,8	0,000
Illegális 4.	294	891	662	1847	577,7	598,0	169852,5	532852,5	-16,1	0,000
Illegális 5.	149	956	606	1711	511,2	559,5	76170,5	534894,5	-22,5	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Figyelemmel a megkérdezett célcsoportról feltételezett alacsony kriminalitási hajlandóságra, a válaszok mögött a teljes anonimitás megtartására és a deviáns viselkedés titokban tartására való törekvés állhat. A barátok vagy ismerősök véleményének bevonása a normasértésről való döntésbe a vásárló pozitív társadalmi megítélését veszélyeztetheti, valamint a lebukás kimondottan nagy kockázatát jelentheti – szemben a legális vásárlással. A hírnévrendszer viszont olyan további résztvevők véleményét tartalmazza, akikkel a vásárló nem áll ismeretségi viszonyban, sőt, a darknet marketek kommunikációs fórumain is idegenekkel találkozhat, akikről hasonló cselekvés feltételezhető. Nem csoda, hogy a kitöltők az illegális webáruház ismerősök általi ajánlása helyett inkább az illegális market internetes ajánlottságát tartják fontosabbnak.

Technológia és hálózat

A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége tényező szükségességének mértéke szintén szignifikánsan eltért a törvényes és az illegális szituációk között, és szintén a legális szituációban volt fontosabb. Ugyanakkor e tényező esetében is a válaszadók több mint fele hasonló értéket adott az egyes szituációpárokból (36. táblázat).

36. táblázat: *A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban*

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	1162	461	2083	3706	875,6	651,6	1017481	300395	-20,2	0,000
Illegális 2.	845	400	1589	2834	680,7	501,1	575205	200430	-15,8	0,000
Illegális 3.	499	391	1288	2178	501,3	374,3	250127,5	146367,5	-7,3	0,000
Illegális 4.	594	259	998	1851	473,8	319,7	281438,5	82792,5	-14,5	0,000
Illegális 5.	470	265	975	1710	401,7	308,3	188780	81700	-10,0	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága tényező szükségességének mértéke a legális szituációban volt magasabb. Azonban e tényező esetében is egyenlő értékeket adott a válaszadók többsége, sőt, az ötödik szituáció (marihuánavásárlás illegális webshopból) eltérése statisztikailag sem volt szignifikáns (37. táblázat).

37. táblázat: *A vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban*

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	485	740	2421	3646	646,8	590,9	313691	437234	-5,4	0,000
Illegális 2.	403	557	1843	2803	509,5	459,5	205339,5	255940,5	-3,2	0,001
Illegális 3.	276	450	1424	2150	400,1	341,1	110424	153477	-4,1	0,000
Illegális 4.	256	399	1170	1825	370,9	300,5	94945,5	119894,5	-2,8	0,005
Illegális 5.	259	340	1085	1684	323,4	282,1	83773	95927	-1,6	0,120

Forrás: a szerzők szerkesztése

Adatvédelem, magánélet és jogi tájékoztatás

A személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme item szintén szignifikánsan szükségesebb volt a legális esetben az egyes illegális szituációkhoz viszonyítva. Az eltérő válaszokat adók mértéke azonban ebben az esetben kifejezetten alacsony volt (38. táblázat).

38. táblázat: A személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	470	494	2733	3697	560,5	408,3	263421	201709	-3,7	0,000
Illegális 2.	383	361	2099	2843	426,2	315,6	163217	113923	0,0	0,000
Illegális 3.	339	252	1593	2184	329,9	250,4	111834,5	63101,5	-6,2	0,000
Illegális 4.	287	231	1333	1851	297,2	212,6	85306,5	49114,5	-5,6	0,000
Illegális 5.	295	195	1226	1716	271,1	206,7	79988,5	40306,5	-6,7	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A legális vásárlásban talán azért szükségesebb, mert ebben a folyamatban több személyazonosításra alkalmas információ áramlik a kereskedő és a vásárló között, illetve az illegális tranzakció esetén a válaszoló számít a mérsékeltbb adatvédelemre.

A vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás faktor esetében is szignifikáns eltérések mutathatók ki, a válaszadók ezt a tényezőt magasabb mértékben tartották szükségesnek a legális szituációban, mint az illegális szituációban (39. táblázat).

39. táblázat: A vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	1245	761	1671	3677	1128,8	798,5	1405358,5	607662,5	-15,9	0,000
Illegális 2.	947	594	1283	2824	864,7	621,6	818876,5	369234,5	-13,4	0,000
Illegális 3.	578	538	1063	2179	619,5	493,0	358047	265239	-4,5	0,000
Illegális 4.	644	400	809	1853	578,6	432,1	372648	172842	-10,7	0,000
Illegális 5.	564	353	788	1705	509,3	378,6	287272	133631	-9,9	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Ez a bizalmi tényező egyértelműen a legális vásárlás esetében szükségesebb, hisz az illegális kereskedelmi folyamatban a vásárlók valószínűsíthetően nem számítanak az intézményes garanciára és a védelemre sem – tekintve, hogy az egész tranzakció illegális –, beleértve saját tevékenységüket.

A regisztrációs lehetőség szükségességét a válaszadók többsége magasabbra értékelte a legális szituációban, mint az egyes illegális szituációkban, itt tehát a statisztikai különbség mellett a többség döntésére is támaszkodhatunk (40. táblázat).

40. táblázat: A regisztrációs lehetőség szükségessége bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	1966	320	1412	3698	1156,6	1063,0	2273874,5	340166,5	-31,8	0,000
Illegális 2.	1533	258	1049	2840	902,0	860,1	1382837,5	221898,5	-27,5	0,000
Illegális 3.	1050	316	811	2177	689,6	663,3	724072,5	209588,5	-18,4	0,000
Illegális 4.	967	209	672	1848	591,5	574,6	571976,5	120099,5	-20,1	0,000
Illegális 5.	867	222	623	1712	548,9	529,7	475918,5	117586,5	-17,9	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A bizalmi tényezők szükségességi eloszlásának vizsgálatában már megállapítottuk, hogy a regisztrációs lehetőség a legális és az illegális vásárlásban átlag alatti fontosságú. Viszont a kétféle vásárlásban az alacsony szükségesség között mégis szignifikáns különbségeket találtunk, ugyanis a legális vásárlásban szignifikánsan magasabb a regisztráció lehetősége bizalmi faktor szükségessége az illegális vásárláshoz képest. Az előbbi esetében valószínűsíthetően azért lehet magasabb a bizalmi faktor szükségessége, mert a regisztráció lehetősége a vásárló előtt a weboldal legalitásának hitelességét erősíti, ami a kereskedő további üzleti kapcsolatainak fenntartására irányuló igényére, valamint a korrekt adatkezelésére utal. Az utóbbi esetében pedig azért lehet alacsonyabb a regisztráció lehetőségének fontossága, hogy az eladó ne rögzítse a vevő adatait az anonimitás fenntartása érdekében.

Fizetési tranzakció

Az elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció item kizárólag a harmadik illegális szituációval (gyermeknek életmentő gyógyszer illegális webshopból) összevetve tért el a legális vásárlástól, és ha viszonylag kevés válaszadónál is, de ebből a szituációpárból az illegális szituációban volt magasabb a szükségesség mértéke (41. táblázat).

41. táblázat: Az elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	596	756	2332	3684	762,1	609,0	454207	460421	-0,2	0,816
Illegális 2.	441	600	1797	2838	595,6	466,2	262642	279719	-0,9	0,344
Illegális 3.	309	481	1380	2170	446,5	362,7	137980,5	174464,5	-3,1	0,002
Illegális 4.	277	403	1171	1851	394,3	303,5	109221,5	122318,5	-1,4	0,170
Illegális 5.	268	351	1086	1705	346,8	281,9	92949	98941	-0,7	0,467

Forrás: a szerzők szerkesztése

Abban az esetben viszont, amikor a vásárlás mögött erős ösztönző tényező áll, ennek a bizalmi faktornak a szükségessége felerősödik. Az illegális 3. szituáció épp ilyen ösztönzőket tartalmazott. Ennek magyarázatára a vásárlással elérni kívánt életmentő cél minél gyorsabb megvalósulása lehet a megfelelő indok. Ebből arra lehet következtetni, hogy a vásárló motivációjának erőssége és a tranzakciók gyorsaságát támogató bizalmi faktorok fontossága között egyenes arányosság van.

Az online fizetési lehetőség tényező szükségességének mértéke a legális vásárlásnál szignifikánsan fontosabb volt, mint bármely illegális vásárlási szituációban, ugyanakkor a válaszadók közel fele azonos szükségességet jelölt az egyes szituációpárokból (42. táblázat).

42. táblázat: Az online fizetési lehetőség bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	1261	742	1688	3691	1144,7	759,5	1443462	563544	-17,5	0,000
Illegális 2.	872	650	1315	2837	872,3	612,8	760660	398343	-10,9	0,000
Illegális 3.	567	557	1048	2172	637,2	486,4	361305	270945	-4,3	0,000
Illegális 4.	553	455	838	1846	581,9	410,4	321789,5	186746,5	-7,6	0,000
Illegális 5.	496	407	802	1705	511,2	379,9	253540	154616	-6,6	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A *hagyományos offline fizetési lehetőség* kizárólag az ötödik illegális szituáció (marihuánavásárlás) esetében tért el szignifikánsan a legális vásárlástól, ahol – ha viszonylag alacsony számú megkérdezett szerint is, de – magasabb volt az offline fizetés szükségességének mértéke, mint a törvényes vásárlás esetében (43. táblázat).

43. táblázat: A hagyományos offline fizetési lehetőség bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	969	1110	1582	3661	1085,6	1000,2	1051940	1110220	-1,1	0,271
Illegális 2.	788	847	1190	2825	850,7	787,6	670369,5	667060,5	-0,1	0,929
Illegális 3.	579	659	933	2171	648,5	594,1	375457,5	391483,5	-0,7	0,509
Illegális 4.	507	573	757	1837	555,8	526,9	281809,5	301930,5	-1,0	0,312
Illegális 5.	458	550	693	1701	508,0	501,6	232646	275890	-2,4	0,015

Forrás: a szerzők szerkesztése

A *kripto valutával történő fizetési lehetőség* szükségességének mértéke minden illegális szituációban szignifikánsan magasabb volt, mint a legális szituációban – és bár a válaszadók közel fele azonos válaszokat adott a különböző szituációk esetében, a többi válaszadó jelentős többsége adott magasabb értéket az illegális esetekben, mint a legális vásárlásnál (44. táblázat).

44. táblázat: A kripto valutával történő fizetési lehetőség bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	304	1383	1679	3366	502,4	919,1	152723	1271105	-28,5	0,000
Illegális 2.	238	1078	1286	2602	393,1	717,1	93554	773032	-25,1	0,000
Illegális 3.	202	811	982	1995	315,7	554,6	63775,5	449815,5	-21,2	0,000
Illegális 4.	152	776	776	1704	252,7	506,0	38416	392640	-22,1	0,000
Illegális 5.	159	666	754	1579	249,6	452,0	39680	301045	-19,5	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Bár ennek a bizalmi faktornak ugyancsak átlag alatti a szükségessége a legális és az illegális vásárlásban, de hasonlóan a regisztrációs lehetőséghez, a kitöltők érthető módon tartják fontosabbnak a kriptovalutákkal történő fizetési lehetőséget az illegális vásárlásokban, hisz a fizetés láncolata nem követhető, így az illegális tranzakcióik anonimitásban maradnak, míg a legális vásárlás esetén erre kevésbé van szükség.

Az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról item szükségességének mértéke pedig a legális szituációban volt egyértelműen magasabb – a válaszadók többsége ugyanakkor ezt is azonos mértékben tartotta szükségesnek (45. táblázat).

45. táblázat: Az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	1023	211	2423	3657	664,5	389,4	679830,5	82164,5	-24,5	0,000
Illegális 2.	746	157	1906	2809	485,8	291,2	362433,5	45722,5	-20,7	0,000
Illegális 3.	522	140	1498	2160	355,5	242,0	185577	33876	-16,0	0,000
Illegális 4.	503	94	1235	1832	318,4	195,1	160162	18341	-17,2	0,000
Illegális 5.	479	91	1128	1698	302,0	198,7	144650,5	18084,5	-16,5	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Ebben az esetben a kitöltők valószínűleg hivatalos banki úton fizetnének, míg a másik esetben vagy offline, vagy olyan módon, aminek forrása nem azonosítható. A fizetésről való visszajelzés szintén olyan kapcsolatot sejtet a vásárló és az eladó között, amely már átlépi a kettejük közötti anonimitás határát.

Termékek és szolgáltatások

A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya szintén a törvényesen működő webshopból történő vásárlás esetében kapott magasabb pontszámot az egyes illegális vásárlási szituációkkal összevetve. Ugyanakkor a többség itt is azonos értékeket adott (46. táblázat).

46. táblázat: A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	1010	348	2319	3677	726,4	543,3	733683	189078	-20,0	0,000
Illegális 2.	707	283	1845	2835	528,8	412,4	373832,5	116712,5	-15,3	0,000
Illegális 3.	420	286	1468	2174	388,3	302,3	163106,5	86464,5	-7,6	0,000
Illegális 4.	445	201	1201	1847	348,1	269,0	154916,5	54064,5	-11,4	0,000
Illegális 5.	347	212	1151	1710	300,0	247,2	104105,5	52414,5	-7,3	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Hasonlóképpen alakult az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia itemre adott válaszok megoszlása, és e tényező is magasabb pontszámot kapott a legális vásárlási szituációban, mint az illegális helyzetekben (47. táblázat).

47. táblázat: Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	1280	468	1924	3672	977,1	593,9	1250700,5	277925,5	-23,9	0,000
Illegális 2.	1018	368	1444	2830	775,9	465,5	789875,5	171315,5	-21,5	0,000
Illegális 3.	508	441	1224	2173	552,1	386,2	280460	170315	-6,9	0,000
Illegális 4.	634	273	942	1849	515,8	310,6	326990	84788	-15,9	0,000
Illegális 5.	556	246	908	1710	454,3	282,2	252594	69409	-14,5	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Nyilvánvaló, hogy a garancia mint bizalmi faktor szükségesebb a legális vásárlás esetén, ahol az áruk garanciája törvényes kötelessége a termék értékesítőjének. Az illegális áruk esetében ez nem várható el az eladók részéről, már csak azért sem, mert ennek törvényes úton való érvényesítésére nincs lehetőség. Ebben az esetben a vásárlók már eleve lemondanak erről a funkcióról, és nem is tartják fontosnak.

A megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról elem szükségességének mértéke egy szituációpár – a legális vásárlás és a gyermeknek életmentő gyógyszer vásárlása illegális webshopból helyzetek összevetése – kivételével szintén szignifikánsan magasabb volt a legális szituációban. Azonban a válaszadók jelentős többsége azonos értékeket adott a legális és az illegális szituációkban (48. táblázat).

48. táblázat: Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	587	459	2641	3687	574,3	458,5	337125	210456	-7,0	0,000
Illegális 2.	512	325	2001	2838	459,0	356,0	235014,5	115688,5	-9,2	0,000
Illegális 3.	256	289	1633	2178	305,4	244,3	78176	70609	-1,1	0,261
Illegális 4.	436	194	1217	1847	345,8	247,4	150778	47987	-11,9	0,000
Illegális 5.	393	168	1147	1708	303,0	229,5	119077	38564	-11,2	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A megfelelő tájékoztatás a kínált árukról a kitöltők szerint ugyanolyan fontos a legális és az illegális vásárlásban. Viszont életmentő gyógyszer megvásárlása (illegális 3.) esetén volt szignifikánsan fontosabb, ahol a vásárlásra ösztönző motiváció nagyobb volt. Ugyanez az eltérés figyelhető meg az elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció esetében is. A két bizalmi tényező esetében a megfelelő gyógyszer gyors megérkezése lehet a cél.

Szállítási szolgáltatások

Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése faktor szükségességének mértéke is inkább a legális faktor esetében volt magasabb. Bár ez az eltérés is statisztikailag szignifikáns, érdemes megjegyezni, hogy a válaszadók jelentős többsége ugyanolyan fontosnak tartotta ezt az elemet a legális és a különböző illegális szituációkban is (49. táblázat).

49. táblázat: Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	416	91	3167	3674	258,6	233,1	107568	21210	-14,4	0,000
Illegális 2.	316	77	2435	2828	200,1	184,3	63229,5	14191,5	-12,0	0,000
Illegális 3.	153	67	1953	2173	115,1	100,1	17604	6706	-6,3	0,000
Illegális 4.	196	54	1597	1847	126,8	120,7	24855	6520	-8,8	0,000
Illegális 5.	196	44	1468	1708	122,0	113,6	23920	5000	-9,6	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A legális irányba történő elmozdulás valószínűsíthetően annak köszönhető, hogy a kábítószerek vagy a gyógyszerek átvétele sokkal nagyobb kockázatot jelent, hiszen büntetendő.

A rejtettség és az anonimitás kategóriája

A rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség esetében kiugróan magas eltérést találtunk. E faktor szükségességét a válaszadók jelentős többsége magasabbra értékelte az egyes illegális helyzetekben, mint a törvényes vásárlási szituációban (50. táblázat).

50. táblázat: A rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	116	2706	805	3627	783,9	1438,4	90929	3892324	-44,5	0,000
Illegális 2.	54	2194	539	2787	619,3	1136,9	33439,5	2494436,5	-40,6	0,000
Illegális 3.	59	1643	443	2145	516,6	863,5	30481,5	1418771,5	-34,7	0,000
Illegális 4.	36	1483	304	1823	396,5	768,8	14275,5	1140164,5	-33,4	0,000
Illegális 5.	36	1362	288	1686	388,3	707,7	13978	963923	-31,9	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A rejtettséghez kapcsolódik, így hasonló eredményt hozott a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek elemre adott válaszok szituációpáronként történő vizsgálata, a legtöbb válaszadó ezt is szükségesebbnek tartotta az illegális szituációkban, mint a törvényes vásárláskor (51. táblázat).

51. táblázat: A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	162	2316	1196	3674	1049,9	1252,8	170087	2901394	-39,4	0,000
Illegális 2.	118	1819	893	2830	784,0	981,0	92507	1784446	-35,3	0,000
Illegális 3.	128	1324	713	2165	610,3	737,7	78113	976765	-29,0	0,000
Illegális 4.	74	1233	534	1841	548,7	660,3	40604	814174	-29,1	0,000
Illegális 5.	85	1106	515	1706	511,6	602,5	43490	666346	-27,0	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az előző kettő tényezőhöz hasonlóan a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek itemet is a legtöbb válaszadó szükségesebbnek tartotta az illegális helyzetekben, mint a legális vásárlás során (52. táblázat).

52. táblázat: A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek bizalmi faktor összevetése a legális és az illegális vásárlásokban

	N				Átlagos rangok		Rangok összege		Páros Wilcoxon-próba	
	Negatív rangok	Pozitív rangok	Egyenlő rangok	Összesen	Negatív rangok	Pozitív rangok	Negatív rangok	Pozitív rangok	Z	Sig.
Illegális 1.	120	2613	908	3641	929,2	1387,1	111505	3624506	-43,6	0,000
Illegális 2.	90	2081	632	2803	614,9	1106,4	55338	2302368	-39,3	0,000
Illegális 3.	108	1515	524	2147	603,1	826,9	65140	1252736	-32,2	0,000
Illegális 4.	65	1396	366	1827	440,9	744,5	28660	1039331	-32,0	0,000
Illegális 5.	67	1253	367	1687	474,2	670,5	31769,5	840090,5	-29,8	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

A bizalmi tényezők szükségességi eloszlásának vizsgálatában a *rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség; a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek* bizalmi faktorok a legális kereskedelemben egyáltalán nem voltak szükségesek. Ehhez képest az illegális vásárlás folyamatában alapvetően nagyon fontosak, ami már önmagában szignifikáns eltérés a kettő között. Annak ellenére, hogy *a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek* bizalmi faktor a legális és az illegális vásárlásnál is szükséges, az illegális vásárlásnál meghatározó mértékben szignifikánsabb fontosságú. A három bizalmi faktor esetében a válaszokból kirajzolódik az anonimitás megőrzésére, a normasértés leplezésére és a lebukás kockázatának csökkentésére irányuló igény. Valójában az illegális vásárlásban szignifikánsan fontosabb három bizalmi faktor mutat rá a kitöltők illegális vásárlással kapcsolatos legfontosabb attitűdjére, és egyben felerősíti a személyes és a vásárlásról szóló adatok védelmére való igényt is – annak ellenére, hogy az korábban minimálisan, de szükségesebb bizalmi faktor volt a legális vásárlásban (53. táblázat).

53. táblázat: A legális és az illegális vásárlásban választott bizalmi faktorok szükségességének mértékéről

Sor-szám	Bizalmi faktor	Legális vásárlásban fontosabb	Illegális vásárlásban fontosabb
1.	Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	Szignifikáns	–
2.	Az eladó megbízhatósága	Szignifikáns	–
3.	A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	–	Szignifikáns
4.	A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	Szignifikáns	–
5.	A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	Szignifikáns	–
6.	Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	Szignifikáns	–
7.	Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	Szignifikáns	–
8.	Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	Szignifikáns	–
9.	Regisztrációs lehetőség	Szignifikáns	–
10.	Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	–	Szignifikáns az illegális 3. szituációban
11.	Online fizetési lehetőség	Szignifikáns	–
12.	Hagyományos offline fizetési lehetőség	–	Szignifikáns az illegális 5. szituációban
13.	Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	–	Szignifikáns
14.	Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	Szignifikáns	–
15.	A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	Szignifikáns	–
16.	Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	Szignifikáns	–
17.	Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	–	Szignifikáns az illegális 3. szituációban
18.	Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	Szignifikáns	–
19.	Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	–	Szignifikáns
20.	A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	–	Szignifikáns
21.	A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	–	Szignifikáns

Forrás: a szerzők szerkesztése

A szituációpárok közötti összehasonlító elemzés eredményeiből egyértelműen következik, hogy a legális és az illegális vásárlás esetében a kitöltők által választott bizalmi faktorok szükségességi foka eltérő. A különbségekből egyrészt az intézményes védelem és garanciák szerepe, másrészt az illegális működés jellegzetessége rajzolódik ki. A rejtett működésre vonatkozó válaszok mellett igazolódott még Wojtek Przepiorka és munkatársainak kutatási eredménye is, amelyben a hírnévrendszer intézményes garanciák nélküli meghatározó szerepét hangsúlyozták ki a darknet marketekben. A kutatók szerint a kereskedő és a market vásárlói véleményezése akkor is az egyik legfontosabb eleme marad a vásárlásról való döntésnek, ha a vásárlói és eladói jogok és kötelezettségek biztosításának törvényes háttere megszűnik.³ A kitöltőkről továbbá az is feltételezhető, hogy kevés tapasztalatuk lehet a darknet marketekben történő vásárlásról. Kutatásunk szempontjából azonban épp az volt a lényeges szempont, hogy a megcélzott és feltételezhetően alacsony kriminalitási hajlandósággal rendelkező csoport előzetes tapasztalatok nélkül milyen bizalmi faktorokat tartana fontosnak a kétféle vásárlásban, és ezek között milyen eltérések vannak. Meglepő, hogy a legális és illegális vásárlásokban nem mindegyik bizalmi faktorra van szükség. Sőt, még érdekesebb, hogy két bizalmi faktor semelyik vásárlásban sem fontos. A *kriptovalutával való fizetés lehetősége* és a *regisztráció* szükségtelenségére az előbbi esetben valószínűsíthetően a kriptovaluták ismertségének alacsony foka vagy az efféle vásárlási tapasztalat hiánya, az utóbbi esetében pedig az adatok védelmével kapcsolatos szkepticizmus lehet a magyarázat. Meg kell jegyezni, hogy a bizalom szintje alapvetően sem lehet ugyanolyan a legális és az illegális vásárlásban. De vannak olyan faktorok, amelyeknek épp ezért értékelődik fel a jelentősége az illegális vásárlásban. Ilyen az eladó megbízhatósága, az eladó elérhetősége és segítőkészsége, a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten, valamint az áruk épségben történő megbízható kézbesítése. Az eredmények ebből a szempontból egészen biztosan megegyeznek a témában lefolytatott korábbi kutatások eredményeivel.⁴

Az első hipotézisünk első fele (H1/a) – *a legális és illegális online vásárlás folyamatában hasonlóképpen tartják szükségesnek az általunk felállított bizalmi faktorok meglétét*, viszont egyes bizalmi faktorok szükségességének mértéke eltérő a kétféle kereskedelmi folyamatban – lényegében nem igazolódott, mivel legális vásárlásban (*regisztrációs lehetőség; kriptovalutával történő fizetési lehetőség; rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség; a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek*) és illegális vásárlásban (*regisztrációs lehetőség; kriptovalutával történő fizetési lehetőség*) is vannak olyan bizalmi faktorok, amelyek csak az átlag alatt fontosak. Az már más kérdés, hogy két bizalmi faktor szükségessége mindkét vásárlási formában egységesen alacsony. Az első hipotézisünk második fele (H1/b) – *a legális és illegális online vásárlás folyamatában hasonlóképpen tartják szükségesnek az általunk felállított bizalmi faktorok meglétét*, viszont egyes bizalmi faktorok szükségességének mértéke eltérő a kétféle

³ Przepiorka–Norbutas–Corten (2017): i. m. 752–764.

⁴ Lee–Turban (2001): i. m.; Yi–Mahmood–P.Dhanapal (2009): i. m.; Karimov–Brenngman (2014): i. m.

kereskedelmi folyamatban – részben igazolódott. Az összes bizalmi faktor valamelyik vásárlási formában szignifikánsan eltérő mértékben volt szükséges, így nemcsak egyes bizalmi faktorok voltak szükségességüknek mértékében eltérőek a legális és az illegális vásárlás között, hanem az összes.

A második hipotézis vizsgálata

A második hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy aki magasabb szintű ismeretekkel rendelkezik a kábítószer hatásairól, fogyasztásuk törvényes következményeiről vagy a technológia területén, az nagyobb biztonságot igényel az illegális vásárlás kockázataival szemben, vagyis több bizalmi faktor meglétét igényli.

2. *hipotézis (H2)*: Azok, akik az illegális kábítószeres vagy tiltott gyógyszerek káros hatásairól nagyobb tudás birtokában vannak, a tiltott szerek használatának és kereskedelmének törvényes következményeit jobban ismerik, valamint a számítástechnika és az infokommunikáció területén magasabb szakértelemmel rendelkeznek, több általunk felállított bizalmi faktor magasabb fokú meglétét tartják fontosnak az illegális szerek vásárlása előtt, mint azok, akik efféle tudással kevésbé rendelkeznek.

A második hipotézis vizsgálata céljából összevetettük a bizalmi tényezők szükségességének mértékét a különböző tudásszintek és fajták mentén. Kérdőívünk első lapján három szakterülethez való kötődést vizsgáltunk: informatikai/számítástechnikai/infokommunikációs szakértelem; a gyógyszerek és a kábítószeres emberekre gyakorolt hatásairól, illetve alkalmazhatóságáról szóló szakértelem; a gyógyszerek és a kábítószeres illegális fogyasztásának büntetőjogi vagy egyéb jogi szabályozásáról szóló szakértelem. Mindhárom kérdésnél négy opció közül választhattak a megkérdezettek: 1. ez a szakértelem a szakmámhoz/hivatásomhoz tartozik; 2. még nem vagyok szakértő, de ezt tanulom az egyetemen/főiskolán, ezért magasabb szakértelemmel rendelkezem az átlagnál; 3. csak tájékozott vagyok ezen a téren, de nem vagyok szakértő, ez a tudás nem tartozik a szakmámhoz/hivatásomhoz; 4. nem rendelkezem szakértelemmel, és tájékozott sem vagyok a [...] terén. Az eredmények könnyebb értelmezhetőségének kedvéért a négy kategóriát két csoportba osztottuk be úgy, hogy a 2. tanulói státuszt (mivel egyetemisták és főiskolások körében kérdőíveztünk) az 1. szakértői kategóriával vontuk össze (így jött létre a szakértő/tanuló csoport), a többi válaszadót (3–4. kategória) pedig a tájékozott/laikus csoportba osztottuk be. Tekintettel az adataink normál eloszlásának hiányára, a kapott eredményeket a Wilcoxon–Mann–Whitney nem parametrikus teszt segítségével elemeztük. A korábbiakban megszokott módon az eredményeket az általunk felállított bizalmi kategóriák mentén mutatjuk be, a három szakterületet az egyes bizalmi tényezőkön belül sorra véve, és az öt illegális szituációt egymás után vizsgálva. Ezt követően vizsgáltuk a hipotézis másik részét, amelyben több bizalmi faktor szükségességét predesztináltuk a szakértői csoportban.

Egyéni és közösségi kategória

Az eladó elérhetősége és segítőkészsége tényező szükségességének mértéke az infokommunikációs szakértelem szerint az első és a második illegális vásárlási szituáció esetében tért el szignifikánsan, az e téren tájékozott/laikus csoport valamivel fontosabbnak találta ezt a tényezőt, mint a szakértő/tanuló csoport. Az első illegális szituációban a teszt eredményei szerint a szakértői/tanuló csoport 1776,0 átlagos rangja állt szemben a tájékozott/laikus csoport 1877,6 átlagos rangjával ($N = 3721$, $p = 0,015$), míg a második illegális helyzetben a szakértő/tanuló csoportban 1336,9 átlagos rangot mértünk a tájékozott/laikus csoport 1444,2-es átlagos rangjával szemben ($N = 2854$, $p = 0,004$).

A tényező az élettani szaktudás szerint is két szituációban, az illegális 1. (Ferenc: Édesanyának gyógyszer) és az illegális 4. (Gergő: Munkához kokain) szituációban tért el szignifikánsan. Itt is a tájékozott/laikus csoport tartotta szükségesebbnek: az első illegális szituációban a szakértői/tanuló csoport 1800,9, a tájékozott/laikus csoport pedig 1877,5 átlagos rangot ért el ($N = 3718$, $p = 0,036$); a negyedik illegális szituációban pedig a szakértői/tanuló csoport 885,8 átlagos rangjával állt szemben a tájékozott/laikus csoport 948,0 átlagos rangja ($N = 1863$, $p = 0,013$).

A jogi szaktudás szerint már csupán az első szituációban találtunk szignifikáns eltérést, és a korábbiakkal ellentétben itt a szakértői/tanuló csoport értékelte szükségesebbnek az eladó elérhetőségét és segítőkészségét: 1987,3 átlagos rangot értek el a tájékozott/laikus csoport 1838,4 átlagos rangjával szemben ($N = 3704$, $p = 0,005$). A többi szituációban nem találtunk szignifikáns különbséget.

Az eladó megbízhatósága bizalmi tényező szükségessége esetében egyik szakértelem szerinti differenciálás esetében sem találtunk statisztikailag szignifikáns különbséget az egyes szituációkban, ahogy *a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten* tényező esetében sem.

A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által bizalmi faktor az infokommunikációs szaktudás szerint nem hozott eltérést, ugyanakkor az élettani szakértelem szerint a második illegális szituációban a szakértő/tanuló csoport fontosabbnak tartotta a tényezőt (1473,7 átlagos rang a tájékozott/laikus csoport 1407,8 átlagos rangjával szemben, $N = 2847$, $p = 0,044$), ahogy az ötödik illegális szituációban is (892,78 vs. 844,37, $N = 0,048$).

A technológia és a hálózat kategóriája

A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége tényező szakértői csoportonkénti differenciálása érdekes különbségeket hozott: kizárólag a számítástechnikai és infokommunikációs szakértelem szerint találtunk szignifikáns eltérést, azonban eszerint mind az öt illegális vásárlási helyzetben a tájékozott/laikus csoport értékelte szignifikánsan szükségesebbnek a bizalmi tényező meglétét. A sok numerikus adat könnyebb átláthatóságának céljából ezeket az eredményeket táblázatosan ábrázoljuk (54. táblázat).

54. táblázat: A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége bizalmi faktor magasabb meglétére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/ számítástechnika/infokommunikáció területén?								
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
Illegális 1.	611	3108	3719	1586,6	1913,7	782469,5	969435,5	−7,457	0,000
Illegális 2.	442	2400	2842	1254,1	1452,3	456424,5	554327,5	−5,080	0,000
Illegális 3.	331	1853	2184	954,9	1117,0	261130,0	316076,0	−4,870	0,000
Illegális 4.	282	1576	1858	827,1	947,8	193363,0	233266,0	−3,752	0,000
Illegális 5.	264	1452	1716	772,0	874,2	168834,0	203814,0	−3,389	0,001

Forrás: a szerzők szerkesztése

A vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága elem esetében szintén kizárólag az infokommunikációs szaktudás szerint, bár csupán a negyedik illegális szituációban találtunk szignifikáns eltérést, a tájékozott/laikus csoport fontosabbnak találta ezt a tényezőt (a szakértő/tanuló csoport 869,0 átlagos rangjával szemben 928,5 átlagos rangot értek el, $N = 1838$, $p = 0,040$).

Adatvédelem és magánélet kategóriája, valamint a jogi tájékoztatás

A személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme tényező szükségességének értékelése is csupán az informatikai szakértelem szerint differenciálódott, és kizárólag az első és a második illegális szituációban, mindkét esetben a laikusok tartották fontosabbnak a tényezőt. Az első illegális szituációban a szakértő/tanuló csoport 1788,9 átlagos rangja állt szemben a tájékozott/laikus csoport 1863,2 átlagos rangjával ($N = 3701$, $p = 0,017$); míg a másodikban az 1361,2 az 1433,8-del ($N = 2844$, $p = 0,011$).

A vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás esetében mindhárom szakértelmi csoport szerint találtunk eltéréseket. Az infokommunikációs szakértelem esetében mind az öt szituációban a tájékozott/laikus csoport találta szignifikánsan fontosabbnak a tényezőt (55. táblázat).

55. táblázat: A vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás bizalmi faktor magasabb megletére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?			szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sznifnifkancia
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen						
Illegális 1.	603	3083	3686	1616,4	1887,9	792580,0	974686,0	–6,139	0,000
Illegális 2.	438	2393	2831	1226,9	1450,6	441249,0	537390,0	–5,644	0,000
Illegális 3.	333	1850	2183	973,7	1113,3	268645,0	324256,0	–4,105	0,000
Illegális 4.	282	1575	1857	832,8	946,2	194951,0	234854,0	–3,509	0,000
Illegális 5.	263	1446	1709	765,1	871,4	166506,5	201222,5	–3,450	0,001

Forrás: a szerzők szerkesztése

Eltérést találtunk ugyanakkor az élettani szaktudás szerint is, méghozzá az első három illegális szituációban. Itt is mindhárom esetben az élettani szakértelemmel nem rendelkezők csoportja tartotta fontosabbnak a tényezőt (56. táblázat).

56. táblázat: A vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás bizalmi faktor magasabb megletére adott válaszok az élettani terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?			szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sznifnifkancia
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen						
Illegális 1.	861	2822	3683	1764,8	1865,6	1148383,0	1519474,0	–2,608	0,009
Illegális 2.	694	2138	2832	1353,8	1436,8	698401,0	939566,0	–2,489	0,013
Illegális 3.	552	1630	2182	1049,1	1105,9	426486,5	579114,5	–2,018	0,044

Forrás: a szerzők szerkesztése

A jogi szaktudás szerint ugyanakkor kizárólag az ötödik szituációban találtunk szignifikáns eltérést, ebben az esetben a szakértő/tanuló csoport tartotta szükségesebbnek a vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatást: 919,1 átlagos rangot ért el a tájékozott/laikus csoport 843,7-jével szemben ($N = 1703$, $p = 0,034$).

A regisztrációs lehetőség tényező értékelése többféle módon differenciálódott. Az infokommunikációs szaktudás szerint az első, a negyedik és az ötödik szituációban találtunk szignifikáns eltérést, mindhárom esetben a tájékozott/laikus csoport tartotta szükségesebbnek a tényezőt (57. táblázat).

57. táblázat: A regisztrációs lehetőség bizalmi faktor magasabb megletére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?								
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
Illegális 1.	609	3091	3700	1771,4	1866,1	893064,5	1078809,5	–2,255	0,024
Illegális 4.	280	1571	1851	868,5	936,2	203841,5	243181,5	–2,171	0,030
Illegális 5.	264	1451	1715	792,9	869,8	174356,5	209336,5	–2,552	0,011

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az élettani szaktudás szerint pedig az első három szituációban volt szignifikáns különbség, itt is a tájékozott/laikus csoport értékelte szükségesebbnek a regisztrációs lehetőséget (58. táblázat).

58. táblázat: A regisztrációs lehetőség bizalmi faktor magasabb megletére adott válaszok az élettani terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?								
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
Illegális 1.	868	2829	3697	1759,6	1876,4	1150169,0	1527315,0	–3,186	0,001
Illegális 2.	695	2149	2844	1361,2	1442,3	704173,0	946033,0	–2,563	0,010
Illegális 3.	551	1629	2180	1045,5	1105,7	423992,0	576068,0	–2,109	0,035

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az előző tényezőhöz hasonlóan a regisztrációs lehetőség esetében is kizárólag az ötödik szituációban volt eltérés jogi szaktudás szerint: a szakértői/tanuló csoport ezt is szükségesebbnek tartotta, ők 949,2 átlagos rangot értek el a tájékozott/laikus csoport 843,3 átlagos rangjával szemben ($N = 1709$, $p = 0,002$).

Fizetési tranzakció kategóriája

Az elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció csupán az informatikai szaktudás szerint differenciálható, a területhez kevésbé értők fontosabbnak tartották ezt a bizalmi faktort az első kettő és a negyedik szituáció esetén (59. táblázat).

59. táblázat: Az elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció bizalmi faktor magasabb meglétére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?								
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
Illegális 1.	605	3082	3687	1766,4	1859,2	885377,5	1068692,5	−2,413	0,016
Illegális 2.	442	2397	2839	1351,3	1432,7	499381,0	597284,0	−2,368	0,018
Illegális 4.	280	1570	1850	855,1	938,1	200081,5	239421,5	−3,013	0,003

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az online fizetési lehetőség pedig egyedül az élettani szaktudás szerint differenciálódott, kizárólag az ötödik szituációban, ahol a tájékozott/laikus csoport fontosabbnak tartotta a tényezőt, míg a szakértő/tanuló csoport 812,4, addig a tájékozott/laikus csoport 867,3 átlagos rangot ért el ($N = 1705$, $p = 0,030$).

A hagyományos offline fizetési lehetőség bizalmi tényező szükségességében az informatikai tudás terén szignifikáns különbségeket találtunk az első kettő és a negyedik szituációban, minden esetben a tájékozott/laikus csoport tartotta fontosabbnak ezt a lehetőséget (60. táblázat).

60. táblázat: A hagyományos offline fizetési lehetőség bizalmi faktor magasabb meglétére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N		Átlagos rangok		Statisztikai teszt				
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?					Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus				
Illegális 1.	605	3069	3674	1733,77	1858,0	865617,5	1048932,5	−2,769	0,006
Illegális 2.	440	2394	2834	1331,98	1433,2	489051,0	586071,0	−2,501	0,012
Illegális 4.	282	1561	1843	863,99	932,5	203743,5	243646,5	−2,089	0,037

Forrás: a szerzők szerkesztése

Emellett itt is eltérés volt jogi szaktudás szerint az ötödik szituációban, ezt a tényezőt is szükségesebbnek tartották az e területhez értők: 925,6 átlagos rangot érték el a tájékozott/laikus csoport 842,2 átlagos rangjához képest ($N = 1702$, $p = 0,020$).

Igazán kirívó különbséget hozott a kriptovalutával történő fizetési lehetőség, amit az informatikai szaktudással rendelkezők szükségesebb tényezőnek tartottak az e területhez kevésbé értő válaszadókkal szemben mind az öt szituáció esetében (61. táblázat).

61. táblázat: A kriptovalutával történő fizetési lehetőség bizalmi faktor magasabb meglétére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?			szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen						
Illegális 1.	596	2838	3434	2016,3	1654,7	667624,0	4696165,0	–8,446	0,000
Illegális 2.	434	2221	2655	1580,8	1278,6	372246,5	2839777,5	–7,836	0,000
Illegális 3.	325	1714	2039	1185,7	988,6	224662,5	1694417,5	–5,786	0,000
Illegális 4.	277	1464	1741	1012,5	844,2	163563,0	1235943,0	–5,310	0,000
Illegális 5.	259	1351	1610	941,7	779,4	139685,0	1052961,0	–5,359	0,000

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról tényező esetében kizárólag az élettani szaktudás szerint találtunk szignifikáns eltéréseket, az első, a negyedik és az ötödik szituáció esetében a tájékozott/laikus csoport szükségesebbnek tartotta ezt a tényezőt (62. táblázat).

62. táblázat: Az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról bizalmi faktor magasabb meglétére adott válaszok az élettani terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?			szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen						
Illegális 1.	860	2798	3658	1775,2	1846,2	1156405,5	1526635,5	–2,023	0,043
Illegális 4.	473	1359	1832	875,9	930,6	302204,0	414305,0	–2,279	0,023
Illegális 5.	443	1253	1696	798,4	866,2	255339,5	353685,5	–2,948	0,003

Forrás: a szerzők szerkesztése

Termékek és szolgáltatások kategóriája

A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya az informatikai szaktudás szerint hozott szignifikáns eltéréseket, az első három szituációban ezt a tényezőt a tájékozott/laikus csoport fontosabbnak értékelte (63. táblázat).

63. táblázat: A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya bizalmi faktor magasabb meglétére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/ számítástechnika/infokommunikáció területén?								
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
Illegális 1.	604	3081	3685	1696,2	1871,8	841816,0	1024526,0	−4,289	0,000
Illegális 2.	441	2397	2838	1336,0	1434,9	491726,0	589187,0	−2,732	0,006
Illegális 3.	334	1841	2175	1028,1	1098,9	287427,0	343372,0	−2,403	0,016

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia esetében is az infokommunikációs szaktudás szerint találtunk szignifikáns eltéréseket, itt az első kettő és a negyedik szituáció esetében adott összességében magasabb pontszámot a tájékozott/laikus csoport (64. táblázat).

64. táblázat: Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia bizalmi faktor magasabb meglétére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/ számítástechnika/infokommunikáció területén?								
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
Illegális 1.	604	3071	3675	1667,7	1871,5	824582,0	1007292,0	−4,681	0,000
Illegális 2.	439	2390	2829	1311,3	1434,1	479068,5	575648,5	−3,128	0,002
Illegális 4.	281	1568	1849	867,3	935,3	204095,0	243716,0	−2,141	0,032

Forrás: a szerzők szerkesztése

A megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról tényező szükségességének mértéke szintén differenciálódott az informatikai szaktudás szerint, az első három szituációban a tájékozott/laikus csoport szignifikánsan fontosabbnak tartotta a szakértő/tanuló csoportnál (65. táblázat).

65. táblázat: A megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról bizalmi faktor magasabb meglétére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?			szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen						
Illegális 1.	602	3093	3695	1788,9	1859,5	895411,5	1076914,5	–2,018	0,044
Illegális 2.	442	2398	2840	1339,4	1435,4	494128,0	592031,0	–2,982	0,003
Illegális 3.	333	1845	2178	1047,5	1097,1	293215,0	348826,0	–2,035	0,042

Forrás: a szerzők szerkesztése

Hasonlóképpen történt a jogi szaktudás esetében, a területhez kevésbé értők a második és a harmadik szituáció esetében tartották fontosabbnak a megfelelő tájékoztatást. A második szituáció esetében a szakértő/tanuló csoport 1347,7 átlagos rangja állt szemben a tájékozott laikus csoport 1425,0-jével ($N = 2833$, $p = 0,043$), míg a harmadik szituációban nagyon kicsi eltérést találtunk, 1037,7 állt szemben az 1093,0-val, ráadásul éppen a szignifikanciahatáron lévő értékkel ($N = 1938$, $p = 0,050$).

Szállítási szolgáltatások

Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése tényező nem differenciálódott az öt szituációt a különböző szaktudások szerint vizsgálva.

Rejtettség és anonimitás kategóriája

A rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség az informatikai szaktudással rendelkezőknek fontosabb volt mindegyik szituációban, kivéve a harmadikat, az életmentő gyógyszer vásárlását (66. táblázat).

66. táblázat: A rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség bizalmi faktor magasabb meg-
létére adott válaszok az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N		Átlagos rangok			Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/ számítástechnika/infokommunikáció területén?			szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen						
Illegális 1.	609	3069	3678	1981,9	1811,3	847815,0	5558730,0	-4,353	0,000
Illegális 2.	441	2379	2820	1506,8	1392,7	482109,5	3313119,5	-3,398	0,001
Illegális 4.	280	1567	1847	969,0	916,0	206772,5	1435300,5	-2,062	0,039
Illegális 5.	264	1442	1706	898,8	845,2	178390,0	1218793,0	-2,079	0,038

Forrás: a szerzők szerkesztése

Emellett e tényező az élettani szaktudás szerint is hozott különbségeket, a tényezőt az első, a második és az ötödik szituációban e terület szakértői is fontosabbnak tartot-
ták (67. táblázat).

67. táblázat: A rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség bizalmi faktor magasabb meg-
létére adott válaszok az élettani terület ismeretei mentén

	N		Átlagos rangok			Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/ számítástechnika/infokommunikáció területén?			szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen						
Illegális 1.	865	2810	3675	1901,5	1818,5	1160428,0	5109883,0	-2,419	0,016
Illegális 2.	688	2132	2820	1458,6	1395,0	700324,0	2974102,0	-2,241	0,025
Illegális 5.	445	1259	1704	885,4	840,9	265478,0	1058648,0	-2,104	0,035

Forrás: a szerzők szerkesztése

A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek elem esetében kizárólag az élet-
tani szakértelem szerint, és csupán az első szituációban találtunk szignifikáns eltérést,
e tényezőt a szakértői/tanuló csoport tartotta fontosabbnak, 1901,6 átlagos rangot érték
el a tájékozott/laikus csoport 1831,6 átlagos rangjával szemben ($N = 3695$, $p = 0,018$).
Az utolsó, a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek tényező esetében
nem találtunk szignifikáns eltérést egyik szaktudás szerint sem.

Több bizalmi faktor szükséges-e a szakértői csoportokban?

A második hipotézis e részének vizsgálata érdekében a 21 bizalmi tényező értékeit átkódoltuk (az egyáltalán nem szükséges és a nem szükséges értéke 0 lett, míg az inkább szükséges és a feltétlenül szükséges értéke 1 lett), majd szituációnként összeadtuk, és a kapott öt változó értékeinek eltéréseit a fent bemutatott szaktudás szerinti felosztásban vizsgáltuk. A nem normál eloszlású adatokat ebben az esetben is a Wilcoxon–Mann–Whitney nem parametrikus teszt segítségével elemeztük.

A részletes, tényezőnkénti elemzés eredményei alapján várható módon statisztikailag szignifikáns eltérést találtunk az informatikai szaktudás szerinti csoportok eredményei között: az e területen tájékozott/laikus csoport több bizalmi tényező meglétét tartja fontosnak minden illegális szituációban a szakértő/tanuló csoporthoz képest. Ugyanakkor a negyedik illegális vásárlási szituáció esetében a 0,05-ös szignifikancia határ fölötti, ($p = 0,062$) értéket találtunk, tehát ennek az eredménye éppen kiesett a statisztikailag szignifikáns kategóriából (68. táblázat).

68. táblázat: A részletes, tényezőnkénti elemzés eredményei az informatika/számítástechnika/infokommunikáció terület ismeretei mentén

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?								
	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Összesen	szakértő/ tanuló	tájékozott/ laikus	Mann– Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifi- kancia
Illegális 1.	614	3129	3743	1674,0	1910,8	839049,0	1027854,0	−5,000	,000
Illegális 2.	446	2429	2875	1327,5	1458,3	492396,5	592077,5	−3,080	,002
Illegális 3.	339	1865	2204	1022,4	1117,1	288963,5	346593,5	−2,541	,011
Illegális 4.	285	1588	1873	882,3	946,8	210695,0	251450,0	−1,867	,062
Illegális 5.	268	1467	1735	812,2	878,2	181616,0	217662,0	−1,999	,046

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az élettani szaktudás szerint egyik szituációban sem, és jogi szaktudás szerint is kizárólag a negyedik illegális szituáció esetében találtunk statisztikailag szignifikáns eltérést a két csoport között: itt az informatikai csoportosításhoz képest fordított eredmény született, a szakértő/tanuló csoport több bizalmi faktor meglétét igényelte, mint a tájékozott/laikus csoport (1017,7 átlagos rang a 923,5-el szemben, $N = 1866$, $p = 0,019$).

A kitöltők válaszaiból kirajzolódott, hogy a magasabb jogi szaktudással rendelkezők az eladó elérhetősége és segítőkészsége; a hagyományos offline fizetési lehetőség; a vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás bizalmi faktorait fontosabbnak tartották egyes élethsituációk esetén. A magasabb élettani ismeretekkel rendelkezők: a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által; a rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség; a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek bizalmi faktorokat jelölték szükségesebbnek. Akik a számítástechnika és az infokom-

munikáció területén magasabb szakértelemmel rendelkeznek: *a kriptovalutával történő fizetési lehetőség; a rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség* bizalmi faktorokat emelték magasabb fontossági szintre. A több ismerettel rendelkezők viszont csak néhány bizalmi faktor és szituáció esetén és néhány alkalommal igényelték a bizalmi faktorok magasabb jelenlétét. Összességében két eredmény rajzolódott ki az elemzésből. Az egyik, hogy a bizalmi faktorokat az ismeretek különböző szintjén állók fontosnak tartották. A másik, hogy a három területen alacsonyabb képzettségű kitöltők sokkal több bizalmi faktor magasabb fokú meglétét igényelték, mint a magasabb ismeretekkel rendelkezők.

Az eredmények egyértelműen azt sugallják, hogy a második hipotézis (H2), miszerint: *Azok, akik az illegális kábítószeres vagy tiltott gyógyszerek káros hatásairól nagyobb tudás birtokában vannak, a tiltott szerek használatának és kereskedelmének törvényes következményeit jobban ismerik, valamint a számítástechnika és az infokommunikáció területén magasabb szakértelemmel rendelkeznek, több általunk felállított bizalmi faktor magasabb fokú meglétét tartják fontosnak az illegális szerek vásárlása előtt, mint azok, akik efféle tudással kevésbé rendelkeznek*, egyáltalán nem igazolódott, sőt, minél kisebb tudása van valakinek, annál több bizalmi tényezőt igényel.

Az elemzés eredményét egyes elemeiben magyarázhatja a kriminológusok által jól ismert félelmi paradoxon elmélete.⁵ A teória szerint olyan kockázatos jelenségtől, mint a bűnözés, gyakran azok félnek jobban, akiknek a félelemre korábbi alacsony érintettségük folytán a legkevésbé lenne okuk, és csupán realitástól mentes közvetett forrásokból értesülnek a jelenség veszélyességéről és kockázatosságáról. Az, aki ezekről a kockázatokról megfelelő tapasztalattal és reális tudással rendelkezik, sokkal jobban ki tudja szűrni, hogy a szóban forgó jelenség ténylegesen veszélyes-e rá nézve vagy sem, vagyis sokkal reálisabb képe van a valós kockázatokról. Valószínűsíthetően ez a biztonság megteremtésére alkalmazott eszközök megválasztásában is így van. Az előbbi esetben gyakran sokkal magasabb a felkészültség, mint amire szükség volna, ellentétben az utóbbival, ahol csak azokat a biztonsági elemeket építik be a kockázatok elkerülésének mechanizmusába, amelyek közvetlenül alkalmasak is a védelemre, de azokat különösképp. Amíg valakinek egy kockázatos eseményről nincs tapasztalata, sokkal több biztonsági tényezőt kell alkalmaznia, mert nem tudhatja, hogy mi a valós és valótlan veszély, ezért fel kell készülnie minden eshetőségre. A kutatásunkban a félelmi paradoxon lehetőségét nem vettük figyelembe, miközben azt feltételeztük, hogy a magasabb tudású kitöltők tudatosabbak, és sokkal több bizalmi faktorra van szükségük. A tudatosság néhány esetben egyébként látható. Például a számítástechnika és az infokommunikáció területén magasabb szakértelemmel rendelkezők *a kriptovalutával történő fizetési lehetőség; a rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség* bizalmi faktorokat fontosnak tartották, mert nagy valószínűséggel a szakismeretüknél fogva tudják, hogy ezekre a bizalmi faktorokra egyébként szükség van a kockázatok elkerülése miatt. Ugyanez a tudatosság tapasztalható az alacsonyabb ismeretekkel rendelkezők csoportjában is,

⁵ Korinek László: Félelem a bűnözéstől, rejtett bűnözés. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 375–395.

ahol az informatikai ismeretekkel valamelyest rendelkezők sokkal több szituációban tartották fontosnak a bizalmi faktorok meglétét a többihez képest. Arra vonatkozóan viszont egyáltalán nincs adatunk, hogy a magyar felsőoktatási intézmények hallgatóin kívüli korosztály milyen bizalmi faktorokat választana. Így azt csak feltételezni tudjuk, hogy sokkal több bizalmi faktor volna fontosabb az esetükben, mint az alacsonyabb ismeretekkel rendelkezők esetében (69. táblázat).

69. táblázat: Bizalmi tényezők fontossága az illegális szituációkban a kitöltők ismeretszintjéhez képest

Bizalmi faktor	Élettani ismeretek		Jogi ismeretek		Info. és tech. ismeretek	
	Sz/T	T/L	Sz/T	T/L	Sz/T	T/L
	III. sz.	III. sz.	III. sz.	III. sz.	III. sz.	III. sz.
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége		1., 4.	1.			1., 2.
Az eladó megbízhatósága						
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten						
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	2.					
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége						1–5.
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága						4.
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme						1., 2.
Vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás		1., 2., 3	5.			1–5.
Regisztrációs lehetőség		1., 2., 3	5.			1., 4., 5.
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció						1., 2., 4.
Online fizetési lehetőség		5.				
Hagyományos offline fizetési lehetőség			5.			1., 2., 4.
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség					1–5.	
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról		1., 4., 5				
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya						1., 2., 3.
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia						1., 2., 4.
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról				1., 2., 3.		1., 2., 4.
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése						
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	1., 2., 5				1., 2.	
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	1.					
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek						

Forrás: a szerzők szerkesztése

Ha figyelembe vesszük, hogy melyik szituációban tartották a legtöbb bizalmi faktort fontosnak a különböző ismeretszintű csoportokba tartozók (függetlenül a tudás szintjétől), akkor látható, hogy az illegális 1. szituációban lett volna a legnagyobb szükségük a kitöltőknek a bizalmi faktorok meglétére, vagyis ebben a szituációban lettek volna a legóvatosabbak – legalábbis az élettani és az informatikai ismeretekkel rendelkezők. A sorban a második az illegális 2. szituáció, ahol a legtöbb bizalmi faktort ugyancsak az informatikai és az élettani szaktudás valamely fokán állók igényelnék, majd az illegális 4. szituáció, ahol a jogi szakismerettel rendelkezők különböző szintjein állók egyáltalán nem alkalmaznának bizalmi tényezőket. Az illegális 5. szituációban az előzővel ellentétben a jogi ismeretekkel rendelkezők legalább 3 bizalmi faktort alkalmaznának, míg ugyanebben az esetben az informatikai és az élettani ismeretek valamilyen szintjével rendelkezők az előzőkhöz képest kevesebbet. Végül az illegális 3. szituáció, amelyben a legkevesebb bizalmi faktort alkalmaznák a jogi, az élettani és az informatikai szaktudás bármely szintjén állók egyaránt (70. táblázat).

70. táblázat: A szituációkban alkalmazott bizalmi faktorok száma

Illegális szituációk	Alkalmazott bizalmi faktorok száma			Bizalmi faktorok összesen
	Élettani ismeretek	Jogi ismeretek	Informatikai ismeretek	
Illegális 1. (Ferenc: Édesanyjának gyógyszer)	6	2	12	20
Illegális 2. (Andrea: Vizsgálathoz amfetamin)	4	1	11	16
Illegális 3. (Karolina: Gyermeknek életmentő gyógyszer)	2	1	4	7
Illegális 4. (Gergő: Munkához kokain)	2	0	10	12
Illegális 5. (Géza: Marihuána szórakozáshoz)	3	3	5	11

Forrás: a szerzők szerkesztése

Ebben az értelemben érdemes figyelembe venni azt is, hogy az adott élethelyzetek milyen hatást fejtenek ki a válaszolók döntéseire, mielőtt a bizalmi faktorokat kiválasztják. Az illegális szituációkat korábban saját megítélésünk szerint az egyénre és a közösségre gyakorolt pressziójuk feltételezhető erőssége mentén strukturáltuk, és ezt indokoltuk is (8. táblázat). A táblázatban látható, hogy a legkevesebb bizalmi faktort az illegális 3. szituációban alkalmaznák a kitöltők annak ellenére, hogy megítélésünk szerint pont ez az élettörténet, amely a leginkább kényszeríti a kitöltőt arra, hogy vásároljon a darkneten illegális gyógyszereket. Emellett meglepő, hogy a második legmotiválabb élettörténet az, ahol a legtöbb bizalmi faktort tartanak szükségesnek. Ebben az esetben a történet részleteit kell figyelembe venni, mégpedig a szituáció erős érzelmi töltöttségét kiváltó elemet. Az illegális 3. szituációban a gyermek életének megmentése a tét, amire aránylag kevés idő van, ezért az internetes gyógyszervásárlás indokolt. A családi közösségben feltételezhetően a gyermek élete az egyik legnagyobb érték, megmentése egy családi közösség részéről feltételezhetően a legtöbb esetben elsődleges, főként a szülők részéről. Így az arról való döntés, hogy a gyermeknek megrendelnék-e a gyógyszereket az interneten, feltételezhetően evidens. Ugyanilyen egyértelmű az is, hogy az életmentés – főként,

ha az a gyermek esetében történik – a társadalom tagjai szemében helyesebb döntés lehet, mint egyes törvények betartása.⁶ Viszont összehasonlítva az illegális 3. és a többi illegális szituációt, az előbbi esetében sokkal kevesebb bizalmi faktort tartottak szükségesnek, mint az utóbbi esetében, ami első ránézésre azt sugallhatja, hogy a kitöltők ezt a vásárlást nem tartották túl fontosnak – mint ahogy a biztonságos tranzakciót sem. Feltételezésünk szerint ennek pont az ellenkezője történhetett. A gyermek életének megmentésével járó óriási presszió az idő nyomásával hatványozódva a kitöltő fókuszát inkább az azonnali cselekvésre irányította, nélkülözve az időigényes hezitálást azon, hogy milyen bizalmi faktorokkal tudja saját törvénytelen cselekvését a hatóságok leleplezésétől mentessé tenni. Emellett a normasértő cselekvés társadalmi méltányolhatósága kevésbé teszi törvénytelené a vásárlást a vásárló, ez esetben a kitöltő számára. Tehát a kitöltő sokkal inkább érezhet legalitást, mint illegalitást a cselekvésében, és ezáltal a hatóságoktól való félelem is csökkenhet. Bár csak távolról, de vegyük figyelembe a kitöltő racionális döntését és a feltételezhetően magas erkölcsi szintjét is. Az előbbi esetében a döntés mérlegének egyik serpenyőjén a gyermek megmentése, a másikon a lebukás áll. A gyermek életben maradása nagyobb „haszon”, mint a lebukás kockázata, vagyis, ha valaki tudja, hogy megmentheti a gyermekét, nyugodt szívvel vállalja a törvény előtti felelősségre vonást. A második esetben a szülő (ez esetben a kitöltő) Lawrence Kohlberg (1969) kísérletéhez kötődő posztkonvencionális erkölcsi szinten lévő döntést hoz, amelyben az egyén az emberi életet és az emberi jogokat tartja elsődlegesnek az igazságosság, a kölcsönösség és az egyenlőség szellemében. Ezen a szinten lelkiismereti döntések dominálnak, és ezek szemben állhatnak a törvényekkel.⁷ Az illegális 3. és az illegális 1. között azonban mégis fennáll a különbség. Az illegális 1. szituációban a vásárlás szintén egy családtag támogatására szolgál, vagyis társadalmilag méltányolható. Az illegális 1. szituációban a főszereplő édesanyja nem az élet és halál között áll, csak egy műtét utáni fájdalomtól szenved, amiről az orvos is tud. Valószínűsíthetően ez kevésbé presszionáló, mint egy életveszélyben lévő gyermek állapota. Az illegális 1., 2., 4. és 5. esetében a kitöltők sokkal inkább érezhetik a cselekvésük deviáns jellegét, mint az illegális 3. esetében, vagyis több bizalmi faktor meglétét igényelhetik azért, hogy a vásárlást alacsonyabb kockázatokkal lebonyolítsák.

⁶ Minden társadalomban tapasztalható jelenség, amikor a normák önmagukban eltérők, vagy megítélésük és elfogadottságuk kerül ellentmondásba. A normák eltérő megítélése számos okból eredeztethető. Ennek egyik iskolapéldája, amikor egy magatartás a társadalom többsége által morálisan elfogadott, sőt kívánatos, a másik oldalon viszont formálisan szankcionált, vagy épp fordítva. A megítélés időben és térben is változhat, lehet ideiglenes vagy hosszú időn át tartó, kiváltképp akkor, amikor egy normasértő magatartás elveszti deviáns jellegét és elfogadottá válik (például dekriminalizálódik), vagy a korábban normális cselekvés kerül az elítélés fókuszába (például kriminalizálódik). A két egymástól eltérő irányú folyamat mindegyikében előfordulhat olyan átmeneti időszak, amikor nem tisztázott egyik helyzet sem (a törvény már nem szankcionál egyes magatartásokat, de a cselekvésforma a társadalom negatív előítéletét még magán hordozza). A normák eltérősége és az ebből származó ellentmondás a homogén társadalmi közösségben kialakuló szubkultúrák működésében is manifesztálódik (Kiss [2020b]: i. m. 132–133.)

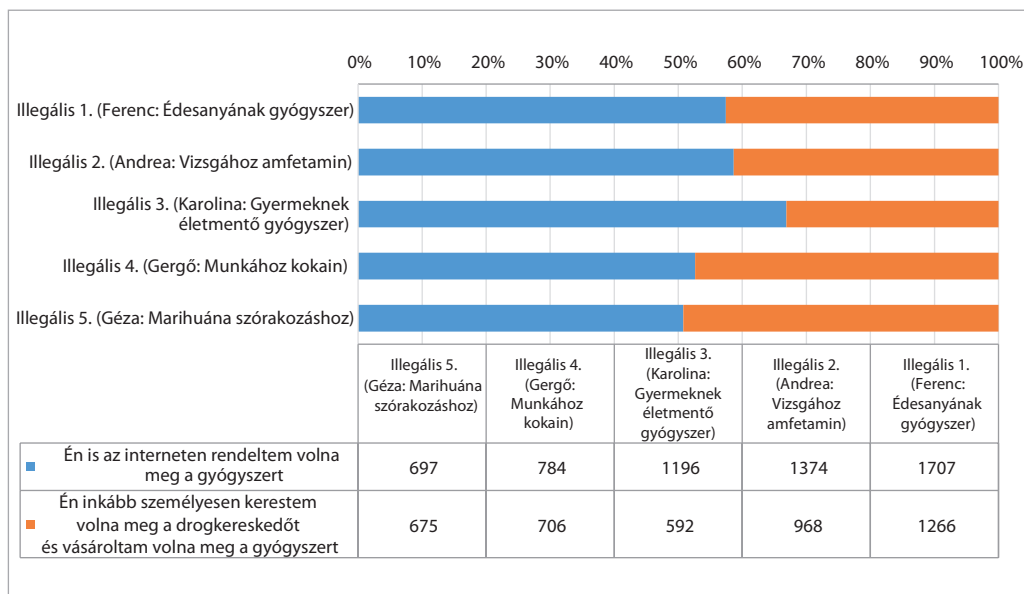
⁷ Kiss (2020a): i. m. 79.

A harmadik hipotézis vizsgálata

A harmadik hipotézisben feltételezésünk szerint, ha a kitöltőknek mindkét szintéren lehetőségük van rá, összességében inkább preferálják az internetes vásárlást az offline helyett.

3. hipotézis (H3): Ha valamely kábítószerhez vagy illegális gyógyszerhez való hozzáférés törvényes kereskedelmi folyamatokban nem lehetséges, azonban azok megszerzése offline és online is megvalósítható illegálisan, a felhasználók inkább az online kereskedelmi lehetőségek felé fordulnának, és online platformokon rendelnék meg az illegális anyagokat.

Mind az öt illegális vásárlási szituációban feltettük a kérdést, hogy ha a szituáció alanya azon is hezitált volna, hogy személyesen vagy interneten vegye meg a tiltott szert a drogkereskedőtől, akkor a válaszadó melyik lehetőséget választotta volna inkább. Bár az ötödik szituációban a válaszadók nagyjából fele-fele arányban választották volna az online és az offline vásárlást, a többi szituációban, ha kis különbséggel is, de a többség inkább az online megoldást preferálta volna (49. ábra).

49. ábra: Az online és az offline tér közötti választás az öt illegális szituációban

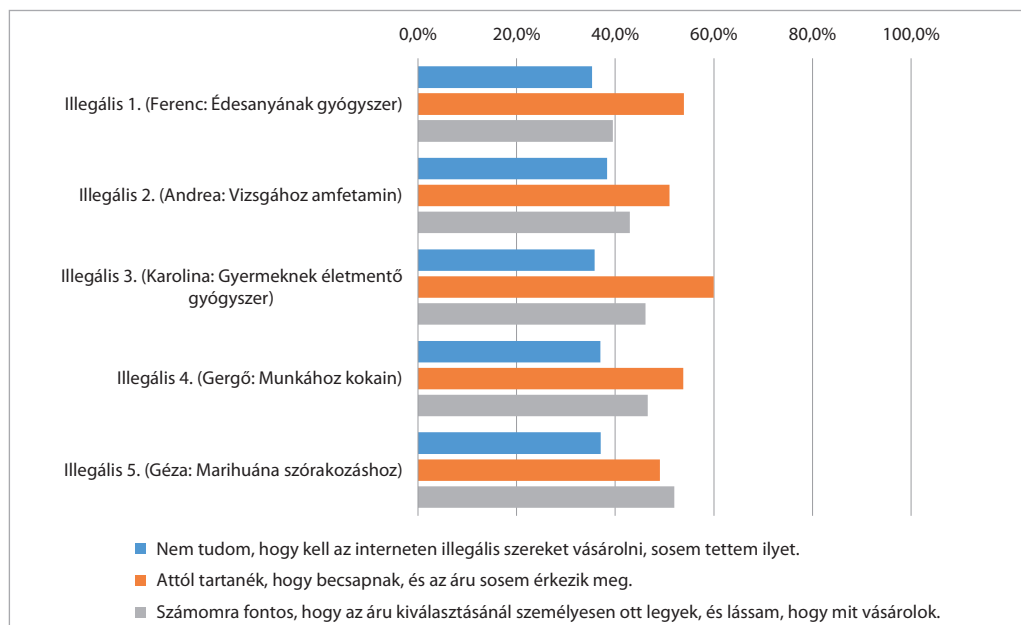
Forrás: a szerzők szerkesztése

Szembetűnő különbség volt ugyanakkor a harmadik szituációban, ahol lényegesen többen, a válaszadók kétharmada választotta volna szintén az online vásárlást. A kérdésre adott válaszok arányából kiderült, hogy a hagyományos tér még mindig nagy eséllyel ott van a kitöltők választási sémái közt. Az offline tér választásának lehetősége miatt ezért rákérdeztünk arra is, hogy aki a személyes vásárlást választaná, miért tenné ezt.

A több válaszlehetőség jelölését megengedő kérdésben az általunk előre megadott opciók közül, aki az offline teret választotta, azok többsége (szituációként valamennyire eltérő módon, de a válaszadók 50-60%-a) jelölte, hogy *attól tartana, hogy becsapják, az áru soha nem érkezik meg*. A második legnépszerűbb opciót, amely úgy szólt, hogy *számomra fontos, hogy az áru kiválasztásánál személyesen ott legyek, és lássam, hogy mit vásárolok*, a válaszadók 40-50%-a jelölte az utolsó lehetőséget, a *nem tudom, hogy kell az interneten illegális szereket vásárolni, sosem tettem ilyet* választ pedig a különböző szituációk esetében hasonló mértékben (35–37%) választotta. Viszonylag sokan adtak azonban egyéb választ (is), az első szituációnál közel háromszázan, a másodiknál majdnem kétszázan, a másik három esetben pedig körülbelül százan. Ezekben a szöveges válaszokban a legjellemzőbb indok a személyes vásárlás nehezebb lekövethe-tősége volt, e válaszadók szerint a darknetes vásárlási folyamatnak is nyoma marad, míg a személyes vásárlás esetén lehetőség van készpénzzel, a tranzakció nyoma nélkül vásárolni. Ugyanakkor a második szituációban az is felmerült, hogy a rövid idő alatt postán esetleg nem érkezne meg az áru, míg személyesen viszonylag könnyen be lehet szerezni ennyi idő alatt is. A harmadik szituációban néhányan felvetették, hogy mivel a vásárló gyerekének életéről van szó, a garantált minőségű termékhez jobb lenne arcot is társítani. A negyedik helyzetben pedig néhány indoklásban az is felmerült, hogy korábban Gergőnek már bevált a személyes vásárlás, illetve, akkor sem félt ettől a megoldástól, így miért váltana? Az ötödik szituációban pedig többen érveltek azzal, hogy marihuánát viszonylag könnyű személyesen beszerezni Magyarországon, illetve az is felmerült, hogy Géza ebben a szituációban a barátai egészségéért is felel, és személyesen könnyebben meggyőződhet az eladó megbízhatóságáról, illetve a termék minőségéről. Ez utóbbi az előre megadott válaszlehetőségek szituációkénti eloszlásából is kitűnik, hiszen az ötödik illegális vásárlási helyzetben választották a legnagyobb arányban (több mint a felük) a *számomra fontos, hogy az áru kiválasztásánál személyesen ott legyek, és lássam, hogy mit vásárolok* opciót. Az *attól tartana, hogy becsapják, az áru soha nem érkezik meg* válaszlehetőség pedig a harmadik helyzetben hozott kiugró eredményt, itt a válaszadók 60%-a választotta ezt a lehetőséget, míg a második és ötödik helyzetben csupán a válaszadók 50%-a (50. ábra).

A kitöltők pontosan azokat a válaszalternatívákat jelölték, amelyek a darknet mar-keketekben nagy eséllyel előfordulhatnak. Az illegális marketekben a bizalom egyébként is sokkal alacsonyabb szinten áll, mint a legális online vásárlásban. Az illegális szerek kereskedelme azzal, hogy biztosítja a szigorú anonimitást és a titkos működést, még a kereskedő és a vásárló között is kissé átláthatatlanná teszi a vásárlás egy szakaszát. Az efféle látens folyamatok egyike a nyomon követés lehetősége, ami az offline szintén sokkal kevésbé érvényesül. A másik várható vásárlói reakció a csalás. Nem csoda, ha a vásárlók némelyikében kételyek merülnek fel, és attól tartanak, hogy becsapják őket, és egész egyszerűen nem azt a szert vásárolják meg, amelyet megrendeltek, vagy épp nem is kapják meg. A kitöltői szkeptikusságnak az átverés áll a középpontjában, ame-lyet a darknet illegalitása vált ki. A válaszokban még ott van a darknettel kapcsolatos tapasztalatok hiánya és a hagyományos felfogás arról, hogy csak azért fizetnek, aminek valóságáról a valós szintén meggyőződhetnek. Az ismeretlen vásárlási körülmények,

az intézményes garanciák hiánya, illetve a látatlan dolgokért való fizetés a megosztott bizalmat gyengíti, aminek ellensúlyozására egyre több bizalomerősítő faktor létezik, de a darknetes vásárlás esetén ez minden esetben alulmarad a legális vásárlás esetében tapasztalhatóhoz képest. A harmadik hipotézis (H3), miszerint *ha valamely kábítószerhez vagy illegális gyógyszerhez való hozzáférés törvényes kereskedelmi folyamatokban nem lehetséges, azonban azok megszerzése offline és online is megvalósítható illegálisan, a felhasználók inkább az online kereskedelmi lehetőségek felé fordulnának, és online platformokon rendelnék meg az illegális anyagokat*, igazolódott, a kitöltők többsége az online vásárlást választaná, ha erre választási lehetősége adódna.

50. ábra: Az offline teret választók jelölései az öt illegális szituációban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A negyedik hipotézis vizsgálata

A negyedik hipotézis szorosan kötődik a harmadik hipotézishez, és a második hipotézisben már említett szituációs pressziókra épül. Pontosabban arra mutat rá, hogy a kitöltő az online és offline terek közül melyik teret választaná szituációnként. Ebben a hipotézisben azt feltételeztük, hogy a nagyobb presszió hatására szükségesebb a szerekhez való hozzájutás, és inkább a materiális környezetet preferálják a kitöltők éppen azért, mert ismert környezetben bonyolíthatják az adásvételt és gyorsabban. Ebbe beletartozik a terjesztő megkeresésének és az átvétel és a fizetés lebonyolításának rövidebb ideje a lebukás nagyobb kockázatával szemben. A szituációk motiváló hatásának korábban felállított sorrendjével (8. táblázat) vetettük össze az online vagy az offline tér választását.

4. hipotézis (H4): Minél erősebb szükséglet vagy kényszer motiválja a vásárlókat az illegális szerek megszerzésére, annál nagyobb arányban választják az offline piacot az illegális szerek megvásárlására.

A negyedik hipotézisünkre, amely szerint minél erősebb szükséglet vagy kényszer motiválja a vásárlókat az illegális szerek megszerzésére, annál nagyobb arányban választják az offline piacot az illegális szerek megvásárlására, valójában a harmadik hipotézis tesztelésének eredménye adott választ. Az öt szituációból a gyermek életmentő gyógyszerere mindenképpen a legerősebb kényszernek tekinthető, amelyet az édesanya gyógyszerere (első szituáció), majd a vizsga sikeréhez szükséges amfetamin (második szituáció) és a munkahelyi teljesítmény fenntartásához szükséges kokain (negyedik szituáció), végül a szórakozáshoz vásárolandó marihuána (ötödik szituáció) követ. A legerősebb kényszer tehát valóban magával hozta a válaszadók nagyobb hajlandóságát az online megoldás választására (66,9% választotta), és a legkevésbé erős kényszer (marihuána szórakozáshoz) esetén volt a legalacsonyabb azok aránya (50,8%), akik az online teret választanák. Ugyanakkor a másik három szituáció nem az általunk várt sorrendben végzett, ha kis különbséggel is, de Andrea szituációja végzett a „második helyen” (ebben az esetben 58,7% választaná az online teret), Ferenc szituációja lett a harmadik (57,4%-kal), és Gergő szituációja lett a negyedik (52,6%-kal) (71. táblázat).

71. táblázat: A szituációk motivációinak hatása a 4. hipotézis tesztelésével

A szituációk motiváló hatása	Az általunk felállított sorrend (8. táblázat)	A 4. hipotézis tesztelésével felállított sorrend
Karolina történetének kérdéscsoportja: a gyermek életét mentő gyógyszervásárlás a darkneten	1.	1.
Ferenc történetének kérdéscsoportja: az édesanya fájdalmát enyhítő gyógyszer vásárlása a darkneten	2.	3.
Andrea történetének kérdéscsoportja: az egyetemi vizsga abszolválásához amfetamin vásárlása a darkneten	3.	2.
Gergő történetének kérdéscsoportja: a munkahelyi elvárásoknak való megfelelés okán kokain vásárlása a darkneten	4.	4.
Géza történetének kérdéscsoportja: baráti összejövetelen élvezetek biztosítása céljából marihuána vásárlása a darkneten	5.	5.

Forrás: a szerzők szerkesztése

A negyedik hipotézisünk nem igazolódott, ugyanis a kitöltők jelentős része az egyre növekvő kényszerek hatására egyre nagyobb mértékben választotta az online színteret. Az általunk felállított sorrend azonban közel úgy alakult, ahogy az a 4. hipotézis tesztelésénél kijött. Az első helyre az illegális 3. szituáció került. A rang nem változott az utolsó helyre sorolt illegális 5. szituáció esetében, ahol a főszereplő normasértő cselekvése a legkevésbé motiválja a kitöltőt a vásárlásra. Szintén ugyanaz lett a besorolása az illegá-

lis 4. szituációnak is, mint a 4. hipotézis tesztelésének eredményében. Amiben változás történt, az az illegális 1. és az illegális 2. szituációk sorrendje. Tehát eredményeink azt mutatják, hogy minél inkább emelkedik a kényszer erőssége, annál inkább választják az online teret a résztvevők.

Az ötödik hipotézis vizsgálata

Az ötödik hipotézis esetében inkább a tudatosságra építettünk, és azt feltételeztük, hogy a magasabb szintű ismeretek birtokában a kitöltők több bizalmi faktor meglétét igénylik.

5. hipotézis (H5): Azok, akik az illegális kábítószeres vagy tiltott gyógyszerek káros hatásairól nagyobb tudás birtokában vannak, a tiltott szerek használatának és kereskedelmének törvényes következményeit jobban ismerik, valamint az informatika, számítástechnika, infokommunikáció területén magasabb szakértelemmel rendelkeznek, nagyobb arányban választják az online teret.

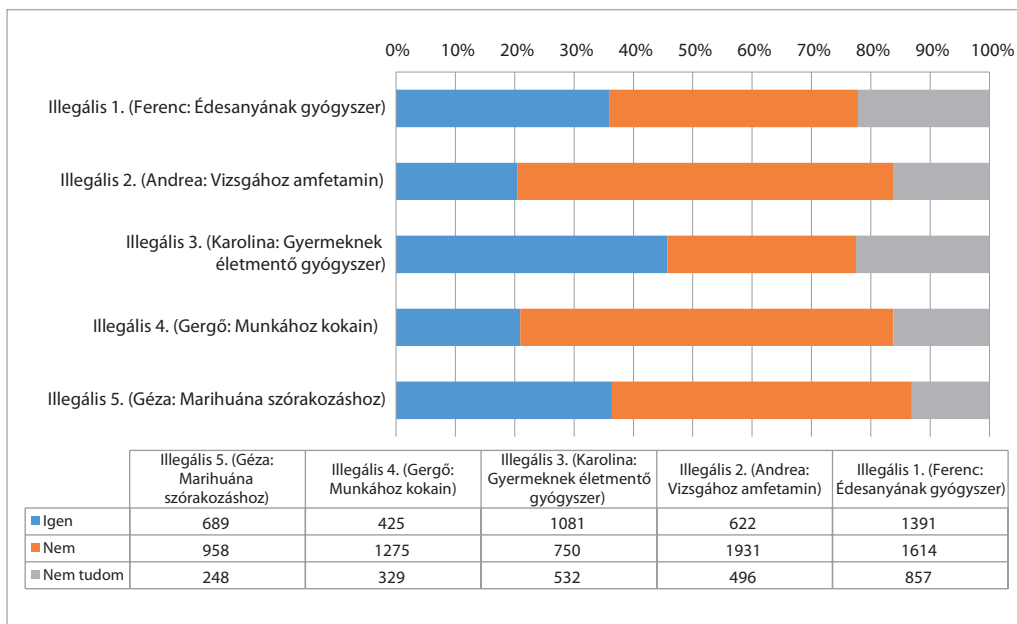
A hipotézis tesztelése érdekében khi-négyzet-próbákkal vizsgáltuk a korábban kialakított szakértői/tanuló és tájékozott/laikus csoportok esetében, hogy inkább az online vagy az offline teret választanák. A teszt eredménye egyik esetben sem mutatott ki statisztikailag szignifikáns eltérést. Ez azt jelenti, hogy az 5. hipotézis (H5) nem igazolódott. Ez a 2. hipotézis esetében már kirajzolódott, amikor azt feltételeztük, hogy a magasabb szintű ismeretekkel rendelkezők több bizalmi faktor magasabb fokú meglétét igénylik. A magasabb szintű ismeretekkel rendelkezők ebben az esetben sem különülnek el a kevésbé magas szintű ismeretekkel rendelkezőktől az online tér választásában.

A hatodik hipotézis vizsgálata

A hatodik hipotézisben lényegében azt feltételeztük, hogy a normasértés képes reprodukálni akkor, ha az sikeresen, kockázatok nélkül megtörténik, és a látogatással a kitöltő a főszereplőn keresztül eléri a célját.

6. hipotézis (H6): A sikeres vásárlás után, amennyiben a vásárló később hasonló szituációba kerül, a következő alkalommal is ugyanazon a weboldalon vásárol.

Hatodik hipotézisünk szerint a sikeres vásárlás növeli az újbóli vásárlás hajlandóságát. Legmagasabb arányban a harmadik illegális szituációban vásárolnának újból ugyanott a megkérdezettek (a nem tudom válaszokat is figyelembe véve a válaszadók 45,7%-a), majd ennél valamivel alacsonyabb arányban, 36,4% az ötödik szituációban, és 36% az elsőben. A második és a negyedik illegális vásárlási helyzetben a válaszadók még ennél is kevesebben vásárolnának újból ugyanott (20,4%, illetve 20,9%) (51. ábra).

51. ábra: A kitöltők webmarketbe való visszatérésről adott jelölései

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kitöltők kevesebb mint fele nem térne vissza a darknet marketbe újbóli vásárlás céljából akkor, ha eredményes lenne az első alkalommal. Érdekes, hogy a legnagyobb presz-sziót gyakorló és a társadalom által legméltányolhatóbb, valamint a legkisebb kényszert tartalmazó és a társadalom által legelítéltebb cselekmény esetében a legmagasabb a visszatérni hajlandók aránya a darknet marketbe. Az előbbi esetében 1081 fő térne vissza, az utóbbi esetében pedig 689 fő. Bár a kitöltők többsége ezt nem tenné meg, de a marketben újból vásárlók száma önmagában elképesztően magas. Nagyon érdekes, hogy ez a situációk és a társadalmi megítélés tekintetében is a két véglet. Az életmentő gyógyszer vásárlása esetén nagyobb eséllyel ismétlődne meg a normasértés. Ugyanaz feltételezhető, mint az előző hipotézisek érveléseinél. Vagyis minél méltányosabb egy normasértés a társadalom által, valamint minél erősebb szükségletet elégít ki, annál kevésbé érvényesül a törvény ereje. Az illegális 3. szituáció esetében még az is feltételezhető, hogy az életmentő lehetőséget inkább megosztanák más rászoruló egyénnel abból a célból, hogy ugyanúgy alkalmazhassa ezeket a lehetőségeket. Az illegális 5. esetben ez a normasértés megosztásával magyarázható, ami azt jelenti, hogy a főszereplő magán kívül több ismerősének szerzi meg a kábítószer, akik tudnak róla, sőt részt is vesznek a kábítószer fogyasztásában, elismerve a normasértő cselekvését. A hatodik hipotézisünket összességében (H6) nem tudtuk igazolni. A kitöltők azoknak az egy alkalommal vásárlóknak a mintáját modellezzik, akik az elmúlt években az interneten a kábítószer vásárlók körét bővítették.⁸

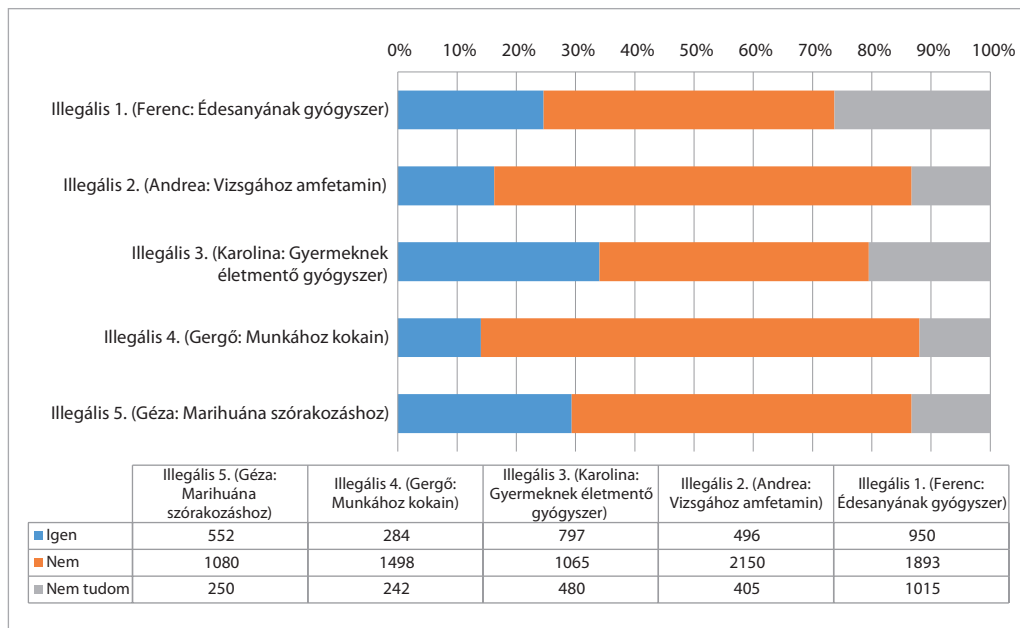
⁸ UNODC (2020): i. m. 78.

A hetedik hipotézis vizsgálata

A hetedik hipotézis esetében azt feltételeztük, hogy az eredményes vásárlás növeli az illegális tranzakció más résztvevőjével, valamint a marketekkel szembeni vásárlói diszkréciót. A megkérdezett célcsoport tagjairól továbbá olyan kitöltéseket vártunk, amelyekben a normasértést titokban tartják, és nem osztják meg másokkal még horizontális irányban sem.

7. hipotézis (H7): Sikeres vásárlás esetén a vásárlók nem ajánlanák másoknak a tiltott kereskedelemmel foglalkozó weboldalt.

Mind az öt illegális vásárlási szituáció esetében feltettük a kérdést, hogy ha az online vásárlás és kézbesítés folyamata probléma nélkül zajlana, valamint a gyógyszer/kábítószer hatása is optimális eredményt hozna, a megkérdezett a szituáció alanya helyében ajánlaná-e másnak is a kiválasztott illegális szereket árusító weboldalt. A „nem tudom” válaszokat is figyelembe véve a válaszadók csupán 34%-a ajánlaná a weboldalt másoknak a harmadik illegális szituációban. A többi szituációban ennél is alacsonyabb arányokat mértünk, az oldalt ajánlók aránya az ötödik illegális szituációban volt a második legmagasabb (29,3%), majd az első illegális helyzetben (24,6%). A második és a negyedik illegális vásárlási szituációban a válaszadók nagyon alacsony arányban ajánlanák másoknak a weboldalt (16,3%-a és 14%) (52. ábra).

52. ábra: A kitöltők webmarket ajánlására adott jelölései

Forrás: a szerzők szerkesztése

A legnagyobb és a legkisebb pressziót kifejtő szituáció esetében megint kiemelkedő volt a weboldalt megosztók aránya. A magyarázat ugyanaz, mint a visszatérők esetében. Az illegális 5. esetben a kitöltők feltételezhetően úgy vélhették, hogy a darknet market újbóli meglátogatása legalább az ismerősök között nyilvánosságra hozható, mert épp a közös normasértés okán a cselekvés kevésbé elítélt, sőt üdvözölt magatartás. A 7. hipotézisünk (H7) igazolódott.

Bizalmi mátrix (bizalmi index)

A korábbiakban láthattuk, hogy a különböző illegális vásárlási szituációkban az egyes bizalmi faktorok szükségességének átlagos mértéke nagyon hasonló volt. Ezt a belső konzisztenciát az úgynevezett Cronbach-alpha mérőszám segítségével is megmértük. A teszt eredményeül magas (0,8 feletti) és nagyon magas (0,9 feletti) értékeket kaptunk, ami megerősíti a bizalmi faktorok különböző szituációban mért eredményeinek összefüggését, és így lehetővé teszi a változók összevonását (72. táblázat).

72. táblázat: Cronbach-alpha mérőszám segítségével történő belső konzisztenciamérés eredményei

Bizalmi faktorok	Cronbach-alpha
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	0,887
Az eladó megbízhatósága	0,848
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	0,916
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	0,903
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	0,892
Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	0,933
Regisztrációs lehetőség	0,930
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	0,889
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	0,933
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	0,898
Online fizetési lehetőség	0,930
Hagyományos offline fizetési lehetőség	0,931
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	0,959
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	0,921
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	0,876
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	0,920
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	0,877
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	0,870
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	0,921
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	0,897
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	0,903

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az öt szituációban vizsgált 5-5 bizalmi tényezőből így 21 indexet készítettünk, amelyek tehát az egyes bizalmi tényezők öt szituációban mért értékeinek válaszdónkénti átlagai. Ezzel az eljárással természetesen csak azokat a válaszdókat tudtuk bevonni az elemzésbe, akik az adott bizalmi tényezőt mind az öt szituációban értékelték. Az eredmények azt mutatják, hogy összességében az *áruk épségben történő megbízható kézbesítése*, az *eladó megbízhatósága* és a *vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek* bizalmi tényezők voltak a legfontosabbak. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a bizalmi faktorok jelentős része (10 elem) esetében haladta meg az átlag a „feltétlenül szükséges” kategória értékét (3,5-nél magasabb átlagot), míg kizárólag a *kriptovalutával történő fizetési lehetőség* és a *regisztrációs lehetőség* esett az „inkább nem szükséges” kategóriába (az 1,5 feletti és 2,5 alatti tartományba). A maradék 9 bizalmi faktor az átlagos értékei alapján az „inkább szükséges” kategóriába esett (a 2,5 feletti és 3,5 alatti tartományba) (73. táblázat).

73. táblázat: Bizalmi index

Sorrend	Bizalmi faktorok	Átlag	N
1.	Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	3,85	1652
2.	Az eladó megbízhatósága	3,79	1680
3.	A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	3,69	1656
4.	Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	3,68	1671
5.	Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	3,65	1654
6.	A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	3,6	1657
7.	Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	3,58	1652
8.	Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	3,52	1649
9.	A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	3,52	1648
10.	Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	3,52	1647
11.	Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	3,44	1681
12.	Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	3,4	1622
13.	A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	3,26	1668
14.	A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	3,24	1671
15.	Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	3,21	1652
16.	A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	3,2	1668
17.	Online fizetési lehetőség	3,07	1659
18.	Vásárlói és eladói jogokról és kötelezettségekről való tájékoztatás	3,05	1653
19.	Hagyományos offline fizetési lehetőség	2,88	1654
20.	Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	2,33	1554
21.	Regisztrációs lehetőség	1,76	1672

Forrás: a szerzők szerkesztése

Faktorelemzés a bizalmi indexek bevonásával

Az így kapott bizalmiindex-változókat megkíséreltük az eredményeik szerint csoportosítani, feltárva az egyes változók közötti tartalmi összefüggéseket. Ennek érdekében a bizalmi indexeket maximum likelihood faktorelemzéssel vizsgáltuk.⁹ A faktorelemzésből az alacsony (0,25-ös határ alatti) kommunalitási értéke miatt az első futtatáskor kiesett a *kriptovalutával történő fizetési lehetőség* (0,099-es kommunalitási értékkel), a második körben a *hagyományos offline fizetési lehetőség* (0,182-es értékkel), a harmadikban pedig a *webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által* (0,223-as értékkel). Ezt követően a három változót kihagyó faktorelemzésben a *vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága* bizalmi tényező a túl közeli factorsúlyok (1. faktor: 0,352; 2. faktor: 0,228; 3. faktor: 0,444) miatt esett ki az elemzésből. A következő körben pedig a *regisztrációs lehetőség* esetében mértünk túl közeli factorsúlyokat (1. faktor: 0,369; 2. faktor: -0,269; 3. faktor: 0,248). Így tehát az eredeti 21 bizalmi tényezőtől 16-ot tudtunk bevonni a faktorelemzésbe, aminek eredményül 3 faktort azonosítottunk. Ez a 3 faktor összességében a variancia 55,6%-át magyarázza (74. táblázat).

74. táblázat: Faktorelemzés bizalmi indexek bevonásával

Varimax rotációval kialakított faktormátrix ^a			
	Faktor		
	1	2	3
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	0,702	0,011	0,089
Az eladó megbízhatósága	0,664	0,227	0,082
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	0,647	0,003	0,280
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	0,624	-0,026	0,239
Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	0,722	-0,067	0,176
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	0,499	0,296	0,153
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	0,323	0,170	0,589
Online fizetési lehetőség	0,089	0,005	0,744
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	0,373	0,019	0,650
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	0,746	0,058	0,194
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	0,750	-0,080	0,148
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	0,816	0,074	0,155
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	0,525	0,312	0,210
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	-0,040	0,681	0,034
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	0,110	0,929	0,023
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	0,053	0,882	0,056

Forrás: a szerzők szerkesztése

⁹ Elemzési módszer: maximum likelihood. Rotációs módszer: varimax rotáció, Kaiser-normalizációval. A rotáció 4 ismétlés után alakult ki.

A kapott eredmények korlátozottan értelmezhetők. A második (a fenti táblázatban zölddel kiemelt faktorsúlyokkal rendelkező) faktor egyértelműen az általunk kialakított rejtettség kategóriába tartozó bizalmi tényezőket foglalja magában (*rejtett és követ-hetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek, a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek*). A harmadik fak-tor (amelynek faktorsúlyait narancssárgával emeltük ki) a fizetésre vonatkozó bizalmi tényezők közül a gyors, egyszerű fizetésre vonatkozó elemeket tartalmazza (*elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció, online fizetési lehetőség, azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról*). Az első faktor ugyanakkor rendkívül sok, összesen 10 bizalmi tényezőt foglal magában, amelyek ugyan értelmezhetők úgy, mint *a teljes vásárlási folyamat megbízhatósága és átláthatósága*, a túl sok bevont változó meglá-tásunk szerint egy túláltalánosított képet adna az eredményeinkről. Így összességében a fenti faktorelemzés eredményeivel nem dolgoztunk tovább, az elemzés során minden egyes változó (bizalmi faktor) eredményét külön-külön, illetve a szakirodalom alapján kialakított elméleti kategóriák szerint vizsgáltuk.

A kutatás hipotéziseken kívüli eredményei

A kábítószer-fogyasztással szembeni zéró tolerancia megítélésének hatása

A kérdőív első lapján rákérdeztünk arra, hogy a válaszadók milyen mértékben értenek egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával. A kérdésre egy tízes skálán volt lehetőség válaszolni, ahol 1 = egyáltalán nem értek egyet és 10 = teljes mértékben egyetértek. A következőkben a 10-es skálán szélsőértékeket megadó válaszadók válaszait hasonlítjuk össze oly módon, hogy az 1, 2 és 3 értékeket összevonva a „nem értek egyet” kategóriaként, valamint a 8, 9 és 10 értékeket összevonva „egyetértek” kategóriaként kezeljük a továbbiakban. A többi, kevésbé egyértelmű választ ebbe az elemzésbe nem vonjuk be. Így lehetőségünk van kétmintás vizsgálatokat végezni. Erre a célra a nem normál eloszlású adatok miatt a nem parametrikus Wilcoxon–Mann–Whitney-tesztet használjuk. Az illegális vásárlási szituációk között korábban látott alacsony mértékű különbségek miatt ebben az esetben már a később kidolgozott bizalmi indexeket használjuk, amelyekben összevontuk az öt szituáció eredményeit. Az itt elvégzett tesztek eredményeit is az általunk felállított fogalmi kategóriák szerint csoportosítva, a lekérdezett bizalmi tényezők sorrendjében mutatjuk be. A 75. táblázatban egyrészt látható, hogy a kialakított két kategóriába a válaszadók közel 70%-a belefért, másrészt kiderül, hogy a *nem értek egyet* kategóriába 917-en, míg az *egyetértek* kategóriába 3799-en kerültek.

75. táblázat: Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?

	N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	nem értek egyet	917	16,7	19,4
	egyetértek	3799	69,3	80,6
	összesen	4716	86,0	100,0
Hiányzó adatok	765	14,0		
Teljes összesen	5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az egyén és közösség kategóriába tartozó bizalmi tényezők közül kettő, az *eladó elérhetősége és segítőkészsége* és az *eladó megbízhatósága* bizalmi faktorok esetében találtunk statisztikailag szignifikáns különbséget a két csoport között. Az átlagos rangokból látható, hogy mind a két elem esetében azok adtak magasabb értékeket, akik egyetértnek a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával. A *webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten*, illetve a *webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által* tényezők esetében nem volt szignifikáns a különbség (76. táblázat).

76. táblázat: A zéró toleranciával való egyetértés és az egyén és a közösség bizalmi kategóriába tartozó eladó elérhetősége és segítőkészsége, az eladó megbízhatósága, a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten, valamint a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által faktorok fontosságának összefüggései

	N Átlagos rangok						Statistikai teszt		
	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?								
	Nem érték egyet	Egyet-érték	Összesen	Nem érték egyet	Egyet-érték	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	285	1177	1462	638,4	754,0	141202,5	181957,5	−4,331	0,000
Az eladó megbízhatósága	285	1175	1460	660,3	747,5	147424,0	188179,0	−3,772	0,000
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	283	1169	1452	686,8	736,1	154191,0	194377,0	−1,802	0,072
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	283	1168	1451	706,8	730,6	159847,5	200033,5	−,871	0,384

Forrás: a szerzők szerkesztése

A technikai tényezők (a webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége és a vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága) közül mindkettő eredménye szignifikánsan eltért a két vizsgált csoportban, ezekben az esetekben is a zéró toleranciával egyetértők érték el magasabb pontszámokat (77. táblázat).

77. táblázat: A zéró toleranciával való egyetértés és a technikai tényezők bizalmi kategóriába tartozó webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége, valamint a vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága faktorok fontosságának összefüggései

	N Átlagos rangok						Statistikai teszt		
	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?								
	Nem érték egyet	Egyet-érték	Összesen	Nem érték egyet	Egyet-érték	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	281	1167	1448	597,5	755,1	128268,0	167889,0	−5,797	0,000
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	280	1157	1437	652,7	735,1	143406,5	182746,5	−3,223	0,001

Forrás: a szerzők szerkesztése

A következő kategóriában az adatvédelmi tényezők szerepeltek. A *személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme*, a *vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás* és a *regisztrációs lehetőség* esetében is statisztikailag szignifikáns különbséget láthatunk a két csoport között. E tényezők is a zéró toleranciával egyetértők esetében voltak szükségesebbek (78. táblázat).

78. táblázat: A zéró toleranciával való egyetértés és az adatvédelmi tényezők bizalmi kategóriába tartozó személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme, a vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás, valamint a regisztrációs lehetőség faktorok fontosságának összefüggései

	N Átlagos rangok						Statisztikai teszt		
	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?								
	Nem érték egyet	Egyet-érték	Összesen	Nem érték egyet	Egyet-érték	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	284	1168	1452	666,5	741,1	148812,0	189282,0	−3,131	0,002
Vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás	282	1156	1438	588,2	751,5	125970,0	165873,0	−6,047	0,000
Regisztrációs lehetőség	284	1166	1450	652,0	743,4	144701,0	185171,0	−3,400	0,001
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	283	1168	1451	706,8	730,6	159847,5	200033,5	−,871	0,384

Forrás: a szerzők szerkesztése

A következő fogalmi kategóriába a fizetéshez kapcsolódó tényezők tartoztak. Az *online fizetési lehetőség* kivételével itt is mindegyik tényező esetében szignifikáns különbséget láthatunk. Az *elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció*, a *hagyományos offline fizetési lehetőség* és az *azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról* bizalmi tényező esetében a korábbiakhoz hasonlóan a zéró toleranciával egyetértők adtak magasabb pontszámokat. Ugyanakkor a *kriptovalutával történő fizetési lehetőség* bizalmi tényező a zéró toleranciával nem egyetértők szerint volt szükségesebb (79. táblázat).

79. táblázat: A zéró toleranciával való egyetértés és a fizetési tényezők bizalmi kategóriába tartozó elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció, az online fizetési lehetőség, a hagyományos offline fizetési lehetőség, a kriptovalutával történő fizetési lehetőség, valamint az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról faktorok fontosságának összefüggései

	N Átlagos rangok						Statistikai teszt		
	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?								
	Nem érték egyet	Egyet-érték	Összesen	Nem érték egyet	Egyet-érték	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	277	1156	1433	625,9	738,8	134858,0	173361,0	−4,413	0,000
Online fizetési lehetőség	282	1159	1441	739,5	716,5	158195,0	830415,0	−,849	0,396
Hagyományos offline fizetési lehetőség	282	1156	1438	637,0	739,6	139741,0	179644,0	−3,757	0,000
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	273	1075	1348	828,5	635,4	104694,0	683044,0	−7,422	0,000
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	277	1129	1406	637,2	719,8	137994,5	176497,5	−3,254	0,001

Forrás: a szerzők szerkesztése

A termékek és szolgáltatások csoportba tartozó elemek esetében is szignifikánsan eltért a két csoport eredménye. *A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya, az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia és a megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról* bizalmi tényezők is a zéró toleranciával egyetértők számára voltak fontosabbak (80. táblázat).

80. táblázat: A zéró toleranciával való egyetértés és a termékek és szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya, az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia és a megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról faktorok fontosságának összefüggései

	N Átlagos rangok						Statisztikai teszt		
	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?								
	Nem érték egyet	Egyet-érték	Összesen	Nem érték egyet	Egyet-érték	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	282	1149	1431	634,3	736,1	138969,5	178872,5	−3,901	0,000
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	276	1157	1433	616,7	740,9	131982,5	170208,5	−4,609	0,000
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	279	1157	1436	635,2	738,6	138172,5	177232,5	−4,113	0,000
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	273	1075	1348	828,5	635,4	104694,0	683044,0	−7,422	0,000
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	277	1129	1406	637,2	719,8	137994,5	176497,5	−3,254	0,001

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése bizalmi tényező is a zéró toleranciával egyetértők szerint volt szükségesebb (81. táblázat).

81. táblázat: A zéró toleranciával való egyetértés és a termékek és szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó áruk épségben történő megbízható kézbesítése faktor fontosságának összefüggései

	N Átlagos rangok						Statisztikai teszt		
	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?								
	Nem érték egyet	Egyet-érték	Összesen	Nem érték egyet	Egyet-érték	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	279	1156	1435	668,1	730,1	147326,0	186386,0	−2,945	0,003

Forrás: a szerzők szerkesztése

A rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó bizalmi faktorok (*rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek és a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek*) esetében nem találtunk szignifikáns különbséget a zero toleranciával való egyetértés mértéke szerint (82. táblázat).

82. táblázat: A zero toleranciával való egyetértés és rejtettség és anonimitás bizalmi kategóriába tartozó rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek, valamint a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek faktorok fontosságának összefüggései

	N Átlagos rangok						Statistikai teszt		
	Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?								
	Nem érték egyet	Egyet-érték	Összesen	Nem érték egyet	Egyet-érték	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	279	1152	1431	741,8	709,8	153508,0	817636,0	–1,260	0,208
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	279	1159	1438	703,2	723,4	157145,0	196205,0	–,835	0,404
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	279	1161	1440	702,3	724,9	156894,5	195954,5	–,885	0,376

Forrás: a szerzők szerkesztése

Azt is megvizsgáljuk, hogy a zero toleranciával való egyetértés hatással van-e az egyéb szituációs kérdésekre adott válaszokra. Ehhez az elemzéshez az első illegális vásárlási szituáció esetében feltett kérdés eredményeit használtuk, hiszen ennél a kérdésnél volt a legmagasabb a minta elemszáma a válaszadók lemorzsolódása miatt. Elsőként azt vizsgáljuk, hogy sikeres vásárlás esetében mely csoport ajánlaná később ismerősének a weboldalt. Az eredményekből jól látható, és a khi-négyzet-próba is megerősítette ($p = 0,000$), hogy a csoportok válaszai között jelentős eltérések vannak. A zero toleranciával nem egyetértők nagyobb része (38,6%-uk) mondta, hogy ajánlaná a weboldalt, mint az egyetértők (20%-uk) (83. táblázat).

83. táblázat: A zero toleranciával való egyetértés és az ajánlaná-e másnak a weboldalt összefüggései az illegális 1. szituációban

		Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zero toleranciával?				Összesen	
		Nem értek egyet		Egyetértek			
Ha a gyógyszer online vásárlásának és kézbesítésének folyamata probléma nélkül zajlana, valamint a gyógyszer is elérné hatását, Ferenc helyében ajánlaná-e másnak a weboldalt?	Igen	251	38,6%	535	20,0%	786	23,6%
	Nem	257	39,5%	1402	52,4%	1659	49,9%
	Nem tudom	143	22,0%	739	27,6%	882	26,5%
Összesen		651	100,0%	2676	100,0%	3327	100,0%

Forrás: a szerzők szerkesztése

Abban a kérdésben, hogy sikeres vásárlás esetén vásárolnának-e újra a megkérdezettek, szintén statisztikailag szignifikáns különbség volt a két csoport válaszai között a khi-négyzet-próba eredménye szerint ($p = 0,000$). A zero toleranciával nem egyetértők csoport tagjainak több mint fele (56%) vásárolna újra, míg a zero toleranciával egyetértők közül csak 29,4% tenne így (84. táblázat).

84. táblázat: A zero toleranciával való egyetértés és a vásárolna-e újból a weboldaltól összefüggései az illegális 1. szituációban

		Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zero toleranciával?				Összesen	
		Nem értek egyet		Egyetértek			
Ha minden probléma nélkül zajlana, valamint a gyógyszer is elérné hatását, vásárolna-e Ferenc helyében a weboldaltól hasonló helyzetekben?	Igen	366	56,0%	786	29,4%	1152	34,6%
	Nem	176	27,0%	1274	47,6%	1450	43,5%
	Nem tudom	111	17,0%	618	23,1%	729	21,9%
Összesen		653	100,0%	2678	100,0%	3331	100,0%

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az előbbieknél kevésbé nagymértékű, de a khi-négyzet-próba eredménye ($p = 0,012$) szerint szignifikáns eltérés volt a két csoport között abban is, hogy ha Ferenc hezitált volna azon, hogy interneten vagy személyesen szerezze be a gyógyszert, akkor hogyan döntöttek volna a válaszadók. A zero toleranciával egyetértők nagyobb aránya, 59,3%-uk választotta volna az internetet, míg a nem egyetértők csoportja körében az online teret választók aránya 53,8% volt (85. táblázat).

85. táblázat: A zéró toleranciával való egyetértés és az online vagy offline tér választásának összefüggései az illegális 1. szituációban

		Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró toleranciával?				Összesen	
		Nem értek egyet		Egyetértek			
Ha Ferenc azon is hezitált volna, hogy személyesen vagy interneten vegye meg az illegális gyógyszert a droggereskedőtől, akkor Ön melyik lehetőséget választotta volna inkább Ferenc helyében?	Ferenc helyében én is az interneten rendeltem volna meg a gyógyszert.	294	53,8%	1180	59,3%	1474	58,1%
	Ferenc helyében én inkább személyesen kerestem volna meg a droggereskedőt és vásároltam volna meg a gyógyszert.	252	46,2%	809	40,7%	1061	41,9%
Összesen		546	100,0%	1989	100,0%	2535	100,0%

Forrás: a szerzők szerkesztése

86. táblázat: A zéró toleranciával való egyetértés és a bizalmi faktorok fontosságának összehasonlítása

Bizalmi faktor	Zéró toleranciával egyetértők	Zéró toleranciát elutasítók
1. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	Szignifikáns	–
2. Az eladó megbízhatósága	Szignifikáns	–
3. A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezése az interneten	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
4. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
5. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	Szignifikáns	–
6. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalanlansága	Szignifikáns	–
7. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	Szignifikáns	–
8. Vásárlói és eladói jogokról és kötelezettségekről való tájékoztatás	Szignifikáns	–
9. Regisztrációs lehetőség	Szignifikáns	–
10. Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	Szignifikáns	–
11. Online fizetési lehetőség	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
12. Hagyományos offline fizetési lehetőség	Szignifikáns	–
13. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	–	Szignifikáns
14. Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	Szignifikáns	–
15. A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	Szignifikáns	–
16. Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	Szignifikáns	–

Bizalmi faktor	Zéró toleranciával egyetértők	Zéró toleranciát elutasítók
17. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	Szignifikáns	–
18. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	Szignifikáns	–
19. <i>Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
20. <i>A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
21. <i>A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés

Forrás: a szerzők szerkesztése

A zéró toleranciát támogatók és elutasítók két táborába tartozók közül a támogató kitöltők egyértelműen több bizalmi faktort tartottak fontosabbnak az illegális vásárlásokban (86. táblázat). Ennek a magyarázata feltételezhetően abban rejlik, hogy a zéró toleranciával egyetértők sokkal fontosabbnak tartják a kábítószerekkel kapcsolatos cselekvések minden formájának büntetőjogi szabályozását, elvetik a szerek fogyasztását, és jobban is tartanak mindkettőtől. A büntetőjogi következményektől akkor is jobban félnek, ha ők kényszerülnek rá a vásárlásra, ezért ahhoz, hogy az efféle felelősségre vonás elkerülhető legyen, sokkal szükségesebbnek tartják azokat a bizalmi garanciákat, amelyek a résztvevők előtti, illetve a hatóságok előtti lebukás esélyét csökkentik. Ezzel szemben azok, akik a kábítószerekkel kapcsolatos zéró toleranciával nem értenek egyet, feltételezhetően az ezzel járó büntetőjogi szabályozással sem tudnak azonosulni, főként akkor, amikor valamilyen indokolható kényszer motiválja őket a vásárlásra. Erre utalhat az az eredmény is, miszerint a zéró toleranciával egyet nem értők ne lennének diszkrétek a kábítószer-vásárlással kapcsolatban, és szignifikáns különbséggel inkább ajánlanák a weboldalt másnak is, valamint többségük visszatérne a weboldalra vásárolni. Meglepő eredmény az is, hogy a zéró toleranciát elutasítók többsége inkább az offline teret tartja elsődleges vásárlási színtérnek. Viszont a teszt egy nagyon érdekes eredménye mégis arra mutatott rá, hogy a *webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten, a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által, az online fizetési lehetőség, a rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek és a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek* bizalmi faktorokat mindkét tábor ugyanolyan fontosnak tartotta, valamint a *kriptovalutával történő fizetési lehetőség* bizalmi tényezőt már inkább a zéró toleranciával egyet nem értők táborába tartozók vélték szükségesebbnek. Az eredményekből kikövetkeztethető, hogy a darknet market és ezzel a kereskedő hírnévrendszere és az anonim titkos működés mindkét csoport tagjainak nagymértékben fontos. A további eredményekből az is levonható, hogy a zéró toleranciát elvetők csoportja nagyobb hajlandóságot mutat a kockázatosabb kábítószer-vásárlásra (kisebb diszkréció és nagyobb hajlandóság az offline vásárlásra) és annak internetes reprodukciójára (visszatérésre) a zéró toleranciát elfogadókhoz képest. Így az internetes vásárlásról való döntéseik is kevesebb bizalmi faktor felhasználásával befolyásolhatók.

Rejtett böngészőt használók eredményei

A kérdőív első lapján rákérdeztünk arra, hogy a válaszadó használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző). Láthattuk, hogy a válaszadók 8,8%-a (468 megkérdezett) használ ilyen eszközt, míg 91,2% nem. E két csoport bizalmi tényezőkre adott válaszai közötti eltérés mértékét is megvizsgáljuk a nem normál eloszlású adatok miatt a nem parametrikus Wilcoxon–Mann–Whitney-teszt segítségével. Ebben az esetben is a bizalmi indexeket használjuk, amelyekben összevontuk az öt illegális vásárlási szituáció eredményeit. A tesztek eredményeit pedig az általunk felállított fogalmi kategóriák szerint csoportosítva, a lekérdezett bizalmi tényezők sorrendjében mutatjuk be (87. táblázat).

87. táblázat: *Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)*

		N	%	Érvényes %	Kumulatív %
Érvényes adatok	Igen	468	8,5	8,8	8,8
	Nem	4875	88,9	91,2	100,0
	Összesen	5343	97,5	100,0	
Hiányzó adatok		138	2,5		
Teljes összesen		5481	100,0		

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az első, egyén és közösség kategóriába tartozó bizalmi tényezők közül az *eladó elérhetősége és segítőkészsége* és az *eladó megbízhatósága* esetében szignifikáns különbséget találtunk a két csoport között: akik nem használnak ilyen böngészőt, szükségesebbnek tartották ezeket a tényezőket. A másik két faktor (*a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten* és *a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által*) eredménye nem tért el szignifikánsan a két csoportban (88. táblázat).

88. táblázat: A Tor-böngésző használata és az egyén és a termékek és szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó az eladó elérhetősége és segítőkészsége, az eladó megbízhatósága, a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten, a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által faktorok fontosságának összefüggései

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?								
	Igen	Nem	Összesen	Igen	Nem				
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	146	1516	1662	753,1	839,1	99218,5	109949,5	−2,158	0,031
Az eladó megbízhatósága	144	1517	1661	713,0	842,2	92229,5	102669,5	−3,741	0,000
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményzettsége az interneten	144	1506	1650	854,1	822,8	104307,0	1239078,0	−,768	0,443
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	144	1509	1653	774,3	832,0	101056,0	111496,0	−1,409	0,159

Forrás: a szerzők szerkesztése

A technikai csoportba tartozó két elem közül a webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége bizalmi tényező esetén tért el szignifikánsan a két csoport eredménye, a Tor-böngésző vagy hasonló eszközt nem használók csoportja értékelte fontosabbnak ezt az elemet. Ugyanakkor a vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága faktor esetében nem volt szignifikáns eltérés a két csoport eredménye között (89. táblázat).

89. táblázat: *Tor-böngésző használata és a technikai tényezők bizalmi kategóriába tartozó webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége, valamint a vásárlás közben az internetes kapcsolatokat zavartalansága faktorok fontosságának összefüggései*

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt				
	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?									
	Igen	Nem	Összesen	Igen	Nem	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia	
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	143	1507	1650	726,2	834,9	93548,5	103844,5	−2,665	0,008	
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	144	1487	1631	805,5	817,0	105549,5	115989,5	−,304	0,761	

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az adatvédelemről szóló bizalmi faktorok közül a *regisztrációs lehetőség* esetében nem találtunk szignifikáns eltérést a nem ellenőrizhető böngészést lehetővé tevő eszköz használata szerint, ugyanakkor a másik két elem (a *személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme* és a *vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás*) értékelése eltért a két csoport között, ezeket is a „Nem” választ adók értékelték szükségesebbnek (90. táblázat).

90. táblázat: *A Tor-böngésző használata és az adatvédelmi tényezők bizalmi kategóriába tartozó személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme, a vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás, valamint a regisztrációs lehetőség faktorok fontosságának összefüggései*

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt				
	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?									
	Igen	Nem	Összesen	Igen	Nem	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia	
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	145	1509	1654	756,2	834,4	99062,0	109647,0	−2,182	0,029	
Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	146	1490	1636	695,8	830,5	90848,5	101579,5	−3,357	0,001	
Regisztrációs lehetőség	144	1511	1655	826,3	828,2	108542,0	118982,0	−,047	0,962	

Forrás: a szerzők szerkesztése

A fizetéshez kapcsolódó elemek közül nem volt szignifikáns eltérés a két vizsgált csoport között az *elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció* és az *azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról* tényezők esetében. Az *online fizetési lehetőség* és a *kriptovalutával történő fizetési lehetőség* bizalmi elemeket a nem ellenőrizhető böngészőt használók csoportja értékelte szükségesebbnek, míg a *hagyományos offline fizetési lehetőség* az ilyen eszközt nem használók szerint volt fontosabb (91. táblázat).

91. táblázat: A Tor-böngésző használata és a fizetési tényezők bizalmi kategóriába tartozó elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció, az online fizetési lehetőség, a hagyományos offline fizetési lehetőség, a kriptovalutával történő fizetési lehetőség, valamint az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról faktorok fontosságának összefüggései

	N			Átlagos rangok		Statisztikai teszt			
	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?								
	Igen	Nem	Összesen	Igen	Nem	Mann–Whitney U	Wilcoxon W	Z	Szignifikancia
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	144	1492	1636	784,0	821,8	102455,0	112895,0	−,989	0,322
Online fizetési lehetőség	143	1498	1641	930,0	810,6	91518,0	1214269,0	−2,933	0,003
Hagyományos offline fizetési lehetőség	141	1495	1636	648,1	834,6	81366,5	91377,5	−4,525	0,000
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	137	1402	1539	1003,6	747,2	64033,5	1047536,5	−6,534	0,000
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	141	1465	1606	817,3	802,2	101342,0	1175187,0	−,395	0,693

Forrás: a szerzők szerkesztése

A termékek és szolgáltatások csoportba tartozó faktorok közül a *megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról* esetében találtunk szignifikáns eltérést, a nem ellenőrizhető böngészést lehetővé tevő eszközt nem használók szükségesebbnek értékelték ezt a tényezőt. A másik két elem (*a termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya* és *az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia*) szükségességének értékelése nem tért el a két csoport között (92. táblázat).

92. táblázat: A Tor-böngésző használata és a termékek és szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya, az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia és a megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról faktorok fontosságának összefüggései

	N		Átlagos rangok		Statistikai teszt							
	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?											
	Igen	Nem	Összesen	Igen						Nem	Mann–Whitney U	Wilcoxon W
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	143	1488	1631	801,6	817,4	104335,0	114631,0	–,402	0,687			
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	137	1497	1634	756,9	823,0	94248,5	103701,5	–1,613	0,107			
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	141	1496	1637	728,5	827,5	92713,0	102724,0	–2,619	0,009			

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése bizalmi tényezőt a nem ellenőrizhető böngészést lehetővé tevő eszközt nem használók csoportja szignifikánsan fontosabbnak értékelte azoknál, akik ilyen eszközt használnak (93. táblázat).

93. táblázat: A Tor-böngésző használata és a szállítási szolgáltatások bizalmi kategóriába tartozó áruk épségben történő megbízható kézbesítése faktor fontosságának összefüggései

	N			Átlagos rangok		Statistikai teszt					
	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?										
	Igen	Nem	Összesen	Igen	Nem					Mann–Whitney U	Wilcoxon W
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	141	1494	1635	752,6	824,2	96106,0	106117,0	–2,266	0,023		

Forrás: a szerzők szerkesztése

Végül a rejtettség és anonimitás kategóriába tartozó három tényező (a *rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek és a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek*) esetében nem volt szignifikáns különbség a nem ellenőrizhető böngészést lehetővé tevő eszköz használata alapján (94. táblázat).

94. táblázat: A Tor-böngésző használata és a rejtettség és anonimitás bizalmi kategóriába tartozó rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek, valamint a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek faktorok fontosságának összefüggései

	N		Átlagos rangok		Statisztikai teszt							
	Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?											
	Igen	Nem	Összesen	Igen						Nem	Mann–Whitney U	Wilcoxon W
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	140	1492	1632	861,2	812,3	98179,5	1211957,5	−1,277	0,201			
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	139	1500	1639	810,8	820,9	102968,5	112698,5	−,275	0,783			
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	140	1500	1640	767,0	825,5	97512,5	107382,5	−1,522	0,128			

Forrás: a szerzők szerkesztése

A zéró tolerancia kérdéskörhöz hasonlóan a nem ellenőrizhető böngészést lehetővé tevő eszközt használók körében is vizsgáltuk az első illegális vásárlási szituáció további kérdéseire adott válaszokat. Abban a kérdésben, hogy sikeres vásárlás után a válaszadó ajánlaná-e másnak a weboldalt, szignifikáns eltérés volt a két csoport válaszaiban a khi-négyzet-próba eredménye szerint ($p = 0,006$). A táblából látható, hogy a nem ellenőrizhető böngészést lehetővé tevő eszközt használók csoportja valamivel nagyobb arányban (31%-uk) mondta, hogy ebben az esetben ajánlaná a weboldalt, és kevesebben voltak közöttük a nem tudom választ adók (20,7%), mint az ilyen eszközt nem használók esetében, akiknek 26,5%-a nem tudott dönteni, és 24,1%-a választotta az igen opciót. Ugyanakkor a nem válaszlehetőséget választók aránya szinte megegyezett a két csoport között (95. táblázat).

95. táblázat: A Tor-böngésző használata és az ajánlaná-e másnak a weboldalt illegális 1. szituációban összefüggése

		Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?				Összesen	
		Igen		Nem			
Ha a gyógyszer online vásárlásának és kézbesítésének folyamata probléma nélkül zajlana, valamint a gyógyszer is elérné hatását, Ferenc helyében ajánlaná-e másnak a weboldalt?	Igen	108	31,0%	827	24,1%	935	24,8%
	Nem	168	48,3%	1694	49,4%	1862	49,3%
	Nem tudom	72	20,7%	908	26,5%	980	25,9%
Összesen		348	100,0%	3429	100,0%	3777	100,0%

Forrás: a szerzők szerkesztése

A sikeres vásárlás utáni újbóli vásárlás kérdésében sem egyezett meg a válaszadók véleménye, a khi-négyzet-próba statisztikailag szignifikáns különbséget mutatott ki ($p = 0,002$). Míg a nem ellenőrizhető böngészést lehetővé tevő eszközt használók 44,5%-a vásárolna újra, és 35,3%-a nem vásárolna újra, addig az ilyen eszközt nem használók csupán 35,2%-a mondta, hogy újra ugyanahhoz a weboldalhoz fordulna, és 42,6%-uk nem vásárolna újra ugyanott (96. táblázat).

96. táblázat: A Tor-böngésző használata és a vásárolna-e újból a weboldaltól illegális 1. szituációban összefüggése

		Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?				Összesen	
		Igen		Nem			
Ha minden probléma nélkül zajlana, valamint a gyógyszer is elérné hatását, vásárolna-e Ferenc helyében a weboldaltól hasonló helyzetekben?	Igen	155	44,5%	1208	35,2%	1363	36,0%
	Nem	123	35,3%	1465	42,6%	1588	42,0%
	Nem tudom	70	20,1%	763	22,2%	833	22,0%
Összesen		348	100,0%	3436	100,0%	3784	100,0%

Forrás: a szerzők szerkesztése

Abban a kérdésben, hogy ha a szituáció alanya hezitált volna, hogy online vagy offline szerezz be a gyógyszert, akkor a válaszadó hogyan döntött volna, nem volt szignifikáns különbség a két csoport között a khi-négyzet-próba eredménye szerint ($p = 0,259$).

Az eredményekből ugyanakkor látszik, hogy a nem ellenőrizhető böngészést lehetővé tevő eszközt használók csoportjában két százalékpontnyival többen voltak azok, akik szintén az interneten rendeltek volna (59,4%), mint az ilyen eszközt nem használók esetében (57,2%) (97. táblázat).

97. táblázat: A Tor-böngésző használata és az online vagy offline tér választása illegális 1. szituációban összefüggései

		Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető, és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (például Tor-böngésző)?				Összesen	
		Igen		Nem			
Ha Ferenc azon is hezitált volna, hogy személyesen vagy interneten vegye meg az illegális gyógyszert a drogkereskedőtől, akkor Ön melyik lehetőséget választotta volna inkább Ferenc helyében?	Ferenc helyében én is az interneten rendeltem volna meg a gyógyszert.	174	59,4%	1506	57,2%	1680	57,4%
	Ferenc helyében én inkább személyesen kerestem volna meg a drogkereskedőt és vásároltam volna meg a gyógyszert.	119	40,6%	1126	42,8%	1245	42,6%
Összesen		293	100,0%	2632	100,0%	2925	100,0%

Forrás: a szerzők szerkesztése

98. táblázat: A Tor-böngésző használatával való egyetértés és a bizalmi faktorok fontosságának összehasonlítása

Bizalmi faktor	Tor-böngészőt nem használók	Tor-böngészőt használók
1. Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	Szignifikáns	–
2. Az eladó megbízhatósága	Szignifikáns	–
3. A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
4. A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
5. A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	Szignifikáns	–
6. Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
7. Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	Szignifikáns	–
8. Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	Szignifikáns	–
9. Regisztrációs lehetőség	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés

Bizalmi faktor	Tor-böngészőt nem használók	Tor-böngészőt használók
10. <i>Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
11. Online fizetési lehetőség	–	Szignifikáns
12. Hagyományos offline fizetési lehetőség	Szignifikáns	–
13. Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	–	Szignifikáns
14. <i>Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
15. <i>A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
16. <i>Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
17. Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	Szignifikáns	–
18. Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	Szignifikáns	–
19. <i>Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
20. <i>A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés
21. <i>A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek</i>	Nincs szignifikáns eltérés	Nincs szignifikáns eltérés

Forrás: a szerzők szerkesztése

A Tor vagy más követhetetlen böngészőt használók és nem használók csoportjai között már több bizalmi faktor esetén nincs eltérés, viszont a szignifikáns különbségek hasonlóképp alakultak, mint a zéró toleranciát elfogadók és azt elutasítók között (98. táblázat). Az előbbi esetében kiemelhető a *vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalan-sága, az elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció, valamint az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról* bizalmi faktorok, amelyek a Tor-böngészőt használók esetében is ugyanolyan szükségesek, mint a nem használók esetében, ami alapvetően az internetes szolgáltatások és a fizetési szolgáltatások kiemelt szükségességével kapcsolatos darknetes tapasztalatokra utalhat. A Tor-böngészőt használók között – hasonlóképp a zéró toleranciát elutasítókhoz – többen voltak azok, akik fontosabbnak tartották a kriptovalutával történő fizetési lehetőséget a böngészőt nem használókkal szemben. A kriptovaluta még nem túl gyakran használt fizetőeszköz az *általános felhasználók* internetes vásárlásaiban – és általuk az illegális vásárlások körében sem túlnyomó gyakorisággal. A Tor-böngésző ismerete azonban feltételezi a darknet gyakoribb használatát, valamint a kriptopénzek ismeretét is, és az ezzel járó előnyöket szintén. A követhetetlen böngészőt használók ebben az értelemben evidens módon tartották fontosabbnak az online fizetés lehetőségét is. A zéró toleranciához hasonlóan a Tor-böngészőt használó és nem használó válaszadók ugyanolyan fontosnak tartották a *rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség, a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek, a valós adataim*

még az eladó előtt se legyenek ismertek bizalmi faktorokat. Eszerint az anonimitásra és a lelepleződés kockázatának csökkentésére való törekvés nem függ attól, hogy valaki használ-e Tor-böngészőt vagy sem. A Tor-böngészőt használók inkább ajánlanák másnak a weboldalt, valamint többségük visszatérne a darknet marketbe akkor, ha sikeres lenne a vásárlása, vagyis kevésbé diszkrétek, és inkább részei az internetes kábítószer-vásárlás reprodukciós folyamatának. Viszont az offline vásárlás helyett inkább az online vásárlást választanák a Tor-böngészőt nem használókhoz képest. A vizsgálatban a Tor-böngészőt használók és a zéró toleranciát elutasítók válaszai nagyon hasonlítanak egymáshoz, azzal a különbséggel, hogy a titkos böngészőt használó válaszadók kevesebb kockázatot vállalnának az offline kábítószer-vásárlás nélkülözésével.

A kutatás következtetései

Az általunk felállított hét hipotézis vizsgálata több, nagyon érdekes és értékes következtetést eredményezett:

A kitöltők válaszaiból egyértelműen kirajzolódott a legális és az illegális vásárlás közötti esszenciális különbség azzal, hogy a „*valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek*” és a „*rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség*” bizalmi faktorok a legális vásárlás esetében átlag alatti fontosságúnak bizonyultak, ellentétben az illegális vásárlással, ahol ugyanezek a faktorok nagyon fontosak a megrendelésről való döntésben.

Az első hipotézis vizsgálatának további meglepő eredménye, hogy a kitöltők nagy többsége számára összességében a legtöbb általunk felállított bizalmi faktor nagyon fontos volt. Mindkét típusú (legális és illegális) szituációban az első két helyre került „*az áruk épségben történő megbízható kézbesítése*” és „*az eladó megbízhatósága*” (a hírnévrendszerre utaló egyik tényező), amit a bizalmi index adatai is alátámasztanak. A legális és az illegális vásárlásban tehát minden más feltétel vizsgálata nélkül ez a két bizalmi faktor a legfontosabb. Viszont sem a legális szituációban, sem az öt illegális szituációban nem volt szükséges a „*regisztrációs lehetőség*” és a „*kriptovalutával történő fizetés lehetősége*” bizalmi faktorok megléte. Ezzel szemben a legális és az illegális vásárlások összehasonlításában a kitöltők egy részének jelölése szerint, valamint a szakértelem szintje és típusa mentén történő összehasonlításban az informatikai ismeretekkel rendelkezők szerint kiemelten fontos a „*kriptovalutával történő fizetés lehetősége*”. Az első esetben a kriptovalutás fizetési lehetőséget a résztvevők jelentős része nagy valószínűséggel azért nem tartja fontosnak, mert nem túl elterjedt a mindennapi életben, nem ismerik és nem is használják a gyakorlatban, szemben a magasabb szintű ismeretekkel rendelkező, informatikai tudású résztvevőkkel, akik ha nem is használják túl gyakran, de legalább a kriptovaluták előnyeiről rendelkeznek valamiféle tudással. Nagy az esély arra, hogy a kriptovalutával történő fizetési lehetőség szerepének erősödése csak idő kérdése.

A kitöltők válaszainak elemzéséből megállapítottuk, hogy az illegális vásárlásban nagyobb fontosságú „*a webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten*” bizalmi faktor (a hírnévrendszerre utaló másik tényező) a legális vásárláshoz képest. Ebből a szempontból nem térünk el a nemzetközi kutatások eredményeitől. A hírnévrendszer az egyik legerősebb bizalmi garancia az illegális vásárlásban, hiszen a legálisból az illegális vásárlásba haladva az intézményes garancia minden eleme megszűnik vagy átalakul. A másik szignifikáns eltérés a „*rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség*”; „*a vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek*”; „*a valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek*” bizalmi faktorok esetében mutatható ki, amelyek az illegális vásárlásban nagyon fontosak. A korábbiakban már említést tettünk erről. A válaszolókra feltételezhetően nem jellemző a kriminalitás, de

a választási sémáik közt a rejtettségre való igény még a vásárlásról való tapasztalatlanság ellenére is alapvető bizalmi tényező. A megosztott bizalom fontossága ebben az esetben különösképp kimutatható, ugyanis az illegális szituációkban már valóban nincs intézményes biztosítéka a vásárlásnak. A kitöltők által az illegális vásárlásban jelölt bizalmi faktorok kimondottan a horizontális bizalom legfőbb alkotóelemei. A vásárló egyrészt a többi vásárló tapasztalataira hagyatkozik, valamint a rejtett működés fenntartása tekintetében megbízik a darknet marketek kereskedőiben.

A kitöltők normasértéssel kapcsolatos diszkréciója, az illegális tranzakcióban a bizalom jóval alacsonyabb foka, valamint a kitöltők tudomása a főszereplők helyében megvalósított kriminalitásukról az elemzés teljes egészében kirajzolódott. Nyomon követhető ez egyrészt *„a webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által”* bizalmi faktor értékelésében, amire a kitöltők kisebb hangsúlyt fektettek az illegális szituációkban a legálishoz képest, másrészt az *„ajánlaná-e másoknak a weboldalt”* kérdésre adott válaszok esetében, amiből kiderült, hogy a kitöltők túlnyomó többsége egyáltalán nem árulná el, hogy vásárolt illegális marketekben. Ezt megerősíti az illegális 5. szituációban adott ellentétes kitöltői válasz, ahol a normasértés eleve nyilvános jellege már nem tette fontossá a normasértés hajlandóságának titkolását, ezért ebben a szituációban a kitöltők ajánlanák a darknet marketeket másnak is. A diszkréciót, az általánosan alacsonyabb bizalmat és a kriminalitásról való tudást alátámasztja, hogy a kitöltők az illegális vásárlásban kevésbé jelölték fontosnak azokat a bizalmi faktorokat, amelyeket legfőképp csak az intézményes garanciák biztosíthatnak, és csak a legális vásárlásokban várhatók el. Ezek voltak az illegális vásárlásokban *„az eladó elérhetősége és segítőkészsége; a személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme; az azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról; a vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás; az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia”*.

Azok a kitöltők, akik az illegális kábítószeres vagy tiltott gyógyszerek káros hatásairól nagyobb tudás birtokában vannak, a tiltott szerek használatának és kereskedelmének törvényes következményeit jobban ismerik, valamint a számítástechnika és az infokommunikáció területén magasabb szakértelemmel rendelkeznek, kevesebb bizalmi faktort tartanak szükségesnek, mint azok, akik ugyanezen ismeretek alacsonyabb fokán állnak. Minél magasabb tudással rendelkezett egy résztvevő, annál kevesebb bizalmi faktorra volt szüksége a vásárlásról való döntésben. Bár ez a felállított hipotézisünket nem igazolta, de épp ezért a vizsgálat egyik legértékesebb megállapítása, ugyanis az eredmény azt tükrözi, hogy az új és tapasztalatlan látogatók vásárlásról való döntése lehet a legbefolyásolhatóbb a legtöbb bizalmi faktor mentén a keresletcsökkentés folyamatában. Ez abból eredeztethető, hogy a magasabb szakértelemmel vagy tájékozottsággal rendelkezők sokkal realisabban láthatják a vásárlás folyamatában rejlő kockázatokat, így ki tudják szűrni a valós veszélyeket, és kevesebb bizalmi garanciára van szükségük az illegális vásárláshoz, míg a tapasztalatlanabb vásárlók óvatosabbak. Ez alól egy bizalmi faktor esetében kivétel az informatikai ismeretek magasabb szintjén állók egy kisebb csoportja, akik fontosnak tartották *„a kriptovalutával történő fizetési lehetőséget”*. Vagyis ez esetben inkább az ismeret magasabb foka dominált. Ez érthető, hiszen a legtöbb darknetes kutatás eredménye arra utal, hogy a kriptovaluták használata nagyban hozzájárul

a követhetetlen működéshez, amiről ez a csoport vélhetően szélesebb körű ismerettel rendelkezik, mint a laikusok csoportja.

Több tesztben is kimutatható volt, hogy a szituációkban általunk felállított kényszerhelyzetek erőssége, illetve annak morális, társadalmi megítéltsége nagymértékben meghatározza a vásárlásról való döntést. Abban az esetben, amikor életet veszélyeztető szituáció megoldásáról van szó (illegális 3.), a kitöltők kevesebb bizalmi faktort tartanak szükségesnek, míg egyes bizalmi faktorok meglétét szükségesebbnek tartják, mint más illegális szituációkban: „*elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció*”; „*megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról*”. Ugyanebben a helyzetben a vásárlás színterül inkább az online teret választják a hagyományos tér helyett, valamint inkább ajánlanák a darknet marketet másnak is, és eredményes vásárlás esetében sokkal inkább térnének vissza a tiltott kereskedelemhez. Tehát a kitöltők körében az illegális vásárlás melletti döntést leginkább az idő szorítása alatt álló erős kényszerek támogatják. Ezt egészíti ki a normasértő cselekvés társadalmi megítélésének foka, vagyis az, hogy minél kevésbé övezi a cselekvést társadalmi rosszszállás, annál nagyobb lehet az egyén elkövetési hajlandósága.

A harmadik és az ötödik hipotézis vizsgálatából kiderült, hogy a kitöltők az illegális vásárlásra inkább az online teret választják a hagyományos tér helyett, illetve az ismeretek szintje egyáltalán nincs kapcsolatban az online vagy az offline tér választásában. A darknetes színtér előnyei és sajátosságai csábítóan hathatnak minden vásárlóra, tudásszinttől függetlenül. Ezzel szemben – ha kisebb arányban is, de – az offline lehetőségeknek még mindig markáns szerepe van az alternatívák között. Abban az esetben, ha a kitöltő szkeptikus a virtuális markettel és a teljesen ismeretlen eladóval szemben, vagy olyan hagyományos vásárlói szokásokhoz ragaszkodik, amelyek az áru kézzel fogható megvizsgálását teszik szükségessé vásárlás előtt, vagy nem ismeri a darknetes vásárlás módját és eszközeit, nagy eséllyel választja az offline vásárlást. Ez utóbbi arra is rámutat, hogy a darknetes vásárlásokhoz alapvető digitális kompetenciára van szükség.

A kitöltők kriminalitásra való hajlandóságának alacsony fokára utal a hatodik hipotézis tesztelésének eredménye, miszerint a kitöltők többsége nem térne vissza a darknet marketekbe, csak akkor, ha azzal életet mentene, és a társadalom feltételezhetően nem tartaná elítélendőnek, illetve abban az esetben, ha a cselekvésről más is tud, és ő nem tartja elítélendőnek. Ugyancsak a kriminalitás alacsony fokára utal, hogy a kitöltők titokban tartanak a vásárlásukat, és nem ajánlanák azt másnak. A kivétel itt is ugyanaz, mint a visszatérés esetén. Összességében abban az esetben, ha gyengül a társadalom (vagy az egyén környezetében élők) negatív megítélése egyes internetes normasértésekről (illegális szerek vásárlása), a kitöltők sokkal nagyobb hajlandóságot mutatnak a normasértés elkövetésére, megismétlésére és másokkal való megosztására.

A kutatás további nagyon értékes eredménye a kitöltők válasza arra a kérdésre, hogy ha az offline színteret választanák, miért tennék azt. Az internetes vásárlási lehetőségekkel szemben még mindig fennáll a hagyományos vásárlás dominanciája, ugyanis a kitöltők egy csoportja (több százan) még mindig az offline színteret preferálná az illegális szerek megvásárlására. Ennek oka a kereskedőkkel, az illegális tranzakcióval és a megrendelt kábítószerekkel vagy gyógyszerekkel szembeni bizalomhiány, a technikai kompetenciák

és a tapasztalat hiánya, valamint a vásárláshoz való hagyományos hozzáállás. Kiemelendő, hogy a magasabb szituációs kényszerek hatására a bizalom a leginstabilabb még ahhoz a szituációhoz képest is, ahol a társadalmi elítélés a legmagasabb.

A vizsgálatban összefüggéseket kerestünk a kábítószer-fogyasztással szembeni zéró tolerancia támogatása és elvetése, valamint a bizalmi faktorok fontossága között. Eredményként megállapítottuk, hogy a zéró tolerancia mellett állást foglaló kitöltők sokkal több bizalmi faktort tartanak fontosnak a zéró toleranciát elutasítókhoz képest, ami valószínűsíthetően a büntetőjogi következményektől, valamint a kábítószer-használatról való nagyobb félelemnek tudható be. Emellett mindkét csoport nagyon fontosnak tartotta az anonim működést és a kockázatok alacsony szintjét, vagyis egyik kitöltői csoport sem vállalná fel a lelepleződést, függetlenül a zéró toleranciával kapcsolatos attitűdjeitől. További érdekes eredmény, hogy a zéró toleranciát elvetők csoportja a kriptovaluták használatának lehetőségét szükségesebbnek tartotta, valamint kevésbé diszkrétek a horizontális bizalomban. Ugyanerre a táborra az is jellemzőbb, hogy nagyobb kockázatot vállalnának, mint a zéró toleranciát támogatók, és sokkal intenzívebb résztvevői az internetes kábítószer-vásárlás reprodukciójának.

Az elemzést elvégeztük a Tor-böngészőt használók és a nem használók csoportjai között is. A két kitöltői közösség között már kevesebb szignifikanciát találtunk a bizalmi faktorok szükségességét illetően. A Tor-böngészőt használók a nem használókhoz képest és a zéró toleranciát elvetők a zéró toleranciát elfogadókhoz képest a kriptovaluták lehetőségeit jobban kihasználnák, és szignifikánsan szükségesnek is tartják, valamint sokkal inkább javasolnák másnak a weboldalak használatát, és sikeres vásárlás esetén visszatérnének a darknet marketbe. Mindez arra utal, hogy a Tor-böngészőt használók és a zéró toleranciát elvetők inkább részesei az online kábítószer-vásárlás reprodukciójának a Tor-böngészőt nem használókkal szemben – viszont nagyobb arányban inkább az online teret választanák a drogok megvásárlására, vagyis kisebb offline kockázatot vállalnának a Tor-böngészőt nem használókhoz és a zéró toleranciát elvetőkhöz képest. Az eredményekből arra következtettünk, hogy a Tor-böngészőt használók és a zéró toleranciát elvetők feltételezhetően hajlandóbbak az internetes kábítószer-vásárlásra mint kriminális cselekvésre az ellentáborokhoz képest. Ebből adódhat, hogy az efféle attitűddel vagy képességekkel rendelkezők keresletcsökkentése sokkal hathatósabb befolyásolási módszer igényel.

A kutatás hasznosíthatósága és kapcsolódása a következő kutatási fázishoz

Az átfogó kutatás első fázisából nyert eredmények folytatása a postaszolgáltatokkal

Kutatásunk *következő fázisa* arra az eredményre épül, miszerint a válaszolók *az áruk épségben történő megbízható kézbesítése* bizalmi faktort tartották a legfontosabbnak. Ez nemcsak az első fázis eredményeiből látható, hanem korábbi kutatások eredményei is ebbe az irányba mutatnak. Vagyis az áruk épségben történő megbízható kézbesítése bizalmi faktor két okból nagyon kockázatos a kereskedelmi folyamatban részt vevők számára. Ezek közül az *egyik* vásárlói kockázat. Ha az átvétel szakaszában a hatóságok a szerek útját megfigyelik a feladástól a kézbesítésig, és az átvételnél a vásárló lebukhat. A *másik* kereskedői kockázat. Ha az illegális szereket tartalmazó csomag nem érkezik meg, akkor a vásárló a kereskedőt a hírnévrendszerén keresztül leminősíti, és ezzel a megbízhatóságát csökkenti más vásárlók előtt. A második kutatási fázist ezért a hazai kézbesítő- és postaszolgáltatokkal történő kvalitatív kutatással folytatjuk, amiről már korábban írtunk. Az interjúk olyan ellenőrzési és kézbesítési szokások, protokollok feltárására irányulnak, amelyek továbbfejlesztve a kereskedő és a vásárló közötti megosztott bizalmat befolyásolják azzal, hogy a vásárlót elbizonytalanítják a vásárlás biztonságosságában. Terveink szerint a kvalitatív kutatás eredményei támpontot nyújtanak a postai és más kézbesítő szolgáltatások által végrehajtott, kábítószer-tartalmú csomagok ellenőrzési és kézbesítési metodikájának fejlesztéséhez, az együttműködésen alapuló, vásárlói bizalmat befolyásoló kampányprogramok bővítéséhez, valamint további bizalmi faktorok feltárásához, ami bővíti a jelen kutatásunk eredményeként elkészült bizalmi mátrixot, és kiindulási alapot ad a harmadik fázis megkezdésére, amely a darknet marketek fórumainak szoftveres megfigyelésére összpontosít.

Az átfogó kutatás első fázisából nyert eredmények folytatása a kriptovalutákkal

A vizsgálatból és annak egyik legfontosabb eredményéből (bizalmi index) kirajzolódott, hogy annak ellenére, hogy a szakirodalom szerint a kriptovaluták nagyon fontosak a vásárlás anonimitásának és követhetetlenségének megőrzésében, használatuk lehetősége egyáltalán nem volt fontos bizalmi faktor a kitöltők többsége szerint – olyannyira, hogy a fizetőeszköz használatának lehetősége a bizalmi index 20. helyére került. Viszont a tesztek eredményeiből az is kiszűrődött, hogy ez az informatikai ismeretekkel már

valamelyest rendelkezők részéről egyáltalán nem így van, ugyanis a fizetőeszközök feltételezhetően nagyobb ismerete miatt ők fontosnak tartják a használati lehetőséget. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a kriptovaluta addig nem fontos bizalmi faktor a kitöltők többségének, amíg a mindennapi használatban el nem terjed, valamint az előnyei és alkalmazási területei ezáltal ismertté nem válnak. A kriptovaluták szükségességének felmérése ezért azok körében lenne érdekes, akik már ismerettel rendelkeznek az előnyeikről és alkalmazhatóságukról. Ezzel talán meg lehetne jósolni azt is, hogy a kriptovaluta milyen bizalmi szerepet tölt be a jövőben a jelenleg hozzá nem értő, de azt később megismerő vásárlók körében. A következő kutatási fázisban ezért a posta- és kézbesítőszolgálatok kvalitatív vizsgálata mellett egy újabb attitűdvizsgálatot tervezünk olyan kitöltői mintában, amelynek tagjai informatikai és hálózati ismeretekkel rendelkeznek. A célzott csoport tagjait a fizetőeszközzel való tudásról, valamint arról kérdeznénk, hogy milyen mértékben tartják fontosnak az illegális vásárlásokban a kriptovaluták alkalmazását. Végül a kvantitatív kutatás azért volna még célszerű ebben a populációban, mert a darknet marketeket jelenleg azok használják leginkább, akik valamilyen digitális kompetenciával vagy ebben magabiztossággal rendelkeznek, és hamar adaptálódnak a virtuális feketekereskedelem virtuális infrastruktúrájához. Így feltételezhetően a kriptovaluta használatával kapcsolatosan másfajta attitűdökkel rendelkeznek, amire a keresletcsökkentés egy új módszerének kidolgozása érdekében szükségünk van.

Az első kutatási fázis eredményeinek felhasználási javaslata a bűnmegelőzésben

Az átfogó kutatásunk első fázisának eredményeként elkészült bizalmi index (mátrix) leginkább arról tájékoztat, hogy a következő vizsgálati fázisban mely bizalmi faktorokra kell koncentrálnunk, valamint a már meglévő eredményeinket miként lehet hasznosítani. Az elsődleges megállapítások elsősorban olyan szociatív megelőzési kampányok keretein belül lehetnének hasznosíthatók, amelyekben az online kábítószer-vásárlás kockázatainak, a vásárló felelősségének, a marketek és az eladók megbízhatatlanságának, valamint a kontrollt gyakorló hatóságok és szolgáltatók ellenőrző szerepének kihangsúlyozásával lehetne befolyásolható a potenciális célcsoport vásárlásról való döntése. A kockázatok, a felelősség, valamint a megbízhatatlanság kiemelését alkalmazó megelőzési módszer azokban a csoportokban lehetne valószínűleg hatékony, ahol a kábítószer-vásárlással és -fogyasztással összefüggő kriminális magatartás feltételezhetően nem jellemző. A prevenciós módszer inkább a vásárlással kapcsolatos rizikókkal szembeni félelem növelését célozza meg, röviden azt, hogy miért ne vásároljon valaki a virtuális feketepiac kínálatából. A bűncselekménytől való elrettentés technikája nem új megelőzési mód, sokféle típusa létezik már a bűnmegelőzés gyakorlatában.

Javaslat a megelőzés fókuszára

Nézőpontunk szerint az első fázis eredményeit felhasználva a kockázatok, a felelősség és a megbízhatatlanság kiemelését alkalmazó megelőzés első eleme a *vásárlói kockázatok hangsúlyozása*. A kockázatok kiemelése a legfontosabb bizalmi faktorok mentén az illegális szerek vásárlásával járó személyes és vásárlási adatvesztésre, a fizetési tranzakciók során történő anyagi veszteségre, a kézbesítés folyamatában a hatóságok előtt történő lebukás nagy kockázataira, valamint az ellenőrizetlen szerek vásárlásának káros hatásaiból eredő károsodás kockázataira fókuszálhatna. A megelőzési módszer másik eleme lehetne a *vásárlói felelősség hangsúlyozása*. A felelősség minden élethelyzetben döntést befolyásoló tényező, főként, ha azt súlyosabb (büntetőjogi) következmények övezik. Ebben az esetben a bizalmi mátrix legfontosabb faktorait figyelembe véve az internetes teret érintő kábítószer-kereskedelem, a megrendelést követő átvétellel járó kábítószer-birtoklás büntetőjogi következményeire összpontosulhatna. A prevenciók módszer harmadik nagyon fontos része lehetne *az illegális marketek, valamint a kínálati oldalon állók megbízhatatlanságának hangsúlyozása*. A megelőzési módszerek közül a leghatékonyabb lehet a deviáns kereskedelem kínálati oldalának szereplőivel kapcsolatos bizalomcsökkentés a legfontosabbnak ítélt bizalmi faktorok figyelembevételével. A vizsgálatból kitűnik, hogy a megkérdezettek alapvetően szkeptikusak az eladókkal és a marketekkel szemben. Ezúttal a megcélzott csoport figyelmét a kereskedők csalásaira, manipulációs tevékenységére lehetne felhívni. A megelőzési folyamatban a darknetes kábítószer-kereskedelem kínálati oldalán állók, a marketek kommunikációs fórumain részt vevők, a fizetési szolgáltatások és a fizetési tranzakciók, a kereskedői hírnévrendszerek, a rejtettséget és követhetlenséget biztosító szoftverek megbízhatatlanságát volna optimális a megelőzés középpontjába helyezni. A profilaxis negyedik eleme lehetne *a kézbesítőszolgálatok, IT-vállalatok és a hatóságok szerepének felerősítése*. A darknet marketekben történő vásárlás egyik legnagyobb kockázatát a hatóságok előtti lelepleződés jelenti az internetes kínálás és megrendelés, valamint a kézbesítés szakaszában. A legfontosabb bizalmi faktorokon át a vásárlói bizalom csökkenthető, a vásárlással kapcsolatos félelem pedig valószínűleg növelhető, ha a kézbesítőszolgálatok (például a Magyar Posta), a hatóságok és a műveletek kontrolljában szerepet betöltő tartalom és internetszolgáltatók ébersége és hatékonysága egy jól megtervezett propagandatevékenység keretein belül a megcélzott csoportok tagjai előtt láthatóbbak és érzékelhetőbbek lennének. Ezért a prevenciók megoldások közül kimondottan a legszükségesebb bizalmi faktorok gyengítését eredményezhetné a Magyar Posta és más kézbesítőszolgálatok, az internet- és tartalomszolgáltatók, valamint a hatóságok együttműködő és ellenőrző funkciójának és állandó jelenlétének kiemelése.

Javaslatok a megelőzés színtérére és szereplőire

A megelőzés elsősorban két nagyobb irányban képzelhető el. Ezek közül az első a szociatív megelőzés, amikor a prevencióval az egyén és a közösség online kábítószer- és gyógyszervásárlással kapcsolatos viszonyulásaira próbálnak hatást gyakorolni. A második a szituatív, amely elsősorban a bűncselekmény elkövetésének lehetőséget biztosító situációk megszüntetésére irányul. A kutatás első fázisának eredményei elsősorban a szociatív bűnmegelőzés területén hasznosíthatók az illegális színtereken zajló interakciókban történő konkrét materiális beavatkozások nélkül. Az utóbbi esetében a megelőzési tevékenység már az illegális kereskedelem színterein is megjelenik, többek között a darknet marketek fórumain, illetve a marketek hírnévrendszerében és a kézbesítési szakaszban is. A szituatív megelőzés már a második kutatási fázis befejezésével megkezdhető a postaszolgálatok kézbesítési módszerének fejlesztésével. Jelenleg az a cél, hogy elérjük az összes ebben a körben érintett korosztályt, és megtaláljuk azt a színteret, ahol a fent csoportosított megelőzési fókuszokat alkalmazni tudjuk. Ez esetben elsősorban olyan tartalomkészítés lehet a legcélravezetőbb, amely a kockázatok, a felelősség és a kínálati oldal megbízhatatlanságára fókuszál, majd propagandatartalommént és oktatási ismeretanyagként is hatékony. A tartalmak valóságárvá tételének egyik optimális tere az oktatási intézmények rendszere, ahol az általános iskolai (10–14 éves) korosztály, a középiskolai vagy gimnáziumi (15–18 éves) korosztály és a felsőfokú intézményekbe járó (19–35 éves) korosztály egyaránt elérhető. A másik színtér a korosztályok által népszerű és gyakran látogatott közösségi oldalak, videómegosztók virtuális platformjai. A tartalom lehet írott szöveg, internetes mém, gif, videó- vagy kampányfilm, valamint korosztályra és oktatási intézményekre specializált elméleti és gyakorlati szisztematikus oktatási program része egyaránt. Az első fázis eredményei voltaképpen egy újabb programfejlesztés alapjai lehetnek, amelyek egy új prevenció program alapjaként vagy már meglévő és az internetes devianciák megelőzésére szolgáló programba beillesztve alkalmazhatók.

A kutatás hiányosságai

A kutatásban *nem fókuszáltunk a darkwebes kereskedelem kínálati oldalán állók által fontosnak vélt bizalmi tényezőkre*. Ez a művelet a harmadik kutatási fázisban lesz elképzelhető, amelyben szoftveres eljárással szűrjük ki a kommunikációs fórumokon zajló beszélgetések tartalmát, abból a bizalomra utaló kifejezéseket, majd szöveganalitikai elemzéssel strukturáljuk a legfontosabb bizalmi faktorokat. A harmadik fázisban is inkább a vásárlói bizalmat emeljük a kutatásunk középpontjába, de előfordulhat az is, hogy az eladói oldalon megjelenő bizalmi tényezőket is ki tudjuk majd szűrni.

A szituációs kérdések között *nem szerepeltettünk kimondottan a függőségre utaló életeseményt*. Inkább olyan életeseményeket válogattunk össze, amelyek minden ember életében megtörténhetnek, elképzelhetők és átérezhetők, valamint több választási lehetőséget kínálnak fel.

A felvett adatokból nyert óriási adatbázis adatai közötti *összefüggéseknek csak egy részét elemeztük*, és kimondottan csak a hipotézisek vizsgálatára koncentráltunk. Az összeállított indikátorok sokrétűek, ezért számos összefüggés vizsgálható a válasszokból álló adatbázisból. Az adatokat a kutatási időn kívül tovább elemezzük, az eredményeket publikáljuk, valamint az adatbázis tartalmát a két további kutatási fázisban is felhasználjuk.

A kutatásunk operacionalizáló fejezeteiben *nem tértünk ki részletesen a darknet marketek technikai és strukturális felépítésének leírására*, valamint *azokra a weboldalakra sem, ahol illegális gyógyszereket kínálnak, de nem képezik a darknet nehezen elérhető internetes hálózatainak részét*. A darknet marketek technikai úton történő részletes vizsgálatát a harmadik fázisra terveztük, aminek szerves része lesz a marketek felépítésének vizsgálata, a fórumok kommunikációs tartalmának kiszűrése, a szereplők tevékenységének analízise. Az internetes feketepiac addig sokat változhat, ezért annak leírása jelen vizsgálati fázisban nem volt szükséges. A darknet marketeket nem érintő hálózati helyeket semelyik kutatási fázisban nem terveztük vizsgálni, annak feltárása egy külön kutatás tárgya lesz.

A *kutatási célcsoportot nem terjesztettük ki a felsőoktatási intézményeken kívüli, de ugyanabba a korosztályba tartozók körére*, így a teljes korosztály attitűdjeiről nem kaphattunk átfogó képet. A kutatási célcsoport megtervezésének az egyik alapvető feltétele volt egy olyan társadalmi közösség kijelölése, amely jól körülhatárolható, és részét képezi a potenciális vásárlói populációnak, valamint könnyen elérhető. Az így elért közösségtől már megfelelő információkat szerezhettünk a vásárlói viszonyulásokról, valamint a legfontosabb bizalmi faktorokról.

A *kutatásunkat nem terveztük reprezentatívnak, és a felsőoktatási intézmények kitöltői mintájában nem is törekedtünk a reprezentativitásnak megfelelő minta kiválasztására*. A háromfázisú vizsgálatunk eredményeinek elérésében nem volt feltétel

a reprezentativitás. A vizsgálat megállapításaiból a keresletcsökkentésre irányuló és hasznos megelőzési módszerek nélkül is kidolgozhatók.

A kérdőív önkitöltő és anonim jellegének megőrzése érdekében a *válaszoló részéről minden kérdéscsoport kitöltése átléphető volt, így a demográfiai adatokat tartalmazó kérdéscsoport kérdéseire (utolsó kérdéscsoport) a mintának csak egy része válaszolt*, azaz a résztvevők jellemzőiről csak egy szűkített leíró statisztikát készítettünk. A kérdőív a situációkkal együtt tartalmazhatott olyan élethelyzeteket, amelyek esetében a résztvevők nem szívesen válaszoltak volna a kérdésekre, vagy nem tudták volna reálisan átérezni a helyzetet és ennek nyomán megválaszolni a kérdéseket. Nem volt szándékunk a kérdéscsoportokat úgy kialakítani, hogy a kitöltőket kötelezzük az adott kérdés vagy kérdéscsoport megválaszolására, és ezzel korlátozzuk a továbblépést. Így a résztvevők szabadon válaszolhattak arra, amire valóban akartak vagy tudtak. Ez a kitöltési hajlandóságot és a válaszok realitását is javította. Emellett a legfontosabb kérdéscsoportokat a kérdőívben úgy helyeztük el, hogy azokat a megkérdezettek mindenképp kitöltsék.

A tanulmányunkban a társadalmi jelenség bemutatásának fejezeteiben *nem tértünk ki a kábítószeresek fajtáinak, élettani hatásainak, korosztályi és más társadalmi csoportokhoz és meghatározottságokhoz köthető fogyasztási szokásainak és gyakoriságának klasszifikációira*. A drogok különböző definíciója és részletes bemutatása nem kötődött szorosan a kutatásunkban elérni kívánt célokhoz és a kutatási módszertanhoz. Kizárólag az életszituációkban helyeztünk el néhány kábítószerrel vagy gyógyszerrel összefüggő jellemzőt, amely a külső kényszerek súlyosságát erősítette vagy gyengítette.

Az online téren keresztül Magyarországon elkövetett és a hatóságok előtt ismertté vált és rögzített kábítószer-kereskedelem bűncselekmény kriminálstatisztikai mutatóinak bemutatása hiányzik a tanulmányból. A kutatási fázis közepén a BM Jogszabály-előkészítő és Koordinációs Főosztály Jogszabály-előkészítő Osztálytól kapott statisztikai adatbázisból a bűncselekmény elkövetésének idejére, helyére és számszerűségére vonatkozóan alapvető adatok hiányoztak, így annak a kutatásban való használata és közzététele nem volt lehetséges.

A kérdőív 7 kérdéscsoportja összesen 42 kérdést tartalmazott, és ezenfelül öt élettörténetet, amelynek a kitöltése *legalább 20 percet vett igénybe, és túl hosszúnak bizonyult*. Ezért a több mint 8000 kitöltőből legalább 3000 válaszoló korán elhagyta az online kérdőívet, így a válaszaikat nem vehettük figyelembe. A kérdéscsoportok kialakításánál a célunk az volt, hogy minden fontos indikátort kellő számban tartalmazzon, amivel a hipotéziseket korrekt módon tudjuk vizsgálni. A kérdéssor kidolgozásánál valamilyen irányban kockázatot kellett vállalnunk. Vagy a kérdéseket csökkentjük, és az indikátorok száma lehet kevés, vagy a kérdések számát bővítjük, és a kitöltési hajlandóság lehet alacsony. A kutatásban megkérdezettek száma azonban így is nagyon magas lett, ezért az adatbázis szűkítése nem okozott gondot az elemzésben és az eredmény hitelességének elérésében sem.

A kutatási tervet külön etikai bizottság nem vizsgálta meg. A Nemzeti Közzolgálati Egyetemen nem működik külön etikai bizottság, így azt a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont kutatóintézeteinek vezetői hagyták jóvá a projekt elbírálásának eljárásában. Ugyanakkor a kérdőívet olyan formában küldtük ki a kitöl-

tőknek, hogy az önkitöltős, anonim, és a kérdései átléphetők. Így minden kitöltő saját maga dönthette el, hogy a szituációkra vonatkozó kérdéseket megválaszolja-e, vagy sem. Ezenkívül a kérdéseket úgy terveztük, hogy ne legyenek szenzitívek, ne kérdezzenek rá olyan információkra, amelyek személyes adatokat tartalmazhatnak, vagy a résztvevőknek bármilyen sérülést okozhatnak.

Kiss Tibor

Összefoglaló

Jelen tanulmányunkban bemutattuk az európai és más kontinenseken felvirágzó internetes kábítószer- és gyógyszervásárlás terjedési mutatóit, valamint a darknetes platformok helyét, szerepét, sajátosságait és szereplőit. Kitértünk az internetszabályozásra, a kábítószer-kereskedelem és az ehhez kapcsolódó kábítószer-fogyasztás büntetőjogi szabályozására, a bűnszervezetek internetes kábítószer-kereskedelemben betöltött szerepére, valamint az online droggereskedelem mint kiberdeviancia motivációira és színtérmódozataira. Részletesen írtunk a darknetes marketekben zajló közösségi interakciók és működési sajátosságok társadalomtudományi megközelítéséről, beleértve a legfontosabb és leginkább ehhez a témához köthető elméleteket. Beszámoltunk az internetes kábítószer-kereskedelemről és a legális internetes kereskedelemről készült legfontosabb nemzetközi kutatásokról. Fogalmi keretek közé helyeztük a megosztott bizalmat, kiemeltük annak jelentőségét, markáns és meghatározó szerepét a darknet marketekben zajló vásárlásokban. A korábbi nemzetközi kutatások eredményei alapján kidolgoztunk 7 bizalmi kategóriát és 21 bizalmi faktort, és ez utóbbit a kutatás egyik legfontosabb indikátoraként alkalmaztuk, majd az elemzésben a kategóriák mentén elemeztük. Bemutattuk a kutatásunk módszerét, terepét, szereplőit, eszközét és hipotéziseit, majd levezettük a több ezres elemszámú kitöltői válaszokat magába foglaló adatbázis elemzésének egy részét. Részleteztük, hogy a kitöltők szerint mely bizalmi faktorok a legfontosabbak, illetve legkevésbé szükségesek ahhoz, hogy egy magyar felsőoktatási intézménybe járó és feltételezhetően alacsonyabb kriminalitású egyén illegális szereket vásároljon a darkweben. Felvázoltuk azt is, hogy a drogok élettani hatásainak, használatuk törvényes következményeinek vagy a vásárlásukhoz szükséges számítástechnikai tudásnak a különböző szintje csak bizonyos helyzetekben számít az illegális vásárlásról való döntésben, illetve levezettük azt is, hogy a kitöltők döntő többsége inkább az online teret választaná az offline tér helyett a kábítószer- vagy az illegális gyógyszervásárlásra. Arról is részletes tájékoztatást adtunk, hogy a vásárlásra ösztönző kényszer nagyban meghatározza a vásárló döntését arról, hogy milyen bizalmi faktorokat tartson fontosnak, és milyen mértékben tartsa be a normákat az internetes vásárlásban. Arról is beszámoltunk, hogy a kényszer hatásának nagysága és a társadalmi méltányosság, valamint a deviáns cselekvés nyilvánossága támogatja az internetes kábítószer- és illegális gyógyszervásárlás reprodukcióját, és csökkenti a horizontális diszkréciót a vásárlók között. Kidolgoztuk a vizsgálatunk egy fő produktumát, a bizalmi indexet (bizalmi mátrix), amelyben a résztvevők által legfontosabbnak tartott bizalmi faktorokat rendeztük fontossági sorrendbe. Végül a kutatás eredményének teljes bemutatásával arra is kitértünk, hogy a zéró tolerancia támogatása és elvetése, illetve a Tor-böngésző és egyéb titkos böngésző használata vagy nélkülözése milyen módon hozható kapcsolatba a bizalmi faktorok meglétének szükségességével, a vásárlási diszkrécióval vagy a kockázatvállalás szintjével. Tanulmányunkban a következtetések

bemutatását követően részleteztük a kutatás eredményeinek hasznosíthatóságát a szociatív bűnmegelőzésben és ezzel a keresletcsökkentésben – hangsúlyozva az online kábítószer-vásárlás kockázatainak, a vásárló felelősségének, a marketek és az eladók megbízhatatlanságának, valamint a kontrollt gyakorló hatóságok és szolgáltatók ellenőrző szerepének kiemelését alkalmazó technikákat. Kiemeltük az eredmények további kutatási fázisokban való hasznosíthatóságát, és eközben egy új, a kriptovalutákkal kapcsolatos kutatás szükségességét is felvetettük, amelyben a kriptoeszközök szükségességét kívánjuk megjósolni a potenciális vásárlók körében. Tanulmányunk zárófejezetében tájékoztatjuk az olvasót a kutatásunk hiányosságairól, pontosabban azokról az aspektusokról, műveletekről, eljárási módokról és irodalmi kapcsolódásokról, amelyeket nem foglaltunk bele a beszámolónkba. A hiányosságaink okait megpróbáltuk racionális érvekkel magyarázni, illetve ígéretet tettünk arra, hogy a kimaradt részeket a következő kutatási fázisokba beépítjük.

Melléklet (kérdőív)

Tisztelt Kitöltő!

Köszöntöm Önt, Dr. Kiss Tibor vagyok, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont, Kiberbiztonsági Kutatóintézetének tagja.

Az intézetünkben működő darkweb kutatócsoport az illegális gyógyszerek és kábítószeres online kereskedelmi folyamatának feltárását tűzte ki célul, aminek megvalósítására egy három fázisból álló tudományos kutatást indított. A vizsgálat első, jelenleg folyamatban lévő fázisában az illegális szerek vásárlásához fűződő társadalmi attitűdöket, és ezen belül a vásárlói bizalom szerepkörét vizsgáljuk. A felmérés lefolytatásához az Ön segítségére van szükségünk, ezért tisztelettel kérjük, hogy töltsse ki az erre a célra kidolgozott kérdőívünket.

A kérdőív első kérdéscsoportjában internetezési szokásokról, a zéró toleranciáról, valamint az illegális szerekkel kapcsolatos ismeretekről kérdezzük Önt. A további öt kérdéscsoportban valós élettörténetekből adaptált életszituációkat mutatunk be és arra kérjük, hogy a szöveges történetek alatt jelölje azokat a bizalmi faktorokat és cselekvési alternatívákat, amelyeket Ön a főszereplők életszituációjában választana. Végül az utolsó kérdéscsoportban az általános demográfiai jellemzőkre kérdezzük rá.

Az online kérdőív kitöltése maximum 15 percet vesz igénybe, teljes mértékben önkéntes és névtelen. A felmérésben személyes, beazonosításra alkalmas adatokat nem gyűjtünk, a kérdésekre adott válaszokat kizárólag kutatási célra használjuk fel, az eredményeket pedig összesítve fogjuk publikálni.

Együttműködését előre is nagyon köszönjük!

Üdvözlettel:

Dr. Kiss Tibor kutató

**dr. Dornfeld László kutató
Szigeti Ákos kutató**

Szakasz A: 1. Kérdéscsoport: Internetezési szokások

A kérdőív első részében demográfiai adatokról, internet használati szokásokról kérdezzük Önt.

A1. Hány órát használja Ön munkavégzésre vagy munkavégzésen kívüli tevékenységre az internetet?

Kérem, jelölje a bal oldali oszlopok valamelyikében.

	Napi 1 óránál kevesebbet	Napi 1-2 órát	Napi 3-4 órát	Napi 5-6 órát	Napi 6 óra felett	Erre nem használok az internetet
Munkavégzésre/tanulásra	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Munkavégzésen/tanuláson kívüli tevékenységre	☐	☐	☐	☐	☐	☐

A2. Átlagosan milyen gyakran vásárol Ön online webshopokban?

Hetente többször	☐
Hetente	☐
Kéthetente	☐
Havonta	☐
Negyedévente	☐
Félévente	☐
Évente	☐
Ritkábban, mint évente	☐
Soha	☐

A3. Online vásárlásához melyik eszközt használja inkább?

Számítógép itt: asztali számítógép, laptop, táblagép, okos TV

Inkább a számítógépet használom amikor vásárolok	☐
Inkább az okostelefont használom amikor vásárolok	☐
Mindkettőt azonos arányban használom vásárláshoz	☐

A4. Használ-e rendszeresen a privát böngészésen kívül olyan internetes böngészőt, amely nem ellenőrizhető és nem gyűjt adatokat a felhasználóról, illetve lehetővé teszi a rejtett személyazonossággal történő böngészést (pl.: TOR böngésző)?

Igen	☐
Nem	☐

A5. Szokott-e internetes közösségi oldalakat, email szolgáltatásokat és más internetes szolgáltatásokat álnéven (nick néven) használni?

Nick név, amikor nem adjuk meg saját nevünket, csak egy rövid kitalált felhasználónevet.

Igen ☐

Nem ☐

A6. Rendelkezik-e szakértelemmel az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén?

Szakértelem: Elméleti ismereteken és gyakorlati tapasztalaton alapuló szakmai jártasság magas foka, magas szintű hozzáértés. Ez esetben az informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén (pl.: informatikus).

Igen, mert ez a szakértelem a szakmámhoz/hivatásomhoz tartozik ☐

Még nem vagyok szakértő, de ezt tanulom az egyetemen/főiskolán, ezért ☐

magasabb szakértelemmel rendelkezem az átlagnál ezen a területen
Csak tájékozott vagyok ezen a téren, de nem vagyok szakértő, ez a tudás nem ☐

tartozik a szakmámhoz/hivatásomhoz/tanulmányaimhoz ☐

Nem rendelkezem szakértelemmel és tájékozott sem vagyok az ☐

informatika/számítástechnika/infokommunikáció területén egyáltalán

A7. Milyen mértékben ért egyet a kábítószer-fogyasztással szembeni ZÉRÓ toleranciával?

Kérem jelölje az alábbi 10 fokozatú skálán (1 egyáltalán nem értek egyet - 10 teljes mértékben egyetértek).

Egyetértés
mértéke

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

A8. Rendelkezik-e szakértelemmel a gyógyszerek és a kábítószeres emberekre gyakorolt hatásairól, illetve alkalmazhatóságáról?

Igen, mert ez a szakértelem a szakmámhoz/hivatásomhoz tartozik ☐

Még nem vagyok szakértő, de ezt tanulom az egyetemen/főiskolán, ezért ☐

magasabb szakértelemmel rendelkezem az átlagnál ezen a területen
Csak tájékozott vagyok ezen a téren, de nem vagyok szakértő, ez a tudás nem ☐

tartozik a szakmámhoz/hivatásomhoz/tanulmányaimhoz ☐

Nem rendelkezem szakértelemmel és tájékozott sem vagyok a gyógyszerek és a ☐

kábítószeres emberekre gyakorolt hatásairól és azok alkalmazhatóságáról

A9. Rendelkezik-e szakértelemmel a gyógyszerek és a kábítószeres illegális fogyasztásának büntetőjogi vagy egyéb jogi szabályozásáról?

Igen, mert ez a szakértelem a szakmámhoz/hivatásomhoz tartozik ☐

Még nem vagyok szakértő, de ezt tanulom az egyetemen/főiskolán, ezért ☐

magasabb szakértelemmel rendelkezem az átlagnál ezen a területen
Csak tájékozott vagyok ezen a téren, de nem vagyok szakértő, ez a tudás nem ☐

tartozik a szakmámhoz/hivatásomhoz/tanulmányaimhoz ☐

Nem rendelkezem szakértelemmel és tájékozott sem vagyok a gyógyszerek és a ☐

kábítószeres illegális fogyasztásának büntetőjogi vagy egyéb jogi szabályozásában

A10. Ön az alábbi táblázat bal oldali oszlopában felsorolt bizalmi tényezők közül melyiket mennyire tartja szükségesnek egy törvényesen működő online webshopban történő vásárláskor?

Kérem, a jobb oldali oszlopokban lévő 4 fokozatú skálán jelölje az adott bizalmi faktor szükségességének mértékét!

	Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	☐	☐	☐	☐
Az eladó megbízhatósága	☐	☐	☐	☐
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	☐	☐	☐	☐
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	☐	☐	☐	☐
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	☐	☐	☐	☐
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	☐	☐	☐	☐
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	☐	☐	☐	☐
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	☐	☐	☐	☐
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	☐	☐	☐	☐
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	☐	☐	☐	☐
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Hagyományos offline fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Online fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	☐	☐	☐	☐
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	☐	☐	☐	☐
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	☐	☐	☐	☐
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	☐	☐	☐	☐
Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	☐	☐	☐	☐
Regisztrációs lehetőség	☐	☐	☐	☐
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	☐	☐	☐	☐
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	☐	☐	☐	☐

A11. Mennyire hajlamos bízni az emberekben vagy a dolgokban?

Sosem bízom az emberekben és a dolgokban ☐

Hajlamos vagyok inkább nem bízni az emberekben és a dolgokban ☐

Hajlamos vagyok inkább bízni az emberekben és a dolgokban ☐

Mindig bízom az emberekben és a dolgokban ☐

Szakasz B: 2. Kérdéscsoport: Szituációs kérdés (Ferenc)

B1. Ferenc egy középkorú férfi, aki édesanyjával, Erzsébettel él együtt egy lakótelepi lakásban. A hölgy egy baleset miatt több ízületi műtéten esett át, aminek hosszú gyógyulási időszakában a térd-, és csípőízületeinél napról-napra egyre elviselhetetlenebb fájdalmat érez. Sem ülni, sem állni, sem feküdni nem tud szenvedés nélkül, így ez a hónapokig tartó gyógyulási időszak egy örökkévalóságnak tűnik számára. Hiába könyörög kezelőorvosának erősebb fájdalom-csillapítóért, az orvos csak olyan gyógyszereket írhat fel, amelyek már nem elég hatásosak. Egy alkalommal Ferenc unokatestvére néhány magas kodeintartalmú tablettát adott Erzsébetnek, aki a szertől láthatóan jobb állapotba került. A kodeint a hölgy néhány napig szedte, de miután az elfogyott, fájdalmai visszatértek. Ferenc ezért elhatározta, hogy véget vet édesanyja szenvedéseinek, felkeresi a rokonát és megkérdezi tőle, hogy hol juthat hozzá a kodeinhez. A férfi azt javasolta Ferencnek, hogy rendelje meg az illegális szerek online piacáról, ugyanis legális úton nem elérhető. Ferenc határozottan úgy döntött, hogy erre a pár hónapos időszakra az unokatestvére által javasolt módon szerzi be a gyógyszert, vagyis az interneten keresztül. Ehhez már több illegális szert árusító weboldalt is meglátogatott. Az oldalakon számos olyan kodeintartalmú szert talált, amelyet édesanyja a rokona által kipróbált. Ferenc jelenleg azt vizsgálja, hogy melyik weboldal lehet számára a legmegbízhatóbb a vásárlás szempontjából.

Ha Ferenc helyében lenne és Ön is úgy döntene, hogy a kodein tartalmú gyógyszert az interneten rendelné meg, az alábbi táblázat bal oldali oszlopában felsorolt bizalmi tényezők közül melyiket mennyire tartaná szükségesnek a webshop kiválasztásában és a vásárlásról való döntésben?

Kérem, a jobb oldali oszlopokban lévő 4 fokozatú skálán jelölje az adott bizalmi faktor szükségességének mértékét!

	Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	☐	☐	☐	☐
Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	☐	☐	☐	☐
Regisztrációs lehetőség	☐	☐	☐	☐

	Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges
Az eladó megbízhatósága	☐	☐	☐	☐
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	☐	☐	☐	☐
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	☐	☐	☐	☐
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	☐	☐	☐	☐
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	☐	☐	☐	☐
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	☐	☐	☐	☐
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	☐	☐	☐	☐
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	☐	☐	☐	☐
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	☐	☐	☐	☐
Kripto valutával történő fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Hagyományos offline fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Online fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	☐	☐	☐	☐
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	☐	☐	☐	☐
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	☐	☐	☐	☐
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	☐	☐	☐	☐
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	☐	☐	☐	☐
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	☐	☐	☐	☐

B2. Ha a gyógyszer online vásárlásának és kézbesítésének folyamata probléma nélkül zajlana, valamint a gyógyszer is elérné hatását, Ferenc helyében ajánlaná-e másnak a weboldalt?

Igen ☐

Nem ☐

Nem tudom ☐

B3. Ha minden probléma nélkül zajlana, valamint a gyógyszer is elérné hatását, vásárolna-e Ferenc helyében a weboldalról hasonló helyzetekben?

Igen ☐

Nem ☐

Nem tudom ☐

B4. Ha Ferenc azon is hezitált volna, hogy személyesen vagy interneten vegye meg az illegális gyógyszert a droggereskedőtől, akkor Ön melyik lehetőséget választotta volna inkább Ferenc helyében?

Ferenc helyében én is az interneten rendeltem volna meg a gyógyszert ☐

Ferenc helyében én inkább személyesen kerestem volna meg a droggereskedőt és vásároltam volna meg a gyógyszert ☐

Nem tudom ☐

B5. Ha Ön Ferenc helyében inkább személyes találkozó útján vásárolná meg a gyógyszereket a droggereskedőtől az internetes vásárlás helyett, miért tenné?

Jelölhet többet is!

Nem tudom, hogy kell az interneten illegális szereket vásárolni, sosem tettem ilyet ☐

Számomra fontos, hogy az áru kiválasztásánál személyesen ott legyek és lássam, hogy mit vásárolok ☐

Attól tartanék, hogy becsapnak és az áru sosem érkezik meg ☐

Egyéb ☐

Egyéb

Szakasz C: 3. Kérdéscsoport: Szituációs kérdés (Andrea)

- C1.** Andrea egész életében orvos szeretett volna lenni, így az érettségi után egyszerre az orvosi egyetemre jelentkezett, ahova önköltséges finanszírozással felvették. Mivel Andreának nincs testvére, ezért a szülők és a nagyszülők az összes megtakarított vagyonukat Andrea első hat egyetemi évének finanszírozására tették fel. A lány nem élt vissza családjá bizalmával, tehetségének és fegyelmezettségének köszönhetően ismétlés nélkül elérte a 12. szemesztert. Az utolsó félévben viszont túlterheltsége okán két fontos tárgyból is többszörösen sikertelen vizsgát tett. Andrea tudja, ha ezeket a tárgyakat nem teljesíti, nem mehet záróvizsgázni, vagyis ismételnie kell az évet, amit a szülei és a nagyszülei már nem tudnak kifizetni. Szerencsére a Rektor a lány méltányossági kérelmére engedélyezett egy utolsó próbát mindegyik tárgyból. A vizsgákat egy hét múlva ugyanazon a napon kell abszolválnia. Mindez azt jelenti, hogy csak hat napja maradt a felkészülésre. Andrea elkezdett szorgalmasan tanulni, de úgy érzi, nem fog a végére érni, mert gyakran elalszik tanulás közben. A kávé és más koffeintartalmú szer már nem olyan hatásos. Barátai azt javasolták, hogy szerezzen be néhány amfetamin tartalmú tablettát, amivel növelheti teljesítményét, így a rövid felkészülési idő alatt többet tud tanulni és sikerülhet mindkét vizsgája. Andrea úgy döntött, hogy barátai javaslatára beszerzi a kábítószer, és ehhez az internetet fogja használni. A rendeléshez már több illegális gyógyszert és kábítószer árusító weboldalt is meglátogatott, és most épp azon gondolkodik, melyik lehet számára a legmegbízhatóbb webmarket a vásárlás szempontjából.

Ha Andrea helyében lenne és Ön is úgy döntene, hogy az amfetamin tartalmú szert az interneten rendelné meg, az alábbi táblázat bal oldali oszlopában felsorolt bizalmi tényezők közül melyiket mennyire tartaná szükségesnek a webshop kiválasztásában és a vásárlásról való döntésben?

Kérem, a jobb oldali oszlopokban lévő 4 fokozatú skálán jelölje az adott bizalmi faktor szükségességének mértékét!

Egyáltalán nem szükséges Inkább nem szükséges Inkább szükséges Feltétlenül szükséges

Az eladó elérhetősége és segítőkészsége

☐ ☐ ☐ ☐

	Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Hagyományos offline fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Online fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	☐	☐	☐	☐
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	☐	☐	☐	☐
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	☐	☐	☐	☐
Regisztrációs lehetőség	☐	☐	☐	☐
Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	☐	☐	☐	☐
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	☐	☐	☐	☐
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	☐	☐	☐	☐
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	☐	☐	☐	☐
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	☐	☐	☐	☐
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	☐	☐	☐	☐
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	☐	☐	☐	☐
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	☐	☐	☐	☐
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	☐	☐	☐	☐
Az eladó megbízhatósága	☐	☐	☐	☐
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	☐	☐	☐	☐
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	☐	☐	☐	☐
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	☐	☐	☐	☐

C2. Ha az online vásárlás és kézbesítés folyamata probléma nélkül zajlana, valamint a kábítószerrel sikerülne sikeresen felkészülni és levizsgázni, ajánlaná-e a kiválasztott illegális szereket árusító weboldalt Andrea helyében másnak?

Igen ☐
 Nem ☐
 Nem tudom ☐

C3. Vásárolna-e újból a kiválasztott illegális szereket árusító weboldalról Andrea helyében, ha hasonló helyzetbe kerülne a jövőben?

Igen ☐
 Nem ☐
 Nem tudom ☐

C4. Ha Andrea azon is hezitált volna, hogy személyesen vagy interneten vegye meg az amfetamint a drogkereskedőtől, akkor Ön melyik lehetőséget választotta volna inkább Andrea helyében?

Andrea helyében én is az interneten rendeltem volna meg az amfetamint ☐
 Andrea helyében én inkább személyesen kerestem volna meg a drogkereskedőt és vásároltam volna meg az amfetamint ☐
 Nem tudom ☐

C5. Ha Ön Andrea helyében inkább személyes találkozó útján vásárolná meg az amfetamint a drogkereskedőtől az internetes vásárlás helyett, miért tenné?

Jelölhet többet is!

Számomra fontos, hogy az áru kiválasztásánál személyesen ott legyek és lássam, hogy mit vásárolok ☐
 Attól tartanék, hogy becsapnak és az áru sosem érkezik meg ☐
 Nem tudom, hogy kell az interneten illegális szereket vásárolni, sosem tettem ilyet. ☐
 Egyéb ☐

Egyéb

Szakasz D: 4. kérdéscsoport: Szituációs kérdés (Karolina)

D1. Karolina a 30-as éveiben járó családanya. Három gyermekét férjével neveli egy kisvárosi családi házban. Két hónapja derült ki, hogy egyik gyermekük olyan ritka betegségben szenved, amely a teljes fizikai és szellemi leépülését eredményezi néhány év leforgása alatt. A betegség csak úgy gyógyítható, ha egy nagyon drága gyógyszert vásárolnak külföldről, amire nincs sok idejük, ugyanis a kisfiú néhány hónapon belül átlépi azt az életkort, amikor már a gyógyszeres kezelés sem érheti el a várt eredményt. Karolina még gyűjtést is szervezett a pénz előteremtésére, de a pénznek még csak a fele gyűlt össze. Egy napon azt a tanácsot kapta az egyik ismerősétől, hogy ne várjon, lépjen fel az internetre és keressen hasonló gyógyszert az illegális szerek online piacán. Karolina ismerőse tanácsát követve először tájékozódás céljából több olyan illegális szerezket árusító oldalt kutatott fel, ahol megtalálta a gyermeke gyógyulását biztosító gyógyszert az eredeti áránál jóval olcsóbban, amire már egy hónapon belül könnyen összegyűjtheti a pénzt. A családanya egyre többet morfondírozik azon, hogy mitévő legyen. Ha tovább gyűjti az adományokat és bízik abban, hogy időben összegyűlik a pénz a gyógyszer legális úton történő megvásárlására, akkor törvényes úton marad, de ezzel együtt felvállalja azt is, hogy ha nem gyűlik össze a pénz, a gyermeke mentális és fizikai állapota leépül. Viszont egyre többször érzi, hogy nem szabad tovább várnia, meg kell szereznie valahogy a szert bármi áron is. Karolina határozottan úgy döntött, hogy megvásárolja a szert az illegális internetes oldalak egyikén, viszont még mindig nem tudja eldönteni, hogy melyik weboldal lehet számára a legmegbízhatóbb a vásárlás szempontjából.

Ha Karolina helyében lenne és Ön is úgy döntene, hogy a gyógyszert az interneten rendelné meg, az alábbi táblázat bal oldali oszlopában felsorolt bizalmi tényezők közül melyiket mennyire tartaná szükségesnek a webshop kiválasztásában és a vásárlásról való döntésben?

Kérem, a jobb oldali oszlopokban lévő 4 fokozatú skálán jelölje az adott bizalmi faktor szükségességének mértékét!

Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges

Az eladó elérhetősége és segítőkészsége

☐ ☐ ☐ ☐

D2. Ha Karolina megrendelné az interneten a gyógyszert és attól gyermeke állapota javulna, Karolina helyében ajánlaná-e a weboldalt másnak?

Igen ☐

Nem ☐

Nem tudom ☐

D3. Karolina helyében visszatérne-e vásárolni ugyanerre a weboldalra akkor, ha a jövőben hasonló helyzetbe kerülne?

Igen ☐

Nem ☐

Nem tudom ☐

D4. Ha Karolina azon is hezitált volna, hogy személyesen vagy interneten vegye meg a gyógyszert a droggereskedőtől, akkor Ön melyik lehetőséget választotta volna inkább Karolina helyében?

Karolina helyében én is az interneten rendeltem volna meg a gyógyszert ☐

Karolina helyében én inkább személyesen kerestem volna meg a droggereskedőt és vásároltam volna meg a gyógyszert ☐

Nem tudom ☐

D5. Ha Ön Karolina helyében inkább személyes találkozó útján vásárolná meg a gyógyszert a droggereskedőtől az internetes vásárlás helyett, miért tenné?

Jelölhet többet is!

Attól tartanék, hogy becsapnak és az áru sosem érkezik meg ☐

Számomra fontos, hogy az áru kiválasztásánál személyesen ott legyek és lássam, hogy mit vásárolok ☐

Nem tudom, hogy kell az interneten illegális szereket vásárolni, sosem tettem ilyet. ☐

Egyéb ☐

Egyéb

Szakasz E: 5. Kérdéscsoport: Szituációs kérdés (Gergő)

E1. Gergő egy 25 éves fiatal férfi, aki menedzser egy nemzetközi nagyvállalatnál. Elképesztően sokat dolgozik, viszont ezért magas fizetést kap, amiből megteheti a fényűző életvitelt. A cég elvárásai egyre magasabbak és Gergő saját erejéből már nem igazán bírja a terhelést, ezért abból a célból, hogy teljesítményét növelni tudja, néhány esetben kokaint fogyaszt. A szert egy drogdíler szállítja minden alkalommal, amikor Gergő hívja őt. Egy nap a kábítószer kereskedőt a rendőrség lefűlelte, majd letartóztatta. A rendőrségi akció pont abban az időszakban történt, amikor Gergőnek a főnöke azt ígérte, hogyha a negyedéves teljesítményének mutatószámait megduplázza, felajánl neki egy nyugodt munkabeosztást ugyanazokkal a bérezési kondíciókkal. Gergőnek most nagy szüksége van a kokainra, ugyanis egy hónapja maradt arra, hogy teljesítse az erő feletti kihívást és élete megváltozzon. Ezért úgy döntött, hogy interneten rendeli meg magának a szert. Gergő több olyan weboldalt is keresett, ahol megvásárolhatná a kábítószer, viszont még mindig nem tudja eldönteni, hogy melyik lehet számára a legmegbízhatóbb a vásárlás szempontjából.

Ha Gergő helyében Ön is úgy döntene, hogy a kábítószer az interneten rendelné meg, az alábbi táblázat bal oldali oszlopában felsorolt bizalmi tényezők közül melyiket mennyire tartaná szükségesnek a webshop kiválasztásában és a vásárlásról való döntésben?

Kérem, a jobb oldali oszlopokban lévő 4 fokozatú skálán jelölje az adott bizalmi faktor szükségességének mértékét!

	Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	☐	☐	☐	☐
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	☐	☐	☐	☐
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	☐	☐	☐	☐
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	☐	☐	☐	☐
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	☐	☐	☐	☐
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	☐	☐	☐	☐

	Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	☐	☐	☐	☐
Az eladó megbízhatósága	☐	☐	☐	☐
Regisztrációs lehetőség	☐	☐	☐	☐
Vásárlói és eladói jogokról és kötelességekről való tájékoztatás	☐	☐	☐	☐
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	☐	☐	☐	☐
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	☐	☐	☐	☐
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Hagyományos offline fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Online fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	☐	☐	☐	☐
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	☐	☐	☐	☐
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	☐	☐	☐	☐
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	☐	☐	☐	☐
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	☐	☐	☐	☐
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	☐	☐	☐	☐

E2. Ha az online vásárlás és kézbesítés folyamata probléma nélkül zajlana, valamint a kábítószerrel sikerülne elérni a nyugodtabb munkakört, ajánlaná-e másnak az oldalt Gergő helyében?

Igen ☐

Nem ☐

Nem tudom ☐

E3. Vásárolna-e ugyanerről az oldalról Gergő helyében, ha a jövőben hasonló kihívások előtt állna?

Igen ☐

Nem ☐

Nem tudom ☐

E4. Ha Gergő azon is hezitált volna, hogy a hagyományos személyes találkozással zajló vásárlási szokásánál maradva személyesen vegye meg vagy interneten rendelje meg a kokaint a drogkereskedőtől, akkor Ön melyik lehetőséget választotta volna inkább Gergő helyében?

Gergő helyében én is az interneten rendeltem volna meg a kokaint

☐

Gergő helyében én inkább maradtam volna a szokásos módszerénél, kerestem volna egy másik drogkereskedőt és személyesen vettem volna meg tőle a kokaint

☐

Nem tudom

☐

E5. Ha Ön Gergő helyében inkább személyes találkozó útján vásárolná meg a kokaint a drogkereskedőtől az internetes vásárlás helyett, miért tenné?

Jelölhet többet is!

Attól tartanék, hogy becsapnak és az áru sosem érkezik meg

☐

Nem tudom, hogy kell az interneten illegális szerezket vásárolni, sosem tettem ilyet.

☐

Számomra fontos, hogy az áru kiválasztásánál személyesen ott legyek és lássam, hogy mit vásárolok

☐

Egyéb

☐

Egyéb

Szakasz F: 6. kérdéscsoport: Szituációs kérdés (Géza)

F1. Géza minden második hónapban egyszer szórakozni jár külföldi barátaival Budapesten, ahol rendszeresen marihuánát fogyasztanak cigarettapapírba csavarva. A baráti összjövetel minden alkalommal nagyon kellemes hangulatban telik, ezért Géza már nagyon várja a következő találkozást. Viszont eddig a barátai biztosították a marihuánát minden alkalommal, most rá került a sor. Géza eldöntötte, hogy az interneten rendeli meg a füvet, ezért fellépett az internetre, majd rövid keresést követően talált néhány olyan marihuánát árusító weboldalt, ahonnan rendelhetne. Először vásárol kábítószeret internetről, ezért nem tudja eldönteni, melyik weboldalról rendelje meg a szert, melyik lehet számára a legmegbízhatóbb a vásárlás szempontjából.

Ha Ön Géza helyében lenne és Ön is úgy döntene, hogy a marihuánát az interneten rendelné meg, az alábbi táblázat bal oldali oszlopában felsorolt bizalmi tényezők közül melyiket mennyire tartaná szükségesnek a webshop kiválasztásában és a vásárlásról való döntésben?

Kérem, a jobb oldali oszlopokban lévő 4 fokozatú skálán jelölje az adott bizalmi faktor szükségességének mértékét!

	Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges
Az eladó elérhetősége és segítőkészsége	☐	☐	☐	☐
A valós adataim még az eladó előtt se legyenek ismertek	☐	☐	☐	☐
Az eladó megbízhatósága	☐	☐	☐	☐
A webáruház oldalának átláthatósága és könnyű kezelhetősége	☐	☐	☐	☐
A webáruház népszerűsége és pozitív véleményezettsége az interneten	☐	☐	☐	☐
A webáruház ajánlottsága ismerősök vagy barátok által	☐	☐	☐	☐
A vásárláskor megadott adataim azonnal törlődjenek	☐	☐	☐	☐
Rejtett és követhetetlen módon történő vásárlási lehetőség	☐	☐	☐	☐
Az áruk épségben történő megbízható kézbesítése	☐	☐	☐	☐
Megfelelő tájékoztatás a kínált árukról és szolgáltatásokról	☐	☐	☐	☐

	Egyáltalán nem szükséges	Inkább nem szükséges	Inkább szükséges	Feltétlenül szükséges
Az árukra vagy szolgáltatásokra eladói vagy gyártói garancia	☐	☐	☐	☐
A termékek és a szolgáltatások széles választéka, jó minősége és jó ár-érték aránya	☐	☐	☐	☐
Azonnali visszajelzés az online fizetési tranzakcióról	☐	☐	☐	☐
Kriptovalutával történő fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Hagyományos offline fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Online fizetési lehetőség	☐	☐	☐	☐
Elérhető, gyors és egyszerű fizetési tranzakció	☐	☐	☐	☐
Vásárlás közben az internetes kapcsolatok zavartalansága	☐	☐	☐	☐
Személyes és a vásárlásról szóló adatok védelme	☐	☐	☐	☐
Regisztrációs lehetőség	☐	☐	☐	☐
Vásárlói és eladói jogokról és köteleességekről való tájékoztatás	☐	☐	☐	☐

F2. Ha Gézának sikerülne beszereznie az internetről a marihuánát és a baráti összejövetelen minden rendben menne, ajánlaná-e Ön Géza helyében másnak a weboldalt?

Igen ☐

Nem ☐

Nem tudom ☐

F3. Ha minden rendben menne, vásárolna-e még a jövőben erről az oldalról marihuánát Géza helyében?

Igen ☐

Nem ☐

Nem tudom ☐

F4. Ha Géza azon is hezitált volna, hogy személyesen vagy interneten vegye meg a marihuánát a drogkereskedőtől, akkor Ön melyik lehetőséget választotta volna inkább Géza helyében?

Géza helyében én is az interneten rendeltem volna meg a marihuánát ☐

Géza helyében én inkább személyesen kerestem volna meg a drogkereskedőt és vásároltam volna meg a marihuánát ☐

Nem tudom ☐

F5. Ha Ön Géza helyében inkább személyes találkozó útján vásárolná meg a marihuánát a drogkereskedőtől az internetes vásárlás helyett, miért tenné?

- Attól tartanék, hogy becsapnak és az áru sosem érkezik meg ☐
- Számomra fontos, hogy az áru kiválasztásánál személyesen ott legyek és lássam, hogy mit vásárolok ☐
- Nem tudom, hogy kell az interneten illegális szereket vásárolni, sosem tettem ilyet. ☐
- Egyéb ☐

Egyéb

Szakasz G: 7. UTOLSÓ kérdéscsoport: Demográfiai adatok

G1. Mi az ön neme?

- Nő ☐
- Férfi ☐
- Nem bináris/LGBTQI+ ☐

G2. Melyik évben született Ön?

Csak számok írhatók ebbe a mezőbe.

G3. Milyen típusú településen lakik?

- Főváros ☐
- Megyeszékhely/Megyei jogú város ☐
- Egyéb város ☐
- Község/Nagyközség ☐

G4. Milyen képzési területen és milyen szintű képzésen tanul a felsőoktatási intézményben?

Kérem, ha egy képzési területen belül több képzésre jár, akkor a magasabb szintűt válassza!

	Alapképzés és (BA)	Mesterképzés (MA)	Osztatlan mesterképzés (érettségi után 10-12 félév)	Doktori képzés (PhD)	Felsőoktatási szakképzés	Szakirányú továbbképzés
Társadalomtudomány	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Agrár	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pedagógusképzés	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Alapkép- zés (BA)	Mesterké- pzés (MA)	Osztatlan mesterképzés (érettségi után 10-12 félév)	Doktori képzés (PhD)	Felsőoktat- ási szakképzé- s	Szakirány- ú továbbk- épzés
Orvos- és egészségtudomány	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Természettudomány	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sporttudomány	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Művészetközvetítés	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Művészet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Államtudományi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bölcsészettudomány	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gazdaságtudományok	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Informatika	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jogi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Műszaki	☐	☐	☐	☐	☐	☐

G5. Hányadik félévet végzi a felsőoktatási intézményben?

	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév	5. félév	6. félév	7. félév	8. félév	9. félév	10. félév	11. félév	12. félév	12 felett
Szakirányú továbbképzés	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alapképzés (BA)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Felsőoktatási szakképzés	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mesterképzés (MA)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Osztatlan képzés	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Doktori képzés (PhD)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

G6. Milyen munkarendben jár a felsőoktatási intézménybe?

Nappali képzés ☐

Levelező képzés ☐

Esti képzés ☐

Távoktatás ☐

Tisztelt Kitöltő!

Nagyon köszönöm az együttműködését. Sokat segített. A felmérés eredményeit a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont honlapján olvashatja legkésőbb 2021 januárjában.

Dr. Kiss Tibor kutató

Irodalomjegyzék

Felhasznált irodalom

- Aldridge, Judith – David Décary-Hétu: Hidden Wholesale. The Drug Diffusing Capacity of Online Drug Cryptomarkets. *International Journal of Drug Policy*, 35. (2016), 7–15. Online: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2016.04.020>
- Aldridge, Judith – Rebecca Askew: Delivery Dilemmas. How Drug Cryptomarket Users Identify and Seek to Reduce Their Risk of Detection by Law Enforcement. *International Journal of Drug Policy*, 41. (2017), 101–109. Online: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2016.10.010>
- Al-Dwairi, Radwan M.: E-Commerce Web Sites Trust Factors. An Empirical Approach. *Contemporary Engineering Sciences*, 6. (2013), 1. 1–7.
- Alföldi Ágnes Dóra: A bűnügyi együttműködés általános kérdései az Európai Unióban. *Európai Jog*, 11. (2011), 2. 13–17.
- Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris, 2006.
- Austin, Greg: International Legal Norms in Cyberspace. Evolution of China's National Security Motivations. In Anna-Maria Osula – Henry Røigas (szerk.): *International Cyber Norms. Legal, Policy & Industry Perspectives*. Tallinn, CCDOE, 2018. 171–201.
- Bancroft, Angus: *The Darknet and Smarter Crime*. Edinburgh, Palgrave Studies, 2020. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-26512-0>
- Barabás Andrea Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020.
- Barratt, Monica J. – Jason A. Ferris – Adam R. Winstock: Safer Scoring? Cryptomarkets, Social Supply and Drug Market Violence. *International Journal of Drug Policy*, 35. (2016). 24–31. Online: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2016.04.019>
- Barrinha, André: Virtual Neighbors. Russia and the EU in Cyberspace. *Insight Turkey*, 20. (2018), 3. 29–41. Online: <https://www.jstor.org/stable/26469842>
- Bayer István – Hamid Ghodse: Evolution of International Drug Control, 1945–1995. *Bulletin on Narcotics*, 51. (1999), 1. 1–17.
- Bayer István: Mérlegen a valóság: siker vagy kudarc? Az 1961. évi Egységes Kábítószer-egyezmény értékelése az 50. évforduló alkalmából. *Gyógyszerészet*, 55. (2011), 12. 714–724.
- Bayer István: A kábítószer-egyezmények mellékhatásai. *Medical Tribune*, 10. (2013), 13.
- Becker, Howard S.: *Outsiders in the Sociology of Deviance*. New York, The Free Press, 1963.
- Bird, Lucia – Thi Hoang – Julia Stanyard – Summer Walker – Simone Haysom: *Transformative Technologies*. Global Initiative Against Transnational Organized Crime. 2020. Online: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/06/Transformative-Technologies-WEB.pdf>
- Blowers, Misty: *Evolution of Cyber Technologies and Operations to 2035*. New York, Springer, 2015.
- Botsman, Rachel: *Kiben bízunk*. Budapest, Cser, 2017.
- Broadhurst, Roderic – Peter Grabosky – Mamoun Alazab – Steve Chon: Organizations and Cyber Crime. An Analysis of the Nature of Groups Engaged in Cyber Crime. *International Journal of Cyber Criminology*, 8. (2014), 1. 1–20. Online: https://www.researchgate.net/publication/288262190_Organizations_and_cyber_crime_An_analysis_of_the_nature_of_groups_engaged_in_cyber_crime

- Buono, Laviero: Gearing Up the Fight Against Cybercrime in the European Union: A New Set of Rules and Establishment of the European Cybercrime Centre (EC3). *New Journal of European Criminal Law*, 3. (2012), 3–4. Online: <https://doi.org/10.1177/203228441200300307>
- Choo, Kim-Kwang Raymond: Organised Crime Groups in Cyberspace. A Typology. *Trends in Organized Crime*, 11. (2008), 3. 270–295. Online: <https://doi.org/10.1007/s12117-008-9038-9>
- Council on Foreign Relations: *A New UN Cybercrime Treaty? The Way Forward for Supporters of an Open, Free, and Secure Internet* (2020. január 13.). Online: www.cfr.org/blog/new-un-cybercrime-treaty-way-forward-supporters-open-free-and-secure-internet
- Csepeli György: *Szociálpszichológia mindenkiben*. Budapest, Kossuth, 2014.
- Décary-Hétyu, David – Masarah Paquet-Clouston – Judith Aldridge: Going International? Risk Taking by Cryptomarket Drug Vendors. *International Journal of Drug Policy*, 35. (2016). 69–76. Online: <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2016.06.003>
- Demant, Jakob – Silje Aanderdal Bakken – Atte Oksanen – Helgi Gunnlaugsson: Drug Dealing on Facebook, Snapchat and Instagram. A Qualitative Analysis of Novel Drug Markets in the Nordic Countries. *Drug and Alcohol Review*, 38. (2019), 4. 377–385. Online: <https://doi.org/10.1111/dar.12932>
- Dordal, Peter Lars: The Dark Web. In Hamid Jahankhani (szerk.): *Cyber Criminology*. Cham, Springer, 2018. 95–119. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-97181-0>
- Dornfeld László: A kibertér főbb nemzetközi és nemzeti szabályozásai. In Pintér István (szerk.): *Műhelymunkák: A virtuális tér geopolitikája*. Budapest, Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, 2016. 43–88.
- Dornfeld László: Az Európai Unió e-bizonyíték javaslatcsomagja. *Fontes Iuris*, 5. (2019a), 4. 26–32.
- Dornfeld László: A kibertér szabályozási modelljei Európában. In Antalík Imre (szerk.): *Térről – Erőtről: Tanulmányok a Kárpát-medencei geopolitikai konferencia előadásából*. Komárno, Selye János Egyetem, 2019b. 44–48.
- Douzet, Frederick: Geopolitika a kibertér megértéséhez. In Pintér István (szerk.): *Műhelymunkák: A virtuális tér geopolitikája*. Budapest, Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány, 2016. 21–42.
- Dölekoğlu, Celile – Onur Çelik: Internet Shopping of Generation Y. *OPUS*, 11. (2019), 18. 1–15.
- Elias, Norbert: *What is Sociology?* New York, Columbia University Press, 1978.
- Engelke, Peter: Three ways the Fourth Industrial Revolution is shaping geopolitics. *World Economic Forum*, 2018. augusztus 24. Online: www.weforum.org/agenda/2018/08/three-ways-the-fourth-industrial-revolution-is-shaping-geopolitics/
- Európai Bizottság: Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a büntetőügyi elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról. COM (2018) 225. végleges (2018. április 17.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0225>
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol (EMCDDA): *Drugs and the Darknet. Perspectives for Enforcement, Research and Policy*. Europol Joint Publications. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2017.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol (EMCDDA): *EU Drug Markets Report 2019*. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2019.
- Geller, Eric: China, EU Seize Control of the World's Cyber Agenda. *Politico*, 2018. július 22. Online: www.politico.com/story/2018/07/22/china-europe-global-cyber-agenda-us-internet-735083
- Gennep, Arnold van: *The Rites of Passage*. Chicago, University of Chicago, 1960.
- Giddens, Anthony: *Szociológia*. Budapest, Osiris, 2008.

- Gönczöl Katalin: Deviancia, anómia és feszültség. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.
- Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára (szerk.): *A deviancia szociológiája*. Budapest, T-Twins, 1993.
- Grabosky, Peter N.: Virtual Criminality. Old Wine in New Bottles? *Social and Legal Studies*, 10. (2001), 2. 243–249. Online: <https://doi.org/10.1177%2Fa017405>
- Ilmudeen, Aboobucker: *Consumers' Perceived Security Risks in Online Shopping. A Survey Study in Sri Lanka*. Oluvil, South Eastern University of Sri Lanka, 2018. Online: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3344634>
- Jahankhani, Hamid: *Cyber Criminology*. Springer, 2018.
- Kamphausen, Gerrit – Bernd Werse: Digital Figurations in the Online Trade of Illicit Drugs. A Qualitative Content Analysis of Darknet Forums. *International Journal of Drug Policy*, 73. (2019). 281–287. Online: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2019.04.011>
- Karimov, Farhod P. – Malaika Brengman: An Examination of Trust Assurances Adopted by Top Internet Retailers. Unveiling Some Critical Determinants. *Electronic Commerce Research*, 14. (2014), 4. 459–496. Online: <http://dx.doi.org/10.1007/s10660-014-9148-1>
- Kaur, Shubdeep – Randhawa Sukhchandani: Dark Web: A Web of Crimes. *Wireless Personal Communications*, 112. (2020), 1. 2131–2158. Online: <http://dx.doi.org/10.1007/s11277-020-07143-2>
- Kiss Tibor: A kriminológia tudománytörténete. In Barabás Andrea Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020a. 65–100.
- Kiss Tibor: Deviancia. In Barabás Andrea Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020b. 131–151.
- Kiss Tibor – Parti Katalin – Prazsák Gergely: *Cyberdeviancia*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Korinek László: *Kriminológia I*. Budapest, Magyar Közlöny, 2010.
- Korinek László: Félelem a bűnözéstől, rejtett bűnözés. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 375–395.
- Kowalski, Michala – Claire Hooker – Monica J. Barratt: Should We Smoke It for You as Well? An Ethnographic Analysis of a Drug Cryptomarket Environment. *International Journal of Drug Policy*, 73. (2019). 245–254. Online: <http://dx.doi.org/10.1016/j.drugpo.2019.03.011>
- Lee, Matthew K. O. – Efraim Turban: A Trust Model for Consumer Internet Shopping. *International Journal of Electronic Commerce*, 6. (2001), 1. 75–91.
- Leukfeldt, Rutger Eric – Jurjen Jansen: Cyber Criminal Networks and Money Mules. An Analysis of Low-Tech and High-Tech Fraud Attacks in the Netherlands. *International Journal of Cyber Criminology*, 9. (2015), 2. 173–184.
- Leukfeldt, Rutger Eric: Organised Cybercrime and Social Opportunity Structures. A Proposal for Future Research Directions. *The European Review of Organised Crime*, 2. (2015), 2. 91–103. Online: https://www.researchgate.net/publication/286923422_Organised_Cybercrime_and_Social_Opportunity_Structures_A_Proposal_for_Future_Research_Directions
- Leukfeldt, Rutger Eric: *Cybercriminal Networks. Origin, Growth and Criminal Capabilities*. Portland, Eleven International Publishing, 2016.
- Lévy Miklós: Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények. In Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévy Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika (szerk.): *Magyar büntetőjog általános rész*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014.
- Lu, Young – Xin Luo Xin – Polgar Michael – Cao Yuanyuan: Social Network Analysis of a Criminal Hacker Community. *Journal of Computer Information Systems*, 51. (2010), 2. 31–41.

- Manancourt, Vincent: Amazon Sought to Water Down EU Privacy Rules, Document Shows. *Politico*, 2020. december 20. Online: www.politico.eu/article/amazon-sought-to-water-down-eu-privacy-rules-document-shows/
- Martin, James: *Drugs on the Dark Net. How Cryptomarkets Are Transforming the Global Trade in Illicit Drugs*. Palgrave Pivot, 2014. Online: <https://doi.org/10.1057/9781137399052>
- Martin, James – Rasmus Munksgaard – Ross Coomber – Jakob Demant – Monica J. Barratt: Selling Drugs on Darkweb Cryptomarkets. Differentiated Pathways, Risks and Rewards. *British Journal of Criminology*, 60. (2020), 3. 559–578. Online: <https://doi.org/10.1093/bjc/azz075>
- Mezőlaki Erik: Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények. In Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 377–425.
- Némedi Dénes: *Klasszikus szociológia*. Budapest, Napvilág, 2005.
- Obbágy Tamás: *Az anonimitás és a bizalom szerepe a dark web kereskedelemben*. KTDK-dolgozat. Budapest, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológia Tanszék, 2020.
- O'Hara, Kleron – Dame Wendy Hall: Four Internets. The Geopolitics of Digital Governance. *CIGI Papers*, (2018), 206. 1–17. Online: www.cigionline.org/sites/default/files/documents/Paper%20no.206web.pdf
- Oksanen, Atte – Lee Miller Bryan – Iina Savolainen – Anu Sirola – Jakob Demant – Markus Kaakinen – Izabela Zych: Illicit Drug Purchases via Social Media Among American Young People. In Gerhard Goos – Juris Hartmanis (szerk.): *Social Computing an Social Media*. 12th International Conference, SCSM 2020, Held as Part of the 22nd HCI International Conference, HCHI 2020, Kopenhagen, 2020. július 19–24. 278–289.
- Ozsváth Károly (szerk.): *Pszichiátriai lexikon*. Budapest, Oriold és Társai, 2011.
- Parti Katalin – Kiss Tibor: Informatikai bűnözés. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 491–517.
- Peter N. – Russel G. Smith: Digital Crime in the Twenty-First Century. *Journal of Information Ethics*, 10. (2001), 1. 8–26.
- Pléh Csaba – Boross Ottilia: *Pszichológiai lexikon. A pszichológia legfontosabb fogalmai magyar és angol nyelven*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010.
- Podoletz Léna: Környezeti kriminológia. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 233–251.
- Przepiorka, Wojtek – Lukas Norbutas – Rense Corten: Order Without Law: Reputation Promotes Cooperation in a Cryptomarket for Illegal Drugs. *European Sociological Review*, 33. (2017), 6. 752–764. Online: <http://dx.doi.org/10.1093/esr/jcx072>
- Radwan M. Al-Dwairi: E-commerce Web Sites Trust Factors. An Empirical Approach. *Contemporary Engineering Sciences*, 6. (2013), 1. 1–7.
- Ritter, Alison – David Bright – Wendy Gong: *Evaluating Drug Law Enforcement Interventions Directed Towards Methamphetamine in Australia*. Canberra, National Drug Law Enforcement Research Fund (NDLERF), 2012.
- Rosta Andrea: *A deviáns viselkedés szociológiája*. Budapest, Loisir, 2007.
- Singletary, Tim: Dark Web and the Rise of Underground Networks. In Misty Blowers (szerk.): *Evolution of Cyber Technologies and Operations to 2035*. Springer, 2015. 105–127. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-23585-1_8
- Sinha, Jay: *The History and Development of the Leading International Drug Control Conventions*. Canada, Library of Parliament, 2001. Online: <https://sencanada.ca/content/sen/committee/371/ille/library/history-e.htm>

- United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice: *Resolution Adopted by the General Assembly on 21 December 2010*. 65/230. Online: www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/230
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC): *Comprehensive Study on Cybercrime*. Online: www.cfr.org/blog/new-un-cybercrime-treaty-way-forward-supporters-open-free-and-secure-internet
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC): *Global Programme on Cybercrime*. Online: www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/global-programme-cybercrime.html
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC): *World Drug Report. Cross-Cutting Issues. Evolving Trends and New Challenges*. United Nations Publication, Sales No. E.20.XI.6, 2020.
- United Nations Treaty Collection: *Convention of 1936 for the Suppression of the Illicit Traffic in Dangerous Drugs*. Online: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-12-a&chapter=6&clang=_en
- Vöö György: Designerdrog-webáruházzal bukott le két pécsi férfi. *Index*, 2020. szeptember 18. Online: https://index.hu/belfold/2020/09/18/drog_webaruhaz_vezetett_a_bortonbe/
- Wall, David S.: Cybercrime, Media and Insecurity. The Shaping of Public Perceptions of Cybercrime. *International Review of Law, Computers and Technology*, 22. (2008), 1–2. 45–63.
- Warken, Claudia: A kiberbűnözés elleni küzdelem új fejleményei az Európai Unióban. In Farkas Ákos – Gerhard Dannecker – Jacsó Judit (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusa – különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 427–431.
- Yi, Thaw – Ahmad Kamil, Mahmood – Durai Dominic P. Dhanapal: A Study on the Factors That Influence the Consumers' Trust on E-commerce Adoption. *International Journal of Computer Science and Information Security*, 4. (2009), 1. 2.
- Yip, Michael – Nigel Shadbolt – Craig Webber: *Structural Analysis of Online Criminal Social Networks*. Southampton, Web Science Doctoral Training Centre University of Southampton, 2012.

Felhasznált jogszabályok

1923. évi XXII. törvény a Hágában 1912. évi január hó 23-án kötött „Nemzetközi ópiumegyezmény” becikkelyezéséről.
1930. évi XXXVII. törvény a Genfben 1925. évi február hó 19-én kötött „Nemzetközi ópiumegyezmény” becikkelyezéséről
1933. évi VIII. törvény a kábítószer gyártásának korlátozása és forgalombahozatalának szabályozása tárgyában Genfben 1931. évi július hó 13-án kelt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről
1965. évi 4. törvényerejű rendelet a New-Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény kihirdetéséről
1979. évi 25. törvényerejű rendelet a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről.
1998. évi L. törvény az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószer és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény kihirdetéséről.
- Állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013 évi L. törvény

- Az emberi méltóság védelme és a bizonyítékok meghamisításának megakadályozása érdekében a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény módosításáról szóló 2013. évi CLXXVIII. törvény.
- Az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye (ETS No. 185) Kihirdette az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményének kihirdetéséről szóló 2004. évi LXXIX. törvény.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2011/93/EU irányelve a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2013/40/EU irányelve az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2019/713 irányelve a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalás és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök hamisítása elleni küzdelemről, valamint a 2001/413/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról
- Az Európai Parlament és a Tanács rendelete az elektronikus hírközlés során a magánélet tisztelgésben tartásáról és a személyes adatok védelméről, valamint a 2002/58/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (elektronikus hírközlési adatvédelmi rendelet) 2017/0003 (COD): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0010> (Letöltés dátuma: 2020.12.01.).
- Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
- Európai Unió Információs Rendszerek Biztonságáról szóló 2016/1148 irányelve (IRB Irányelv

Ajánlott irodalom

- B. Bernát István – Pais Károlyné – Rétfalvi György – Szilágyi Erzsébet – Turi László: *Média, kultúra, kommunikáció*. Budapest, Libri, 2012.
- Babbie, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi, 2001.
- Barratt, Monica J. – Judith Aldridge: Everything you always wanted to know about drug cryptomarkets (but were afraid to ask). *International Journal of Drug Policy*, 35. (2016). 1–6.
- Bártfai Barnabás: *Számítógéphasználat mindenkinek*. Budapest, BBS-Info, 2017.
- Beckstrom, Matthew – Brady Lund: *Casting Light on the Dark Web. A Guide for Safe Exploration*. Lanham, Rowman & Littlefield, 2019.
- Bezsenyi Tamás – Csányi Gergely – Kiss Tibor: Szervezett bűnözői csoportokról alkotott szervezeti reprezentáció és információáramlás a szervezett bűnözéshez kapcsolódóan. Kvantitatív elemzés az NNI-ről és az ORFK-ról. In Nyitrai Endre – Inzelt Éva – Kiss Tibor – Bezsenyi Tamás – Zsigmond Csaba – Frigyer László (szerk.): *Nemzetközi jellegű szervezett bűnözés nyomozásának kutatása információáramlási szempontból*. Tanulmánykötet II. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egetem, 2018. 69–83.
- Boertjes, Erik – Bas Gerrits – Robert Kooij – Peter-Paul van Maanen – Stephan Raaijmakers – Joost Wit: Towards a Social Media-Based Model of Trust and Its Application. In Magda David Hercheui – Diane Whitehouse – William McIver Jr. – Jackie Phahlamohlaka: *ICT Critical Infrastructures and Society*. 10th IFIP TC 9 International Conference on Human Choice

- and Computers (HCC10), Amsterdam, September 27–28, 2012. 250–263. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-642-33332-3_23
- Bossler, Adam M. – Thomas J. Holt: The Effect of Self-Control on Victimization in the Cyberworld. *Journal of Criminal Justice*, 38. (2010), 3. 227–236.
- Castells, Manuel: *A hálózati társadalom kialakulása*. Budapest, Gondolat, 2005.
- Cofta, Piotr: Trust, Complexity and Control. Confidence in a Convergent World. The Atrium, Southern Gate, Chichester, John Wiley & Sons Ltd, 2007.
- Cook, Karen – Snijders, S. – Chris Vincent Buskens – Coye Cheshire: *TRUST Forming Relationships in the Online World*. New York, Russell Sage Foundation, 2009.
- Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit trafficking in Drugs: Drug related cybercrime and associated use of the Internet Overview, analysis and possible actions by the Pompidou Group. *P-PG*, (2013), 4. Online: <https://snpf.org/wp-content/uploads/2015/09/Drug-related-cybercrime-and-associated-use-of-the-internet.pdf>
- Csepeli György: *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris, 2001.
- Csepeli György – Prazsák Gergely: *Örök visszatérés. Társadalom az információs korban*. Budapest, Jászöveg, 2010.
- Csepeli György: *Szervezkedő ember*. Budapest, Kossuth, 2015.
- Dakti Szabolcs: Chaten bonyolította drog adás-vételeit egy huszonévesekből álló hálózat. *Index*, 2020. november 24. Online: https://index.hu/belfold/2020/11/24/drog_chat_kartell_rendorseg_bunugy/?fbclid=IwAR320AVF2Ie9Xi0vI8V6mTSEgQwABKIORWxg8-thm5XXbHV-hndTHEPAG28g
- Décary-Héту, David – Luca Giommoni: Do police crackdowns disrupt drug cryptomarkets? A longitudinal analysis of the effects of Operation Onymous. *Crime, Law and Social Change*, 67. (2017), 1. 55–75. Online: <http://dx.doi.org/10.1007/s10611-016-9644-4>
- Demant, Jakob – Rasmus Munksgaard – Esben Houborg: Personal use, social supply or redistribution? Cryptomarket demand on Silk Road 2 and Agora. *Trends in Organized Crime*, 21. (2018), 1. 42–61. Online: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12117-016-9281-4>
- Duxbury, Scott W. – Dana L. Haynie: The Network Structure of Opioid Distribution. *Journal of Quantitative Criminology*, 34. (2018), 4. 921–941.
- Erikson, Kai T.: Önfejtő puritánok. In Rácz József – Fokasz Nikosz – Szügyi Zoltán (szerk.): *Bevezetés a devianciák szociológiájába. Szabálykövetők és bajkeverők*. Budapest, Új Mandátum, 2001. 48–60.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol (EMCDDA): *European Drug Report 2020: Trends and Developments*. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2020.
- EUROPOL: *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) Report*. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2020.
- Fehér Irén – Lappints Árpád: *Pedagógiai fogalomtár*. Pécs, Comenius, 1999.
- Frank, Richard – Alexander Mikhaylov: Beyond the ‘Silk Road’ Assessing Illicit Drug Marketplaces on the PublicWeb. In Mohammad A. Tayebi – Uwe Glässer – David B. Skillicorn (szerk.): *Open Source Intelligence and Cyber Crime*. Springer, 2020. 89–113.
- Furnell, Steven: *Cybercrime: Vandalizing the Information Society*. London, Addison-Wesley, 2002.
- Gerevich József – Bácskai Erika: *Korszerű addiktológiai mérőmódszerek*. Budapest, Semmelweis, 2012.
- Gerevich József – Bácskai Erika: *Agresszió, öngyilkosság, addikció*. Budapest, Noran Libro, 2017.

- Grabosky, Peter N. – Russel G. Smith: Digital Crime in the Twenty-first Century. *Journal of Information Ethics*, 10. (2001), 1. 8–26.
- Granic, Isabela – Alex V. Lamey: The Self-Organization of the Internet and Changing Modes of Thought. *Pergamon, New Ideas in Psychology*, 18. (2000). 93–107.
- Greenwald, Glenn – Even MacAskill – Laura Poitras: Edward Snowden: The Whistleblower Behind the NSA Surveillance Revelations. *The Guardian*, 2013. június 11.
- Hardy, Robert Augustus – Julia R. Norgaard: Reputation in the Internet Black Market. An Empirical and Theoretical Analysis of the Deep Web. *Journal of Institutional Economics*, 12. (2016), 3. 515–539.
- Holt, Thomas J. – Adam M. Bossler – David C. May: Low Self-Control, Deviant Peer Associations, and Juvenile Cyberdeviance. *American Journal of Criminal Justice*, 37. (2011), 3. 1–18. Online: <https://doi.org/10.1007/s12103-011-9117-3>
- Huzsvai László – Vince Szilvia: *SPSS-könyv*. Budapest, Seneca Books, 2012.
- Igal, Laura – Santi Seguí: *Introduction to Data Science A Python Approach to Concepts, Techniques and Applications*. Springer, 2017. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-50017-1>
- Jaishankar, Karuppannan: Space Transition Theory of Cyber Crimes. In Frank Schmallegger – Michael Pittaro (szerk.): *Crimes of the Internet*. Upper Saddle River, Prentice Hall, 2008. 283–301.
- Jaishankar, Karuppannan: *Cyber Criminology. Exploring Internet Crimes and Criminal Behavior*. Boca Raton, CRC Press, 2011.
- Khosrow-Pour, Mehdi: *The Dark Web. Breakthroughs in Research and Practice*. IGI Global, 2018.
- Lampe, Klaus von: Recent Publications on Organized Crime. *Trends in Organized Crime*, 23. (2020). 186–201.
- Lavorgna, Anita: Cyber-Organised Crime. A Case of Moral Panic? *Trends in Organized Crime*, 22. (2019). 357–374.
- Leukfeldt, Rutger Eric – Majid Yar: Applying routine activity theory to cybercrime: A theoretical and empirical analysis. *Deviant Behaviour*, 37. (2016), 3. 263–280.
- Leukfeldt, Rutger Eric – Anita Lavorgna – Edward R. Kleemans: Organised Cybercrime or Cybercrime that is Organised? An Assessment of the Conceptualisation of Financial Cybercrime as Organised Crime. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 23. (2017), 3. 287–300.
- Lin, Xiaodong: *Introductory Computer Forensics*. Springer, 2018.
- Mátyás Szabolcs: *A kábítószer-bűnözés elleni küzdelem mint stratégiai kihívás a magyar bűnüldözésben*. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2020. Online: <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/16027>
- McGuire, Michael: *Hypercrime. The New Geometry of Harm (UCL)*. New York, Routledge, 2007.
- Meiselwitz, Gabriele: Social Computing and Social Media. Design, Ethics, User Behavior, and Social Network Analysis. 12th International Conference, SCSM 2020 Held as Part of the 22nd HCI International Conference. Springer, 2020. 278–289. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-49570-1>
- Musiál, Katarzyna – Przemysław Kazienko: Social Networks on the Internet. *World Wide Web*, 16. (2013), 1. 31–72.
- Norbutas, Lukas: Offline Constraints in Online Drug Marketplaces. An Exploratory Analysis of a Cryptomarket Trade Network. *International Journal of Drug Policy*, 56. (2018), 92–100.
- Ploug, Thomas: *Ethics in Cyberspace*. Copenhagen Institute of Technology, Springer, 2009.
- Rayes, Ammar – Samer Salam: *Internet of Things From Hype to Reality*. Cham, Springer, 2019. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-99516-8>

- Sun, Zhaohao – Xifeng Guo – Shuliang Zhao: A Fuzzy Model for Scalable Trust in E-Commerce. In Makoto Oya – Ryuya Uda – Chizuko Yasunobu (szerk.): *Towards Sustainable Society on Ubiquitous Networks*. Boston, Springer, 2008. 87–97.
- Thomaz, Felipe – Carolina Salge – Elena Karahanna – John Hulland: Learning from the Dark Web. Leveraging Conversational Agents in the Era of Hyper-Privacy to Enhance Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, (2020), 48, 43–63.
- Tsai, Jeffrey J. P. – Philip S. Yu: *Machine Learning in Cyber Trust*. New York, Springer, 2009. Online: <https://doi.org/10.1007/978-0-387-88735-7>
- Turban, Efraim – Judy Whiteside – David King – Jon Outland: *Introduction to Electronic Commerce and Social Commerce*. Cham, Springer, 2017.
- Wolfgang, Ertel: *Introduction to Artificial Intelligence*. Cham, Springer, 2017.
- Yar, Majid: Computer Hacking. Just Another Case of Juvenile Delinquency? *Howard Journal of Criminal Justice*, 44. (2005), 4. 387–399.
- Yar, Majid: *Cybercrime and Society*. London, SAGE, 2006.
- Yar, Majid: Online Crime. In Henry N. Pontell (szerk.): *The Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2006.

Abstract

The Role of Consumer e-Trust in the Online Trade of Illegal Drugs

Nowadays, easy access to drugs and illegal medicines through hard-to-reach network parts of the Internet is an increasingly difficult criminal problem to deal with. The cryptographic market for illegal drugs is most in its heyday on the darkweb, where the buyer can pay for the ordered drugs with cryptocurrencies or even in the traditional way. One good example of this is the operation of Silk Road, often called the pioneer of illegal crypto markets, which, as a web marketplace offering drugs, generated huge profits for its operators for years until the authorities shut it down in 2013. The operation of self-regulatory illegal online commerce would be inconceivable without horizontal trust between buyers and traders, which is one of the key factors for the success of illegal transactions nowadays. Some researchers approach the exploration of this criminal phenomenon from this perspective, while envisioning a reduction in online trade in illicit drugs through a reduction in demand through influencing consumers' trust. One of the basic conditions for this is to explore the trust factors that underpin the decision to buy illegally. If the conditions of trust that are absolutely necessary for the buyer are known to both researchers and professionals, they can easily be reversed to insecure buyers, reduce dealer credibility, demoralise the reputation system, and increase the risk of drug buying. This monograph presents the first phase of a planned multi-stage research in which researchers were curious about the conditions under which general users would buy drugs online. Researchers, in cooperation with 63 Hungarian higher education institutions, interviewed 8,000 university students in a quantitative questionnaire research, where, among other things, they tried to explore the indispensable trust factors necessary for illegal shopping with the help of fictional life situations. The responses indicate that respondents feel it is indispensable to secure the delivery of illegal goods, to use anonymisation systems for covert operations, and to have a virtual reputation system for suppliers – which demonstrates the reliability of the drug dealer. The monograph contains a number of interesting facts about the scene, actors, characteristics, regulatory dilemmas of online drug trafficking, as well as the criminal etiological background of the phenomenon. The results of the first phase of the research already provide useful directions for professionals and researchers involved in crime prevention.

(Translated by Dornfeld László)

